

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ปริญญานิพนธ์
ของ
เอกชัย จันทา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุริยบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
พฤษภาคม 2559

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุฎิบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

พฤษภาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
พฤษภาคม 2559

เอกชัย จันทา. (2559). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาปรินซ์นิพนธ์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล, รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่, อาจารย์ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ คือ เพื่อพัฒนาและศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร มี 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรเสริม จำนวน 12 หน่วยการเรียนรู้ 3) การนำหลักสูตรไปใช้โดยกำหนดพื้นที่ศึกษาที่โรงเรียนบ้านชัยขลุ่ย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 30 คน และ 4) การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร เพื่อตรวจสอบประสิทธิผลและความเหมาะสมของหลักสูตรแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ คือ 1) ปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร 2) หลักการของหลักสูตร 3) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4) สารการเรียนรู้ 5) โครงสร้างเวลาและกิจกรรม 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 7) สื่อประกอบการเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล ประสิทธิภาพของหลักสูตรสรุปได้ดังนี้

1. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่นหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

2. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

4. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา รวมทุกด้านหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

CURRICULUM DEVELOPMENT FOR PRIMARY STUDENTS
TO ENHANCE DEMOCRATIC BEHAVIOR IN A MULTI-CULTURAL SOCIETY

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Doctor of Education Degree in Curriculum Research and Development
at Srinakharinwirot University

May 2016

Ekkachai Chuntha. (2016). *Curriculum Development for Primary Students to enhance Democratic Behavior in a Multi-Cultural Society*. Dissertation, Ed. D. (Curriculum Research and Development). Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Asst. Prof. Dr. Marut Patphol, Assoc. Prof. Dr. Wichai Wongyai, Dr. Srisamorn Phumsa-ad.

The curriculum development process has four steps : 1) Studying fundamental data 2) Creating the curriculum for a course of 12 units of study. 3) Curriculum Implementation, The study area is Ban Klung School in Petchabun Primary Educational Service Area 1. The Sample was 30 students of grade 5 and 6 in the 2nd semester 2014 academic year. 4) Evaluation and improving the curriculum to determine the effectiveness and the appropriateness of the curriculum and implementation.

The results showed that the curriculum has 8 important elements : 1) Issues and the importance of curriculum. 2) Principles of curriculum 3) The aim of the curriculum 4) Content 5) Structure and activities 6) Learning activities 7) Media learning and 8) Measurement and evaluation. The effectiveness of the curriculum are as follows; that

1. Respect for self and judgment was statistical significantly higher after using the curriculum ($p < .05$)
2. Unity and common interest was statistical significantly higher after using the curriculum ($p < .05$)
3. Rationality and judgment to solve problems was statistical significantly higher after using the curriculum ($p < .05$)
4. Respect for self and others, unity and common interest and rationality and problem solving judgment were all statistical significantly higher after using the curriculum ($p < .05$)

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา
ของ
เอกชัย จันทา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ดุสิต โยเหลา)
วันที่..... เดือน..... พ.ศ. 2559

อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดนุตา จามจุรี)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.พลวัต วุฒิประจักษ์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเป็นเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนา รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ และ อาจารย์ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด ที่ให้ความช่วยเหลือ เอาใจใส่ตลอดจนให้คำแนะนำในการจัดทำงานวิจัยครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์และเห็นคุณค่าในการทำงานวิจัยด้านการพัฒนาหลักสูตรทางการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตฤณดา จามจุรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนา รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ อาจารย์ ดร.ศรีสมร พุ่มสะอาด และ อาจารย์ ดร.พลวัต วุฒิประจักษ์ คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำงานวิจัย คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านสามแยกวังชมพู โรงเรียนบ้านศาลาลาย และโรงเรียนบ้านชัยขลุ้ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 ที่ให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการจัดทำงานวิจัยครั้งนี้

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ พี่ น้องและเพื่อนๆ ทุกคน โดยเฉพาะคุณรจัน และเด็กหญิงอภิรฎา จันทา ภรรยาและบุตร ที่ให้กำลังใจตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย

เอกชัย จันทา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	7
ความสำคัญของการวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
พหุวัฒนธรรม	13
ความเป็นมาของพหุวัฒนธรรม.....	13
ความหมายของพหุวัฒนธรรม.....	14
พหุวัฒนธรรมในแนวคิดเสรีนิยม.....	16
พหุวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่.....	17
พหุสังคม.....	19
ลักษณะของพหุสังคม.....	19
รูปแบบพหุสังคม.....	19
ประชาสังคม.....	24
การก่อตัวของแนวคิดประชาสังคม.....	26
ลักษณะของประชาสังคม.....	27
องค์ประกอบของประชาสังคม.....	29
กระบวนการประชาสังคม.....	33
แนวทางการสนับสนุนความเป็นประชาสังคม.....	37
กลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของประชาสังคม.....	38
ความเป็นพลเมือง.....	43
ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย.....	43
คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย.....	46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
พฤติกรรมประชาธิปไตย.....	50
ประชาธิปไตย.....	50
ความหมาย.....	50
หลักการ.....	55
พฤติกรรมประชาธิปไตย.....	59
ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น.....	69
ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม.....	69
ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา.....	69
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย.....	70
จิตแห่งความเคารพ.....	70
จิตสาธารณะ.....	87
การคิดอย่างมีวิจารณญาณ.....	92
รูปแบบการเรียนรู้.....	105
การเรียนรู้ตามสภาพจริง.....	105
การเรียนรู้แบบโครงงาน.....	113
การเรียนรู้จากการปฏิบัติ.....	125
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้.....	140
กระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม.....	145
การพัฒนาหลักสูตรและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	147
ความหมายของหลักสูตร.....	147
องค์ประกอบของหลักสูตร.....	147
ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร.....	149
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร.....	151
สรุปแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร.....	156

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	158
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน.....	158
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร.....	162
ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้.....	167
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร.....	171
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	174
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน.....	174
ตอนที่ 2 ผลการสร้างหลักสูตร.....	178
ตอนที่ 3 ผลการนำหลักสูตรไปใช้.....	191
ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร.....	217
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	224
สรุปผลการวิจัย.....	225
อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	225
อภิปรายผลการวิจัย.....	225
ข้อเสนอแนะ.....	228
บรรณานุกรม.....	229
ภาคผนวก.....	249
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ.....	250
ภาคผนวก ข แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้.....	256
ภาคผนวก ค แบบประเมินความสอดคล้อง และความเหมาะสมของหลักสูตร.....	300
ภาคผนวก ง แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	315
ภาคผนวก จ แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล (output).....	319
ภาคผนวก ฉ ตัวอย่างภาพกิจกรรม.....	353
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	358

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แนวคิดความเป็นพหุวัฒนธรรม.....	15
2 แนวคิดความเป็นพหุวัฒนธรรมในความคิดเสรีนิยมและความคิดหลังสมัยใหม่.....	18
3 ลักษณะของประชาสังคม.....	28
4 องค์ประกอบของประชาสังคม.....	32
5 ลักษณะความเป็นพลเมืองกับพฤติกรรมประชาธิปไตย.....	49
6 ความหมายของประชาธิปไตย.....	53
7 หลักการของประชาธิปไตย.....	58
8 พฤติกรรมประชาธิปไตย.....	68
9 ความหมายของจิตแห่งความเคารพ.....	71
10 แสดงการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักจิตวิทยา กลุ่มจิตมิติ.....	101
11 แสดงการเปรียบเทียบการเรียนรู้รูปแบบเดิมกับรูปแบบใหม่.....	136
12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเหมาะสมของหลักสูตร.....	183
13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสอดคล้องของหลักสูตร.....	185
14 ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	188
15 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1.....	192
16 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2.....	195
17 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3.....	198
18 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4.....	201
19 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5.....	204
20 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6.....	207
21 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7.....	210

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
22 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพ ต่อตนเองและผู้อื่นหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O ₇) และก่อนทดลองใช้ หลักสูตร (O ₁).....	213
23 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคี และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O ₇) และก่อน ทดลองใช้หลักสูตร (O ₁).....	213
24 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผล และดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O ₇) และก่อน ทดลองใช้หลักสูตร (O ₁).....	214
25 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพ ต่อตนเองและผู้อื่น ด้านสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และด้านความ มีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O ₇) และ ก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O ₁).....	215
26 ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงแบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรม ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	320
27 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแบบประเมิน ความเหมาะสมของหลักสูตรฉบับร่าง.....	322
28 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแบบประเมิน ความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง.....	324
29 แสดงค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	325
30 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	327
31 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6.....	328

บัญชีตาราง (ต่อ)

[illegible]

บัญชีตาราง (ต่อ)

[illegible]

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
52 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น.....	349
53 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวม.....	350
54 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจ ในการแก้ปัญหา.....	351
55 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ด้านสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจ ในการแก้ปัญหา.....	352

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย.....	46
2 องค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ.....	77
3 หลักสี่ประการของสุนทรียสนทนา.....	81
4 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ.....	86
5 แสดงรูปแบบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณสู่การแก้ปัญหาของ เอนนิส.....	97
6 กระบวนการคิดของนักจิตวิทยากลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามวิธีการของเพียเจต์.....	100
7 โมเดลการจัดการความรู้ : โมเดลปลาทู.....	141
8 องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้.....	143
9 ปัจจัยหลักของการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้.....	144
10 กรอบแนวคิดในการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	157
11 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา.....	173

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล และหลักการยอมรับเสียงข้างมากที่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554: 1) วิธีการดำเนินชีวิตประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของวิถีประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับการปะทะวิคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม เช่น ครอบครัว ครู กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน เป็นต้น จนกลายเป็นวิถีประชาธิปไตย การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เคารพในกติกาที่ร่วมกันสร้าง มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการประชาธิปไตย

แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นเวลานานกว่า 80 ปีแล้ว แต่การพัฒนาประชาธิปไตยก็ยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร จะเห็นได้จากการพัฒนาประชาธิปไตยที่ยังดำรงอยู่ท่ามกลางความพยายามรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เพื่อประโยชน์ส่วนตัวของชนชั้นนำทางการเมือง (อาทิตยา จารุญรัตน์. 2551: 17) ประชาชนยังมีความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยไม่เพียงพอ ไม่ตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย อันเป็นผลมาจากการไม่ได้รับการปลูกฝังและอบรมหล่อหลอมให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีความศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง (เกษม ศิริสัมพันธ์. 2545: 15) ตลอดจนระบอบกสิกรรมที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย เป็นตัวขัดขวางกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สำคัญที่สุด เพราะระบอบกสิกรรมไม่เชื่อเรื่องความเสมอภาคด้านสิทธิของคนซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบเสรีประชาธิปไตย จึงทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ค้ำชูขึ้น (วิทยากร เชียงกุล. 2541: 216-226) นำไปสู่ปัญหาในการพัฒนาประชาธิปไตยหลายประการ ซึ่งสะท้อนจากกรณีการเลือกตั้งซ่อม 5 เขตเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2553 (เสนีย์ คำสุข. ม.ป.ป.: 59-62) ได้แก่ 1) ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถทำให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ตัดสินใจเลือกตัวแทนของคนส่วนใหญ่ได้อย่างแท้จริง 2) บริบทการแข่งขันการเลือกตั้งที่เต็มไปด้วย “การเอาชนะคะคานกัน” โดยขัดกับหลักนิติธรรม จริยธรรม และคุณธรรมอันดีงาม

- 3) ปัญหาการกำหนดตัวผู้สมัครและพรรคการเมืองต่างๆ ที่ส่งผู้สมัครซึ่งไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม และความคาดหวังของคนในสังคม 4) ระบบควบคุม ตรวจสอบ และประกาศผลการเลือกตั้ง ยังไม่ชัดเจน ไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของคนในสังคมที่มีความสนใจและคาดหวังทางการเมือง 5) ระดับความรู้ ความเข้าใจของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ ถึงปานกลาง

เมื่อระบอบประชาธิปไตย มีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองของประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่สภาพปัจจุบันกลับพบว่าค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้เปลี่ยนแปลงไป จากตัวอย่างผลการศึกษางานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานสถิติแห่งชาติ เรื่อง การสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยของเยาวชนอายุ 15 – 25 ปี ในปี พ.ศ.2550 พบว่า ในด้านวัฒนธรรม ประชาธิปไตยเกี่ยวกับคุณภาพการปกครอง เยาวชนร้อยละ 10 เห็นว่า “จะยอมเสี่ยงต่อการติดคุก 10 ปีเพื่อทำการทุจริตให้รวย 30 – 40 ล้านบาท” เยาวชนร้อยละ 18 เห็นว่า “การเอาเปรียบคนอื่นเป็นเรื่องธรรมดา” เยาวชนประมาณร้อยละ 39 เห็นว่าถ้าเป็นไปได้ ไม่ต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมือง เยาวชนร้อยละ 91.5 เห็นว่าประชาธิปไตยในประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยที่มีปัญหา ทั้งนี้ เยาวชนไม่เข้าใจในเรื่อง ความเป็นประชาธิปไตย ไม่เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย ไม่เชื่อมั่นในสถาบันที่ คำจูนประชาธิปไตย แต่ในขณะเดียวกันก็มีเยาวชนประมาณ ร้อยละ 54 เห็นด้วยว่า ประชาธิปไตย ทำให้เรามีทางออกให้กับการแก้ปัญหาต่างๆ และเยาวชนร้อยละ 47 เห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่น่าพึงพอใจมากกว่าระบอบการปกครองอื่นๆ อย่างไรก็ตาม เยาวชนร้อยละ 45 ยังมีความเห็นว่าการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยและการเมือง ในสถานศึกษาที่เรียนหรือเคยเรียนน้อยเกินไป (สถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2550 : 43) ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นจึงส่งผลให้ประชาชนคนไทยบางกลุ่มมีพฤติกรรมประชาธิปไตยไม่เหมาะสมโดยสะท้อนออกมาในลักษณะของการเล่นพรรคเล่นพวก การฉ้อราษฎร์บังหลวง นักการเมืองมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของตนเอง แทนที่จะทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ให้กับส่วนรวม แต่กลับมีพฤติกรรมที่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพรรคพวก เกิดการทะเลาะและแตกแยกทางความคิดอย่างเด่นชัด ตลอดจนเกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองอย่างรุนแรง ซึ่งจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน

นักวิชาการทั่วโลกได้ร่วมทำการศึกษาวิจัยลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากล เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ 8 ประการ คือ 1) การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลก 2) มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตน และต่อสังคม 3) มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม 4) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ 5) มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช่ความรุนแรง 6) มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัย การบริโภคเพื่อรักษาสິงแวดล้อม 7) ความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน และ 8) มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น

ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 8 ประการนี้ มีเงื่อนไขหลักอยู่ที่ให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี ความร่วมมือกัน ความเข้าใจกัน ใช้เหตุผล แม้แตกต่างกัน และมีสันติ โดยไม่ต้องมีความรุนแรงหรือละเมิดต่อกัน บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์หรือสรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอันเป็นคุณค่า-คุณธรรมร่วมที่อยู่เหนือชาติ ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีทั้งมวล หรือที่เรียกว่า การดำรงชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรม (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. 2555 : 11)

พหุวัฒนธรรม (Multicultural) คือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และประวัติศาสตร์โดยใช้โครงสร้างของ กลุ่มชน (ethnicity) เชื้อชาติ(race) สถานะของครอบครัว (socioeconomic status) เพศ (gender) ความสามารถพิเศษ (exceptionalities) ภาษา (language) ศาสนา(religion) บทบาททางเพศ(sexual orientation) และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical area) (National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE) (2002) อ้างอิงจาก สุริรัช ชูชื่น. 2555 : 126) ดังนั้นการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมจึงหมายถึง การศึกษาที่พยายามดำเนินการตามแนวความคิดค่านิยมเชิงบวกเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ และนำไปสู่การปรับปรุงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกคน และแนวทางที่ออกแบบมาเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางการศึกษาในองค์กรรวมเพื่อให้นักเรียนที่มาจากความหลากหลายของ เชื้อชาติ กลุ่มชน เพศ ความสามารถพิเศษของนักเรียน และชนชั้นทางสังคม โดยจัดประสบการณ์ ในเกิดความเท่าเทียมกันทางการศึกษาทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย (สุริรัช ชูชื่น. 2555 : 127 อ้างอิงจาก Mitchell & Salsbury, Banks. 2001 : 77-78, Banks. 2002 : 13-18, สถาบันวิจัย และพัฒนาสุขภาพภาคใต้. 2553 : 5)

ดังนั้นการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม ไม่ใช่จำกัดเฉพาะ กลุ่มชน ภาษา ศาสนา เท่านั้น แต่ยังรวมถึง ความแตกต่างทางชนชั้นของสังคม บทบาททางเพศ และความสามารถพิเศษของผู้เรียนอีกด้วย โดยมุ่งให้เห็นคุณค่าในความแตกต่างอย่างมากของกลุ่มต่าง ๆ ในระบบสังคมของสถานศึกษา และมุ่งที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนทุกคน สถานศึกษาจึงต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในสถานศึกษา นอกจากนี้ยังต้องช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาเจตคติทางบวกต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ กลุ่มชน และศาสนา ฉะนั้น สถานศึกษาจะต้องมีขั้นตอนหรือกระบวนการ ในการที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนเกี่ยวกับความเสมอภาคของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลุ่มชน และเชื้อชาติ ตั้งแต่ก่อนเข้าเรียน ตลอดจนการเข้ารับการศึกษานี้ในแต่ละระดับ การจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมจะต้องช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในการศึกษา สถานศึกษาต้องช่วยสร้างความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีทักษะทางสังคมที่จะสามารถพิจารณาความแตกต่างของกลุ่ม สามารถปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้ร่วมกันอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคม เมื่อผู้เรียนมองเห็นความเป็นจริงของความแตกต่างของกลุ่ม เขาจะได้รับความเข้าใจที่ก่อให้เกิดผลไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อันนำไปสู่การเป็นสังคมแห่งพหุวัฒนธรรมที่พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในระดับ อาเซียน และระดับโลกในที่สุด ซึ่งนับเป็นความท้าทายของศตวรรษที่ 21ที่เกิดปรากฏการณ์กระแส

โลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นปรากฏการณ์อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไร้พรมแดน และปรากฏการณ์สังคมความรู้ซึ่งความรู้มีความสำคัญมากขึ้นและถูกพัฒนาไปอย่างรวดเร็วตามพัฒนาการทางสังคมยุคใหม่ของประเทศไทยซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม อันทำให้เกิดการตื่นตัวด้านความรู้และเป็นสังคมที่มีการแข่งขัน การขยายตัวของกลุ่มรักษาผลประโยชน์ที่รวมตัวกันเรียกร้องและแข่งขันในแง่ของอำนาจต่อรอง รวมทั้งการขยายตัวของสังคมข่าวสารและการรับรู้ข้อมูลที่ทำให้ประชาชนทราบถึงการเปลี่ยนแปลงและรับรู้ถึงลักษณะการบริหารประเทศ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการเมืองที่เอื้อต่อการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องแนวทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการบริหารประเทศ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมประชาธิปไตย (ชูชีพ ประทุมเวียง. 2547: 2)

จากแนวคิด เกี่ยวกับลักษณะพหุวัฒนธรรมที่มีความหมายกว้างกว่าเรื่องความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม หากแต่กล่าวถึงในมิติของความหลากหลายของผู้เรียนในด้านกลุ่มชนเพศ ความสามารถพิเศษของผู้เรียนซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของสถานศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีลักษณะของความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากมีประชากรทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ใช้ภาษาพูดท้องถิ่น มีขนบธรรมเนียมและประเพณีแบบดั้งเดิม และประชากรที่อพยพมาจากจังหวัดอื่นๆ (สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์. 2556: 9) ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยให้กับบุคคลทุกระดับในสังคม โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชนเพื่อรองรับความเป็นพหุวัฒนธรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ อันเนื่องมาจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก

การศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเป็นประชาธิปไตย โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญที่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้การพัฒนาประชาธิปไตยบรรลุตามเป้าหมายได้ เนื่องจากเป็นที่ยอมรับว่าโรงเรียนถือเป็นสถาบันสำหรับสร้างรูปแบบเพื่อการพัฒนาคนและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (Fullan; & Miles. 1992: 725, Grant. 1996: 470) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Plato ที่กล่าวไว้ว่า “รัฐเป็นอย่างไร โรงเรียนเป็นอย่างนั้น” และ “ถ้าท่านต้องการอะไรในรัฐ ก็บรรจุไว้ในโรงเรียน” (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 2) ดังนั้นเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองพื้นฐานที่จำเป็น เช่น หน้าที่พลเมืองของประชาชน (Civic) จึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่โรงเรียนต้องนำมาใช้ในการจัดการศึกษา (Tyler. 1949: 20)

การเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน ซึ่งโรงเรียนจะต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายนั้น เป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายและนโยบายด้านการศึกษา ได้แก่

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 80 (3) กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทัน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2550)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ได้มีหลักการที่ยึดวิสัยทัศน์ประเทศไทยปี พ.ศ.2570 เป็นหลักควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและกำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งวิสัยทัศน์ประเทศไทย พ.ศ.2570 ดังกล่าวมีหลักการตอนหนึ่งว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาล.....” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ม.ป.ป.: 8)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 7 ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม และของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬาภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และมาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา เกี่ยวกับความรู้เรื่องของตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ครอบครัวชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (ราชกิจจานุเบกษา. 2542: 2-7)

นโยบายหลักเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2554-2561) ได้กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ 3 คนไทยใฝ่ดี โดยกล่าวว่า คนไทยยุคใหม่จะต้องมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึกและค่านิยมที่พึงประสงค์ ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย ยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รังเกียจการทุจริตและต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียงและสามารถก้าวทันโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ออนไลน์)

แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 ได้กำหนดกลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงาน ในประเด็นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นพลเมือง ในระบบการศึกษา ซึ่งอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุกระดับคุณภาพและมาตรฐานผู้เรียน ครู คณาจารย์ บุคลากร ทางการศึกษาและสถานศึกษา โดยระบุว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ปลูกฝัง เสริมสร้างความมีวินัย ความสามัคคี และยึดมั่นใน

การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ม.ป.ป.: 18)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตย ปรากฏไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ 5 สาระ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552) คือ สาระศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต มีเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไทยและสังคมโลก

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำนักคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนโดยผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ในการเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิต ประชาธิปไตยมีเจตคติ ค่านิยม และศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจำเป็นต้องใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยวุฒิของผู้เรียนในรูปแบบที่หลากหลาย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยที่เน้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยนั้น ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะที่จะนำไปสู่การมีทัศนคติ ค่านิยม เจตคติที่ดีต่อวิถีประชาธิปไตย โดยผู้สอนให้อากาศและเวลากับผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรม และในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ประชาธิปไตยและเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยนั้น ผู้สอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกฝน พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำงานเป็นกลุ่ม มีส่วนร่วมในกิจกรรม ประชาธิปไตย เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งครูผู้สอนมีบทบาทในการเสริมสร้าง พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ คณิต จิตเจริญทวีโชค (2549: 3) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนของครูมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างพฤติกรรม ประชาธิปไตยของนักเรียน หรือกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนมีความสัมพันธ์กับการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนนั่นเอง

ดังนั้นในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยให้บรรลุเป้าหมาย ครูผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่จะช่วยส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยให้กับนักเรียน ซึ่งการดำเนินการเพื่อให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยนั้นสามารถทำได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับแนวคิดทางการศึกษาที่แต่ละโรงเรียนใช้เป็นหลัก (พรชัย หนูแก้ว. 2541: 7) แต่การดำเนินการควรเริ่มต้นจากการมีหลักสูตรที่ชัดเจน เพราะหลักสูตรถือเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

ในการดำเนินการทางการศึกษา ช่วยให้ครูสามารถเลือกเนื้อหา สื่อการเรียน หรือการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม (อุทัย บุญประเสริฐ. 2538: 70, Marschalek. 1995: 15) แสดงว่า การพัฒนาหลักสูตรให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นพร้อมกับจัดเวลาสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอน ที่หลักสูตรกำหนดไว้อย่างเหมาะสมและเพียงพอที่จะทำให้ครูนำหลักสูตรนั้นไปใช้ได้อย่างสะดวก (Gooddard. 1995: 259, Orion.1993: 326) ฉะนั้นการพัฒนาหลักสูตรเสริมขึ้นมาใหม่จึงเป็น ทางเลือกหนึ่งที่มีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนในระดับ ประถมศึกษาได้ และถึงแม้ว่าในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จะกำหนดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตแล้ว แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้าง เวลาเรียนในกลุ่มสาระนี้ที่กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 มีเวลาเรียนในกลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 3 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดยกำหนดให้เรียนวิชา ประวัติศาสตร์ 1 ชั่วโมง และวิชาพระพุทธศาสนา 1 ชั่วโมง ทำให้เหลือเวลาเรียนในสาระอื่นเพียง 1 ชั่วโมง ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยให้นักเรียนได้ ดังนั้นผู้วิจัย จึงได้สนใจและพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่งนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีพฤติกรรมตามทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ ในการยอมรับและประพฤติปฏิบัติตนตามที่บุคคลรอบข้างหรือสังคมเห็นว่าถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือหมู่คณะ ชอบเล่นเป็นทีม เห็นความสำคัญของกลุ่มและให้ความร่วมมือกับกลุ่มได้เป็นอย่างดี (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2524: 124-125 อ้างอิงจาก Kohlberg, สุชา จันทรเฒ. 2543: 55, ลาวัณย์ ทองมนต์. 2550: 6) ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวโน้มที่มี ความสำคัญในสังคมปัจจุบันและอนาคต ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าการศึกษาในครั้งนี้จะได้หลักสูตรเสริมสร้าง พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมที่สามารถช่วยส่งเสริมให้นักเรียนในระดับ ประถมศึกษาเกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรมประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบโดยแท้จริง และเป็น แบบอย่างของการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับ นักเรียนระดับประถมศึกษา
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม พหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีความสำคัญดังนี้

1. นักเรียนเกิดการเรียนรู้และมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมอันจะเป็นประโยชน์ต่อตัวนักเรียนและส่วนรวม
2. ครูมีแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน
3. สถานศึกษามีหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน
4. หน่วยงานทางการศึกษา สามารถนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากร

ประชากรในการวิจัย เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 151 โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 4,735 คน (ข้อมูล 10 มิถุนายน 2557)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านชัยขลุ้ง อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวนนักเรียน 30 คน

ตัวแปรในการวิจัย

ประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยพิจารณาจากพฤติกรรมสำคัญ ได้แก่ 1)ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น 2)ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 3)ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตร จำนวน 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 24 ชั่วโมง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง แนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันและแสดงออกถึงพฤติกรรมต่างๆ อันได้แก่ การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา การไม่ก้าวร้าวสิทธิผู้อื่น การเคารพกฎระเบียบและเสรีภาพส่วนบุคคล การร่วมมือกันทำกิจการต่างๆ ให้สำเร็จเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนการรู้จักใช้สติปัญญา แสดงเหตุผล หรือหาข้อยุติที่ดีจากเหตุผลของคนอื่น เพื่อนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน และแก้ปัญหาต่างๆ อย่างชาญฉลาดด้วยสันติวิธี ซึ่งวัดได้จากพฤติกรรมที่ประกอบด้วย

1.1 ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ ให้ความสำคัญและรับทราบของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม และมีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

1.2 ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

1.3 ความมีเหตุผลและคล้อยพินิจในการแก้ปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม และมีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล

2. พหุวัฒนธรรม หมายถึง แนวคิดและแนวปฏิบัติที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม มุ่งเน้นให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความแตกต่างได้โดยสันติ และเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนยึดมั่นถือมั่นในคุณงามความดี รวมถึงแนวทางในการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ ศาสนา และลักษณะเฉพาะอื่นๆ

3. พหุสังคม หมายถึง ความหลากหลายของกลุ่มคน และวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ เช่น อาชีพ ความคิด อุดมคติ และวิถีชีวิต เป็นต้น และจะให้ความสำคัญกับสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิของกลุ่มคนในสังคม มีความเคารพในความหลากหลายแตกต่างเหล่านั้น มีการแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนมีวิจรรณญาณในการสร้างทางเลือกให้กับการดำเนินชีวิตท่ามกลางความหลากหลายอย่างสงบสุข

4. ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันเองของประชาชน ก่อให้เกิดเป็น กลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือการสร้างจิตสำนึกในการทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้ความรัก ความเอื้ออาทร และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชน มีการติดต่อสื่อสารกันเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีการจัดการที่ดี ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ อันนำไปสู่พลังในการแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหา พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนเอง และพัฒนาศักยภาพของชุมชน สังคม บุคคลให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายประชาสังคม (Civic Network)

5. ความเป็นพลเมือง หมายถึง บุคคลหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีระเบียบ กฎเกณฑ์การปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน มีส่วนร่วมสร้างกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติที่ดี มีสิทธิและเสรีภาพอย่างอิสระในการอยู่ร่วมกันและมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีกฎหมายแห่งรัฐเป็นเครื่องมือควบคุม

6. จิตแห่งความเคารพ หมายถึง การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ทำความเข้าใจและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกันในบรรยากาศแห่งความเคารพ และความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

7. จิตสาธารณะ หมายถึง กระบวนการคิดและลักษณะของบุคคลที่มีการปฏิบัติในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะที่ไม่คิดเห็นแก่ตัว มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาให้ผู้อื่นและสังคม โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ การครุ่นคิด ไตร่ตรองของแต่ละบุคคลในการพิจารณาการให้คุณค่าและความดีงาม และปัจจัยภายนอก คือ สัมพันธภาพทางสังคม

8. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง ความสามารถทางสมองของบุคคล ที่แสดงถึงการคิดในระดับสูง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการคิดแก้ปัญหา โดยมีกระบวนการคิดพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เกี่ยวกับข้อความ ข้อมูล หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัญหา ข้อมูลที่คลุมเครือ หรือข้อโต้แย้งต่างๆอย่างละเอียดรอบคอบ ลึกซึ้ง โดยใช้ความรู้ ความคิดจากประสบการณ์ และข้อมูลรอบด้านของตน และอาศัยทักษะความรู้และการแสวงหาความรู้ ทักษะการประเมิน ทักษะการสรุปอ้างอิง และทักษะการวิเคราะห์ความคิด เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ และสรุปเป็นข้อยุติอย่างถูกต้องเหมาะสมและสมเหตุสมผล

9. การเรียนรู้ตามสภาพจริง หมายถึง กระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยที่การสอน การเรียนรู้และการวัดประเมินผลจะเกิดขึ้น ดำเนินไปและสิ้นสุดพร้อมๆ กัน ท่ามกลาง การเผชิญสภาพการณ์ ปัญหา และบริบทที่เป็นจริง มุ่งให้ผู้เรียนฝึกคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง เพื่อนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง ซึ่งเมื่อจบกระบวนการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนจะรู้ถึงสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นนั้นด้วยตนเอง

10. การเรียนรู้แบบโครงงาน หมายถึง กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้งตามหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้า คิดค้น วางแผน และลงมือปฏิบัติตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน

11. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ความสามารถ ทักษะ ความคิด ทักษะคิด ค่านิยมของตนเองขึ้นมา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหาของตนเองและแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเองโดยการลงมือปฏิบัติกระทำจริง

12. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยความสมัครใจ เพื่อร่วมสร้างความเข้าใจหรือพัฒนาแนวปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

13. การสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม หมายถึง กระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจ โดยอาศัยกลุ่มซึ่งเป็นเครื่องมือทางสังคมช่วยกระตุ้นความสนใจหรือความอยากรู้และช่วยดำเนินการแสวงหาความรู้หรือคำตอบที่ต้องการ

14. หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา หมายถึง มวลประสบการณ์ แนวการจัดกิจกรรมเพื่อนำไปใช้สำหรับจัดกิจกรรมนอกเหนือจากเวลาเรียนปกติ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีพฤติกรรมประชาธิปไตย หลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารและกิจกรรม โครงสร้างเวลาเรียน การจัดกิจกรรม และการวัดและประเมินผล

15. ประสิทธิผลของหลักสูตร หมายถึง ผลที่เกิดจากการทดลองใช้หลักสูตรที่บรรจุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด โดยพิจารณาจากคะแนนการประเมินเฉลี่ยของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง และผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

4.1 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.3 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.4 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมรวมทุกด้าน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. พหุวัฒนธรรม
 - 1.1 ความเป็นมาของพหุวัฒนธรรม
 - 1.2 ความหมายของพหุวัฒนธรรม
 - 1.3 พหุวัฒนธรรมในแนวคิดเสรีนิยม
 - 1.4 พหุวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่
2. พหุสังคม
 - 2.1 ลักษณะของพหุสังคม
 - 2.2 รูปแบบพหุสังคม
3. ประชาสังคม
 - 3.1 การก่อตัวของแนวคิดประชาสังคม
 - 3.2 ลักษณะของประชาสังคม
 - 3.3 องค์ประกอบของประชาสังคม
 - 3.4 กระบวนการประชาสังคม
 - 3.5 แนวทางการสนับสนุนความเป็นประชาสังคม
 - 3.6 กลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของประชาสังคม
4. ความเป็นพลเมือง
 - 4.1 ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
 - 4.2 คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย
5. พฤติกรรมประชาธิปไตย
 - 5.1 ประชาธิปไตย
 - 5.1.1 ความหมาย
 - 5.1.2 หลักการ
 - 5.2 พฤติกรรมประชาธิปไตย
 - 5.2.1 ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น
 - 5.2.2 ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
 - 5.2.3 ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

- 5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
 - 5.3.1 จิตแห่งความเคารพ
 - 5.3.2 จิตสาธารณะ
 - 5.3.3 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- 6. รูปแบบการเรียนรู้
 - 6.1 การเรียนรู้ตามสภาพจริง
 - 6.2 การเรียนรู้แบบโครงงาน
 - 6.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ
 - 6.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - 6.5 กระบวนการสืบสอบและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม
- 7. การพัฒนาหลักสูตรและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 7.2 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 7.3 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร
 - 7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 7.5 สรุปแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1. พหุวัฒนธรรม

1.1 ความเป็นมาของพหุวัฒนธรรม

พหุวัฒนธรรม (Multicultural) ได้เข้ามาในประเทศไทยพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงผ่านทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ประชาชนชาวไทยไม่ค่อยรู้จักคำว่า พหุวัฒนธรรม มากเท่าใดนัก นอกจากแวดวงวิชาการเท่านั้น อาจเป็นเพราะประเทศในช่วงระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา เป็นช่วงของการสร้างชาติที่เน้นอุดมการณ์ความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม และความเป็นไทย ดังนั้น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ได้ถูกกดบัง สลาย และกลืนกลืน เป็นอย่างมาก ในช่วงของการสร้างรัฐ แต่ในเวลาต่อมา นักการศึกษาไทยก็ได้ให้ความสนใจและกล่าวถึงแนวคิดและ ธรรมชาติของพหุวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกระแสหนึ่งทางสังคมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ วิถีชีวิตของผู้คนที่มีความแตกต่างกัน (อามัดไญนี ดาโอ๊ะ. 2553, เอกรินทร์ สังข์ทอง. 2552) ส่วน ชูพินิจ เกษมณี (2547) ได้อธิบายว่า แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมและสังคมพหุลักษณะ เกิดจากการ ลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิของกลุ่มวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยต่างๆ ในสังคมใหญ่ รวมถึงการ ปลุกฝังความคิดในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่กลุ่มคนในสังคม ซึ่ง ต้องพัฒนาค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติที่จำเป็น โดยผ่านกระบวนการศึกษาในรูปแบบต่างๆ แต่ใน บรรดาประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งส่วนใหญ่ยังมีการปกครองในลักษณะอำนาจนิยม การปลุกฝังความคิด เรื่องสังคมเชิงเดี่ยวค่อนข้างฝังรากลึกส่งผลทำให้เกิดนโยบายและมาตรการที่กีดกันต่อกลุ่มวัฒนธรรม ย่อยๆ ในประเทศเหล่านั้น อันเป็นที่มาของการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อกลุ่มชน ส่วนน้อยในหลาย

ลักษณะ ดังนั้น เพื่อให้สังคมบรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยที่จริงใจ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพให้เกิดขึ้นในทุกส่วนของสังคม จึงจำเป็นต้องพัฒนาทั้งนโยบาย

ข้อกฎหมาย มาตรการ และแผนการดำเนินงานต่าง ๆ ให้เกิดการยอมรับและคุ้มครองสิทธิของความหลากหลายทางวัฒนธรรม

1.2 ความหมายของพหุวัฒนธรรม

นักการศึกษาโดยทั่วไปจะไม่ได้นิยามคำว่าพหุวัฒนธรรมไว้เป็นการเฉพาะเจาะจง แต่มักจะใช้สลับกันกับคำว่า “ต่างวัฒนธรรม” (Cross-cultural) หรือคำว่า “วัฒนธรรมระหว่างกัน” (Inter-cultural) ซึ่งการใช้คำที่แตกต่างกันนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ หรือพื้นฐานทางด้านประเพณีในแต่ละพื้นที่ แต่นักการศึกษาต่างมีความเชื่อว่าไม่ว่าจะใช้คำใดก็มีความหมายเดียวกันหรือมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน (Miralis. 2006 American Psychological Association (2002) กล่าวว่า คำว่า พหุวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นจะมีการใช้สลับกันเมื่อกกล่าวถึงลักษณะของอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันโดยเฉพาะบทบาททางเพศ สถานะทางสังคม อายุ หรือความไร้สมรรถนะ อย่างไรก็ตามพหุวัฒนธรรมจะสะท้อนมุมมองที่กว้างกว่าเกี่ยวกับมิติของเชื้อชาติชาติพันธุ์ ภาษา วิถีทางเพศ บทบาททางเพศ อายุ สถานะทางสังคม การศึกษา และพื้นฐานอื่นๆ ทางด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้คำว่าพหุวัฒนธรรมถูกนำไปใช้อย่างหลากหลายในสาขาที่แตกต่างกัน เช่น พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural education) หลักสูตรพหุวัฒนธรรม (Multicultural curriculum) ดนตรีแนวพหุวัฒนธรรม (Multicultural music) หรือพหุวัฒนธรรมนิยม (Multiculturalism) เป็นต้น ทั้งนี้ Dolce (1973) ได้กล่าวไว้ว่าไม่มีคำนิยามที่เด่นชัดของคำว่าพหุวัฒนธรรมที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่สัมพันธ์กันในโลกใบนี้ หากแต่จะมีการใช้อย่างกว้างๆ เพื่อหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกันตามความเชื่อของผู้คน วิถีปฏิบัติของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน Sleeter and Grant (1987), Elliott (1995) อธิบายว่าพหุวัฒนธรรม หมายถึง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันในสังคม ซึ่งขยายความรวมถึงอุดมคติทางสังคมที่ผู้คนจากต่างกลุ่ม ต่างสังคมมีความเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนยึดมั่นถือมั่นในคุณงามความดี ส่วน Canen and Canen (2002) มีความเห็นว่าพหุวัฒนธรรมเป็นทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นแสดงให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม และจัดการกับความท้าทายเกี่ยวกับอคติที่มีต่อวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ ศาสนาและลักษณะเฉพาะอื่นๆ ส่วน Ladson-Billings (2004: 5) ตั้งข้อสังเกตว่าพหุวัฒนธรรม มักมีการให้นิยามในมุมมองที่จำกัดโดยเฉพาะการมุ่งเน้นเฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรมเป็นหลักซึ่งเป็นมุมมองที่แคบ แต่แท้จริงแล้วพหุวัฒนธรรมจะครอบคลุมประเด็นอื่นๆ ที่กว้างกว่ามิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้จากในปัจจุบันสังคมและวัฒนธรรมได้เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์มากขึ้น ผู้คนก็ได้เคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนมากขึ้น จนทำให้สังคมต่างๆ รวมทั้งสังคมไทยเต็มไปด้วยความหลากหลายของชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้มีการตั้งคำถามกันมากขึ้นตามมว่ากลุ่มคนต่างชาติพันธุ์เหล่านี้จะดำรงอยู่ร่วมกันอย่างไรในสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งนำไปสู่ความรุนแรงจนควบคุมไม่ได้ ซึ่งในสังคมตะวันตกได้

มีการถกเถียงเกี่ยวกับคำถามนี้กันอย่างมาก โดยมีความแตกต่างกันเป็นสองแนวคิดหลักๆ ในทฤษฎีการเมือง คือ แนวคิดเสรีนิยม และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555: 117)

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น สามารถวิเคราะห์ความเป็นพหุวัฒนธรรมจากแนวคิดของนักคิดได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 แนวคิดความเป็นพหุวัฒนธรรม

นักวิชาการ/หน่วยงาน	ความเป็นพหุวัฒนธรรม
ซูพินิจ เกษมณี	การยอมรับและคุ้มครองสิทธิของความหลากหลายทางวัฒนธรรม
วีโค (vico)	ความเท่าเทียมกัน เชิดชูเหตุผล และความอดทน
มองเตสกีเออร์ (Montesquieu)	มนุษย์มีธรรมชาติร่วมกันแต่ในแต่ละสังคมมีการพัฒนาศักยภาพเฉพาะตน
เฮอร์เดอร์ (Herder)	ทุกวัฒนธรรมล้วนเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของชาวบ้าน และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของชุมชน
เจมส์ เวอร์เซล (Jaime Wurzel)	กระบวนการนำไปสู่ความเป็นพหุวัฒนธรรม การยอมรับและอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างในสังคมได้โดยสันติและมีความเคารพซึ่งกันและกัน
American Psychological Association	พหุวัฒนธรรมจะสะท้อนมุมมองที่กว้างกว่าเกี่ยวกับมิติของเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษา วิถีทางเพศ บทบาททางเพศ อายุ สถานะทางสังคม การศึกษา และพื้นฐานอื่นๆ ทางด้านวัฒนธรรม
Sleeter and Grant , Elliott	มีความเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนยึดมั่นถือมั่นในคุณงามความดี
Canen and Canen	เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ ศาสนาและลักษณะเฉพาะอื่นๆ
Ladson-Billings	พหุวัฒนธรรมจะครอบคลุมประเด็นอื่นๆ ที่กว้างกว่ามิติทางด้านวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป พหุวัฒนธรรม เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม มุ่งเน้นให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความแตกต่างได้โดยสันติและเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนยึดมั่นถือมั่นในคุณงามความดี รวมถึงแนวทางในการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ ศาสนา และลักษณะเฉพาะอื่นๆ

1.3 พหุวัฒนธรรมในแนวคิดเสรีนิยม

โดยทั่วไปแล้วความคิดแบบเสรีนิยมจะเชื่อว่า ปัจเจกชนทุกคนเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์ เพศ และศาสนา แต่แนวความคิดแบบเสรีนิยมเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมกลับให้ความสำคัญกับ “การเมืองของความแตกต่าง” เพราะไม่เชื่อว่าสมมุติฐานของความกลมกลืนจะเป็นจริงได้ โดยอธิบายการเมืองของความแตกต่างนี้แตกต่างกันไปหลายแนวทาง ดังจะเห็นได้จากความคิดของนักเสรีนิยมดังนี้

Charles Taylor (1992) ที่เสนอให้เคารพสิทธิชุมชนในการที่จะดำรงวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมที่แตกต่างได้ ด้วยการพยายามผลักดันให้เกิดการเมืองของการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา (Politics of Recognition) บนพื้นฐานของอิสรภาพและเสรีภาพในการเลือก

Will Kymlicka (1995: 89) ได้สนับสนุนความคิดว่าด้วยการเมืองของความเป็นพลเมือง ด้วยการยืนยันในสิทธิของความเป็นพลเมืองของชนกลุ่มน้อย และปกป้องสิทธิชุมชนของชนกลุ่มน้อยให้สามารถดำรงความแตกต่างของตนอยู่ได้ ซึ่งคล้ายกันกับเทย์เลอร์ ทั้งนี้เขาเห็นว่าเสรีภาพและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกันเพราะปัจเจกชนมักจะเลือกตามวัฒนธรรมของตน ในฐานะที่วัฒนธรรมเป็นบริบทที่ให้ความหมายในการเลือก ดังนั้นปัจเจกชนจึงไม่ได้ต้องการเพียงแค่เสรีภาพที่จะเลือกเท่านั้น แต่ยังต้องการวัฒนธรรมเพื่อที่จะเรียนรู้ถึงความหมายและคุณค่าของการเลือกนั้นด้วย นอกจากนี้เขายังเชื่ออีกว่าการเป็นสมาชิกในชุมชนทางวัฒนธรรมจะส่งเสริมอัตลักษณ์ของตนเอง ศักดิ์ศรี การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และความรับผิดชอบร่วมกัน เพราะวัฒนธรรมเป็นบริบทที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการเลือก ในฐานะที่วัฒนธรรมเป็นสำนึกร่วมกันของกลุ่มชน

Bhikhu Parekh (2000) ได้เสนอว่า สังคมพหุวัฒนธรรมจะไม่สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงได้ หากไม่ได้พัฒนาสำนึกร่วมกันว่าพลเมืองทุกคนจะต้องมีส่วนร่วม สำนึกดังกล่าวไม่สามารถวางอยู่บนวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ได้ เพราะมีความแตกต่างหลากหลายมาก แต่จะต้องมีลักษณะเป็นการเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อชุมชนการเมืองนั้นร่วมกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ

จะเห็นได้ว่า แม้นักคิดเสรีนิยมแต่ละคนจะมีมุมมองในเรื่อง “การเมืองของความแตกต่าง” ผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง แต่ทั้งหมดก็พยายามวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กลุ่ม และปัจเจกชนว่าจะดำรงอยู่อย่างมีดุลยภาพอย่างไรบนสมมุติฐานที่ว่ากลุ่มทางวัฒนธรรมเป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่กลมกลืน ซึ่งทำให้มองชาติพันธุ์ในเชิงแก่นสารนิยมที่ดำรงอยู่ในลักษณะดั้งเดิม (Primordialism) ซึ่งไม่สอดคล้องกับความจริงที่กำลังเกิดขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพราะพรหมแดนทางวัฒนธรรมเริ่มพร่ามัวและลื่นไหลมากขึ้นจนไม่อาจแยกแยะกลุ่มได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป ข้อเสนอทั้งหลายของนักคิดแนวเสรีนิยมจึงอาจจะไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555: 119)

1.4 พหุวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่

จากข้อจำกัดของนักคิดแนวเสรีนิยมในประเด็นข้อเสนอของความเป็นพหุวัฒนธรรมที่อาจจะไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน ทำให้นักคิดพหุวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่พยายามที่จะนำเสนอแนวคิดที่จะช่วยให้เข้าใจปัญหาในมิติที่แตกต่างออกไป ซึ่งจะหันมาเน้นที่ความซับซ้อนของพหุวัฒนธรรมจากมุมมองของความคิดใน 2 เรื่อง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 119) ได้แก่ “ลักษณะลูกผสมทางวัฒนธรรม” (Cultural Hybridity) และ “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” (Multiple Identity) ซึ่งมุมมองนี้จะช่วยให้เห็นพลวัตของพหุวัฒนธรรมในความหมายเชิงสัมพัทธ์ที่ไม่รวมศูนย์ หรือเป็นหน่วยที่ตายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง แต่จะมองว่าวัฒนธรรมมีความหลากหลายและสั่นไหว โดยโต้แย้งว่าการเน้นพรมแดนทางวัฒนธรรมจะเท่ากับสร้างความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จากความคิดของนักคิดแนวหลังสมัยใหม่ ดังนี้

Homi Bhabha (1990) ได้เสนอความคิดที่เน้นลักษณะลูกผสมทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมพันธุ์ทาง ด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นว่าอัตลักษณ์นั้นสามารถซ้อนทับกันได้ซึ่งทำให้คนสามารถเป็นสมาชิกของหลายชุมชนได้ และไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ตายตัว

Paul Gilroy (1993) ได้เสนอแนวคิดที่ต่อยอดจาก โฮมี บาบา จากการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของคนผิวดำในยุโรป ทำให้พบปัญหาของการมองวัฒนธรรมแบบแก่นสารนิยม เขาจึงเสนอว่า ความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นกระบวนการในการสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่มีวันจบสิ้น ซึ่งจะทำให้การกำหนดพรมแดนของวัฒนธรรมใดๆ ก็ตามจะเท่ากับไปยึดเยื้อรูปแบบที่ไม่อาจจะยอมรับได้ลงไปในการบวนการนั้น

Li-Jung Wang (2004) ได้เสนอแนวคิดที่ไม่สมควรมองวัฒนธรรมลูกผสมอย่างตายตัว ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมลูกผสมน่าจะมีฐานะเป็นพื้นที่สำคัญของการต่อรองอัตลักษณ์นั่นเอง

ในภาพรวมแล้วจะเห็นว่า นักคิดแนวพหุวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่จะมุ่งศึกษาว่าทฤษฎีของการช่วงชิงความหมายของอัตลักษณ์ข้ามพรมแดน ซึ่งสามารถซ้อนทับกันทั้งเพศและชนชั้น จึงนำไปสู่การเน้นลักษณะแตกต่าง กระจัดกระจาย ลักษณะลูกผสม และความคลุมเครือของการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในขณะที่การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะพยายามระบุลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะนักคิดกลุ่มนี้มองเห็นว่าวัฒนธรรมลูกผสมน่าจะมีฐานะเป็นพื้นที่สำคัญของการต่อรองอัตลักษณ์ซึ่งไม่น่าจะมองอย่างตายตัวได้

จะเห็นว่า ความคิดจากทฤษฎีในแนวพหุวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่นี้ จะช่วยอธิบายปัญหาของสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบันได้เพิ่มมากขึ้น เช่น กรณีของการศึกษาชาวจีนแคะอพยพที่อาศัยอยู่ในไต้หวัน ซึ่งได้ปรับตัวต่อรองกับนโยบายพหุวัฒนธรรมของรัฐอย่างต่อเนื่อง ในความพยายามที่จะนิยามตัวตนและความเป็นพลเมืองของพวกเขาอย่างหลากหลายและสั่นไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้รัฐยอมรับในสังคมพหุวัฒนธรรมที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น โดยไม่ติดอยู่กับการนิยามชาติพันธุ์อย่างตายตัวที่รัฐพยายามยึดเยื้อให้ ((Li-Jung Wang, 2007) สำหรับในสังคมไทยได้เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์เชิงซ้อนดังกล่าวมากขึ้น เช่น การมองความเป็นไทยว่าไม่ตายตัว แต่เป็นอัตลักษณ์ที่แปรผันไปได้ตามสถานการณ์ (นิติ ภาวครพันธุ์, 2541) เป็นต้น

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างต้น นำมาวิเคราะห์ความเป็นพหุวัฒนธรรมในความคิดเสรีนิยมและความคิดหลังสมัยใหม่ ได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 แนวคิดพหุวัฒนธรรมในความคิดเสรีนิยมและความคิดหลังสมัยใหม่

พหุวัฒนธรรมในความคิดเสรีนิยม	พหุวัฒนธรรมความคิดหลังสมัยใหม่
1. เน้นความเป็นปัจเจกชนและความเท่าเทียมกัน 2. เคารพสิทธิชุมชน การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา 3. สิทธิของความเป็นพลเมือง ปกป้องสิทธิชุมชนให้สามารถดำรงความแตกต่างของตนอยู่ได้ 4. สำเนักร่วมกันถึงการมีส่วนร่วมของพลเมือง	1. มีลักษณะลูกผสมทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์เชิงซ้อน 2. อัตลักษณ์สามารถซ้อนทับกันได้ บุคคลหนึ่งสามารถเป็นสมาชิกของหลายชุมชนได้ 3. การสร้างอัตลักษณ์ไม่มีวันจบสิ้น ไม่อาจยอมรับการกำหนดพรมแดนทางวัฒนธรรมได้ 4. วัฒนธรรมลูกผสมเป็นพื้นที่สำคัญของการต่อรองอัตลักษณ์

กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่าแนวคิดเสรีนิยมนั้นส่วนหนึ่งจะเน้นสิทธิชุมชนด้วยการแสวงหาดุลยภาพระหว่างความแตกต่างและความเท่าเทียมกัน และระหว่างเสรีภาพกับวัฒนธรรม บางส่วนก็จะเน้นสิทธิทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นสถานภาพทางสังคมของความแตกต่าง ด้วยการเคารพสิทธิของความเป็นปัจเจกที่เท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์ เพศ และศาสนา ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับสิทธิในความเป็นพลเมืองด้วย ส่วนความคิดหลังสมัยใหม่ จะเน้นความเป็นไปได้ทั้งหลายในการดำรงความแตกต่างและการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตน ซึ่งบางครั้งก็ยากที่จะปรับใช้เป็นนโยบายได้

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมา ความหมายของพหุวัฒนธรรม ตลอดจนพหุวัฒนธรรมในแนวคิดเสรีนิยม และในแนวคิดหลังสมัยใหม่ ดังที่กำลังมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพหุวัฒนธรรมไม่ได้มีมุมมองถึงความแตกต่างเฉพาะในเรื่องของวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่จะสะท้อนมุมมองที่กว้างกว่าเกี่ยวกับมิติของเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษา วิถีทางเพศ บทบาททางเพศ อายุ สถานะทางสังคม การศึกษา และลักษณะเฉพาะอื่นๆ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พหุวัฒนธรรม เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม รวมถึงแนวทางในการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ เพศ ศาสนา และลักษณะเฉพาะอื่นๆ มุ่งเน้นให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่าง สามารถอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความแตกต่างได้โดยสันติและเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนยึดมั่นถือมั่นในคุณงามความดี คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนใช้วิจารณญาณในการแก้ไขปัญหาท่ามกลางความหลากหลายในสังคมอย่างสันติ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ลักษณะความเป็นพหุวัฒนธรรมไปเป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ที่แสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยต่อไป

2. พหุสังคม

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ประกอบด้วย ลักษณะพหุสังคม และรูปแบบพหุสังคม

2.1 ลักษณะพหุสังคม

กลุ่มทฤษฎีพหุสังคม (Theories of The Plural Society) เป็นแนวคิดหนึ่งในสามของ มโนทัศน์ความเป็นพหุนิยม (Pluralism) ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยนักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา ที่มองถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในด้านต่างๆ ส่วนอีกสองแนวคิดจะได้รับการพัฒนาขึ้นโดย นักเศรษฐศาสตร์ที่จะเน้นในเรื่องของเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก (อนุสรณ์ เมฆบุตร. 2549: 30) ได้แก่ กลุ่มทฤษฎีความเป็นพหุสายอังกฤษ (The English Pluralist Theories) และ กลุ่มทฤษฎีความเป็น พหุสายอเมริกัน (The American Pluralist Theories) อย่างไรก็ตามทั้งสามแนวคิดก็เป็นมโนทัศน์ ของความเป็นพหุนิยม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองในเรื่องความหลากหลายทั้งกลุ่มคน และวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต เกิดความแตกต่าง หลากหลายของผู้คนในสังคม ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างมากมาย เช่น ทางอุดมคติความคิด การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่างๆ กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ความต่างทางอาหาร ความ ต่างทางอาชีพ พหุนิยมในระดับปัจเจก เช่น การเปิดเผยตัวของกลุ่มเกย์ เลสเบี้ยน การอยู่ก่อนแต่ง การยอมรับความเท่าเทียมของสตรี ความเป็นตัวตนของวัยรุ่น เป็นต้น

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ (2556) ได้กล่าวว่า พหุสังคม (Plural Society) หรือสังคม พหุลักษณะ หมายถึงกลุ่มสังคมที่แยกย่อยออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติ ต่างๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Multicultural Society หรือ สังคมหลากหลายวัฒนธรรมที่นำมาใช้ กับรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้นักวิชาการที่ศึกษาสภาพความ เป็นพหุในสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ได้ใช้ชื่อเรียกสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายเช่นนี้ต่างกัน ออกไป เช่น Radcliffe-Brown เรียกว่า Composite Society ส่วน Gideon Sjoberg เรียกว่า Feudal Society ส่วน Manning Nash เรียกว่า Multiple Society ส่วน Van Lier เรียกว่า Segmental Society ส่วน Hoetink and Speckman เรียกว่า Segmented Society และ Kenneth Little เรียกว่า Social Dualism (จักรพันธ์ ขัดชุมแสง. 2543)

2.2 รูปแบบพหุสังคม

แนวคิดแบบ Multicultural จะเป็นการมองความหลากหลายด้านวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์ โดยที่ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมในสังคม หนึ่งสมัยจะมีหลายรูปแบบ แต่ที่พบมากที่สุดจะมีเพียง 3 รูปแบบ (Bhikhu Parekh. 2000) ได้แก่

1. ความหลากหลายของวัฒนธรรมย่อย (Subcultural Diversity) เป็นรูปแบบ ที่สมาชิกมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมส่วนรวมโดยทั่วไป แต่ยังคงมีความเชื่อและการปฏิบัติในบางส่วนของ วิถีชีวิตที่แตกต่างออกไป เช่น ชาวเกย์ หญิงรักร่วมเพศ หรือมีวิถีชีวิตในแบบของตนเอง เช่น ชาวเหมือง ชาวประมง พวกนักบริหารที่เดินทางข้ามประเทศโดยเครื่องบินเป็นประจำ ศิลปินและ

กลุ่มอื่นๆ กลุ่มคนในรูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมแบบทางเลือก แต่จะแสวงหาทางทำให้เกิดพหุลักษณะมากขึ้นในส่วนที่มีอยู่แล้ว

2. ความหลากหลายทางมุมมอง (Perspective Diversity) เป็นรูปแบบที่สมาชิกบางส่วนในสังคมมีความคิดเชิงวิพากษ์ต่อหลักการหรือค่านิยมร่วมของวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ และแสวงหาการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เช่น กลุ่มสิทธิสตรี กลุ่มเคร่งศาสนา และกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม พวกเขาไม่ได้เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมย่อย เพราะได้ท้าทายรากฐานของวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ และไม่ได้เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะที่มีค่านิยมและทัศนคติต่อโลกเป็นของตนเอง แต่เป็นกลุ่มที่มีมุมมองในทางปัญญ่ว่าควรจะปรับแก้วัฒนธรรมครอบงำอย่างไร

3. ความหลากหลายทางชุมชน (Communal Diversity) เป็นรูปแบบที่ชุมชนมีความสำนึกในตนเองและมีการจัดองค์กรที่ดีและมีวิถีชีวิตตามระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างเป็นของตนเอง เช่น กลุ่มผู้อพยพใหม่ ชุมชนชาวยิว ยิปซี และอาหรับ ชุมชนศาสนาต่าง ๆ และกลุ่มวัฒนธรรมที่อยู่กันเป็นพื้นที่ เช่น ชนเผ่าพื้นเมือง เป็นต้น

ดังนั้น การที่สังคมประชาธิปไตยเชิดชูความเสมอภาค เสรีภาพและภราดรภาพ จึงนำมาสู่การให้ความสำคัญในด้านสิทธิที่เป็นทั้งสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิของกลุ่มสังคม ซึ่งนำมาสู่การยอมรับในเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในที่สุด และทำให้มโนภาพของวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมความเป็นกลุ่มสังคมแบบใหม่ๆ มากขึ้นอีก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างลักษณะร่วมเชิงเดี่ยวหรือความเหมือนย่อมนำมาซึ่งความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันและมีความมั่นคงทางสังคม กระแสความคิดใหม่กลับมองว่าการทำเช่นนั้นย่อมต้องใช้วิธีการครอบงำ ปิดกั้น กดดันและไม่คำนึงถึงหลักของความเท่าเทียมกัน แต่กลับมองเห็นว่าการส่งเสริมลักษณะของความหลากหลายที่เป็นอยู่จะต้องอาศัยกระบวนการที่ผ่านการฝึกฝนลักษณะนิสัยในการอดทนและยอมรับความแตกต่างนำไปสู่การให้ความเคารพในความแตกต่างเหล่านั้นอันสอดคล้องกับหลักการของความเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ความแตกต่างยังเป็นฐานสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและเอื้อต่อการสร้างทางเลือกให้กับการดำรงชีวิตสำหรับสังคมที่มีความหลากหลายนี้ด้วย

แต่ในสังคมสมัยโลกยุคอาณานิคม เช่น พม่าหรืออินโดนีเซียซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายซึ่งไม่เป็นแต่เพียงผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันแต่รวมถึงความหลากหลายของสถาบันที่เป็นทางการในระบบเครือญาติ ศาสนา การศึกษา การผลิตซ้ำและทางเศรษฐกิจ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ เมื่อพบปะหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันมักจะเกิดการแข่งขันหรือมุ่งหาประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่าจะมีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงต้องมีการกำหนดกลไกทางสังคมเพื่อป้องกันความวุ่นวายในการอยู่ร่วมกัน

การปกครองแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือแนวคิดในการจัดสรรอำนาจให้กับกลุ่มหรือองค์กรย่อยหลายกลุ่ม ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองแบบ รัฐเดี่ยว (Unitary State) ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มจะมีการจัดสรรผลอำนาจเหล่านั้นหรือมีการช่วงชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาและการกระจายอำนาจก็มักจะเกิดความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองแต่ประโยชน์เรื่อง “วัฒนธรรมเดียว” และรัฐเดี่ยว มาเป็น “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” โดยจำเป็นต้องมองว่า ไม่มีต้นแบบวัฒนธรรมเพียง

อย่างเดียว เช่น ไม่มีแต่วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีความหลากหลายมากมายอยู่ร่วมกันด้วย เราเรียกสังคมที่เคารพในความแตกต่างอย่างหลากหลายนี้ว่า “พหุสังคม” (Plural Society) ซึ่งมักจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเมื่อสังคมนั้นๆ ได้พัฒนาความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแล้ว

แนวคิดพหุนิยมทางการเมือง หรือ Political Pluralism เป็นความรู้ในระดับสามัญสำนึกว่า ในสังคมจะต้องมีความแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างในทางการเมือง ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อผลประโยชน์ของพลเมือง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงจุดยืนของรัฐและอำนาจรัฐ และถือกันว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบเหมาะสมในการกระจายอำนาจในสังคมในระบบประชาธิปไตย แนวคิดพหุนิยมเป็นแนวทางชี้แนะเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขบนความขัดแย้งของผลประโยชน์ ความเชื่อและการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันซึ่งทำให้แนวคิดพหุนิยมแตกต่างจากแนวคิดรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะแนวคิดพหุนิยมเชื่อว่า สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้หากมีการเจรจาอย่างสันติ ปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน การเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงโดยอำนาจรัฐหรือในระบบยุติธรรม จึงควรคงสิทธิในระดับและรูปแบบต่างๆ ของพลเมืองไว้ คือ สิทธิในการปกครองตนเองในระดับต่างๆ เคารพสิทธิทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการเข้าร่วมและมีโอกาสได้รับความสำเร็จทางเศรษฐกิจ การเมืองในสังคมใหญ่เพื่อนำไปสู่การบูรณาการผสมผสาน (Integration) สู่สังคมใหญ่ในที่สุดและสิทธิการมีตัวแทนพิเศษของกลุ่มย่อยที่มักจะไร้โอกาสหรือถูกละเลยเสมอ

การปรับเปลี่ยนวิธีการแบบ “Assimilation หรือ การกลืนกลาย” ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรัฐ-ชาติในหลายสังคมที่ ทำลาย กัดกัน บังคับวัฒนธรรมกลุ่มย่อยให้กลายมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่มาเป็น “Integration หรือ การบูรณาการ” จะเป็นวิธีที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ลดลงกว่าเดิม เพราะมุ่งเพื่อนำสังคมไปสู่การตระหนักรู้ถึงการรวมอยู่ร่วมกันและความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันหมายถึงรัฐชาติหรือประเทศนั่นเอง

ลัทธิล่าอาณานิคมที่ขยายไปทั่วโลก ทำให้เกิดการใช้อคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) เป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยแบ่งผู้คนตามสีผิวและเชื้อชาติ (Race) ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติอย่างสุดโต่งหรือ ลัทธิเหยียดเชื้อชาติ (Racism) อันเป็นสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ของผู้ที่ถือว่าตนเป็นกลุ่มที่เหนือกว่า

ผลกระทบจากการสร้างภาพลวงดังกล่าว ทำให้นักมานุษยวิทยาเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในช่วงหลังจากปี ค.ศ.1970 เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม โดยเสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) แทนคำว่า ชนเผ่า (Tribe) ที่แฝงไว้ด้วยนัยยะเชิงดูถูก “การเมืองของความเป็นชาติพันธุ์” (Political Ethnicity) โดยเฉพาะในสังคมไทยในช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติ ผลักดันให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ห่างไปจากศูนย์กลางหรือถูกลด

ความเห็นที่ไม่เหมือนกับพวกตน โดยนัยยะของการดูถูกและการกดขี่อันเนื่องจากการเป็นผู้อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมบริเวณศูนย์กลาง จนเกิด “ความเป็นอื่น (The Otherness) การสร้างภาพดังกล่าวทำให้เกิดสภาพของ ความเป็นชายขอบ (Marginality) ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ สภาพเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและไม่ได้อยู่ห่างไกลศูนย์กลางแต่อย่างใดได้เช่นกัน นับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่างๆ ที่ควรได้รับจากการพัฒนาของรัฐโดยเรียกสภาพเช่นนี้ว่า “กระบวนการสร้างสถานะความเป็นชายขอบ(Marginalization)”

เมื่อมีเหตุดังกล่าวจึงตามมาด้วยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อตอบโต้อคติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ตน เป็นการตอบโต้และกำหนดนิยามความเป็นกลุ่มของตนด้วยตนเองแทนที่จะมีเพียงอำนาจจากศูนย์กลางหรืออำนาจรัฐเป็นผู้จัดการเท่านั้น โดยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ การออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของตน สร้างสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Rights) รวมทั้ง ภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) ซึ่งเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับ

การทำความเข้าใจสภาพดังกล่าวก็เสมือนดาบสองคม เพราะอาจจะเปลี่ยนจากภาพการมองแบบอคติ เป็นภาพการมองแบบหยุดนิ่งตายตัว ไม่เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงหรือที่ใช้คำว่า การสร้างภาพตัวแทน (Representation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility) ร่วมกันไปด้วยจึงเป็นสิ่งที่ยากและต้องทำความเข้าใจ และใช้เวลาในการศึกษากลุ่มสังคมนั้นๆ ด้วยระยะเวลายาวนานและใช้ความรู้รอบด้านและประเด็นเกี่ยวกับพหุสังคม มักเน้นการศึกษาเรื่องอำนาจอธิปไตย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสถาบันศาสนาและการปรับตัวของกลุ่มต่างๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน เช่น การแก้ปัญหาในเรื่องการศึกษาควรเน้น “การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม” ควรมีความอดทนอดกลั้นต่อพหุนิยมทางวัฒนธรรมและให้ตระหนักว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นคือความเป็นจริงในสังคม เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าซึ่งควรจะรักษาไว้และขยายกว้างออกไป

ประเด็นที่ผูกพันกับแนวคิดพหุนิยมในทางตรงกันข้ามคือ “ชาตินิยม หรือ Nationalism” ซึ่งถูกนำมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง การปลุกฝังความเป็นชาตินิยมมากทำให้เกิดแนวคิดที่สุดโต่งกลายเป็น “การคลั่งชาติ” แนวความคิดเรื่องชาตินิยมเริ่มนำมาใช้ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ด้วยแรงผลักดันจากการล่าอาณานิคม มุ่งเน้นไปที่พระมหากษัตริย์ แผ่นดินและราษฎร ทั้งนี้เพราะความชัดเจนของคำว่าชาติยังไม่ปรากฏเด่นชัดนัก พอในสมัยรัชกาลที่ 6 อุดมการณ์ความรักชาติได้ปรากฏอย่างชัดเจนขึ้น โดยใช้วรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นการเผยแพร่แต่ชาตินิยมของไทยที่โดดเด่นคือ แนวคิด “รัฐนิยม” ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการปลุกกระตุ้นความรักชาติและปรับปรุงวัฒนธรรมให้เหมือนอารยประเทศและสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั่วไปรวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และสร้างรากฐานการศึกษาในลักษณะแบบชาตินิยมอย่างฝังรากลึกต่อมา

โลกในยุคปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือแพร่กระจายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตามทำให้เกิดลักษณะของการเชื่อมโยงทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เชื่อมโลกทั้งโลกเข้าไว้ด้วยกัน กลายมาเป็นแรงผลักดันให้คนในสังคมหันกลับมาแสวงหา อัตลักษณ์ หรือ Identity เพื่อใช้ยึดเหนี่ยวมากขึ้น อัตลักษณ์แบบใหม่จากรากเหง้าเดิมทั้งทางชาติพันธุ์ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองจะผสมผสานทั้งในรูปแบบเดิมและในแบบสังคมหลังสมัยใหม่ที่สับสนและซับซ้อน เป็นการผสมผสานระหว่าง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ในอดีตและปัจจุบันในสังคมที่ซับซ้อน การย้อนกลับไปหาอัตลักษณ์เดิมของตนเอง จึงเกิดแนวคิดเรื่องพหุสังคม พหุวัฒนธรรม อย่างแพร่หลาย การพูดถึงเรื่องของแนวความคิดชาตินิยมจึงถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่แนวคิดในเรื่องของชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ใช่รัฐมากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในภาวะที่สังคมมีแนวคิดเรื่องเป็นปัจเจกนิยม หรือ Individualism มากขึ้น ผู้คนในโลกแบบโลกาภิวัตน์อยู่ในภาวะไร้รัฐ ไร้เส้นแบ่งพรมแดนและไร้สังคมมากขึ้น ความ เป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ผสมกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมแบบในอดีต กลายเป็นข้ออ้างในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมีความหมายมากกว่ารัฐชาติหรือบ้านเกิดเมืองนอนหรือมาตุภูมิอันเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่จะถูกริดรอน สั่นสะเทือนไปถึงอำนาจรัฐที่จะกระทบกระเทือนเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่างๆ ที่มีมากขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพหุสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พหุสังคมจะเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่มคน และวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ และวิถีชีวิต เป็นต้น แต่ถึงแม้จะมีความหลากหลายในมิติต่างๆ มากเท่าใดก็ตาม สังคมที่ได้ชื่อว่าเป็นพหุสังคม ก็จะทำให้ความสำคัญกับสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิของกลุ่มคนในสังคม มีความเคารพในความหลากหลายแตกต่างเหล่านั้น มีการแลกเปลี่ยนและร่วมมือกันในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนมีวิจรรณญาณในการสร้างทางเลือกให้กับการดำเนินชีวิตท่ามกลางความหลากหลายอย่างสงบสุข ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำแก่นความเป็นพหุสังคมไปเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ที่แสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยต่อไป

3. ประชาสังคม

ประชาสังคม (Civil Society) เป็นแนวคิดที่ สุรพงษ์ ชัยนาม นำมาใช้ในสังคมไทยเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1981 (ดวงหทัย แก้วสกุล. 2553: 30) ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดคุณภาพและประสิทธิภาพของสังคม การที่เศรษฐกิจ การเมืองและศีลธรรมจะดีขึ้น มักจะขึ้นอยู่กับการมีความเป็นประชาสังคมมากน้อยเพียงใด เนื่องจากความเป็นประชาสังคมเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมทางสังคม อยู่ที่ว่าเคารพคุณค่าของความเป็นคนทุกคน ความสัมพันธ์ในสังคมควรจะเป็นความสัมพันธ์ในทางราบ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถพัฒนาและแสดงศักยภาพของตนเองได้เต็มที่ ประชาชนที่รวมกลุ่มกันเติมพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ ชุมชน เรียกว่าประชาสังคม ความเป็นประชาสังคมทำให้สังคมมีความเกาะเกี่ยวกันและมีสมรรถนะสูง การสร้างประชาสังคมเป็นการร่วมคิดร่วมทำของคนในสังคมท้องถิ่น ไม่ใช่การสร้างองค์กรใหม่ แต่เป็นกระบวนการรวมตัวกันของคน หรือองค์กร การเคลื่อนไหวของประชาชนไม่แน่นอนหรือตายตัว ถึงแม้ว่าประชาสังคมหรือ Civil Society จะเป็นแนวคิดใหม่สำหรับสังคมไทย แต่ก็มีความเป็นมายาวนานไม่น้อยกว่า 2 ทศวรรษ ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลายทรงตะนะ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2540: 6-10, 2541: 6) ได้กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นแนวคิดที่มุ่งต่อความเกื้อหนุนในภาคสังคม หรือ ภาคประชาชน มีความเข้มแข็งและมีคุณภาพทางสังคมขึ้น ที่เรียกว่าสังคมสมานภาพ ซึ่งจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) เป็นการที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชน หรืออาจจะมีการรวมกลุ่มกันในชุมชน เพื่อสร้างความเอื้ออาทรกันภายในชุมชนซึ่งจะพบว่าภายในชุมชนมีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ได้แก่

1. เกิดความสุข เป็นความสุขของคนที่มาอยู่ร่วมกัน สิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจเรื่องธรรมะเรื่องจิตวิญญาณ เรื่องคุณธรรม ต้องนึกถึงส่วนร่วม ลดความเห็นแก่ตัว ต้องมีความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน

2. มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานเกิดความสำเร็จ โดยอาศัยความเป็นมิตรภาพ ความรัก (Interaction Learning Through Action)

3. มีการจัดการ เป็นปัญญานิดหนึ่งที่ทรงพลัง การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปได้ให้เป็นไปได้ (Management Makes the Impossible Possible)

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541: 4-6) ให้ทรงตะนะว่า ประชาสังคมไม่ใช่เป็นองค์กร ประชาคมในปรากฏการณ์ เป็นหลักการ เป็นแนวคิด เมื่อมีความเป็นประชาคมแล้ว ประชาคมมักคิดตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อทำงาน คำว่า ประชาคม มีความคล้ายคลึงและต่อเนื่องกับคำว่าชุมชน ชุมชนอาจจะมีความหมายในเชิงพื้นที่หรือในเชิงวัตถุประสงค์ ในเชิงกิจกรรม แต่ประชาคมมีความหมายที่ครอบคลุมค่อนข้างกว้าง หมายถึง พื้นที่หรือกลุ่มคนที่กว้างซึ่งทั้งชุมชนและประชาคมนี้ไปด้วยกันแทบจะเป็นเรื่องเดียวกัน แต่คำว่าประชาคมจะสื่อถึงความหลากหลายกว่าคำว่า ชุมชน เป็นคำที่นำมาใช้ในระดับต่างๆ ได้ตั้งแต่ระดับใหญ่สุด คือประชาคมโลก รองลงมาเป็นประชาคมประเทศ ที่ย่อยลงไปก็เป็นประชาคมจังหวัด ประชาคมอำเภอ ประชาคมตำบล

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2540: 39-40) ใช้ศัพท์ว่า “วิถีประชา” หมายถึง การรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆ ในเอาตัวกิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง ซึ่งเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุกฝ่าย ในระดับพื้นที่ อาจเป็น จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเชิงเศรษฐกิจ

ชูชัย ศุภวงศ์ (2540: 165) ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ว่า หมายถึง การที่ผู้คน สังคม สภาพการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือ องค์กร (Organization/Civic group) ทั้งภาครัฐและ ภาคธุรกิจเอกชน หรือ ภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะเป็นทุนร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่าง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งที่ด้วยความรัก ความสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกันภายในระบบการบริหารจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542: 35) ได้ให้ความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยเน้นจุดของประชาสังคม ได้แก่ ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่มีความสามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้วซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วน เฉพาะกลุ่ม การรวบรวมความหมายและสังเคราะห์ลักษณะของประชาคมและความเป็นประชาสังคมของโครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล (อนุชาติ พวงสำลี อภรณ์ จันทรสมวงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล. 2542: 291) ซึ่งเน้น 1) ความหลากหลาย ทั้งความหลากหลายในการรวมตัว ความหลากหลายเชิงพื้นที่ รูปแบบกิจกรรม ประเด็นความสนใจ และกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน การยอมรับความหลากหลายของประชาสังคมในที่นี้เท่ากับเป็นการยอมรับว่ารัฐสามารถเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมได้ด้วย 2) ความเป็นชุมชนเน้นความร่วมมือมากกว่าความขัดแย้งนำไปสู่ความแตกแยกและใช้อำนาจ 3) มีฐานสำนึกสาธารณะ การเกิดขึ้นของประชาสังคมต้องเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและอยู่บนเงื่อนไขและสำนึกของความเป็นพลเมือง (Civic Consciousness) มิใช่การแต่งตั้ง-จัดตั้งโดยกลไกอำนาจรัฐ 4) เป็นกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง ต้องอาศัยเวลาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) 5) มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายประชาสังคมเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ทางสังคมบนช่องทาง การติดต่อสื่อสารในลักษณะต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับความรับรู้ การติดต่อสัมพันธ์กันของผู้คน ทั้งโดยตรงและผ่านกิจกรรม จนกลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ (Communication and Networking)

กล่าวโดยสรุปเมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นในประเด็นความหมายของ “ประชาสังคม” สามารถอธิบายได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การรวมตัวกันเองของประชาชน ก่อให้เกิดเป็น กลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการสร้างจิตสำนึกต่อการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้ความรัก ความเอื้ออาทร และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชน มีการติดต่อสื่อสารกันเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีการจัดการที่ดี ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ อันนำไปสู่พลังในการแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหา พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนเอง และพัฒนาศักยภาพของชุมชน สังคม บุคคลให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้การจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายประชาสังคม (Civic Network)

3.1 การก่อตัวและแนวคิดประชาสังคม

กระแสประชาสังคมก่อตัวมาจากสาเหตุหลายประการดังนี้ (สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ, 2540: 12)

1. วิฤติในสังคมไทย รัฐ และทุนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตามลำพัง หรือเป็นวิฤติระดับโลก เช่น วิฤติสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน
2. การก่อกำเนิด และการขยายตัวของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการที่มีการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจ
3. พัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้อย่างอิสระ
4. ระบบการติดต่อสื่อสาร สังคมในยุคข้อมูลข่าวสาร และระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการรับรู้ข่าวสาร และเกิดการรวมตัวกันอย่างสะดวก โดยบางครั้งไม่จำเป็นต้องพบปะกันโดยตรง
5. ปัญหาเรื่องความไร้ประสิทธิภาพ และความไม่โปร่งใสจากหน่วยงานและการบริหารงานของรัฐ รวมถึงท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม จากข้อเสนอของ ประเวศ วะสี (2541: 11) ที่เสนอความคิดเห็นในเรื่องการสนับสนุนความเป็นประชาสังคมไว้ว่า นโยบายและกระแสของสังคมในการสร้างประชาสังคมที่เข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายภายในชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ระบบเครือข่ายข้อมูลข่าวสารและการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างการเมืองภาคประชาชนที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างประชาสังคมของชุมชน หรือ ภาคประชาชน ในเขตชุมชนนั้น สอดคล้องอีกทางหนึ่งกับ ชูชัย สุภวงศ์ (2540: 165) ที่ได้แสดงความคิดเห็นถึงการก่อตัวของประชาสังคมที่นำไปสู่การก่อสำนักสาธารณะ เพื่อรวมตัวกันเป็นองค์กร หรือภาคสังคม ในลักษณะเพื่อร่วมในการแก้ปัญหาบางอย่าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันของนักวิชาการจึงอาจจะสามารถสรุปความหมายของประชาสังคมได้ว่า การรวมตัวกันเองของประชาชนก่อให้เกิดเป็น กลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ในการสร้างจิตสำนึกต่อการรวมกลุ่มกันในการทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้ความรัก ความเอื้ออาทร และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชน มีการติดต่อสื่อสารกันเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และมีการจัดการที่ดี ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ อันนำไปสู่พลังในการแก้ไขปัญหา ป้องกันปัญหา พัฒนาและฟื้นฟูชุมชนและสังคมของตนเอง และพัฒนาศักยภาพของชุมชน สังคม บุคคล ให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป รวมไปถึงกับการที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542: 35) ได้ให้ความเห็นว่า ประชาสังคม หมายถึง กิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหว อยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยจุดของประชาสังคม ได้แก่ ไม่ชอบและไม่ยอม ให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่มีความสามารถซึ่งนำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้วซึ่งส่งเสริมให้ คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

3.2 ลักษณะของประชาสังคม

การตีความและขยายความจากการให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ในแง่มุมต่าง ๆ ที่ได้ นำเสนอไปข้างต้นแล้วนั้น ได้มีนักวิชาการนำเสนอโดยผนวกกับประสบการณ์ความเคลื่อนไหวของประชาชนที่ถูกถ่ายทอดขึ้นมาทำให้เห็นถึงลักษณะและองค์ประกอบของประชาสังคมบางประการ ได้นำเสนอ “ลักษณะประชาสังคม” ได้ดังนี้ (อนุชาติ พวงสำลี อภรณ์ จันทรสมวงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล. 2542: 291)

1. มีความหลากหลาย คือ ความหลากหลายที่จะช่วยให้กลุ่มมีลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันสูงเพราะต้องการความเข้าใจซึ่งกันและกันมา ความหลากหลายมีหลายลักษณะ ได้แก่
 - หลากหลายในลักษณะพื้นที่ เช่น มีการร่วมตัวกันโดยอาศัยพื้นที่ หรือ อาณาบริเวณเป็นพื้นที่ขอบเขตรวมตัวกัน
 - หลากหลายลักษณะของการรวมตัวกัน เช่น กลุ่ม ชุมชน องค์กร สมาคม
 - หลากหลายในลักษณะของกิจกรรม ในองค์กรนั้นมีการผสมผสาน กิจกรรมหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน
2. มีความเป็นชุมชน หมายถึง มีทั้งในลักษณะที่เป็นอาณาบริเวณที่สามารถติดต่อกันถึงกันได้ หรือเป็นชุมชนภายในกลุ่มองค์กรที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน
3. มีสำนึกสาธารณะ หมายถึง การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม นั่นคือการทำให้ประชาชนเกิดสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง (Citizenship) สำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขภายในชุมชนได้

4. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง หมายถึง การรวมกลุ่มกันต้องสามารถผลักดันให้เกิดการกระทำหรือมีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันเป็นการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน

5. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร หมายถึง กลุ่มประชาสังคมที่จะมีความยั่งยืน ต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีระบบสื่อสารแลกเปลี่ยน ตลอดจนเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่พลังในการเชื่อมโยงสังคมให้มีความเข้มแข็ง

ลักษณะของประชาสังคมสรุปได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 ลักษณะของประชาสังคม

ลักษณะของประชาสังคม	แนวคิดสำคัญ
มีความหลากหลาย	ความหลากหลายอาจพิจารณาได้หลายมิติ เช่น - การรวมตัว อาทิ กลุ่ม ชมรม องค์กร สมาคม สถาบัน มูลนิธิ สมาพันธ์ สหกรณ์ คณะกรรมการ เป็นต้น - พื้นที่ อาทิ กลุ่มจังหวัด จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชนเขตละแวกบ้าน หรือขอบเขตเชิงภูมิศาสตร์ เช่น ลุ่มน้ำ แม่น้ำ เป็นต้น - รูปแบบของกิจกรรม อาทิ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครหมู่บ้าน เป็นต้น - กลุ่มคนที่มารวมตัวกัน ตั้งแต่ อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การศึกษาฐานะ อาชีพ
มีความเป็นชุมชน	เกิดและเติบโตบนพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีอันเป็นความสัมพันธ์กันในแนวราบ
มีสำนึกสาธารณะ	มีความเป็นธรรมชาติ และอยู่บนเงื่อนไขและสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public Consciousness) มิใช่การจัดตั้งแต่งตั้ง โดยกลไกอำนาจรัฐ
มีกระบวนการเรียนรู้	เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลา ที่ต้องการอาศัยเวลาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Active) อย่างต่อเนื่องในลักษณะของสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)
มีการเชื่อมโยงเครือข่ายสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย	การติดต่อสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงความรู้ การติดต่อสัมพันธ์กันของคนในชุมชนผ่านกิจกรรม จนกลายเป็นเครือข่ายสัมพันธ์ (Communication and Network)

3.3 องค์ประกอบของประชาสังคม

แนวทางยุทธศาสตร์ที่กระบวนการประชาสังคมถือเป็นเงื่อนไขในการปฏิบัติอันเป็นแนวทางนำไปสู่ประชาสังคมที่เข้มแข็งประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งมีนักคิดที่ได้แสดงทรรศนะไว้อย่างหลากหลายเกี่ยวกับองค์ประกอบของประชาสังคม ดังนี้

อนุชาติ พวงสำลี อภรณ์ จันทรสมวงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล. (2542: 292) กล่าวว่า องค์ประกอบของประชาสังคมควรประกอบด้วย

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ความเป็นกลุ่ม องค์กรที่มีสำนึกต่อสาธารณะต้องมีการมองอนาคตร่วมกัน รู้และเข้าใจทิศทางที่จะไปด้วยกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน จะทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลังและลดความขัดแย้งเฉพาะหน้าลงได้
2. มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพราะจะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน การจัดการจะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนของกิจกรรม เพื่อทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือปฏิบัติเพื่อผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ด้วยถือว่าเป็นเรื่องที่ตนมีสิทธิมีส่วน ดังที่ ชัยยุทธ บุญมี (อ้างใน สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. 2540: 113) ได้ให้ความสำคัญต่อการทำให้สังคมเข้มแข็งว่า การแก้ปัญหาที่พื้นฐานต้องมองไปที่ “พลังที่สาม” คือ พลังของสังคม โดยส่วนรวมทั้งหมดว่าเป็นสิ่งสะท้อนที่ดีที่สุด หากสังคมมีความเข้มแข็งโดยทุกๆ ส่วนคือ ธุรกิจ วิชาชีพ ปัญญาชน นักศึกษา ชาวบ้าน นักการเมืองร่วมแรงร่วมใจกันมีความสามารถที่จะผลักดันให้กลุ่มอำนาจนิยมถอยร่นไปได้
3. มีองค์ความรู้ และความสามารถในการแสวงหาความรู้ ประชาสังคมจะต้องสร้างและสั่งสมองค์ความรู้ที่จะสามารถปรับใช้และเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา เพื่อการแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางในข้างหน้า
4. มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมร่วมกันมา ประชาสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมที่ไม่มีสูตรสำเร็จ แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ อันจะช่วยให้เกิดปัญญาหมูในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง ในอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกันด้วยเพื่อให้สามารถปรับตัวได้เท่าทันและเป็นฝ่ายก้าวหน้ามากกว่าตั้งรับปัญหา
5. มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง หรือ สร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และขยายเครือข่าย เพื่อให้ประชาสังคมมีความเติบโตและขยายตัวอย่างมั่นคง ทั้งยังเป็นการเชื่อมโยงขยายความร่วมมือต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อหนุนเสริมความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน
6. มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ต้องมีการจัดการที่ดีทั้งองค์กร ระบบและประสิทธิภาพของทั้งคนและองค์กร ระบบและประสิทธิภาพของทั้งคนและองค์กร อันนำไปสู่ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

7. ต่อมีความรับผิดชอบสาธารณะของพลเมือง ความเป็นประชาสังคมนั้นจะต้องสะท้อนถึงความตื่นตัวของพลเมืองที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของส่วนรวมหรือสาธารณะ (Public Responsibility) ที่มีได้หวังเพียงรอยยิ้มหรือเรียกร้องการแก้ปัญหาจากรัฐฝ่ายเดียวโดยตนเองไม่มีส่วนร่วม

กรณีพล จิราธรวัฒนา (2554: 7) ได้กล่าวว่าลักษณะที่พึงประสงค์ขององค์ประกอบของประชาสังคมควรมีดังต่อไปนี้

1. มีจิตสำนึกสาธารณะ จริงใจ ไม่แสวงแสวงแลกสิ่งทำ
2. มีอุดมคติ มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Citizenship)
3. มีวัตถุประสงค์ กิจกรรม การจัดการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
4. มีความเอื้ออาทร มิตรภาพ ความรัก ความผูกพัน สมานฉันท์ต่อกัน
5. มีระบบการจัดการระดับกลุ่ม
6. มีการสร้างเครือข่าย ขยายพันธมิตร
7. พลังทางสังคมจากทุกส่วน ทุกวิชาชีพ ทุกระดับ
8. นำกิจกรรมที่ผลประโยชน์สุดท้ายเป็นประชาชน ปราศจากการจัดตั้ง
9. ติดอาวุธทางปัญญา ไม่พัฒนาแบบ “เอาเงินนำหน้า เอาปัญญาตามหลัง”
10. มีการจัดการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และอดิสร ศักดิ์สูง (2543: 40) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของประชาสังคมควรมีดังต่อไปนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน กล่าวคือ มีอนาคตทางการเมืองร่วมกัน รับรู้ เข้าใจทิศทางเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน
2. มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ย่อมเป็นเงื่อนไขแห่งการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือปฏิบัติ
3. เป็นธรรมชาติที่ไม่ใช่การจัดตั้ง เกิดขึ้นบนสำนึกที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เป็นธรรมชาติ มีระดับความสำนึกของพลเมือง มีศักยภาพ ในการร่วมกันแก้ปัญหา
4. มีความรักเอื้ออาทรสมานฉันท์ สร้างขึ้นบนพื้นฐานของความรัก เมตตา เอื้ออาทร และความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจ
5. มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ สร้างและสังสมองค์ความรู้ที่จะสามารถปรับใช้ และเรียนรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา
6. มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ
7. มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายความร่วมมือ การสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การหาช่องทางในการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ การถ่ายทอดของข้อมูลข่าวสารและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

8. มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่ขององค์กร ระบบ และคนในองค์กร (กลุ่ม)

Parsons (1971) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของประชาสังคมในหลายมิติซึ่งสรุปโดยรวมได้ดังนี้

1. ความเป็นพหุนิยมหรือความหลากหลายของกลุ่มองค์กรหรือองค์กรรวม (Collectivities) ต่างๆ ซึ่งมีความผูกพันและโครงสร้างทางค่านิยม (Normative Structures) เดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน สร้างเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำร่วมกันได้ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 4 ประการที่กำกับกลุ่มองค์กรเหล่านี้ ได้แก่ อำนาจ เงิน อุดมการณ์ และอิทธิพลสูงใจ แต่เงื่อนไขที่ทำให้เกิดกลุ่มสมาคมนั้นจะประกอบไปด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ 1) ความสมัครใจ (Voluntariness) ซึ่งทำให้ง่ายต่อการเข้าเป็นสมาชิกหรือออกจากการเป็นสมาชิก 2) ความเท่าเทียมกันของสมาชิกซึ่งต่างไปจากองค์กรแบบเก่าที่มีลำดับชั้นเป็นแนวดิ่งมากกว่าแนวนอน และ 3) ความเป็นกระบวนการ (Proceduralism) คือการมีกฎเกณฑ์กติกาสากลเปิดเผยชัดเจนที่จะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการตัดสินใจกระทำการร่วมกัน

2. การเกิดระบบกฎหมายสมัยใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงของตัวกฎหมายจากการเป็นเครื่องมือของรัฐหรือนโยบายแห่งรัฐ (Instrument of State) มาเป็นตัวคลี่คลายประสาน (Mediator) ระหว่างรัฐกับชุมชนสังคมหรือระหว่างรัฐกับภาคเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้รัฐมีความน่าสนใจ กล่าวคือ เป็นทั้งผู้ที่มีอำนาจออกกฎหมายในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ใช้กฎหมายมาบังคับควบคุมอำนาจของตนเองด้วย และจะทำให้สังคมตระหนักถึงสิทธิอำนาจของตนที่จะควบคุมรัฐหรือปกป้องตัวเองจากรัฐได้โดยผ่านระบบย่อยทางด้านกฎหมายที่มีอิสระ ตลอดจนช่วยให้มองเห็นว่า ประชาสังคมไม่ได้หมายถึงการพุดจา ถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ การสื่อสารกันเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงอำนาจทางกฎหมายอันชอบธรรมและเป็นทางการด้วย

3. ความเป็นพลเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากพัฒนาการใน 3 ด้าน คือ 1) การเกิดจริยธรรมสากล สิทธิในเชิงสากล 2) กลุ่มบุคคลที่มีสิทธิความเป็นพลเมืองสามารถเรียกร้องสิทธิที่ตราไว้ในลักษณะที่เท่าเทียมกันได้ กระตุ้นให้เกิดการกระจายตัวของประชาสังคมไปในแนวราบทั่วทั้งสังคม และ 3) ความเป็นพลเมืองจะกระตุ้นประชาสังคม ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการจำแนกระหว่างรัฐกับชุมชนสังคมมากขึ้น โดยที่พลเมืองจะมองเห็นความสำคัญของชุมชนสังคมในฐานะที่เป็นพื้นที่ในการสร้างกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน จริยธรรม และปฏิบัติการทางการเมือง

จากทัศนะของนักคิดที่กล่าวถึงองค์ประกอบของประชาสังคมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของประชาสังคมได้ดังตาราง 4

ตาราง 4 องค์ประกอบของประชาสังคม

ประเด็น นักวิชาการ	องค์ประกอบของประชาสังคม										
	การมีส่วนร่วมร่วมกัน	การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง	เมืองมีความรู้และการแสวงหาความรู้	เรียนรู้จากการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน	การสร้างเครือข่ายและติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง	มีระบบจัดการอย่างเป็นกระบวนการ	มีจิตสำนึกและความเป็นพลเมือง	มีความสมัครใจ จริงใจ ไม่ถูกบังคับ	สิทธิและความเท่าเทียมกันของสมาชิก	มิตรภาพ ความเอื้ออาทร และสมานฉันท์	การเกิดระบบกฎหมาย
อนุชาติ พวงสำลี อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
กรณีย์พล จิรรัตน์วัฒนา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ณัฐพงศ์ จิตนิริรัตน์ และอดิสร ตักดีสูง	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	
Parsons		✓				✓	✓	✓			✓

จากข้อมูลข้างต้นที่ได้กล่าวถึงลักษณะและองค์ประกอบของประชาสังคมแล้ว พบว่า ความหลากหลายที่เป็นคุณลักษณะขององค์ประกอบของสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมได้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้โดยอาศัยสิ่งที่ประกอบไปด้วยจิตสำนึกในประชาสังคม กล่าวคือ สังคมใด ๆ ขาดความหลากหลาย มีเพียงมิติเดียว รูปแบบเดียว สังคมก็คงขาดการเรียนรู้ ขาดจินตนาการ ซึ่งความหลากหลายดังกล่าว มีหลายลักษณะอาทิ ความหลากหลายเชิงพื้นที่ ความหลากหลายของการรวมตัว ความหลากหลายของกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน มีความเป็นชุมชนในความหมายของประชาสังคม ซึ่งครอบคลุมกับอาณาบริเวณที่มีความเชื่อมโยงในชุมชน การมีจิตสำนึกสาธารณะ กระบวนการเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง และมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างเป็นเครือข่าย ซึ่งจะเห็นว่าให้ความสำคัญต่อการทำให้สังคมเข้มแข็ง การแก้ปัญหาที่พื้นฐานต้องมองไปที่ “พลังที่สาม” คือ พลังของสังคมโดยส่วนรวมทั้งหมดว่าเป็นสิ่งสะท้อนที่ดีที่สุด หากสังคมมีความเข้มแข็งโดยทุก ๆ ส่วน

คือ ธุรกิจ วิชาชีพ ปัญญาชน นักศึกษา ชาวบ้าน นักการเมืองร่วมแรงร่วมใจกันมีความสามารถที่จะผลักดันให้กลุ่มอำนาจนิยมถอยร่นไปได้ และสามารถหลุดพ้นจากปัญหาหรือเหตุการณ์ที่สำคัญและส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน การรวมพลังของทุกส่วนในสังคม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการ ด้วยความรัก เอื้ออาทร และการเรียนรู้ร่วมกัน จากการปฏิบัติกิจกรรมอันหลากหลาย บนพื้นฐานของความสำนึก ในหน้าที่พลเมือง (Sense of Civil Society) จะทำให้คนไทยสามารถฝ่าข้ามความรุนแรงอันสืบเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม ทนทางสังคม เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน “การร่วมด้วย ช่วยกัน” ของประชาสังคมจะเป็นหนทางแห่งการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) จากปัญหาหรือเหตุการณ์นั้น

3.4 กระบวนการประชาสังคม

กระบวนการ ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หมายถึง ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบไปสู่อย่างหนึ่งหรือลำดับของการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง ดังนั้น กระบวนการประชาสังคม หมายถึง ลำดับของการกระทำที่ก่อให้เกิดการรวมกันของประชาชนที่มีความคิด จิตสำนึกร่วมกัน ทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างเกี่ยวกับวิถีชีวิตของกลุ่ม เพื่อพัฒนาฟื้นฟูกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์กระบวนการที่เรียกว่าเป็นประชาสังคมนั้น มีผู้เสนอองค์ประกอบหรือขั้นตอนไว้ดังนี้

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (2540: 13-15) กล่าวว่า กิจกรรมหรือกระบวนการที่จะเรียกว่าเป็นประชาสังคมนั้นจะต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) หมายถึง ความคิดและความยอมรับในเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะหุ้นส่วนร่วมกัน (Partnership) เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2. โครงสร้างองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัว อาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราว เฉพาะเรื่องต่อเนื่องก็ได้ สมาชิกอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคประชาชนก็ได้ จำนวนสมาชิกไม่จำกัด ประเด็นที่สำคัญต้องมีจิตสำนึกประชาคมครบถ้วน การมีองค์กร หมายถึง มีระบบการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติและนำไปสู่การแก้ปัญหา

3. เครือข่ายสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงการและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกันปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประสานสัมพันธ์กันด้วยความสมานฉันท์ เครือข่ายประชาสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยรวมพลังจิตสำนึกของสมาชิก และองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ ให้เกิดเป็น “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

จากข้อเสนอดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่สำคัญในการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง และเป็นข้อเสนอที่สำคัญเพราะมีความสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2541: 15) ที่ชี้ให้เห็นกลไกสำคัญของประชาสังคมที่มีความสำนึกร่วมกันของประชาคม และมีโครงสร้างขององค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชน ที่มีจิตวิญญาณร่วมกัน รวมไปถึง การสร้างเครือข่ายสังคมที่ชี้ให้เห็นถึงว่า กลไกและกระบวนการประชาสังคมที่เข้มแข็งในชุมชน

ธีรยุทธ บุญมี (2536: 150-157) ได้ชี้ให้เห็นเป็นไปในทางเดียวกันกับสุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ และประเวศ วะสี ว่ากระบวนการก่อตัวของภาคสังคมมีจุดเริ่มต้นจากการเกิดสำนึกทางสังคมขึ้น ขั้นตอนการก่อตัวของสังคมเข้มแข็ง หรือ Civil Society มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การเกิดจิตสำนึก หมายถึง การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นหลักได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย ทำให้คนไทยซึ่งเคยมีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งชุมชนจะทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เปลี่ยนมาใช้วิถีชีวิตคนเมืองใหม่ ซึ่งตอนต้นจิตสำนึกชุมชนหายไปเกิดเป็นความคิดต่างคนต่างอยู่ เกิดปัญหาความไม่รับผิดชอบ ไม่มีวินัยเมื่อปัญหาสังคมต่าง ๆ ทวีความรุนแรงขึ้น และภาครัฐ ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ จึงก่อให้เกิดจิตสำนึกในระดับสังคมของคนไทยขึ้น คือ วิถีชีวิตสังคมซึ่งทุกคนมีความรับผิดชอบต่อร่วมกันที่จะต้องแก้ไขปัญหา และทุกคนก็มีสิทธิเรียกร้องเพื่อให้ส่วนรวมดีขึ้น

2. การเกิดขององค์กรสังคม หมายถึง การเกิดกลุ่ม องค์กรทางเศรษฐกิจ สังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ในสังคมไทยก่อให้เกิดการก่อตัว และเคลื่อนไหวของประชาสังคมเป็นเวลานาน ทั้งที่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะบางกลุ่ม หรือมีจิตสำนึกในการร่วมกันแก้ปัญหาสังคม เช่น การรวมตัวกันโดยมีจิตสำนึกร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมเดียวกันในลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น สมาสตรี สมาภาชาติไทย การรวมตัวกันของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น สมาทนายความ แพทย์สภา สมาคมนักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ เพื่อพัฒนาคุณภาพวิชาชีพ และเกิดองค์กรอื่น ๆ อีกมากมาย

3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคม เมื่อจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้น กลุ่มต่าง ๆ มีมากขึ้น เกิดอุดมการณ์ที่ยึดเหนี่ยวผูกพันกับสังคมให้เป็นสังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณธรรม (Ideology of Civil Society)

4. การตกผลึกเป็นสถาบันอุดมการณ์สังคม เป็นเหมือนสถาบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต เป็นแรงขับเคลื่อนให้สังคมก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กับกลุ่มองค์กร สังคมจะมีความเข้มแข็ง และมีบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับในบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง

เมื่อรวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับ “ประชาสังคม” แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วเห็นว่า การรวมตัวกันเองของกลุ่มประชาชน ก่อให้เกิดเป็นกลุ่ม องค์กร สถาบันในชุมชนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น การรวมตัวกันดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง แต่อาจเป็นไปในลักษณะการรวมตัวกันเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม มีรูปแบบการดำเนินการที่เป็นไปในลักษณะที่สร้างสรรค์อันจะนำไปสู่การพัฒนาฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ อย่างไรก็ตามกระบวนการประชาสังคมนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุด นั่นคือ

การรวมตัวกันของประชาชนอันทำให้ก่อจิตสำนึกประชาสังคม เป็นสิ่งสำคัญประการแรก ดังที่ สุวิทย์ วิบุลประเสริฐ และ ชีรยุทธ บุญมี ได้ให้ความสำคัญไว้เป็นอันดับแรก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการในด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเกิดขึ้นของกลุ่ม การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายชุมชน และการแก้ไขปัญหาชุมชนได้เป็นอย่างดี เมื่อเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวขึ้น ทำให้สะท้อนถึงความร่วมมือกันของประชาชนในเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญกับการก่อตัวของกลุ่มประชาสังคม ที่มีความสำคัญ ซึ่งประเวศ วะสี ก็ได้ให้ความสำคัญตรงนี้ด้วยว่า เป็นกลไกและแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคม และชุมชนได้

จากการวิเคราะห์แนวคิดประชาสังคมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะพบว่าสิ่งที่ตรงกันในแต่ละประเด็นที่ศึกษาที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1. มีภูมิปัญญาของตนเอง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพ และแก้ไขปัญหาสุขภาพได้ มีวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนประชาสังคม มีความพยายามที่จะพึ่งพาตนเอง พัฒนาตนเอง ปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นตัวของตัวเอง ดำเนินงานอย่างอิสระ ไม่มีการครอบงำจากหน่วยงานราชการ หรือถ้ามีก็ไม่รุนแรงจนทำให้การดำเนินงานของชาวบ้านขาดความเป็นอิสระ หรืออาจริเริ่มโดยราชการแล้วชาวบ้านนำมาปรับระบบ ปรับแนวทางการบริหารจัดการเอง

2. มีความตระหนัก และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนหรือประชาสังคม ทำให้มองประเด็นปัญหาของชุมชนเป็นจุดร่วม สมาชิกมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา คิดตัดสินใจวางแผน และเข้าดำเนินการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ช่างสังเกต มุ่งมั่น มีความสนใจในปัญหาเรื่องสุขภาพของชุมชนร่วมกัน มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกได้เห็นปัญหาด้วยตนเอง

3. มีการรวมตัว และมีการจัดการภายในชุมชน หรือประชาสังคมด้วยตนเอง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน มีความหลากหลายของสมาชิกที่มารวมตัวกัน ช่วยกันคิด ช่วยกันทำการมีสมาชิกจากหลากหลายสาขาอาชีพมาร่วมมือกันทำงาน จะช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ประสบการณ์ระหว่างกัน เกิดการฉีกกำลังจากทุกฝ่ายในชุมชน นอกจากนี้ต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ความเป็นพี่เป็นน้องกันระหว่างสมาชิก ความไว้วางใจซึ่งกันและกันและความต้องการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมมือร่วมใจกันในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข การจัดระบบในชุมชน ควรเป็นการจัดการที่ไม่มีต้นแบบ ไม่มีใครคิดให้หรือคอยครอบงำ ออกคำสั่ง หากแต่ชาวบ้านช่วยคิดกันเอง จัดการชีวิตจัดการทรัพยากรจัดการทุนของชุมชนอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ มีการจัดแบ่งหน้าที่กันทำงานตามประเด็นที่แต่ละกลุ่ม แต่ละคนถนัด มีกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยชุมชนเองเพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกได้ปฏิบัติ แต่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็มีความยืดหยุ่นได้ มีกิจกรรมที่หลากหลาย และมีกระบวนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล สรุปบทเรียนการดำเนินงานเป็นประจำ

4. มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยเน้นการสื่อสารในแนวราบของคนทุกระดับในชุมชนประชาสังคม มีการพบปะกันของสมาชิกเพื่อเปิดโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน

5. มีผู้นำชุมชน แกนนำ ที่ปรึกษาชุมชน คณะกรรมการสุขภาพชุมชนที่มีความพร้อม เสียสละเข้มแข็ง เข้าใจชุมชน เข้าใจการทำงาน การจัดการชุมชน เป็นที่ยอมรับจากชุมชน โดยผู้นำ มีลักษณะของความเป็นครูผู้ถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ หรือ มีลักษณะเป็นเพื่อนที่ช่วยเพื่อน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นผู้ประสานงานที่สามารถประสานให้เกิดการเรียนรู้ ประสานให้เกิดความรู้ใหม่ โดยแกนนำชุมชนอาจเป็นผู้ใหญ่บ้าน ครู พระสงฆ์ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น และผู้นำเห็นความสำคัญของการให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ

6. มีความสัมพันธ์ภายในชุมชนในแนวราบ ได้แก่ ความรู้สึกเป็นเครือญาติ เป็นพี่เป็นน้องที่คอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดกิจกรรมร่วมกัน ปกป้องหาหรือกัน มีความเท่าเทียมกันในชุมชนประชาสังคม และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต และระบบต่างๆที่ส่งผลต่อสุขภาพของชุมชนได้ การสร้างเครือข่าย สร้างความสัมพันธ์ที่เป็นเครือข่ายธรรมชาติ ที่ผู้คนพึ่งพาอาศัยกัน อยู่ร่วมกัน มีประเพณีและวิถีชุมชนที่เหมือนกันซึ่งจะช่วยให้ทำงานร่วมกันได้ง่าย รวมทั้งต้องพยายามขยายเครือข่ายไปยังชุมชนอื่นๆด้วย และมีจุดเชื่อมโยงระหว่างเครือข่าย รวมถึงมีการประสานพลังระหว่างระหว่างทางการและไม่ทางการ ระบบราชการกับการจัดการแบบประเพณีเดิม โดยจุดลงตัวอยู่ที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสินใจ และเป็นผู้ดำเนินการโดยชุมชนมีส่วนร่วม

7. มีกระบวนการและเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาสังคม ร่วมมือกันสร้างเครือข่าย โดยอาจแบ่งตามความสัมพันธ์ทางตรง คือ ความเป็นเครือญาติ ซึ่งเป็นเครือข่ายธรรมชาติ และความสัมพันธ์ทางอ้อม คือ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มสมาชิก โดยอาจใช้ความเชื่อและไว้วางใจในตัวผู้นำ กลายเป็นเครือข่ายทางความคิด เครือข่ายกิจกรรม เครือข่ายสนับสนุนภายในชุมชนระหว่างชุมชน รวมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการเรียนรู้ เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน เวทีชาวบ้าน และประชาสังคมหมู่บ้านการนั่งพูดคุยวางแผนร่วมกัน ในกลุ่มสมาชิก เป็นต้น การเรียนรู้ชุมชนร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม มีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ มีการดำเนินการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ดำเนินไปพร้อมกับการปฏิบัติ และมีการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดอยู่ในขอบเขตของพื้นที่ แต่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆในชุมชนด้วย เช่นผู้นำ ระบบเครือญาติ แนวคิดร่วมกัน เป็นต้น ปรับปรุงระบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน ให้มีการเรียนรู้จากชีวิตจริง โยความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และโรงเรียน มีการเรียนในชุมชนโดยมีผู้รู้ชาวบ้านเป็นครู

8. มีแรงสนับสนุน และแหล่งทุน โดยผู้ที่เข้ามาส่งเสริม สนับสนุนชุมชนนั้นต้องเข้าใจชาวบ้าน เข้าใจวัฒนธรรมชุมชน และทำงานร่วมกับชาวบ้านได้ดี ไม่หวังผลประโยชน์หรือคิดครอบงำชุมชน ไม่มุ่งเน้นที่ตัวโครงสร้างและอำนาจ แต่เน้นที่เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านสาขาต่างๆเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

9. มีโครงการและกิจกรรมต่างๆที่จะทำให้เกิดสุขภาพดีในชุมชนนั้น ถูกกำหนดขึ้นจากชุมชนประชาสังคมเป็นผู้ริเริ่มเอง หรืออาจมีองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชนจากภายนอกชุมชนประชาสังคม เป็นผู้เสนอแนะ จุดประกาย สนับสนุน แต่สมาชิกในชุมชนจะนำข้อเสนอแนะนั้นมาปรับรูปแบบวิธีการให้เหมาะกับพื้นที่ชุมชนของตน สร้างกระบวนการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ประเมินผลกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะดำเนินการต่อไปในระยะยาว

10. ผลการดำเนินงานก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในประชาสังคมทุกคน ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นอาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ไม่ใช่วัตถุสิ่งของของเงินทอง แต่เป็นเรื่องของสุขภาพทางจิตใจ อารมณ์ สังคมผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า ถ้าหากชุมชนใดสามารถแสดงออกให้เห็นถึงองค์ประกอบของความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็งทั้งหมดนี้ก็สามารถที่จะสร้าง ประชาสังคมที่มีความเข้มแข็งในชุมชนและเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นระบบ ที่จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน ได้เป็นอย่างดี

3.5 แนวทางการสนับสนุนความเป็นประชาสังคม

แนวทางการสนับสนุนความเป็นประชาสังคม นั้น เป็นหลักที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับกลุ่มประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ซึ่งสามารถชี้ให้เห็นถึงลักษณะพิเศษบางประการของชุมชนในการที่จะสามารถแสวงหาแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ การสร้างเสริมขยายเครือข่ายประชาสังคมจะทำให้เกิดกลุ่มประชาสังคมที่มีความเข้มแข็ง และสามารถนำมาซึ่งกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเวศ วะสี (2541: 51-57) ได้อธิบายแนวทางการสนับสนุนความเป็นประชาสังคม โดยแบ่งออกเป็น 10 ประการ ดังนี้

1. นโยบายและกระแสนิยม เนื่องจากเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่ออนาคตของประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมจะศึกษาให้เข้าใจกัน และรณรงค์เคลื่อนไหวให้เกิดเป็นทิศทางและกระแสนิยม กระแสนิยมจะขับเคลื่อนนโยบายและการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน

2. สำรวจผังชุมชนและเครือข่าย ในแต่ละจังหวัดจะมีการสำรวจและทำแผนผัง (Mapping) ให้ทราบว่าคุณชุมชนและเครือข่ายของประชาสังคมอยู่ที่ใด อย่างไร ในเรื่องอะไร เพื่อการสนับสนุนที่ถูกต้องและเพื่อให้เป็นแหล่งในการเรียนรู้ของชุมชนอื่นหรือชาวบ้านอื่นให้เกิดการขยายตัว

3. ส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านหรือตำบลเรียนรู้จากเครือข่ายประชาสังคม โดยผังชุมชนประชาสังคมเป็นลักษณะของการแพร่กระจาย โดยเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

4. สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อกระทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยวิทยาการด้านต่าง ๆ เช่น เกษตรแบบผสมผสาน ในแต่ละชุมชนหรืออำเภอควรมีศูนย์วิชาการเบ็ดเสร็จ ด้วยความร่วมมือร่วมใจจากภาครัฐและกลุ่มนักวิชาการในระดับท้องถิ่น

5. เชื่อมต่อการค้าขาย การตลาดเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในชุมชน การจัดการตลาดหรือประสานปรองดองในการผลิตโดยใช้เครือข่าย เป็นการจักระบบข้อมูลให้กับชุมชน
6. สื่อสังคม การสนับสนุนโดยภาครัฐ ให้การส่งเสริมสื่อต่าง ๆ เพื่อการขยายตัวของประชาชนสังคมโดยธรรงค์ความเป็นชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับแนวทางประชาสังคม
7. ปรับวิธีงบประมาณ และตั้งกองทุนเพื่อชุมชน มีกำลังทางราชการที่ทำงานในชุมชนเป็นอันมาก แต่กำลังเหล่านี้เอากลับมาเป็นตัวแต่ตั้งมากกว่าเอาชุมชนเป็นตัวตั้งจึงไม่ค่อยได้ผล เกิดความสูญเปล่ามาก ไม่ประสานกันในพื้นที่ ควรมีการปรับวิธีการงบประมาณให้เอาพื้นที่หรือชุมชนเป็นตัวตั้ง จะประหยัดงบประมาณลงได้มาก และช่วยให้ชุมชนประชาสังคมเข้มแข็งกองทุนเพื่อชุมชน ที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพจะเป็นเครื่องมือให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็ว
8. ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของประชาสังคม รวมทั้งศึกษาโครงสร้างและกระบวนการที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ยกเลิกกฎหมายที่ขัดขวาง บัญญัติกฎหมายที่ส่งเสริม โดยกลุ่มนักวิชาการเพื่อชุมชน
9. การฝึกฝนอบรมทักษะการสร้างประชาสังคม ในการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มสร้างความเป็นชุมชนทั่วประเทศ ต้องการผู้มีทักษะเป็นจำนวนมาก ในขั้นต้นควรมีการรวมกำลังให้การฝึกอบรมอย่างเข้มแข็งกับคนจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นกำลังใจในการประสานงาน ในระยะต่อไปควรมีการตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในระดับมหาวิทยาลัยเพื่อศึกษาบริบทของชุมชน ศูนย์เหล่านี้ควรรวบรวมความรู้และวิธีการในการส่งเสริมการทำงานแบบรวมกลุ่ม
10. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและการประเมินผล กิจกรรมเพื่อสร้างความรู้และเอาความรู้ไปใช้ได้ จะได้ทำงานได้ถูกต้อง ควรมีการเพิ่มงบประมาณการวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกลไกอิสระและมีคุณภาพ

3.6 กลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของประชาสังคม

ประเวศ วะสี (2541: 11-12) ได้นำเสนอขั้นตอนกลยุทธ์จะนำไปสู่ความสำเร็จ มีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่

1. กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึก (Public Consciousness) เป็นกลยุทธ์หลักของการสร้างประชาสังคม เพราะประชาสังคมต้องขับเคลื่อนด้วยความร่วมแรงร่วมใจ ก่อให้เกิดความสัมพันธโยงใยเป็นเครือข่าย ดังนั้นกลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกสาธารณะของบุคคล ของกลุ่ม ของชุมชน และของสังคม จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำเป็นสิ่งแรก โดยอาศัยการสนับสนุนหรือเทคนิค คือ

- 1.1 ความรัก กลยุทธ์หรือแนวคิดทั้งหลายจะไม่มีทางที่จะไปสู่ความสำเร็จได้ หากบุคคลที่กระทำการนั้นปราศจากรัก กลยุทธ์ความรักนี้เป็นความรักขั้นสูงของสังคม เป็นมากกว่าความรักในความเป็นพรรคพวก เป็นความรักสากล เป็นความรักอันไพศาล เป็นความรักที่เอาชนะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นมิตรภาพที่สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็ง

เพื่อเป็นพลังทางสังคม (Social Energy) อันได้แก่ความรักในเพื่อนมนุษย์ ความรู้สึกยินดีที่ได้เป็นสมาชิกของสังคมความรู้สึกยินดีที่ได้พบเจอเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความรู้สึกยินดีที่ได้เกิดและเจริญเติบโตเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาแล้วแต่เป็นสีสันและเป็นชีวิตชีวา ทั้งความสุข ความเศร้า โกรธเกลียด อิจฉาริษยา ของทั้งตนเองและของเพื่อนรอบข้าง รับเอาความรู้สึกทั้งมวลเข้ามาเสริมสร้างด้วยประสบการณ์จริงจากผู้คนหลากหลาย ดำรงตนเองด้วยความเชื่อแผ่ ด้วยความเมตตา เอาชนะอุปสรรคและความรู้สึกที่เลวร้ายด้วยความรักและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยมีสติรับรู้ว่าความรู้สึกในอารมณ์ของตนก็เป็นความรู้สึกของความเป็นมนุษย์เช่นกัน หากเรามีความรู้สึกเกลียดเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความรู้สึกปรองดอง และการอยู่ร่วมกันก็จะไม่เกิดขึ้นมนุษย์เกิดมาเพื่อเป็นของขวัญซึ่งกันและกัน หากมนุษย์อยู่อย่างเดียวดาย คงไม่มีคำตอบว่าตัวตนของเขาเป็นใคร เพราะมีพ่อแม่ มนุษย์จึงรู้ว่าตนเองเป็นลูก เพราะมีเพื่อนมนุษย์จึงรู้ว่าตนเองเป็นสมาชิก เพราะมีภรรยา มนุษย์จึงรู้ว่าตนเองเป็นสามีเพราะมีลูก มนุษย์จึงรู้ว่าตนเองเป็นพ่อเป็นแม่ เพราะมีศัตรู มนุษย์จึงรู้ว่าตัวเองควรทำอย่างไรความรักในธรรมชาติในแผ่นดิน ในที่นี้หมายความว่าถึงความรักต่อสังคม ต่อประเทศไทย มนุษย์กำเนิดโดยธรรมชาติและมีความเป็นอยู่ร่วมกับธรรมชาติ คนในสังคมไทยในประเทศไทยจึงต้องรักษาหวงแหนซึ่งธรรมชาติและความเป็นไทย รักในวัฒนธรรมชุมชน รักในค่านิยมความเป็นไทย นำมาซึ่งการแก่งแย่ง แข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย หลงลืมความรู้สึกของเพื่อนมนุษย์ และวัฒนธรรมไทย ซึ่งความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ความรักต่อแผ่นดิน จะสร้างความผูกพันในความเป็นสังคมไทยเป็นตัวปลูกจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness)

1.2 ความรู้ การเสริมสร้างความรู้เป็นส่วนสนับสนุนสำคัญในการสร้างความรักความรู้อย่างแท้จริงเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำเรียนรู้จากความต้องการที่แท้จริง (Learning by Doing) ความรู้ในที่นี้แบ่งออกเป็น 2 นัย คือ ความรู้อย่างซาบซึ้งในศาสตร์หรือ ความรู้นั้น ๆ และความรู้สึกที่ทำให้เกิดความคิดเป็นและเลือกเป็น อันเป็นความรู้ในการเชื่อมโยงโลกทัศน์ สังคมที่คิดเป็นและคิดถูกจึงเป็นสังคมแห่งปัญญาที่แท้จริง ดังนั้นกลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกในการสร้างประชาสังคม จึงต้องสร้างความหมายประชาสังคมให้เห็นเด่นชัด (Concept) และรับรู้ได้แก่ บุคคลทั่วไป ไม่ใช่เป็นการนำเอาความคิดของเราแล้วไปให้ผู้อื่น แต่ต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความซาบซึ้งในความเป็นประชาสังคมที่สามารถนำพลังไปช่วยเหลือสังคมในขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างความรู้ในการตัดสินใจในการรับรู้ถึงสิทธิความเป็นพลเมือง ความเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งทางด้านกฎหมายและการช่วยเหลือชุมชน

1.3 ความเป็นธรรมชาติ การดำเนินการต่าง ๆ ในการพัฒนาของภาครัฐที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะการเร่งรัดเพื่อให้ถึงเป้าหมายอย่างรวดเร็ว ด้วยมีเวลาและงบประมาณอันเป็นข้อจำกัด อีกทั้งในบางครั้งความสำเร็จก็นำมาซึ่งตำแหน่ง และความก้าวหน้าของข้าราชการหรือองค์กรที่เข้าไปกระทำการแต่งตั้งหัวหน้า ผู้นำ วางแผนตลอดขั้นตอน จัดหาอุปกรณ์และทรัพยากรซึ่งภายหลังเมื่อหน่วยงานถอนตัว ชุมชนก็ไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ เพราะมีผู้จัดการให้โดยตลอด ประชาสังคมก็เช่นกัน เมื่อปลูกจิตสำนึกด้วยความรักและให้ความรู้ประชาสังคมซึ่งเป็นสำนึกของภาคประชาสังคมจึงต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ เพื่อความเป็น

อิสระและความต่อเนื่องยังยืนด้วยความซาบซึ้งในจิตใจ เป็นการพิสูจน์ถึงศักยภาพของระดับแห่งจิตสำนึกความเป็นพลเมือง (Civic consciousness) ว่าจะสามารถแสดงศักยภาพในการร่วมกันแก้ปัญหาที่ซับซ้อนของชุมชนหรือท้องถิ่นได้มากน้อยแค่ไหน และสิ่งที่เกิดขึ้นโดยพื้นฐานธรรมชาติอีกจุดหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างประชาสังคม นั่นคือ การเกิดขึ้นของผู้นำโดยธรรมชาติ หรือผู้นำแบบไม่เป็นทางการ ที่ไม่ได้เกิดจากการแต่งตั้ง (Leader) ซึ่งในการแต่งตั้งและเลือกตั้งทั่วไปมักไม่ได้ผู้นำที่แท้จริง แต่มีอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ หรือรวมกระบวนการชุมชน ความเป็นผู้นำย่อมจะเกิดขึ้นมา ถ้าไม่ผ่านกระบวนการร่วมคิดร่วมทำ ก็ไม่รู้ว่าใครมีความเป็นผู้นำ และบุคคลนั้น ๆ ก็จะไม่รู้ตัวด้วยว่าเกิดกระบวนการการเกิดความเป็นชุมชน ทำให้เกิดสถานะผู้นำแบบไม่เป็นทางการขึ้นมา โดยผู้นำตามธรรมชาติจะมีลักษณะเป็นผู้มีปัญญา เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม เป็นคนติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในชุมชน หรือสมาชิกทั้งมวล (ประเวศ วะสี. 2541: 15) ผู้นำตามธรรมชาติจะมีลักษณะแตกต่างไป นั่นคือ ความเป็นเพื่อนร่วมคิด (Partnership) มากกว่ามีลักษณะความเป็นผู้นำ (Leadership) ไม่มีการบังคับแต่กระทำด้วยกัน ผู้นำตามธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่ว่าจะเป็นผู้นำในลักษณะอะไร หรือเรื่องอะไร และมีทั้งชายและหญิง ในกระบวนการธรรมชาติ ผู้นำมักจะเป็นหญิงมากกว่าชาย ในเรื่องอำนาจมักจะเป็นชายมากกว่า ธรรมชาติกับเพศหญิงหรือความเป็นแม่จะคู่กัน ในสายอำนาจมักจะมีผู้นำเพียงคนเดียวและทำลายความเป็นผู้นำของคนอื่น เพราะกลัวจะเป็นคู่แข่งอย่างนี้องค์กรจะอ่อนแอและไม่มีความยั่งยืน เมื่อผู้นำที่ดีล้มหายตายจาก หรือถูกโยกย้าย หรือเปลี่ยนแปลงความดีขององค์กรนั้นก็ย่อมสลายลงไปแต่ในความเป็นชุมชนที่ผู้นำตามธรรมชาติ และมีหลายคนทั้งหญิงและชายนั้น องค์กรจะอยู่ในฐานะที่ดี มีการจัดการและมีความยั่งยืนต่อเนื่อง

2. กลยุทธ์การฝึกกำลัง (Empowerment) เมื่อใช้กลยุทธ์การปลุกจิตสำนึกโดยอาศัยเทคนิคความรัก ความรู้ และความเป็นธรรมชาติ สิ่งต่อไปนี่คือ การรวบรวมพลังของปัจเจกชนแต่ละคน เข้าเป็นกลุ่ม เป็นองค์กร เพื่อความเป็นธรรมชาติ สิ่งต่อไปนี่คือ การรวบรวมพลังของปัจเจกแต่ละคน เข้าเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวโดยอาศัยกลยุทธ์การฝึกกำลัง ซึ่งมีเทคนิคคือ

2.1 การมีส่วนร่วม (Participation) เทคนิคดังกล่าวนี้ มุ่งพัฒนาขีดความสามารถศักยภาพของประชาชนให้พึ่งพาและพัฒนาตนเอง ตามปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนาที่มีฐานคิดว่า “การพัฒนาคนนั้น” ความสำคัญอยู่ที่ตัวมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน และ มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่ดีจะพัฒนาได้ หากได้รับการกระตุ้นให้ความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องและเพียงพอการนำศักยภาพและขีดความสามารถ ตลอดจนความคิด สร้างสรรค์ของประชาชนทุกคนให้เข้ามามีบทบาททุกระดับ และทุกขั้นตอนของการพัฒนา จึงเป็นวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนาด้วย กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหนทางที่จะทำให้ประชาชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาของตนเองร่วมกัน และจะนำไปสู่การพึ่งตนเองอันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคนในที่สุด

2.2 ความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Identity) เทคนิคความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ถือว่าเป็นจุดที่สามารถแสดงถึงพลังของประชาสังคม จากความรัก ความรู้ ความเป็นธรรมชาติ มาสู่ความมีส่วนร่วมอันเป็นกิจกรรมซึ่งแสดงออกถึงความเป็นประชาสังคม อันได้แก่ กิจกรรม (Activity) ของกลุ่มผลประโยชน์หรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ หรือความสำนึกร่วมในการเป็นสมาชิกของชุมชน เช่น ความรักภาคภูมิใจในท้องถิ่น ห่วงแหนวัฒนธรรมของคนในชุมชน เมื่อมาถึงจุดนี้เทคนิคความเป็นหนึ่งเดียว คือ ความเป็นหนึ่งเดียวของสังคม เป็นความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทั้งที่ไม่เคยเห็นกัน ไม่รู้จักกัน แต่เป็นพวกเดียวกันโดยวัฒนธรรมของสังคมไทย เป็นการยอมรับในสิทธิความเป็นพลเมืองซึ่งกันและกัน เป็นความกลมเกลียว สมัคสมานสามัคคี รวบรวมเป็นพลังทางสังคม (เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2550: 75) สิ่งที่จะเป็นตัวสนับสนุนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาสังคม ที่ส่งผลต่อการรวบรวมพลังทางสังคมที่ยิ่งใหญ่คือ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) เป็นการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เป็นความจำเป็นที่จะทำให้ประชาสังคมมีความเจริญเติบโตและขยายตัวออกอย่างมั่นคง ดังนั้นการคิดค้นรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงความร่วมมือต่าง ๆ นับเป็นแนวทางสำคัญเพื่อการสื่อสาร ด้วยความร่วมมือจากสื่อมวลชนจากภาครัฐ จากท้องถิ่น และจากการมีส่วนร่วมของประชาชน

3. กลยุทธ์กระแสน้ำผลักดัน (Drive) กลยุทธ์กระแสน้ำผลักดันเป็นการปลุกจิตสำนึกของสังคม ความรักความรู้และความเป็นธรรมชาติ เมื่อเกิดจิตสำนึกจึงเป็นขั้นตอนของกลยุทธ์การรวมพลัง โดยรวบรวมพลังจากจิตสำนึกของประชาชนโดยอาศัยเทคนิค การมีส่วนร่วม และความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ประชาสังคมในตัวบุคคล ในกลุ่ม ในองค์กร ในชุมชน และสังคม เพื่อใช้เป็นพลังในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาศักยภาพ หากแต่สิ่งที่จะเป็นตัวพัฒนาและคงความเป็นตัวตนของประชาสังคมไว้ก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างประชาสังคม ภาครัฐจะต้องมีระบบราชการเป็นตัวหลัก มีการบริหารราชการและการพัฒนาองค์กรราชการเป็นการขับเคลื่อน ภาคเอกชนธุรกิจ มีกลุ่มผู้ประกอบการและผู้บริโภคเป็นตัวหลักมีพลังในการขับเคลื่อน ดังนั้นกลยุทธ์กระแสน้ำผลักดันในที่นี้ จึงเป็นตัวผลักดันในการสร้างประชาสังคมให้เกิดความยั่งยืนและเจริญขึ้นในจิตใจของผู้คนในสังคม เป็นการสร้างความเป็นประชาสังคมให้สามารถขับเคลื่อน และก่อตัวขึ้นไม่ใช่แต่เฉพาะในบทความหรือหนังสือวิชาการ แต่เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมและแสดงออกถึงความเป็นประชาสังคม อันได้แก่ การเปิดเวทีสาธารณะให้ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อปัญหา ต่อการพัฒนาชุมชน ต่อสังคมโดยการส่งเสริมจากใจจริงจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยการกระตุ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทเช่น วิทยุชุมชนหรือ กิจกรรมประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเป็นแนวคิดที่สามารถเผยแพร่ไปยังท้องถิ่นอื่น ๆ ได้กลยุทธ์ในการผลักดันประชาสังคม จะเป็นแรงผลักดันให้ประชาสังคมไทยสามารถที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้ และสามารถนำไปสร้างกระบวนการพัฒนาชุมชน หรือ ท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องจากกลยุทธ์ในการสร้างประชาสังคม เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งนำไปสู่ลักษณะสำคัญของประชาสังคมอยู่ 2 ประการ คือ

1) ความเป็นพลเมือง (Citizenship) อันเป็นหัวใจหลักของประชาสังคม 2) ความมีจิตวิญญาณ (Spirituality) อันเป็นส่วนส่งเสริมประชาสังคมหากสังคมมีพร้อมซึ่งคุณสมบัติทั้งสองส่วนนี้ ไม่ว่าจะวิกฤตหรือปัญหาใดที่ปรากฏเข้ามาในสังคมย่อมแก้ไข และสามารถพัฒนาประเทศด้วยความยั่งยืน และคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของความเป็นไทยเมื่อนำกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของประชาสังคม มาพิจารณาร่วมกับแนวทางของ ประเวศ วะสี (2541: 51-57) แล้วพบว่า การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น กระบวนการรวมกลุ่มประชาสังคมโดยประชาชนชุมชนมีความสำคัญอย่างสูงมากที่จะนำไปสู่สังคมที่เข้มแข็งซึ่งจะสามารเห็นได้จากการที่ชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกับกลุ่มต่าง ๆ การติดต่อสื่อสารประสานงานทำให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับกลยุทธ์ของ สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ที่พยายามจะสร้างกลยุทธ์ที่นำไปสู่ประชาสังคม โดยการรวมกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน นั้นชี้ให้เห็นถึงการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อไปสู่การรวมกลุ่มของประชาชนโดยกระบวนการประชาสังคมได้ ซึ่งเป็น กลยุทธ์ที่สามารถสร้างกระบวนการประชาสังคมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประชาสังคมที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า แก่นของประชาสังคม จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรวมตัวกันของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการสร้างจิตสำนึกและทำกิจกรรมร่วมกันที่คำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดกับกลุ่ม แสดงออกถึงความเคารพ ให้เกียรติ และเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีการติดต่อเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายโดยใช้วิจรรย์ญาณในการเรียนรู้ และแสวงหาวิธีการในการแก้ไขปัญหาให้กับกลุ่ม ตลอดจนพัฒนาและฟื้นฟูศักยภาพในกลุ่มของตนเองให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ลักษณะของประชาสังคมไปเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ที่แสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย

4. ความเป็นพลเมือง

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ระบบสังคมโลกแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นสังคมเสรีนิยมประชาธิปไตยโดยสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำฝ่ายหนึ่งกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์โดยสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำฝ่ายหนึ่ง มาเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง จนก้าวไปสู่ระบบสงครามเย็น (Cold War System) และเมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) โลกก็เกิดระบบสังคมโลกสมัยใหม่ (New World Society) คือ สังคมยุคหลังสงครามเย็น (Post-Cold War) ซึ่งเป็นสังคมที่มีลักษณะเปิดกว้าง มีการสร้างความสัมพันธ์แบบร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น เพื่อทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนระหว่างกัน มีการพัฒนาสังคมสู่สังคมข้อมูลข่าวสารความรู้ (Information Societies) จนทำให้สังคมโลกมีลักษณะไร้พรมแดนเสมือนเป็นโลกเดียวกัน หรือเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นำไปสู่การกระทบกระทั่งอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลและสังคมแต่ละสังคม ก่อให้เกิดความความแตกต่างและสร้างความขัดแย้งระหว่างกันกระทบต่อสิทธิและความเสมอภาค ความเท่าเทียมแห่งความเป็นมนุษย์ จึงเกิดแนวคิดการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนและพัฒนาให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยการใช้ “สติปัญญา” เพื่อทำให้การอยู่ร่วมกันมีความมั่นคง ปลอดภัย และเป็นสุขต่อกัน อีกทั้งความเป็นพลเมืองจะต้องแสดงถึงการที่สมาชิกมีอิสรภาพ ควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง (ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2555: 30)

ดังนั้น คำว่า พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ (พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Citizen” คือ ผู้อาศัยอยู่ในเมือง หรือผู้มีสิทธิอย่างเต็มที่ในรัฐ (Hornby, 1987: 150) ได้เริ่มนำมาถกเถียงกันในบริบทปัญหาทางสังคมเป็นสำคัญ จึงสรุปความหมายโดยรวมว่า พลเมือง หมายถึง บุคคลหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเมืองใดบ้านเมืองหนึ่ง โดยมีระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกัน มีส่วนร่วมสร้างกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติที่ดี มีสิทธิและเสรีภาพอย่างอิสระในการอยู่ร่วมกันและมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีกฎหมายแห่งรัฐเป็นเครื่องมือควบคุมพลเมืองและความเป็นพลเมือง

4.1 ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ไม่เพียงแต่มีกติกาหรือมีรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดระบบการปกครองประเทศภายใต้หลักการของรัฐธรรมนูญเท่านั้น สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ คน หรือประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ มีความแตกต่างหลากหลายภายใต้หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักความเสมอภาค จำเป็นต้องมีความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ที่เกิดขึ้นเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือ ประชาชนปกครองตนเอง ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้ “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตย ต้องลักษณะ 6 ประการ (ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2555: 31-36) ดังต่อไปนี้

1. มีอิสรภาพ รับผิดชอบและพึ่งตนเองได้

ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมี อิสรภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย เป็น ไท คือเป็น อิสระชนที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน/เคารพความเสมอภาค

ประชาธิปไตย คือระบอบการปกครองที่ให้อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในสังคมระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าประชาชนจะแตกต่าง หรือ สูงต่ำ กันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะจบดอกเตอร์หรือจบ ป. 4 ไม่ว่าจะมีอาชีพอะไร ไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนเป็นแนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจนทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความ เป็นเจ้าของประเทศเสมอกัน แม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม แต่จะมีความแตกต่างอย่างโดยสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมเป็น แนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะ ยอม คนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียด คนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. เคารพและยอมรับความแตกต่าง

ประชาธิปไตย คือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง และนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงต้อง ยอมรับ และ เคารพ ความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความแตกต่างกัน และต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้ และต้องยอมรับ โดยไม่จำเป็นต้อง เข้าใจ ว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกันก็ตาม

4. เคารพสิทธิผู้อื่น

ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมี สิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนกระทั่งไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตย ก็จะกลายเป็น อนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมี ขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง เคารพ สิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไป ละเมิด สิทธิของผู้อื่น

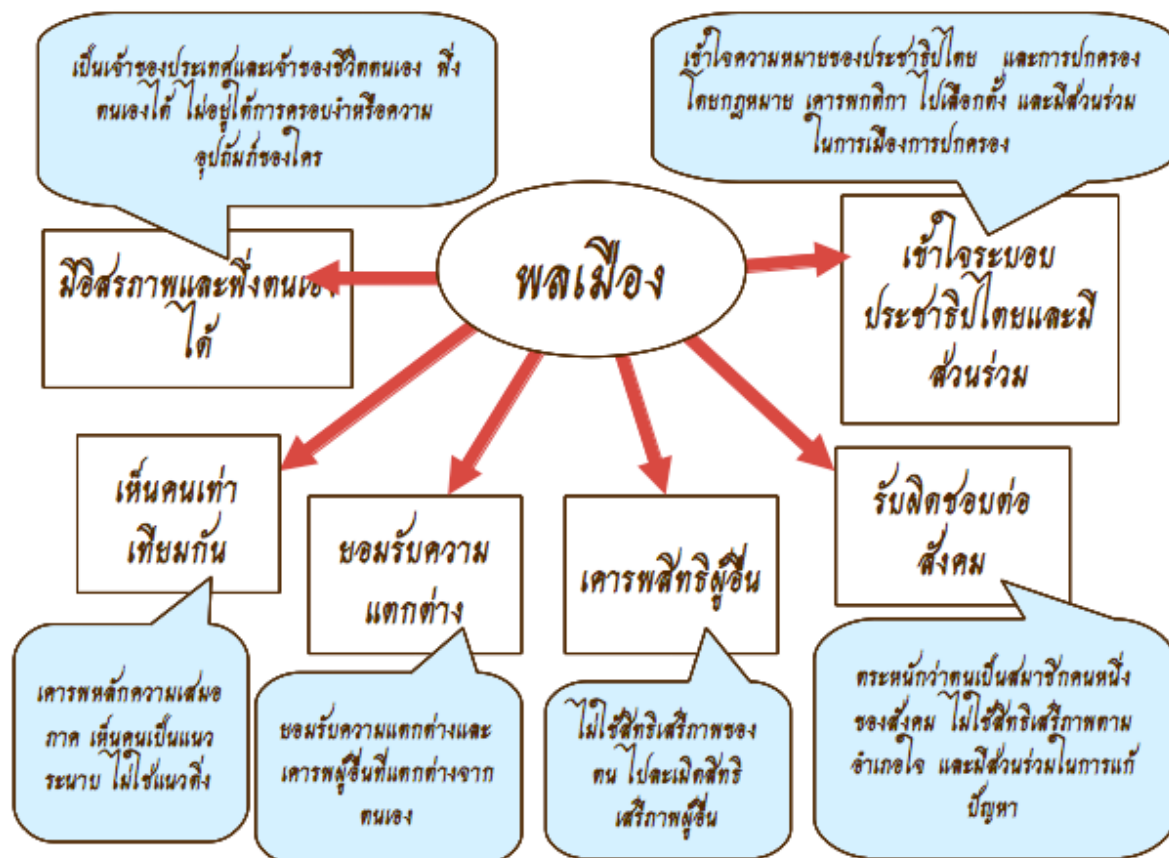
5. รับผิดชอบต่อสังคม

ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครอง ตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดย รับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ ดีขึ้น หรือ แย่ลง โดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ ก็ด้วยการกระทำ ของคนในสังคม และที่สังคมแย่ลงไป ก็เป็นเพราะ การกระทำ ของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มิสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศ และเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม มองตนเองเชื่อมดวยกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เคารพกติกาและเข้าใจระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย คือการปกครอง โดย ประชาชน โดยใช้ กติกา หรือ กฎหมาย ที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกาและยอมรับผลของการละเมิดกติกา เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย หรือ การปกครองโดยประชาชน และ หลักนิติรัฐ หรือ การปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไป และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยสรุปได้ตามภาพประกอบ 1 ดังนี้

ภาพประกอบ 1 ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

ที่มา: ปรินญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education): 36.

4.2 คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 ประการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2555: 13) ได้แก่ 1) คุณสมบัติพื้นฐาน คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และ 2) คุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่าง ที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนางานอาชีพด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคมไทย

“สังคมประชาธิปไตย” เป็นสังคมที่แสดงวิถีคิดและวิถีการกระทำที่บ่งชี้ลักษณะความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของบุคคลทุกคนในสังคม โดยมีหลักการอยู่บนเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน และเป็นสุขร่วมกัน และบริหารจัดการให้ดำเนินไปตามความสัมพันธ์ทางโครงสร้างสังคมที่มีสถานภาพตามบทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ฉะนั้น สังคมประชาธิปไตยต้องยึดถืออำนาจอธิปไตยของประชาชนในการปกครองให้สังคมเกิดความผาสุกร่วมกัน

“ระบอบประชาธิปไตย ต้องการนักประชาธิปไตย” (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. 2554: 12) เป็นคำกล่าวที่เกิดจากประสบการณ์ของชาวเยอรมันภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ให้ความสำคัญกับพลเมืองในการมีส่วนร่วมในทางการเมือง (Political Participation) มีจิตวิญญาณสาธารณะ (Civic Engagement) และมีความรับผิดชอบทางสังคม (Social Responsibility) ซึ่งการที่พลเมืองจะแสดงออกถึงบทบาทเหล่านี้ได้เขาต้องมีการศึกษา มีความรู้และมีความเข้าใจทางการเมือง (Political Literacy) มีความเสมอภาค (Equality) รักในความยุติธรรม (Justice) มีเสรีภาพ (Freedom) ในการแสดงออกเพื่อประโยชน์ของปัจเจกและส่วนรวม และแน่นอนว่าการมีอยู่ของเสียงส่วนใหญ่ ก็เพื่อคุ้มครองสิทธิของเสียงส่วนน้อยด้วย คือ ไม่ละเลยเสียงข้างน้อย คุณลักษณะดังกล่าวของพลเมืองเยอรมันก็เพื่อผดุงระบอบประชาธิปไตยไม่ให้หันกลับไปหาระบอบอื่นที่อยู่ในด้านตรงข้ามที่สังคมเยอรมันได้เผชิญมาแล้วในสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากลนั้นได้มีการทำการศึกษาวิจัยจากนักวิชาการจากทุกทวีปมารวมตัวกัน เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และได้มีการพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกโดยมีสาระสำคัญสรุปได้ 8 ประการ (John J. Cogan. 1997) ดังนี้

1. การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนเองและสังคมโลก เจกเช่นเป็นสมาชิกของสังคมโลก
2. มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม
3. มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
4. มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
5. มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช้ความรุนแรง
6. มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม
7. มีความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน
8. มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยทั้ง 8 ประการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น จะมีลักษณะเป็นพลเมืองสากล กล่าวคือ เป็นได้ทั้งพลเมืองของประเทศและเป็นพลโลก ด้วยเหตุที่โลกในปัจจุบันนี้แต่ละประเทศต่างก็มีสถานะที่พึ่งพิงกัน ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ผลที่เกิดขึ้น ณ ที่แห่งหนึ่งก็จะส่งผลต่อไปยังอีกที่หนึ่งเสมอ เพราะโลกปัจจุบันมีการสื่อสารกันอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง และไม่มีพรมแดน การพูดถึงประชาธิปไตยในปัจจุบันจึงครอบคลุมไปถึง

ประชาธิปไตยด้านสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะการทำลายสิ่งแวดล้อม ณ ที่หนึ่งอาจส่งผลกระทบต่ออีกที่หนึ่งได้ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องมีจิตสำนึกสิ่งแวดล้อม การกินอยู่ ดำรงชีพ ต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อไม่ให้เกิดการทำลายและแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดบนโลก อันจะเป็นการละเมิดต่อชีวิตผู้อื่นและทำลายล้างซึ่งกันและกัน ซึ่งขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นหลักสำคัญอันหนึ่งของประชาธิปไตย

ลักษณะพลเมืองในสังคมไทยก็ควรที่จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับลักษณะดังกล่าวข้างต้น เพราะประเทศไทยก็เป็นสมาชิกของสังคมโลก หากแต่อาจเพิ่มคุณลักษณะเฉพาะให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยได้ การสร้างพลเมืองไทยให้มีความเป็นมาตรฐานสากล จะทำให้ประเทศยืนอยู่ได้ท่ามกลางการแข่งขันอย่างรุนแรงในทุกที่ในโลก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาเซียน (ASEAN) กลุ่มประชาคมยุโรป (EU) หรือในเวทีใดๆ ก็ตาม คุณลักษณะทั้ง 8 ประการนี้มีเงื่อนไขหลักอยู่ที่การให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี ความร่วมมือกัน ความเข้าใจกัน ใช้เหตุผล แม้แตกต่างกันและมีสันติ โดยไม่ต้องมีความรุนแรงหรือละเมิดต่อกัน บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์หรือสรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอันเป็นคุณค่า – คุณธรรมร่วมที่อยู่เหนือชาติ ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีทั้งมวล และเมื่อทำให้ประชาชนได้เป็นพลเมืองที่มีความรู้และความสามารถที่จะดูแลปกครองตนเองและปกครองกันเองได้ ไม่ปล่อยให้ผูกขาดอยู่แต่ในมือของรัฐบาล การเมือง หรือนักธุรกิจการเมือง การก้าวเข้าสู่ความเป็น “พลโลก” ในทางสากลก็อยู่ไม่ไกล

จากข้อมูลลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบ และสังคมประชาธิปไตยที่กล่าวมาข้างต้น นำมาสังเคราะห์เพื่อเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ที่แสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยได้ ดังตาราง 5

ตาราง 5 ลักษณะความเป็นพลเมืองกับองค์ประกอบพฤติกรรมประชาธิปไตย

ลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย	องค์ประกอบ พฤติกรรมประชาธิปไตย
- มีอิสรภาพ - เห็นคนเท่าเทียมกัน/เคารพความเสมอภาค - เคารพและยอมรับความแตกต่าง - เคารพสิทธิผู้อื่น - เคารพกติกาและ - เข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่าง ทางวัฒนธรรม - มีความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน	ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น
- รับผิดชอบต่อสังคม - รับผิดชอบและพึ่งตนเองได้ - มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและ รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม - มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัย การบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม - มีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ	ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- เข้าใจระบอบประชาธิปไตย - การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนเองและสังคมโลก - คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ - แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช้ความรุนแรง	ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา

จากตาราง 5 จะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์ลักษณะความเป็นพลเมืองแล้ว พบว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองประกอบด้วยพฤติกรรมประชาธิปไตยใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น 2) พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ 3) พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหาซึ่งจะนำไปเป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมบังคับที่แสดงถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

5. พฤติกรรมประชาธิปไตย

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ประกอบด้วย ความหมายของประชาธิปไตย หลักการประชาธิปไตย และพฤติกรรมประชาธิปไตย

5.1 ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (democracy) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทย ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนั้นคนไทยทุกคนจึงควรที่จะต้องศึกษา และมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติจนเกิดเป็นวิถีชีวิตต่อไป

5.1.1 ความหมายของประชาธิปไตย

จากการศึกษาความหมายของคำว่าประชาธิปไตย พบว่า มีผู้ที่ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ตามมุมมองของแต่ละคน แต่ก็มีความหมายในส่วนที่สอดคล้องกัน ดังนี้

สาโรช บัวศรี (2520: 66-68) กล่าวว่า ประชาธิปไตย มีความหมายใน 3 ลักษณะ หรือที่เรียกว่า “องค์สามของประชาธิปไตย” ได้แก่ 1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในเหตุผล สติปัญญา และความสามารถของมนุษย์ 2) ประชาธิปไตยที่เป็นรูปแบบทางการเมืองและระเบียบวิธีของการปกครอง หมายถึง ระบอบการเมืองที่รัฐบาลเป็นเพียงผู้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น อำนาจมาจากประชาชน ประชาชนสามารถเปลี่ยนผู้ใช้อำนาจแทนตนได้จากการเลือกตั้งที่กำหนดขึ้นในแต่ละวาระ 3) ประชาธิปไตยที่ถือเป็นชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การไม่ก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่น การปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันด้วยการเคารพทั้งกายและวาจา เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมและช่วยกันทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม ตลอดจนรู้จักใช้สติปัญญา เหตุผล และความเฉลียวฉลาดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 15-22 ; 2536: 326) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นวิถีชีวิตของประชาชนที่เคารพสิทธิและความเสมอภาคซึ่งกันและกัน มีเหตุผลและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม หรืออาจเป็นรูปแบบการปกครองที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง

กนก วงษ์ตระหง่าน (2528: 53) และบรรจง ชูสกุลชาติ (2534: 11) กล่าวว่า ประชาธิปไตย มีความหมายที่สอดคล้องกันใน 3 ลักษณะคือ 1) ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ประชาชนเลือกผู้แทนเข้ามามีส่วนร่วมและควบคุมการบริหารของรัฐบาลให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน 2) ระบบสังคมประชาธิปไตย เป็นสังคมที่ปราศจากอภิสิทธิชน บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่เหมาะสมมีสิทธิในการเข้าดำรงตำแหน่งใดในสังคมได้อย่างเสรี ไม่มีอำนาจหรืออิทธิพลใดๆ ขัดขวาง และยังมีสิทธิที่จะชอบหรือไม่ชอบ ทำหรือไม่ทำ สิ่งที่ไม่ก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่น 3) วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีเสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา หรือการเจรจาต่อรองบนพื้นฐานของเหตุผลที่ดี เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์สุขแก่สังคม บุคคลทุกระดับมีความเสมอภาคในสิทธิส่วนบุคคล

ประเวศ วะสี (2534: 6) และวิทยาลัยการปกครอง (2533: 10) กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่รัฐจะต้องรับรองการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน เพื่อให้ใช้อำนาจอธิปไตยบริหารและตุลาการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามขอบเขตที่กฎระเบียบของสังคมกำหนดไว้

จิรภา สุนทรสิท (2534: 41) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชนซึ่งแบ่งออกได้ 2 ความหมาย คือ 1) ความหมายในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองประเทศ (Democracy as a form of Government) หมายถึง ระบบการเมืองที่รัฐเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น อำนาจอเป็นของประชาชน และประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระ ถือว่าเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน 2) ความหมายในฐานะที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิต (Democracy as a Way of Live) หมายถึง การอยู่ร่วมกันไม่ก้าวท้าวสิทธิของผู้อื่น ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกายและวาจา เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งหลายทั้งมวล

พระเทพเวที (2535: 9) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชนที่ปกครองกันด้วยสติปัญญาที่ดี มีความรู้ความเข้าใจ สามารถคิดได้ด้วยตนเอง พิจารณาเหตุผล รู้จักแยกแยะวินิจฉัยได้ว่า อะไรถูกอะไรผิด และควบคุมให้เว้นจากสิ่งที่ผิดและทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม

ชูวงศ์ ฉายะบุตร (2535: 3) และเอนก สิทธิประศาสน์ (2536: 5-8) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะต้องมีส่วนร่วมและเข้าใจการปกครองนี้ด้วย ทั้งในด้านการสร้างข้อตกลง ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม รวมถึง การประพฤติตนในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับข้อตกลงที่กำหนดขึ้นใช้ในสังคมนั้นด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นการปกครองที่ประกอบไปด้วยรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง

สมบัติ ธนลาภสกุลกิจ (2535: 10) กล่าวว่า ประชาธิปไตย มีความหมายในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตซึ่งเป็นการเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีของกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยเหตุผล สันติวิธีมีใจกว้างพิจารณาปัญหาต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ มีวินัยในตนเองและยอมรับความเสมอภาคในโอกาสของบุคคล

ใจจริง บุญเรืองรอด (2536: 76) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่เคารพในความเป็นธรรม เหตุผล เมตตาธรรม ความศรัทธาในมนุษยชาติ และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน เพราะประชาธิปไตยจะยึดหลักการให้สิทธิและความเสมอภาคในองค์การแห่งรัฐที่สำคัญ ได้แก่ นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ และยึดหลักนิติธรรม คือการปกครองโดยกฎหมายที่ทุกคนมีความเสมอภาคกัน

ทศนา แคมมณี (2536: 6) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นเสรีภาพและอิสระที่บุคคลแต่ละคนจะตัดสินใจทำหรือไม่ทำอะไร เห็นการเคารพในสิทธิของผู้อื่น เปิดโอกาสให้เสรีภาพแก่ผู้อื่นในการใช้ความคิดของเขาเองที่จะตัดสินใจ หากเราเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถรู้จักใช้เหตุผล เราก็ควรเปิดใจกว้างรับฟังผู้อื่นที่มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากเรา ควรยึดหลักเหตุผลในการตัดสินใจ ไม่เอาแต่ใจตนเอง ควรรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้อื่นก่อนที่จะตัดสินใจ มีขันติธรรมและรู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2538: 147) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นลักษณะของกิจกรรมของคนในสังคมที่จะต้องเคารพซึ่งกันและกัน และเมื่อมีข้อขัดแย้งก็สามารถตกลงกันด้วยสันติวิธี

พรชัย หนูแก้ว (2541: 13) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมก็แสดงความคิดเห็นด้วยปัญญา เคารพกฎ ระเบียบและเสรีภาพส่วนบุคคล รู้จักใช้สิทธิในการแสดงเหตุผลหรือหาข้อยุติที่ดีจากเหตุผลของผู้อื่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนร่วมกัน และใช้แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี รวมถึงการรู้จักปรับปรุงงาน และมีความรับผิดชอบเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวมก็ตาม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546: 656) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นส่วนใหญ่, การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ของคนในสังคมเป็นหลัก

คณิต จิตเจริญทวีโชค (2548: 9) กล่าวว่า ประชาธิปไตย สามารถพิจารณาได้หลายความหมาย ได้แก่ 1) ความหมายในฐานะที่เป็นอุดมคติ หรืออุดมการณ์ทางการเมือง เป็นการให้คุณค่าแก่ทุกคน มีโอกาสทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสิทธิหน้าที่และความเสมอภาคเท่าเทียมกัน 2) ความหมายในฐานะที่เป็นระบบการเมือง หรือการจัดระเบียบการปกครอง เป็นการวางระเบียบแบบแผนให้มีคณะบุคคลร่วมกันบริหารงาน ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ เพื่อเกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนรวม 3) ความหมายในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรมเพื่อความสงบสุขของตนเองและสังคม 4) ความหมายในฐานะของกระบวนการศึกษาที่มีความจำเป็นต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศและเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของบุคคลในสังคม

Bertrand (1991: 15) และ Arthur (1992: xi) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นแนวคิดที่รัฐบาลต้องยอมรับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลรวมถึงความถูกต้องและความชอบธรรมในการกระจายโอกาสและรายได้ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อประชาชนที่มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองทุกคนด้วยความเสมอภาค ไม่ใช่เพียงแต่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมืองเท่านั้น

Charnow and Vallasi (1993: 743) กล่าวว่า ประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมของรัฐ และสร้างข้อตกลงของสังคมขึ้นมาใช้เอง

จากความหมายของประชาธิปไตยข้างต้น นำมาวิเคราะห์คำสำคัญ (Key word) ของความหมายของประชาธิปไตยได้ดังตาราง 6

ตาราง 6 ความหมายของประชาธิปไตย

นักวิชาการ	ความหมายของประชาธิปไตย
สาโรช บัวศรี	อุดมคติมนุษย์ รูปแบบทางการเมืองและระเบียบวิธีของการปกครอง และวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน
ชัยอนันต์ สมุทวณิช	วิถีชีวิตของประชาชนที่เคารพสิทธิและความเสมอภาค มีเหตุผล และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม หรืออาจเป็นรูปแบบการปกครองที่ประกอบด้วยพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง
กนก วงษ์ตระหง่าน และบรรจง ชูสกุลชาติ	ระบอบการปกครอง สังคมที่ปราศจากอภิสิทธิ์ชน และวิถีชีวิตที่มีเสรีภาพ
ประเวศ วะสี และวิทยาลัยการปกครอง	การปกครองที่รัฐจะต้องรับรองการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพตามขอบเขตที่กฎระเบียบของสังคมกำหนดไว้
จิรภา สุนทรสิต	ระบอบการปกครองประเทศ (Democracy as a form of Government) และวิถีการดำเนินชีวิต (Democracy as a Way of Live)
พระเทพเวที	การปกครองกันด้วยสติปัญญาที่ดี มีความรู้ความเข้าใจ สามารถคิดได้ด้วยตนเอง พิจารณาเหตุผล รู้จักแยกแยะวินิจฉัยได้ว่า อะไรถูก อะไรผิด
ชูวงศ์ ฉายะบุตร และเอนก สิทธิประศาสน์	รูปแบบการปกครองที่ประกอบไปด้วยรัฐธรรมนูญ สภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะต้องมีส่วนร่วม
สมบัติ ธนลากสกุลกิจ	วิถีชีวิตซึ่งเป็นการเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยเหตุผล อย่างมีวิจารณญาณ
ใจจริง บุญเรืองรอด	การเคารพในความเป็นธรรม เหตุผล เมตตาธรรม ความศรัทธาในมนุษยชาติ และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน

ตาราง 6 (ต่อ)

นักวิชาการ	ความหมายของประชาธิปไตย
ทีศนา เขมมณี	เสรีภาพและอิสระของบุคคล การเคารพในสิทธิ เสรีภาพ และความคิดเห็นของผู้อื่น
สมบูรณ์ สุขสำราญ	กิจกรรมของคนในสังคมที่จะต้องเคารพซึ่งกันและกัน และเมื่อมีข้อขัดแย้งก็สามารถตกลงกันด้วยสันติวิธี
พรชัย หนูแก้ว	วิถีชีวิตของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันด้วยความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมก็แสดงความคิดเห็นด้วยปัญญา
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน	ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นส่วนใหญ่
คณิต จิตเจริญทวีโชค	อุดมคติ หรืออุดมการณ์ทางการเมือง ระบบการเมืองหรือการจัดระเบียบการปกครอง วิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน และกระบวนการศึกษาสอดคล้องกับการปกครองของประเทศ
เบอร์แทรนด์ (Bertrand) และอาร์เธอร์ (Arthur)	แนวคิดที่รัฐบาลต้องยอมรับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลรวมถึงความถูกต้องและความชอบธรรมในการกระจายโอกาสและรายได้ด้วยความเสมอภาค
ชาร์โนว์ และวาลเลซี (Charnow and Vallasi)	รูปแบบการปกครองที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมของรัฐ และสร้างข้อตกลงของสังคมขึ้นมาใช้เอง

จากตาราง 6 จะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยมีความหมายในหลายมิติ ทั้งที่เป็นอุดมการณ์หรืออุดมคติทางการเมือง ทั้งที่เป็นรูปแบบการปกครองของประชาชนที่ถือมติของเสียงข้างมากจากประชาชนเป็นใหญ่ และทั้งที่เป็นวิถีชีวิต หรือแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้สนใจความหมายของประชาธิปไตยในมิติของการเป็นวิถีชีวิต เนื่องจากมีความเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงสรุปความหมายของประชาธิปไตยซึ่งจะนำไปใช้กำหนดกรอบพฤติกรรมประชาธิปไตยในการวิจัยครั้งนี้ ได้ว่า เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคมที่อยู่ร่วมกันและแสดงออกถึงพฤติกรรมต่าง ๆ อันได้แก่ การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา การไม่ก้าวก่ายสิทธิผู้อื่น การเคารพกฎระเบียบและเสรีภาพส่วนบุคคล การร่วมมือกันทำกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนการรู้จักใช้สติปัญญา แสดงเหตุผล หรือหาข้อยุติที่ดีจากเหตุผลของคนอื่น เพื่อนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน และแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างชาญฉลาดด้วยสันติวิธี

5.1.2 หลักการของประชาธิปไตย

หลักการของประชาธิปไตย ถือเป็นจุดร่วมการปฏิบัติของหมู่ชนในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นระเบียบและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของบุคคลในสังคม โดยมีพื้นฐานแนวความคิดที่มีรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ (เอนก สิทธิประศาสน์. 2532: 122-123)

1. เชื่อว่ามนุษย์มีความรู้ มีความสามารถ มีสติปัญญา รู้จักใช้เหตุและผล ในการค้นหาความจริงออกมาเป็นข้อตกลงที่มีหลักเกณฑ์ ตลอดจนสามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อความสุขของส่วนรวมได้
 2. มนุษย์มีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพ ที่จะสามารถเลือกใช้ชีวิตของตนเอง ในการทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และจะต้องรับผิดชอบในการกระทำอย่างนั้นของตนเองด้วย
 3. ยอมรับว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ทั้งทางกฎหมายและทางการเมือง กล่าวคือ กฎหมายคุ้มครองทุกคนเหมือนกัน คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเหมือนกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติกำเนิด เพศ หรือยากดีมีจนอย่างไร
 4. การตัดสินใจปัญหาสำคัญมาจากประชาชนโดยมอบหมายให้ตัวแทน ดำเนินการแทนตนเพราะทุกคนไม่สามารถจะตัดสินใจปัญหาทุกเรื่องได้โดยตรง
 5. อำนาจทางการเมืองของรัฐบาล เกิดขึ้นจากการให้ความยินยอมของประชาชนผู้ถูกปกครอง
 6. สิทธิในการคัดค้าน ประชาชนมีสิทธิอย่างเต็มที่ในการคัดค้านหรือเปลี่ยน รัฐบาล ตามวิถีทางของหลักการประชาธิปไตยที่กำหนดไว้ในกติกาการปกครองของประเทศ หากว่า รัฐบาลไม่ปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย หรือไม่สามารถสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้
- จากพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางในการกำหนดหลักการของประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนต้องปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของบุคคลในสังคม ส่งผลให้นักการศึกษาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตยไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531: 148-149) ได้ อธิบายถึงหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย ซึ่งประกอบไปด้วย 6 ประการ ได้แก่ 1) อำนาจอิสระในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน ซึ่งหมายถึง อำนาจของรัฐบาลจะต้องมาจากความเห็นชอบของราษฎร 2) ต้องมีรัฐธรรมนูญเพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศและรัฐธรรมนูญนี้ต้องมาจากประชาชน โดยกำหนดให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระ 3) ลักษณะของรัฐบาลจะต้องเป็น รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งรัฐบาลของประชาชน หมายถึง รัฐบาลที่เกิดขึ้นมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และทำงานเพื่อประชาชน ส่วนรัฐบาลโดยประชาชนหมายถึง ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะเป็นผู้ปกครองประเทศถ้าเขาเหล่านั้น มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ รัฐธรรมนูญกำหนด 4) การเลือกผู้นำ จะต้องเปิดโอกาสให้มีการเลือกอย่างเสรี รัฐธรรมนูญจะต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และผู้มีสิทธิเลือกตั้งเอาไว้ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไป

ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง และมีการเลือกตั้งอย่างเสรี ไม่มีการบังคับ อีกทั้งจะต้องเป็นการลงคะแนนลับเพื่อป้องกันการใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง 5) การตั้งพรรคการเมืองจะต้องมีการอนุญาตให้มีการจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองมากกว่า 1 พรรคขึ้นไป เพราะการมีพรรคเดียวย่อมทำให้ผู้นำผูกขาดอยู่กับคนกลุ่มเดียว ซึ่งถือว่าการเลือกตั้งที่ไม่เสรี 6) การปกครองโดยยึดหลักเสียงข้างมาก บุคคลที่รวมตัวกันเป็นคณะรัฐบาลจะต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมาก ของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา และการปฏิบัติงานก็ต้องเป็นไปตามเสียงข้างมาก แต่ก็ไม่เคารพและยอมรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย

กรมสามัญศึกษา (2534: 3-4) ได้กำหนดหลักการประชาธิปไตยไว้ด้วยความมุ่งหวังว่าจะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานใดๆ ได้ ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ประการ ได้แก่ 1) หลักการเสรีภาพ หมายถึง สิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ทั้งในการคิด การพูด การทำ โดยอยู่ภายใต้ขอบเขตแห่งระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม แต่การใช้เสรีภาพนั้น ทุกคนต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และของผู้อื่นด้วย 2) หลักความเสมอภาค ถือว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย ถึงแม้ว่าจะแตกต่างกันในเรื่องเพศ ผิวพรรณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่ ศาสนา หรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่อาจถูกจำกัดสิทธิด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขบางประการ เช่น การเลือกตั้ง ทุกคนเสมอภาคในการใช้สิทธิแต่จะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไข เช่น ยังไม่บรรลุนิติภาวะ อยู่ในที่จองจำ การเป็นนักบวช เป็นต้น 3) หลักการโดยยึดเสียงข้างมากเป็นหลักที่สำคัญยิ่งของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การปกครองเสียงข้างมาก ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เสียงข้างมากไปในทางเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ หรือละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย 4) หลักของเหตุผล หมายถึง การมีความเชื่อมั่นในเหตุผล และให้ความสำคัญแก่กระบวนการ หรือวิธีการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องหรือเหมาะสมซึ่งเป็นหลักเชิงวิทยาศาสตร์ 5) หลักภราดรภาพ หมายถึง การที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความรู้สึกต่อกันฉันพี่น้อง ไม่แบ่งเชื้อชาติ เพศ ผิวพรรณ หรือลัทธิความเชื่อ

กระทรวงศึกษาธิการ (2541: 4-6) ได้เสนอหลักการสำคัญของประชาธิปไตยไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์และเท่าเทียมกันในฐานะที่แต่ละคนเป็นสมาชิกของสังคมเช่นเดียวกัน 2) หลักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ หมายถึง อำนาจหรือประโยชน์ของบุคคลซึ่งกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลที่เป็นประชากรของรัฐ โดยที่สิทธิเสรีภาพและหน้าที่เป็นของควบคู่กัน ไม่มีใครมีสิทธิและเสรีภาพโดยไม่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และไม่มีใครมีหน้าที่โดยไม่มีสิทธิเสรีภาพ 3) หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือกฎหมายเป็นเกณฑ์ กติกาของประเทศ หรือการให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การรักษาประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความถูกต้อง สงบเรียบร้อยและยุติธรรม ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคใดๆ จะไม่เป็นจริงหากไม่มีกฎหมายเป็นหลักประกันคุ้มครอง และเป็นการป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น 4) หลักการยอมรับเสียงส่วนมาก หมายถึง การที่ทุกสังคมมีคนอยู่รวมกันมากมาย ย่อมต้องมีความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งอาจจะระงับได้ด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ ในระบอบประชาธิปไตยยังได้นำวิธีการตกลงกันด้วยเสียงข้างมากมาใช้ในการยุติปัญหา อย่างไรก็ตาม การใช้

เสียงข้างมากจะไม่ต้องกระทำไปโดยละเมิดสิทธิของเสียงข้างน้อย 5) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน หมายถึง การปกครองต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน รัฐคือกลุ่มบุคคลซึ่งได้รับการเลือกจากประชาชนมาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองประเทศ รัฐที่ดีจึงต้องเป็นของประชาชน เพื่อประชาชน และจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน 6) หลักแห่งการให้เหตุผล หมายถึง การอาศัยหลักความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถ และมีสติปัญญาในการดูแลปกครองตนเอง สามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหา และกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับตนเองและสังคมได้ ไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรงในการตัดสินใจปัญหา

สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ (2531: 5-8) ประหยัด หงษ์ทองคำ (2531: 12-15 ; 2532: 3-5) ลิขิต ชีระเวคิน (2533: 157-159) นาวิ รังสิวรารักษ์ (2534: 11-13) อัครเมศวร์ ทองนวล (2535: 59-62) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตยไว้อย่างสอดคล้องกัน กล่าวคือ การแบ่งหลักการนี้จะยึดตามความหมายของประชาธิปไตยเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ หลักการประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ทางการเมือง ระบบการเมืองและวิถีชีวิต ซึ่งหลักการประชาธิปไตยที่จะนำเสนอในครั้งนี้ เป็นหลักการประชาธิปไตยตามความหมายในฐานะเป็นวิถีชีวิต ถือได้ว่าเป็นวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมทำให้ระบบหรือรูปแบบการปกครองประสบความสำเร็จ กล่าวคือ สังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่ได้ผล แสดงว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นมีวิถีชีวิตเป็นไปตามครรลองของประชาธิปไตย การปกครองของสังคมใดจึงถือว่าเป็นภาพสะท้อนที่แท้จริงของวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ดังนั้น เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตประจำวัน ตามหลักการแห่งประชาธิปไตยย่อมทำให้สังคมนั้นเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยมีหลักการที่สำคัญ 8 ประการ ได้แก่ 1) มีจิตใจสนับสนุนและต้องการการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากกว่าการปกครองระบอบอื่น 2) มีความศรัทธาในสติปัญญาและความสามารถของมนุษย์ 3) มีความเชื่อมั่นในความเสมอภาค รู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และใช้สิทธิเสรีภาพของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม 4) เคารพในกติกาของประชาธิปไตย และมีความผูกพันที่จะปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้นั้น 5) วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ รู้จักประนีประนอมและอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกับความคิดเห็นของตนเอง 6) มองโลกในแง่ดี และมีความไว้วางใจในบุคคลอื่น 7) มีความสำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี และดำเนินชีวิตอย่างอิสระภายใต้ขอบเขตของกฎระเบียบ หรือข้อกำหนดของสังคม 8) มีความสนใจที่จะเข้าไปร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

จากหลักการของประชาธิปไตยข้างต้นนั้น นำมาสังเคราะห์เป็นหลักการของประชาธิปไตยสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ดังตาราง 7

ตาราง 7 หลักการของประชาธิปไตย

นักวิชาการ /หน่วยงาน	หลักการของ ประชาธิปไตย													
	สนับสนุนและต้องการการปกครองระบอบประชาธิปไตย	ศรัทธาในสติปัญญาและความสามารถของมนุษย์	เคารพในเกิตติกาของประชาธิปไตย	สนใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง	สำนึกในหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี	อนุญาตให้จัดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองมากกว่า 1 พรรค	รัฐบาลต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน	อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน	ต้องมีรัฐธรรมนูญ	การเลือกผู้นำ จะต้องเปิดโอกาสให้มีการเลือกอย่างเสรี	การปกครองโดยยึดหลักเสียงข้างมาก	หลักความเสมอภาค	หลักของเหตุผล	หลักภราดรภาพ
สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ						✓	✓	✓	✓	✓	✓			
กรมสามัญศึกษา										✓	✓	✓	✓	✓
กระทรวงศึกษาธิการ								✓	✓	✓	✓	✓	✓	
สุขุม นวลสกุล วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ ประหยัด หงษ์ทองคำ ลิขิต ธีรเวคิน นาวิ รังสิวารักษ์ อัครเมศวร์ ทองนวล	✓	✓	✓	✓	✓					✓		✓		✓

จากตาราง 7 จะเห็นว่าหลักการของประชาธิปไตยที่นักการศึกษามีความเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน ต้องมีรัฐธรรมนูญ มีเสรีภาพ ยึดหลักเสียงข้างมาก ความเสมอภาค ความมีเหตุผล และภราดรภาพ ซึ่งการที่สังคมจะเป็นประชาธิปไตยได้ บุคคลส่วนใหญ่ในสังคมจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ต้องสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างการปกครองระบอบนี้ กับการปกครองระบอบอื่นได้และยังต้องมีการปฏิบัติตนที่เป็นประชาธิปไตยด้วย หมายถึง การนำความรู้ ความเข้าใจที่ทุกคนมีเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มาเปลี่ยนเป็นพฤติกรรม การแสดงออกในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการปกครองระบอบนี้ โดยในการพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้จะนำหลักการของประชาธิปไตยไปใช้ในการกำหนดเนื้อหาในองค์ประกอบของหลักสูตรในส่วนที่มาและความสำคัญของหลักสูตร

5.2 พฤติกรรมประชาธิปไตย

พฤติกรรมประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากการนำทฤษฎีและหลักการต่างๆ ของประชาธิปไตยที่ได้ศึกษามาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพื่อความเป็นระเบียบของสังคมและประเทศชาติที่ทุกคนอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยในฐานะของความเป็นวิถีชีวิตหรือแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยมีผู้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 23-24) และธเนศ ขำเกิด (2538: 50) ได้ให้ความเห็นสอดคล้องกันโดยกล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยได้แก่ การมีใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหา ด้วยวิจรณญาณอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ก่อนที่จะมีการตัดสินใจ ไม่ตัดสินใจหาข้อขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง รู้จักประนีประนอมมีขันติธรรม รับฟังความคิดเห็นและเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ตลอดจนยอมรับในเรื่องความเสมอภาคของบุคคล ที่มีฐานะในสังคมแตกต่างกันเป็นต้น

หอม คลายานนท์ (2531: 38) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมประชาธิปไตยไว้ว่า จะต้องมีความประพฤติที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ความเคารพ การรับฟังความคิดเห็น และการให้ความเชื่อถือ ซึ่งพฤติกรรมทั้ง 3 นี้จะไม่มีความสัมพันธ์กันแต่ประการใด เพราะบุคคลที่มีพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยนั้นเมื่อความเคารพต่อบุคคลใดแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลนั้นเสมอไป ต้องรู้จักแยกแยะหาสาเหตุและเหตุผลของแต่ละเรื่องเพื่อใช้ตัดสินใจด้วยตัวเองเสมอ

กระทรวงศึกษาธิการ (2535: 9) กล่าวว่า พฤติกรรมประชาธิปไตย หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคล ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยการนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย หรือวิถีชีวิตซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ประกอบด้วยพฤติกรรมที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการยอมรับ คือการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน 2) ด้านสามัคคีธรรม คือการร่วมมือกันในการเรียนและการทำงาน และ 3) ด้านปัญญาธรรม คือการใช้เหตุผลในการทำงานและการตัดสินใจปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง พฤติกรรมประชาธิปไตยและพฤติกรรมบ่งชี้ ไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2536: 26-32)

1. การรู้จักบทบาทหน้าที่ มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ รู้จักสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ รู้จักสัมพันธ์ภาพระหว่างตนเองกับผู้อื่น รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสัมพันธ์ภาพนั้นอย่างมีกาลเทศะ ยึดถือระเบียบเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้วยความสุจริต เต็มใจ จริ่งจัง รับผิดชอบจนเกิดผลดีต่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือและยอมรับตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งมีต่อกันและกัน

2. การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การให้โอกาสผู้อื่นแสดงความคิดเห็นไม่แสดงปฏิกิริยาต่อต้าน ถูกยกย่องหยาบคายความคิดเห็นของผู้อื่น สนใจฟังด้วยความตั้งใจ และซักถามโดยใช้เหตุผลเมื่อไม่เข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น นำความคิดเห็นไปวิเคราะห์ ประเมิน และเลือกตัดสินใจในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด ไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองว่าถูกต้องเสมอไป

3. การมีความรับผิดชอบ มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การเป็นที่พึ่งของตนเองได้ ไม่เป็นภาระของผู้อื่นเอาใจใส่ติดตามการปฏิบัติงานโดยไม่ทอดทิ้ง ทำหน้าที่การงานสำเร็จอย่างดีตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย ยอมรับความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นและพยายามแก้ไข สนใจกระตือรือร้นให้ความร่วมมือร่วมคิดร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาของกลุ่มตนเอง รู้จักควบคุมตนเอง ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตนเป็นที่น่าเชื่อถือได้ ตลอดจนหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นและส่วนรวม

4. ความเป็นผู้มีวินัยในตนเอง มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ การปฏิบัติงานและปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบเรียบร้อยจนเป็นนิสัย มีความเที่ยงตรงและยุติธรรมต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นได้เหมาะสมกับกาลเทศะปฏิบัติตนตรงต่อเวลาและการนัดหมาย ปฏิบัติตนเป็นที่ไว้วางใจแก่ผู้อื่น รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม ยอมรับและปฏิบัติตามมติของกลุ่ม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีของชาติ

5. การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวม มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ รู้จักเสียสละทรัพย์ กำลังกาย กำลังความคิด เวลา โอกาส โดยพิจารณาตามเหตุผลและความเหมาะสม การกระทำใดๆ มุ่งถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เลือกตัดสินใจและแสดงพฤติกรรมที่เป็นผลดีต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ รู้จักอดทน อดกลั้น และละอายต่อความประพฤติดของคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มีความกล้าที่จะตัดสินใจและแสดงพฤติกรรมเพื่อรักษาความเป็นธรรมและผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยไม่ละเลยเพิกเฉยต่อการกระทำต่างๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมตามความรู้ ความสามารถและโอกาสที่เหมาะสม

6. การมีส่วนร่วมทั้งความคิด การกระทำ และน้ำใจด้วยมารยาทที่ดี ตามวัฒนธรรมไทย มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มด้วยความสุจริตใจ โดยไม่ละเลย ยินดีปฏิบัติตามภาระหน้าที่ ที่กลุ่มมอบหมายด้วยความเต็มใจ แสดงความคิดเห็นเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย รู้จักเลือกแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะและประเพณีนิยม เลือกใช้ภาษา กิริยาท่าทางที่สุภาพในการแสดงความคิดเห็นและการร่วมกิจกรรม แสดงความคิดเห็นด้วยมารยาทอันดี ให้ความเห็นต่อกลุ่มด้วยความสุจริตใจ ให้ความสนใจในการแสดงความคิดเห็นอย่างจริงจัง รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย และรู้จักการเสียสละ การรับ การให้ด้วยความมีน้ำใจ ตลอดจนระมัดระวังการกระทำใดๆ ที่จะทำลายความรู้สึกและน้ำใจของผู้อื่น

7. การให้เกียรติซึ่งกันและกันตามฐานานุกรม มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ รู้จักยกย่องสรรเสริญผู้กระทำความดีโดยปราศจากอคติ รู้จักแสดงออกต่อผู้อื่นโดยไม่แสดงความรังเกียจ และถูกเหยียดหยาม แต่งกายให้เหมาะสมเพื่อให้เกียรติแก่งานบุคคล สถานที่ และกิจกรรมนั้นๆ ให้เกียรติต่อความคิดเห็น และทัศนคติของผู้อื่นและตอบสนองอย่างเหมาะสม ดิดต่อการทำงานหรือธุรกิจกับผู้อื่นด้วยการให้เกียรติต่อหน้าที่ความรับผิดชอบของเขาตามสมควรไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง ชมเชยหรือเพื่อการอภิสิทธิ์ ไม่ใช้วุฒิความรู้ระดับการศึกษาของตนในการดูถูกเหยียดหยามสติปัญญา ความรู้ ความคิดของผู้อื่น รู้จักให้กำลังใจแก่ผู้ด้อยโอกาสกว่าโดยการให้เกียรติและสนับสนุนตามความเหมาะสม แสดงกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมต่อบุคคลอื่นตามวัฒนธรรมไทย

8. การยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของเอกัตบุคล มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด โดยไม่ก้าวก่าย ครอบงำ หรือขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อื่น รู้จักให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นไม่สนใจและให้ความสำคัญแต่เฉพาะตนเองเท่านั้น ไม่มีพฤติกรรมโอ้อวดที่แสดงให้เห็นถึงการยกตนข่มท่าน คิดกระทำและตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลที่จะกระทบต่อผู้อื่นและผู้เกี่ยวข้องเสมอ กระทำการใดๆตามสิทธิของตน และไม่ต้องเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นไม่ว่ากรณีใด เคารพต่อสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิอื่นๆที่บุคคลผู้นั้นมีอยู่ เคารพความคิดเห็นต่อผู้อื่นโดยคำนึงถึงสิทธิของแต่ละบุคคลยอมรับความแตกต่างของบุคคลว่าเป็นธรรมชาติและพยายามปรับพฤติกรรม ปรับความคิดของตนให้เหมาะสม

9. การใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการตัดสินใจปัญหา มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ รู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสินใจปัญหาเมื่อเกิดข้อขัดแย้ง ไม่ให้อารมณ์ของตนมีอิทธิพลเหนือเหตุผลในการแก้ปัญหาและตัดสินใจตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยข้อมูลประกอบ ไม่นำความเชื่อหรืออคติมาเป็นเครื่องมือตัดสินใจไม่นำเอาอคติมาเป็นอุปสรรคหรือตัวชี้้นำในการตัดสินใจแก้ปัญหา แยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานออกจากกัน ในการทำงานและการตัดสินใจปัญหาใดๆ รู้จักวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่างๆ โดยใช้สติปัญญาและเหตุผลตลอดเวลา รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประหยัด และประโยชน์มีเหตุผลให้ความเข้าใจและเห็นใจต่อปัญหาของผู้อื่นโดยสติปัญญา

10. การรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ ยอมรับบทบาทของหัวหน้าตามที่ได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้ง ยอมรับข้อกำหนดหรือนโยบายซึ่งได้กำหนดไว้ว่า เป็นหน้าที่ของผู้นำหรือผู้บริหาร เป็นผู้นำในการสร้างขวัญแก่ผู้ร่วมงาน ในฐานะผู้นำในการปฏิบัติงาน ให้เกียรติรับฟังความคิดเห็น ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของผู้ร่วมงาน ไม่ใช้อำนาจในฐานะผู้นำเพียงฝ่ายเดียว ให้ความเคารพนับถือผู้เป็นหัวหน้าอย่างสมฐานะ และบทบาทของผู้นำ แยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายโดยเคารพบทบาทหน้าที่ของกันและกัน มีความพอใจในบทบาทหน้าที่ของตนในขณะนั้นและพยายามทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด มีความอดทนในฐานะผู้นำและผู้ตาม

11. การยึดมั่นในความกตัญญู เชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ รู้จักตอบแทนผู้มีบุญคุณแก่ตนและสังคม ให้เกียรติ ยกย่องเคารพนับถือบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติ ปกป้องคนที่ทำประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ เท่าที่บทบาทหน้าที่ของตนและโอกาสจะอำนวย แสดงความเคารพปกป้อง เสียสละและเกื้อหนุน พระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นประมุขของประเทศ ประดับบ้านเรือนด้วยธงชาติในโอกาสอันสำคัญของชาติ ปกป้อง ค้ำครอง และดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ รัก ห่วงแหน ค้ำครองเกียรติภูมิ และเสียสละต่อผืนแผ่นดินไทย ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศาสนา เข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถือด้วยความศรัทธา

12. การยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่ ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบความเดือดร้อนตามเหตุผลอันสมควร ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความเห็นอกเห็นใจ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ไม่เบียดเบียนไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือจนเจือผู้ด้อยโอกาสกว่า ตามเหตุผลอันสมควร ตัดสินปัญหาโดยอาศัยหลักเหตุผล ประกอบหลักคุณธรรม ตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ และบุคคลโดยยึดหลักเหตุผลและหลักฐานประกอบ

ทิสนา แคมมณี (2536: 7) ไพโรจน์ โตเทศ (2537: 15) กระมล ทองธรรมชาติ (2533: 17) เอนก สิทธิประศาสน์ (2536: 19) และบรรจง ชูสกุลชาติ (2534: 28) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ดังนี้ 1) เคารพในความเป็นบุคคลและการตัดสินใจของบุคคล 2) ให้สิทธิเสรีภาพและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นใช้ความคิดของเขาเองอย่างอิสระในการตัดสินใจ 3) มีใจกว้างรู้จักรับฟังผู้อื่นและพิจารณาด้วยความเป็นธรรม 4) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อส่วนรวมและมีขันติธรรม 5) ยึดหลักเหตุผลในการตัดสินใจ 6) มีความคิดเป็นของตนเองและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น 7) มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเองและยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้ตามโอกาสที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม 8) รู้จักการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี

ลาวัญญ์ วิทยาวุฑฒิกุล (ม.ป.ป.: 69-72) ได้อธิบายถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้หลายประการ ดังนี้

1. การวางตัวในสังคมได้ถูกต้อง ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพต่อมิตรภาพเพื่อนฝูง ทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสบายใจให้ข้อเสนอแนะแก่หมู่คณะอย่างเสรี มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อสวัสดิภาพของหมู่คณะ

2. การร่วมมือกับผู้อื่น ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการเลือกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น รู้จักขอความช่วยเหลือและให้ความช่วยเหลือผู้อื่น รวมถึงความสนใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น

3. การมีส่วนร่วม ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมในการทำงานของหมู่คณะ การยินดีที่จะทำงานให้สำเร็จด้วยดี การร่วมมือและขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น การพัฒนางานให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

4. การปกครองตนเอง ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการรู้จักทำงานอย่างสม่ำเสมอ การตรงต่อเวลา การยอมรับมติของหมู่คณะ การยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น

5. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการรู้จักทำงานโดยมีความมุ่งมั่น การรู้จักถนอมข้าวของตนเองและสิ่งของคนอื่น รู้ว่าการกระทำของตนย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อสวัสดิการของส่วนรวม

6. ความเป็นผู้ใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการเชื่อฟังความคิดของผู้อื่นมีคุณค่า รู้จักขอความช่วยเหลือและขอความเห็นจากผู้อื่น รู้จักไตร่ตรองและชั่งน้ำหนักความเห็นของผู้อื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น การรู้จักปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ไม่ยอมเชื่อในสิ่งเหลวไหลและไม่มีเหตุผล

7. การสร้างสรรค์ ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการนำวิธีการหรือวัสดุใหม่ๆ มาใช้ในการแก้ปัญหา มองเห็นความคิดใหม่ๆ ของผู้อื่นได้เร็ว การรู้จักวัดผลงานของตนเองและวัดผลงานของผู้อื่นด้วยความเป็นธรรม

8. ความรู้จักห่วงใยผู้อื่น ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการมองเห็นความต้องการปัญหา และความสนใจของผู้อื่นได้อย่างรวดเร็ว มีความห่วงใยผู้อื่นอย่างจริงใจรักความยุติธรรม การมีสัมมาคารวะต่อผู้อื่น การให้โอกาสผู้อื่นแสดงความคิดเห็น

9. การทำงานเป็นหมู่คณะ ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงการรู้จักวางแผนงานร่วมกัน การปฏิบัติงานร่วมกัน การรู้จักแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

เพ็ญจันทร์ สุนทรจารณ์ (2538: 50) และวรพิทย์ มีมาก (2537: 48) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมประชาธิปไตย ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับพฤติกรรมด้านจริยธรรมและศีลธรรมทั่วไปที่ประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ 1) มีความมั่นคงและรู้สึกดีเกี่ยวกับตนเองว่าเป็นผู้มีคุณค่า มีความสามารถ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องไปกดขี่ผู้อื่นให้ต่ำกว่าเรา 2) ปราศจากความรู้สึกโกรธอย่างรุนแรง เพราะความโกรธเป็นสาเหตุหนึ่งของความทุกข์ คนที่ตกอยู่ในอารมณ์นี้ ย่อมไม่สามารถแก้ไขปัญหาใดๆ ได้ 3) เคารพนับถือผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงวิธีการดำเนินชีวิตของเขา 4) สามารถเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ จากความคิดเห็นของผู้อื่น 5) รู้ปัญหาและสามารถสร้างทางเลือกเพื่อใช้แก้ปัญหาได้ดี 6) ร่วมมือกับผู้อื่นในการวางแผนการทำงานหรือสร้างข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลงต่างๆ โดยใช้หลักของจริยธรรม

บรรจง ชูสกุลชาติ (2534: 11) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ครูผู้สอนควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ไว้ดังนี้

1. การมีความเคารพซึ่งกันและกัน หรือ คารวธรรม หมายถึง ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจา และความคิด เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นที่ไม่ล่วงละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่มีอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบของสังคม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น รวมถึงการเคารพในสถาบันหลักที่สำคัญของประเทศ ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

2. มีการแบ่งปัน ร่วมงาน และประสานงานกัน หรือ สามัคคีธรรม ได้แก่ การทำงานร่วมกันตามความถนัดของตนเองด้วยความสมัครใจ มีการร่วมมือและประสานประโยชน์กันตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา หรือ ปัญญาธรรม คือ การมีเหตุผลในการทำงานทั้งทางเหตุผลของตนเองและของผู้อื่น และค้นคว้าหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

สาโรช บัวศรี (2520: 62-64) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า แก่นของประชาธิปไตยที่ทุกคนต้องปฏิบัติเป็นประจำประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ความนับถือซึ่งกันและกัน (Respect of Individuals) ซึ่งถือว่าทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกัน 2) การแบ่งปันหน้าที่และผลประโยชน์กัน (Sharing) การร่วมกันทำหน้าที่ (Participation) และการประสานเชื่อมโยงทำงานในหน้าที่ (Co-ordination) ตามหลักการอยู่และปกครองร่วมกันโดยประชาชนส่วนใหญ่ 3) หลักการพิจารณาวินิจฉัย หรือตัดสินใจในการกระทำใด ๆ ด้วยความฉลาด (Method of Intelligence) ซึ่งต้องอาศัยระดับการศึกษาที่สูงเพียงพอเป็นพื้นฐาน มิฉะนั้นจะตัดสินใจอย่างผิดๆ อันจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงแก่ประชาชนและประเทศชาติโดยส่วนรวม นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงแนวปฏิบัติตนในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งเน้นพฤติกรรมหลัก 3 ประการ (สาโรช บัวศรี 2520: 85-87) ได้แก่ 1) ปัญญาธรรม คือการรู้จักใช้ปัญญาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ใช้เหตุผลและวิจารณ์ญาณในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งมีพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น มีวิธีคิดบนพื้นฐานแห่งเหตุผล มีวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีคุณธรรมทางศาสนา 2) คารวธรรม คือการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และความเห็นของผู้อื่นการให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งมีพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การเคารพสิทธิมนุษยชน การเคารพกฎกติกาของสังคม การเคารพกฎหมาย และการมีระเบียบวินัย 3) สามัคคีธรรม คือร่วมมือกันทำงานกับหมู่คณะเพื่อประโยชน์สุขของสังคม โดยรู้จักใช้ความสามารถที่แต่ละคนมีอยู่ ซึ่งมีพฤติกรรมที่สำคัญ เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สังคม การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการทำงานเป็นหมู่คณะในรูปแบบที่หลากหลายบนพื้นฐานประชาสังคม

ทวี มณีสาย (2543: 19-20) ได้สรุปพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม 5 ประการ ได้แก่ 1) การรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ การเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนของสังคม การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจและเกิดผลดีต่อส่วนรวม การปฏิบัติหน้าที่การงานสำเร็จตามกำหนดเวลาที่ได้รับมอบหมาย การเอาใจใส่ติดตามการปฏิบัติงานโดยไม่ทอดทิ้งและการยอมรับบทบาทหน้าที่ของกันและกัน 2) การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ การให้โอกาสผู้อื่นแสดงความคิดเห็น การไม่ดูถูกเหยียดหยามความคิดเห็นของผู้อื่น การสนใจและตั้งใจฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การซักถามโดยใช้เหตุผลเมื่อไม่เข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น และการไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเองว่าถูกต้องเสมอไป 3) การคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ การรู้จักเสียสละโดยพิจารณาตามเหตุผลและความเหมาะสม การมีความเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับหมู่คณะ การไม่ละเลยและเพิกเฉยต่อการกระทำใดๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมตามความสามารถและโอกาส การรู้จักอดทนอดกลั้นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการรู้จักละอายใจต่อความประพฤติของตนที่จะรักษาผลประโยชน์ส่วนตนโดยมิชอบ 4) การยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของบุคคล มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด

โดยมีก้าวก่ายหรือรบกวนหน้าที่ของผู้อื่น การรู้จักให้ความสำคัญแก่ผู้อื่น ไม่สนใจและให้ความสำคัญแต่เฉพาะตนเอง การรักความยุติธรรม และการรู้จักเห็นอกเห็นใจและห่วงใยผู้อื่น 5) การใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการตัดสินปัญหา มีพฤติกรรมบ่งชี้คือ การรู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินปัญหา เมื่อมีความขัดแย้งโดยอาศัยข้อมูลประกอบกัน การไม่นำความเชื่อหรือโชคลางมาเป็นเครื่องตัดสินใจ การรู้จักวิเคราะห์และประมวลเหตุการณ์ต่างๆ โดยใช้สติปัญญาและเหตุผลตลอดเวลา และการแยกเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่การงานออกจากกัน ทั้งในด้านการทำงาน หรือการตัดสินปัญหาใดๆ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536: 21-23) ได้วิเคราะห์ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพื่อให้เหมาะสมกับพัฒนาการของนักเรียนระดับประถมศึกษาควรประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่

1. คารวธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อแสดงความภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสวันต่างๆ การปฏิบัติตนต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมสาทิสลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นต้น ด้วยความเคารพเมื่อได้เห็นบุคคลใดแสดงกิริยา วาจา หรือมีการกระทำการอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ต้องกล่าวตักเตือนและห้ามมิให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

1.2 เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย การให้เกียรติผู้อื่น การแสดงความเคารพบุคคลที่อาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคล และการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

1.3 เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพไม่ก้าวร้าวส่อเสียด ไม่พูดสิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน ไม่นำความลับของผู้อื่นไปเปิดเผย และไม่พูดนินทา หรือหลอกลวง

1.4 เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดผู้อื่น ทั้งทางกาย และวาจา รู้จักเคารพสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของ สิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของผู้อื่น

1.5 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อมีผู้เสนอความคิดเห็นควรตั้งใจฟังด้วยความตั้งใจ และใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์มากกว่าแนวคิดของตนเองก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

1.6 เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกฎระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรม ประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง

2. สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

2.1 การรู้จักประสานประโยชน์ให้กับส่วนรวม ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักประนีประนอม และคำนึงถึงประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละส่วนตน หรือหมุ่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

2.2 ร่วมมือกันในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อมีผู้ร่วมงาน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการทำงานร่วมกัน จะต้องมีการวางแผนร่วมกัน คิดร่วมกัน และทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็จะช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริง ไม่หลีกเลี่ยงหรือทำแบบเอาเปรียบผู้อื่น

2.3 รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ที่ตนเองจะต้องกระทำต่อสังคม

2.4 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2.5 มีความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน ของคนในกลุ่ม หน่วยงาน หรือในสังคม

3. ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

3.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และปฏิบัติตามมติคนส่วนมากในที่ประชุม หรือในการทำงานต่าง ๆ และการรู้จักเป็นผู้นำ

3.2 เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการตัดสินใจ ไม่ใช่เสียงข้างมากในการตัดสินใจหาเสมอไป

3.3 เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิด และช่วยกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

3.4 ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอธิบายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีที่ต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกัน และไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้น จึงจะใช้วิธีออกเสียง

พรชัย หนูแก้ว (2541: 30) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย พฤติกรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการยอมรับประกอบด้วย การเข้าแถวรับสิ่งของหรือรับบริการตามลำดับก่อนหลัง การเคารพผู้ฟังและผู้พูด การพูดแสดงความคิดเห็น โดยใช้เหตุผล การปฏิบัติตามข้อตกลง การไม่ละเมิดสถานที่ส่วนตัว ของบุคคลอื่น และการไม่ละเมิดทรัพย์สินของบุคคลอื่น และของส่วนรวม 2) ด้านสามัคคีธรรม การร่วมกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ให้จนเสร็จ และการร่วมรับผิดชอบในผลงานและร่วมปรับปรุงแก้ไขงานของกลุ่ม 3) ด้านปัญญาธรรม ประกอบด้วย การอธิบายเหตุผล เมื่อต้องการตัดสินใจ หรือซักถามโต้ตอบ การยอมรับฟังข้อบกพร่องของตนเอง ของกลุ่มและยอมรับการปรับปรุงแก้ไข และการแก้ปัญหาด้วยการใช้เหตุผล

กระทรวงศึกษาธิการ (2541: 10-141) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักวิชาการ ทั้งไทยและต่างประเทศ และได้สรุปหลักการพื้นฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยว่า ควรประกอบด้วย พฤติกรรมที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่ 1) ความมีเหตุผลในการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี 2) ความรับผิดชอบ 3) ความมีส่วนร่วม 4) ความเสมอภาค 5) ความยุติธรรม 6) ความมีเสรีภาพ 7) การเคารพตนเองและผู้อื่น

ซูซีพ ประทุมเวียง (2547: 23) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย พฤติกรรม 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปัญญาธรรม ประกอบด้วย ความมีเหตุผล การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ความมีเสรีภาพ 2) ด้านการวธรรม ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ การเคารพตนเอง การเคารพผู้อื่น ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความมีเสรีภาพ 3) ด้านเสรีธรรม ประกอบด้วย ความมีส่วนร่วม ร่วมมือ และความมีเสรีภาพ

Kelly (1995: 28-49) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) การเคารพในสิทธิมนุษยชน 2) การคำนึงถึงความเสมอภาค ๓) การคำนึงถึงความอิสระในการแสดงความคิดเห็น 4) การคำนึงถึงส่วนรวม

Hursh (2000: 5-6) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม 8 ประการ ได้แก่ 1) การมีความคิดอย่างมีเหตุผล 2) การมีค่านิยมประชาธิปไตย 3) การให้ความร่วมมือ 4) การมีความรับผิดชอบ 6) การมีความเสมอภาค 6) การเคารพในเรื่องสิทธิ 7) การรู้จักบทบาทหน้าที่ และ 8) การปรับตัวได้ แก้ปัญหาได้

Laski (1967: 84) และ Pennock (1979: 236-2555) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมประชาธิปไตย ว่าเป็นวิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคม ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล 2) การเคารพซึ่งกันและกันทั้งด้านความสามารถและความเป็นมนุษย์ 3) การตกลงกันอย่างสันติวิธีด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างประนีประนอม และอดทนอดกลั้นเมื่อความเห็นไม่ตรงกัน

Berman (1990: 75-80) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า ประกอบด้วยพฤติกรรม 5 ประการ ได้แก่ 1) การเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ทำงานร่วมกันมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และยอมรับพร้อมทั้งยินดีกับความเห็นที่ดีของผู้อื่น 2) การพัฒนาทักษะทางสังคม เช่น การประสานงาน การจัดการความขัดแย้ง การสื่อสาร การสำรวจความคิดเห็นของชุมชน เป็นต้น 3) การให้โอกาสบริการสังคม เช่น การพัฒนาชุมชน โรงเรียน วัด และการช่วยเหลือบุคคลอื่น เป็นต้น 4) ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมทางสังคม รู้จักการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่ม การตัดสินใจร่วมกัน 5) การพิจารณาปัญหาตามสภาพความเป็นจริง มีความกล้าในการเผชิญปัญหา การเจรจาออมชอม การจัดการความรู้สึกหรือความเห็นส่วนตัว

Dewey (1976: 81-99) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมประชาธิปไตยว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเคารพซึ่งกันและกัน ทั้งในสิทธิเสรีภาพ ความคิด และการกระทำของผู้อื่น การกล้าแสดงความคิดเห็น และแสดงออกโดยไม่ก้าวท้าวและล่วงเกินผู้อื่น 2) การแบ่งปันร่วมมือและการประสานงาน 3) การมีความเชื่อมั่นในวิธีการทางปัญญา ทำงานต่างๆ ด้วยความรอบคอบ และใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์

จากข้อมูลการศึกษาพฤติกรรมประชาธิปไตยข้างต้น นำมาสังเคราะห์เป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในการวิจัยครั้งนี้ได้ดังตาราง 8

ตาราง 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย

นักวิชาการ/หน่วยงาน	พฤติกรรมประชาธิปไตย						
	ความเคารพตนเองและผู้อื่น	ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	ความมีเหตุผลและดูดยพินิจในการแก้ไขปัญหา	ความเสมอภาค ความอิสระในการแสดงความคิดเห็น	ความประนีประนอมและอดทนอดกลั้น	ความกตัญญูเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	ความรู้จักห่วงใยผู้อื่น
ชัยอนันต์ สมุทวณิช และธเนศ ขำเกิด	✓		✓	✓			
หอม คลายานนท์	✓						
กระทรวงศึกษาธิการ	✓	✓	✓	✓		✓	
ทีศนา แคมมณี ไพโรจน์ โตเทศ							
กรมล ท่องธรรมชาติ เอนก สิทธิประศาสน์ และบรรจง ชูสกุลชาติ	✓	✓	✓				
ลาวัญญ์ วิทยาอุทมิกุล	✓	✓	✓				✓
เพ็ญจันทร์ สุนทรจารณ์ และวรพิทย์ มีมาก	✓	✓	✓				
บรรจง ชูสกุลชาติ	✓	✓	✓				
สาโรช บัวศรี	✓	✓	✓				
ทวี มณีสาย	✓	✓	✓				
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ	✓	✓	✓				
พรชัย หนูแก้ว	✓	✓	✓				
ชูชีพ ประทุมเวียง	✓	✓	✓				
Kelly				✓			
Hursh	✓	✓	✓	✓			
Laski และ Pennock	✓		✓		✓		
Berman	✓	✓	✓				
Dewey	✓	✓	✓				

จากตาราง 8 จะเห็นได้ว่านักการศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความเคารพตนเองและผู้อื่น 2) ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ 3) ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่สังเคราะห์เป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในตารางที่ 5 และเมื่อศึกษาถึงพฤติกรรมบ่งชี้ของพฤติกรรมประชาธิปไตยในแต่ละประเด็น จะได้พฤติกรรมประชาธิปไตยและพฤติกรรมบ่งชี้ซึ่งผู้วิจัยนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา รายละเอียดพฤติกรรมประชาธิปไตยและพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

1. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้
- 1.2 มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้
- 1.3 ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

2. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน
- 1.2 มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่
- 1.3 มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอด

ระยะเวลาการเรียนรู้

3. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน
- 1.2 มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล
- 1.3 มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม
- 1.4 มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย

5.3.1 จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind)

ผู้มีจิตแห่งความเคารพจะเป็นผู้ที่สามารถเปิดใจต้อนรับบุคคลและกลุ่มที่หลากหลาย พร้อมทั้งจะทำความรู้จักและชื่นชมกับผู้คนที่มีมาจากที่ต่าง ๆ โดยจะมีความเชื่อมั่นในคุณงามความดีของผู้อื่น มอบความไว้วางใจในเบื้องต้น พยายามเชื่อมสัมพันธ์และไม่ริบถ้วนในการตัดสินใคร ผู้ที่มีจิตแห่งความเคารพจะมีความเชื่อว่าความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี โลกจะน่าอยู่มากยิ่งขึ้นหากเรารู้จักเคารพซึ่งกันและกัน

5.3.1.1 ความหมายของจิตแห่งความเคารพ

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า จิตแห่งความเคารพไว้ดังนี้

Gardner (2006: 203) กล่าวว่า จิตแห่งความเคารพ คือการตอบสนองต่อคนหรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างที่หลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์ เป็นความพยายามที่จะเข้าใจและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกัน เป็นการขยายขอบเขตของความอดกลั้นและความถูกต้องเหมาะสมของสังคมและการเมือง

Ambrose & Cross (2009: 213) กล่าวว่า บุคคลที่มีจิตแห่งความเคารพ จะเป็นผู้ที่ยอมรับความแตกต่างตัวเองกับผู้อื่น และตนเองกับกลุ่ม ตลอดจนพยายามยอมรับความเหมือนและความแตกต่างพื้นฐานระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม

Smith (2009: 414) กล่าวว่า จิตแห่งความเคารพเป็นค่านิยมภายในตนเองที่ปรารถนาจะทำให้เกิดความเคารพต่อผู้อื่นโดยใช้ทักษะการสื่อสาร ระหว่างบุคคลกับบุคคล เพื่อทำความเข้าใจในผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2551: 18) กล่าวว่า จิตแห่งความเคารพหมายถึง การยอมรับและทำความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคลและความแตกต่างระหว่างกลุ่มคน เป็นการพยายามทำความเข้าใจมุมมอง ทศนคติ อารมณ์ หรือสิ่งกระตุ้นที่อยู่เบื้องหลังของความแตกต่างระหว่างคน หรือกลุ่มคนโดยความเคารพนั้นสามารถแสดงออกได้ทางพฤติกรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากทั้งผู้ให้ความเคารพและผู้ที่มีความเคารพ

จากความหมายของจิตแห่งความเคารพที่นักการศึกษาได้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถนำมาสังเคราะห์ได้ดังตาราง 9

ตาราง 9 ความหมายของจิตแห่งความเคารพ

นักวิชาการ	ความหมาย					
	ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม	ทำความเข้าใจมุมมอง ทศนคติ อารมณ์หรือสิ่งกระตุ้นที่อยู่เบื้องหลังของความแตกต่างระหว่างคนหรือกลุ่มคนและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกัน	การขยายขอบเขตของความอดกลั้นและความถูกต้องเหมาะสมของสังคมและการเมือง	มีความอดกลั้นเพื่อยอมรับความแตกต่าง	ทำงานร่วมกันในบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความเคารพ	ความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางพฤติกรรมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
Gardner	✓	✓	✓	✓		
Michael	✓	✓			✓	
Ambrose & Cross	✓	✓				
Smith	✓	✓				
สำนักงานก.พ.	✓	✓				✓

จากตาราง 9 สรุปได้ว่า จิตแห่งความเคารพ หมายถึง การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ทำความเข้าใจและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกันในบรรยากาศแห่งความเคารพ และความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

5.3.1.2 ความสำคัญของจิตแห่งความเคารพ

จิตแห่งความเคารพ เป็นการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ทำความเข้าใจและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกันในบรรยากาศแห่งความเคารพ และความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างไรก็ตาม จิตแห่งความเคารพที่การ์ดเนอร์กล่าวถึง ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่า การอดทนและยอมรับความแตกต่างของคน เพราะยังมีความหมายรวมถึงการพยายามเข้าใจมุมมอง ทักษะคิด อารมณ์ หรือสิ่งที่กระตุ้นอยู่เบื้องหลังของความแตกต่างระหว่างคน หรือกลุ่มคนด้วย ซึ่งการทำความเข้าใจกับผู้อื่นนั้น ต้องอาศัยทักษะทางด้านอารมณ์ (Emotional Intelligence) และทักษะด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) ร่วมกัน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2551: 24) ความสำคัญของจิตแห่งความเคารพมีดังนี้

1. ความเคารพนำไปสู่ความสมานฉันท์ แนวคิดจิตแห่งความเคารพ ช่วยให้เกิดความสงบสุขและสมานฉันท์ขึ้นในสังคม แม้ว่าในสังคมจะประกอบด้วยบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา หรือทักษะคิด ทั้งนี้การ์ดเนอร์ (Gardner. 2006: 107) กล่าวว่า โลกในปัจจุบันมีประชากรมากกว่าหกพันล้านคนที่มาจากประเทศกว่าร้อยประเทศ นับพันเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา หากต้องการให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยสงบสุข ต้องเคารพซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างและเรียนรู้ที่จะอยู่ท่ามกลางความแตกต่างนั้น ในขณะเดียวกัน ก็ต้องยกย่องและให้เกียรติผู้อื่นตามสถานะที่เขาเป็น แต่ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งนำไปสู่ภาวะตึงเครียด มนุษย์ยุคปัจจุบันจึงต้องมีการเรียนรู้ที่จะอาศัยอยู่ร่วมกันโดยไม่มีความเกลียดชัง และความปรารถนาที่จะทำร้ายผู้อื่น การ์ดเนอร์มองว่า การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นสิ่งจำเป็นโดยทุกคนควรจะยอมรับความแตกต่างซึ่งกันและกัน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันตลอดจนเห็นคุณค่าของกลุ่มที่มีความแตกต่างกันด้วย ตัวอย่างของความขัดแย้งและสงครามที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นสงครามโลก สงครามทางศาสนา สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ระหว่างเชื้อชาติ หรือสงครามกลางเมืองในประเทศต่างๆ ล้วนมาจากการไม่เคารพในความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนนั่นเอง ทั้งนี้จิตแห่งความเคารพเป็นแนวทางที่สร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง เนื่องจาก ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างของอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอธิบายเหตุและผล หรือการโต้แย้งกันบนหลักการความเป็นจริง และข้อมูลที่มีอยู่โดยปราศจากอคติและอารมณ์ส่วนตัว

2. ความเคารพคือพื้นฐานของความสำเร็จ ตัวอย่างบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากการ์ดเนอร์ เช่น มหาตมะคานธี หรือ เนลสัน แมนเดลา แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การที่บุคคลจะมีจิตแห่งความเคารพได้นั้น ต้องมีความพร้อมในแง่ของอารมณ์ หรือความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient: EQ) ที่ทำให้คนรู้และตระหนักในอารมณ์ทั้งของตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะในประเด็นการพยายามรับรู้และเข้าใจผู้อื่นซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานทำให้การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลประสบความสำเร็จดังที่การ์ดเนอร์ (1993) ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligences หรือ People Smart) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและทัศนคติของผู้อื่น และตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสม

3. จิตแห่งความเคารพ มีความสอดคล้องกับความฉลาดทางวัฒนธรรม (Cultural Intelligences) ที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในเวทีธุรกิจระดับสากล ทั้งนี้การทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมที่ก่อเกิดขึ้นมาจากแรงขับทางวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละบุคคลนั้น ทำให้เราสามารถตีความหมายของอากัปกริยาที่แตกต่างและไม่คุ้นเคยได้ และที่สำคัญไปกว่านั้น คือ การช่วยป้องกันไม่ให้เราตีความหมายผิด ซึ่งอาจนำไปสู่ความเสียหายอย่างรุนแรงในการดำเนินธุรกิจได้ ดังนั้น แนวคิดเรื่องความฉลาดทางวัฒนธรรมจึงตรงกับ จิตแห่งความเคารพในนิยามที่การ์ดเนอร์ กล่าวถึงไว้ในหนังสือ Five mind for the future

4. จิตแห่งความเคารพ กับมิติทางวัฒนธรรม ตัวอย่างในแง่ของการทำการตลาดหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาด การมีจิตแห่งความเคารพจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจความต้องการของลูกค้าชาติต่างๆทั้งในแง่ของวัฒนธรรมความเชื่อและค่านิยม เมื่อบริษัทข้ามชาติเข้าไปลงทุนในประเทศใดประเทศหนึ่งก็ต้องพยายามปรับเปลี่ยนหรือสร้างพฤติกรรมเพื่อให้คนในประเทศนั้นๆ ยอมรับให้ได้ในที่สุด แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะไม่ใช่วัฒนธรรมเดิมของเขาก็ตาม ถือว่าเป็นการปรับให้สอดคล้องกับทศนิยมหรือความชอบ ของผู้บริโภคในประเทศหรือท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2551: 35)

จากการพิจารณาความสำคัญของจิตแห่งความเคารพดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พื้นฐานของจิตแห่งความเคารพ บุคคลต้องมีความพร้อมในแง่ของอารมณ์หรือความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ และความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ความคิด ความรู้สึกและทัศนคติของผู้อื่นและตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทฤษฎีพหุปัญญา ตลอดจนมีความเคารพความแตกต่างเพื่อสร้างความสำคัญและความเคารพซึ่งกันและกัน

5.3.1.3 องค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับจิตแห่งความเคารพ พบว่า การ์ดเนอร์ ได้กล่าวถึงความหมายของจิตแห่งความเคารพที่มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าคำว่ากรอดทนและยอมรับความแตกต่างระหว่างตัวบุคคล เพราะยังมีความหมายรวมไปถึงการพยายามทำความเข้าใจ มุมมอง ทัศนคติ อารมณ์ หรือสิ่งกระตุ้นที่อยู่เบื้องหลังของความแตกต่างระหว่างคนหรือกลุ่มด้วย จึงขอกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ ซึ่ง Gardner (2006) ได้เสนอว่า การพัฒนาจิตแห่งความเคารพจะเกิดขึ้นได้เมื่อ มีการพัฒนาสิ่งต่างๆ ดังที่สรุปได้ต่อไปนี้

1. การทำงานร่วมกันในการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ ช่วงปีแรกของการเรียนในโรงเรียนควรสอนผ่านประสบการณ์การทำงานร่วมกันเป็นทีมของสมาชิกต่างกลุ่ม โดยเริ่มจากการทำความรู้จักร่วมกันอย่างเป็นมิตร และช่วยกันค้นหาว่า มีมุมมองที่แตกต่างกันอย่างไร และมุมมองเหล่านั้นครบถ้วนแล้วหรือยัง การอ่านหนังสือ ชมภาพยนตร์ เล่นเกม และการสร้างสถานการณ์จำลอง ที่มีการสร้างและสานสัมพันธ์แบบเน้นเรื่องความเคารพระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มก็สร้างความเคารพได้มากเช่นเดียวกัน Gardner (2006: 116) เน้นว่า จิตแห่งความเคารพมีความสำคัญทั้งในที่ทำงานและสังคม เนื่องจากมีหลักฐานว่า องค์กรหรือชุมชนจะทำงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อคนในชุมชนหรือองค์กรเหล่านั้นพยายามเข้าใจผู้อื่นแม้ว่าทุกคนจะมีความแตกต่างกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนทำงานเพื่อเป้าหมายร่วมกัน การ์ดเนอร์เน้นเรื่องของการทำงานเป็นทีมโดยยกตัวอย่างทีมของ Admondson (Gardner. 2006: 117) ศึกษาการผ่าตัดหัวใจกล่าวว่า การทำงานเป็นทีมที่ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับทักษะในการจัดการมากกว่า ความชำนาญด้านเทคนิคเฉพาะทางของผู้นำในกลุ่มสมาชิกในทีมจะต้องสนองอย่างเต็มที่เมื่อหัวหน้าฟังคำแนะนำของพวกเขอย่างเต็มที่

2. การเคารพสิทธิมนุษยชน Gardner (2006: 119-120) กล่าวว่า ความเคารพต่อความแปลกแยก เป็นแนวทางการสอนเรื่องความเคารพตามแนวปรัชญาซึ่งมักจะใช้วิธีการอภิปรายเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม สิทธิมนุษยชนและหน้าที่ของตน โดยผลที่ได้จากวิธีการนี้คือ มนุษย์ทุกคนได้เป็นส่วนหนึ่งในสังคมเดียวกัน โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เช่น การทำงานเป็นอาสาสมัคร การทำโครงการเพื่อสังคม โดยเขาได้เสนอว่า การชี้แนะและให้ข้อมูลข่าวสารมีส่วนสำคัญในการสร้างความเคารพไม่ว่าจะเป็นการชี้แนะจากครอบครัว สถานศึกษา เพื่อน ทั้งยังได้ยกตัวอย่างผู้ที่ให้ความช่วยเหลือชาวฮิวในการกวาดล้างครั้งใหญ่ของนาซีว่า ส่วนใหญ่ผู้ได้ให้ความช่วยเหลือมักได้รับการปฏิบัติจากครอบครัวด้วยกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผล มองโลกในแง่ดีและสร้างสรรค์รวมทั้งมีไม่ตรีจิตกับผู้อื่นที่มาจากต่างกลุ่ม

3. บุคคลต้นแบบที่ดีซึ่งเด็กมักถือแบบอย่างและเลียนแบบคนที่โตกว่า สูงวัยกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า ดังนั้น เมื่อต้องการสร้างคนที่เคารพความแตกต่าง ผู้สอนก็มีหน้าที่ชัดเจนโดยจะต้องให้ตัวแบบและบทเรียนที่กระตุ้นความเห็นอกเห็นใจ ตัวแบบดังกล่าวจะเป็นสิ่งสำคัญเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มนั้นไม่สมดุล ตัวแบบที่ดีที่ครูสร้างขึ้นจะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาจิตแห่งความเคารพเพื่อให้เด็กได้พฤติกรรมตามแบบอย่างที่ดี

4. ความเมตตา จิตแห่งความเคารพจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมต่อผู้อื่นที่สะท้อนถึงความพยายามที่จะช่วยเหลือและเข้าใจผู้อื่น พฤติกรรมเช่นนี้สอดคล้องกับความหมายของคำว่า เมตตา ซึ่งทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายว่า ความเมตตาคือความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้อื่นพ้นทุกข์ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข สามารถแสดงออกได้ โดยการช่วยเหลือ โดยการกระทำ หรือวาจา รวมถึง การไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วย (พระเทพเวที. 2535)

5. การคิดบวก คนที่มีความเคารพอย่างแท้จริงนั้นจะใช้ประโยชน์จากความสงสัยของมนุษย์ หลีกเลี่ยงการคิดแบบกลุ่ม หรือคิดแบบตามกัน ยอมรับว่า การตัดสินใจอาจเกิดความผิดพลาดได้แต่ก็พร้อมที่จะแก้ไขและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความเคารพผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2551: 24) กล่าวว่า การพัฒนาทักษะทางด้านอารมณ์ (Emotional Intelligence) และทักษะทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) เป็นการทำความเข้าใจกับผู้อื่นสามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาจิตแห่งความเคารพได้ เนื่องจากความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกายทางวาจา และทางใจ ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากทั้งผู้ให้ความเคารพและผู้ที่ได้รับเคารพดังนี้

1. ทักษะทางด้านอารมณ์ (Emotional Intelligence) ผู้ที่คิดทฤษฎีนี้คือ Daniel Goleman กล่าวว่า การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสติปัญญาเพียงอย่างเดียว บุคคลที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต มีความก้าวหน้า และมีความสุข ทั้งในชีวิตการทำงาน การศึกษาและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นล้วนมีองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างเด่นชัด ถึงแม้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์จะพัฒนาได้ตลอดชีวิต แต่ถ้าหากบุคคลได้รับการพัฒนาตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของชีวิตผู้เรียนจะมีพื้นฐานที่มั่นคง และมีความพร้อมที่จะพัฒนาอารมณ์ที่สมวัยในเวลาต่อมาอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมสุขภาพจิต. 2545: ก) สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเองซึ่งเสริมสร้างทักษะชีวิต รู้เท่าทันอารมณ์ และปรับตัวได้อย่างเหมาะสมตามความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เนื้อเยื่อ เกณฑ์เฉลี่ยความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (ประสงค์ สังขะไชย. 2546: ก-ข) ในปัจจุบันการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยาพบว่า คนฉลาดที่มีสติปัญญาสูงจำนวนมากประสบความสำเร็จทั้งการทำงานและการดำเนินชีวิต รวมทั้งความฉลาดทางสติปัญญาเพียงอย่างเดียวไม่เป็นหลักประกันความสำเร็จความสุขในชีวิตและการทำงานของบุคคลแต่จำเป็นต้องประกอบด้วยความฉลาดทางอารมณ์เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญยิ่งในการนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จ ความสุขและชีวิตที่มีคุณค่า มีความหมายก่อให้เกิดประโยชน์สุขในการเรียนการทำงานและครอบครัว (วิระวัฒน์ ปันนิตมัย. 2542: 34-35 และ ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์. 2545: บทนำ)

2. ทักษะทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) อาร์ สัททหนวี (2547: 1-33) ทิศนา แคมมณี (2545: 4) และ Gardner (1983: 199) ได้เสนอทฤษฎีพหุปัญญา ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ศึกษาความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ที่มีความหลากหลาย เป็น 7 ประเภท แต่ภายหลังได้เพิ่มเติมอีกหนึ่งประเภท โดยการดเนอร์นำเสนอไว้ในหนังสือชื่อ “Frames of Mind” ซึ่งเชื่อว่า ความสามารถของมนุษย์เป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน เราจึงไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว แล้วทิ้งความสามารถด้านอื่นๆไป การ์ดเนอร์ใช้รากฐานความคิดจากศาสตร์ทางการรับรู้ (Cognitive Science) และศาสตร์การทำงานของสมอง (Nero Science) และให้คำจำกัดความของ “ปัญญา” ว่าเป็นความสามารถเชิงชีวจิต (Biopsychological Potential) คือ คนทุกคนสามารถแสดงออกซึ่งองค์ความรู้แห่งปัญญาที่เขาสามารถและพัฒนาความสามารถนั้นกับบริบทต่างๆ ตามสภาพแวดล้อมของตน โดยความสามารถทั้ง 8 ด้าน ตามทฤษฎีของการ์ดเนอร์ บุคคลมีลักษณะการเรียนรู้ตามทฤษฎีพหุปัญญาในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไป โดยในจิตแห่งความเครพจะต้องเน้นเรื่องของปัญญาด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) เป็นความสามารถพิเศษในการทำงานกับผู้อื่น เข้าใจผู้อื่นสามารถที่จะสังเกตรับรู้อารมณ์ ความคิด ความปรารถนาของผู้อื่น ผู้บริหาร ผู้นำองค์กรบริษัทใหญ่ๆ จำเป็นต้องมีปัญญาด้านนี้ มีความเข้าใจผู้อื่น มีความรับผิดชอบทางสังคมสูง เช่น มหาตมะคานธี

บุคคลมีลักษณะการเรียนรู้ตามทฤษฎีพหุปัญญาในแต่ละด้านแตกต่างกันออกไป โดยในจิตแห่งความเครพจะต้องเน้นเรื่องของปัญญาด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในด้าน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่ 1) จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เข้ากลุ่มทำงานร่วมกัน 2) ส่งเสริมให้อภิปราย เรียนรู้ร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกัน 3) สามารถเรียนได้ดีหากให้โอกาสในการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4) ยุทธศาสตร์ในการสอน ได้แก่ การให้ทำงานร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจำลองสถานการณ์ บทบาทสมมุติ การเรียนรู้สู่ชุมชน เป็นต้น

จากข้อมูลทีกล่าวนมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาจิตแห่งความเครพจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการพัฒนาในเรื่องของการพัฒนาทักษะทางด้านอารมณ์ (Emotional Intelligence) และทักษะทางด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) การทำงานร่วมกัน การเครพสิทธิมนุษยชน มีบุคคลต้นแบบที่ดี มีจิตเมตตาและการคิดทางบวก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นภาพประกอบ 2 ดังนี้

ภาพประกอบ 2 องค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ

5.3.1.4 การพัฒนาจิตแห่งความเคารพ

1. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพของการ์ตเนอร์

Gardner (2006: 107) กล่าวว่า เส้นทางการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ จะมีความสำคัญมากใน 2 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) วัยทารกถึงวัยเด็ก เมื่อเด็กต้องเผชิญหน้ากับเด็กคนอื่นที่มีความโสโครกเศร้าก็จะรับรู้และร่วมร้องไห้ไปด้วย นักวิเคราะห์พฤติกรรมเรียกขั้นตอนนี้ว่าการรับรู้ถึงตัวตนของตัวเอง โดยการเปรียบเทียบกับผู้อื่น (Incipient Sense of Self) และเป็นขั้นตอนการเกิดความเข้าใจในผู้อื่น 2) วัยรุ่น ถือเป็นแบบอย่างและเลียนแบบคนที่โตกว่า สูงวัยกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า ตัวแบบหรือคนต้นแบบที่เด็กชื่นชอบมีความสำคัญกับการเป็นสมาชิกกลุ่ม วัยรุ่นจะรับรู้ถึงเค้าโครงและอัตลักษณ์ของกลุ่ม ตลอดจนทัศนคติและการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ก็จะเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้การ์ตเนอร์ (Gardner. 2006: 157) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังจิตแห่งความเคารพ ไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ตัวอย่างการศึกษาในโรงเรียน เป็นการพยายามทำความเข้าใจ และทำงานร่วมกับเพื่อนๆ รวมทั้งครูและเจ้าหน้าที่อื่นของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีภูมิหลังหรือมุมมองอย่างไร 2) ตัวอย่างการทำงาน คือการทำงานร่วมกับเพื่อน หัวหน้างาน ลูกน้องได้

อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลัง หรือสถานภาพ รวมทั้งมีการพัฒนาความสามารถในการให้อภัย 3)ช่วงเวลาของการพัฒนาควรทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยตั้งแต่เกิด ทั้งในโรงเรียน ที่ทำงาน ในสื่อต่างๆ นอกจากนี้ คนที่เป็นต้นแบบหรือตัวแบบทั้งทางบวกและทางลบ ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ

สรุปได้ว่า การพัฒนาจิตแห่งความเคารพของการ์ดเนอร์นั้น สามารถพัฒนาได้ทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน และควรพัฒนาจิตแห่งความเคารพตั้งแต่เกิดและวัยเด็กถึงวัยรุ่นเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะพัฒนาให้เกิดจิตแห่งความเคารพ ซึ่งทำให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตน ให้เกียรติและเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพและเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ตลอดจนเปิดใจที่จะรับฟังความเห็นของผู้อื่น ที่แตกต่างจากความคิดเห็นของตนเอง อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

2. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพโดยใช้กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา

ศึกษา

ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 88) กล่าวว่า จิตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตนเอง ความเมตตา และจิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาและศาสนาธรรมมาพัฒนาจิต ฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มุ่งเน้นสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตนเอง ความเมตตา และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม การพัฒนาจิตและการฝึกปฏิบัติทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญาที่แท้จริง การพัฒนาให้บุคคลมีจิตเคารพนั้น ถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาด้านใน ซึ่งการเรียนรู้หมายถึง เมื่อเรียนรู้แล้วพฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลง (วรภัทร์ ภูเจริญ. 2552: 35) การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาด้านในด้วยจิตตปัญญาศึกษาจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการวางพื้นฐานด้านจิตใจและกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เป็นองค์รวมอย่างแท้จริง โดยเน้นการส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ให้เข้าถึงความดี ความงาม และความจริงที่จะสามารถช่วยให้คนในสังคมดำรงชีวิตและกระทำการต่างๆ ด้วยจิตสำนึกที่ดีงาม และมีความรับผิดชอบ ตลอดจนร่วมกันนำพาสังคมไทยสู่ความสุขที่แท้จริง ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากปัญญา ความตระหนักรู้ และความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ เพราะในยุคปัจจุบัน สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดในการก้าวไปข้างหน้าคือกระบวนการทัศน์เก่าที่ครอบงำเราอยู่ ดังที่องค์ดาไลลามะ (กานต์วี บุญญานุสิทธิ์. 2554: 34) กล่าวว่า “หากเรายังคงยึดติดอยู่กับคุณค่า และความเชื่อเก่าๆที่ล้าสมัย จิตสำนึกแบบแยกส่วน (Fragmented Consciousness) และจิตวิญญาณที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Self-Centered Spirit) เรายังมีเป้าหมายและพฤติกรรมแบบเดิมๆ ที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมโลกที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และร่วมมือกันอย่างสันติสุข” แนวความคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา มีความสอดคล้องกับการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ทำให้ผู้เรียน

มีความตระหนักรู้ความเมตตา และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตตปัญญาศึกษาเหมือนกับการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงที่ต่างก็เน้นประสบการณ์ตรง แต่จิตตปัญญาศึกษาเน้นประสบการณ์ตรงภายในเป็นหลักให้ความสำคัญของการตระหนักรู้ โลกภายในของตนเองที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก จิตตปัญญาศึกษาเหมือนกับการศึกษาที่เน้นการคิดวิเคราะห์ วิจักษ์ วิพากษ์ ตรงที่มีการให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ระหว่างกัน เพียงแต่จิตตปัญญาศึกษาเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ภายใน (Tacit Knowledge) ไม่วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ตัดสินภายในใต้บรรยากาศของการเคารพ ยอมรับระหว่างกันแบบไม่มีเงื่อนไข เป็นบรรยากาศแบบเปิด เอื้อให้ผู้เรียนรู้สีกมันคงปลอดภัยที่จะเปิดเผยตัวเอง (Self Disclosure) จิตตปัญญาศึกษาเป็นทั้งแนวคิด และแนวปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ภายในตน (Self Transformation) ภายในองค์กร (Organizational Transformation) และการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม (Social Transformation) โดยที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างลึกซึ้ง โดยนัยนี้จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติ ส่วนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) เป็นเป้าหมาย

3. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพ โดยใช้กิจกรรมสุนทรีย

สนทนา (Dialogue)

ในการพัฒนามนุษย์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทำให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ความเมตตา และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม จึงควรมีการฝึกให้ผู้เรียนได้มีการทำ Dialogue ซึ่งเป็นการรับฟังวิธีคิด วิธีการให้คุณค่า ความหมายของคนอื่นต่อสิ่งที่พูด เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ละทิ้งสิ่งที่แต่ละคนยึดถือ เพื่อข้ามพรมแดนแห่งตัวตนไปพร้อมๆ กัน David Bohm (กานต์วี บุญญานุสิทธิ์. 2554: 37) นักฟิสิกส์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากคนหนึ่ง เป็นทายาทคนสำคัญของไอน์สไตน์ ได้คิดค้นกรรมวิธีขึ้นมาวิธีหนึ่งที่เขาเรียกว่า Dialogue ซึ่งเมื่อนำมาแปลเป็นภาษาไทยก็จะใช้คำว่า การสนทนา แต่ที่จริงแล้ว จะแปลจากรากศัพท์ไว้ว่า การส่งผ่านความคิด การสนทนาแบบเดวิด โบห์ม ที่ว่านี้ มีลักษณะพิเศษกว่าการสนทนาที่มาจากคำว่า Conversation ที่เป็นการพูดคุยกันธรรมดา เพราะการสนทนาแบบเดวิด โบห์ม ให้ความสำคัญกับเรื่องของ “การฟัง” ถือว่าการฟังอย่างลึกซึ้งอย่างตั้งใจเป็นแกนหลักของการสนทนา องค์ประกอบสำคัญอีกข้อหนึ่งในการสนทนาแบบนี้ก็คือ การไม่ตัดสินความคิดที่คนอื่นพูดออกมาว่าถูกหรือผิด เพียงแค่ “ฟังอย่างตั้งใจ” แล้วปล่อยให้ความคิดไหลผ่านสมองไปแบบไม่ตัดสิน (วิธาน ฐานะวุฒฒิ. 2547: 10-11) ในปัจจุบันมีการนำแนวคิด Dialogue ของเดวิด โบห์ม มาใช้ในการพัฒนาองค์กรอย่างแพร่หลาย ซึ่งมีการเรียกกันอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสุนทรียสนทนา สานเสวนา ศานติ์เสวนา สนทนาวิวัฒน์ อารยสนทนา (วรภัทร์ ภู่เจริญ. 2552 ก: 14) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะใช้คำว่า สุนทรียสนทนา เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า Dialogue

สุนทรียสนทนา (Dialogue) เป็นการฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง ทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น ฝึกการเป็นผู้ฟังที่ดี ฟังผู้อื่นพูดอย่างตั้งใจ ฟังให้มาก พูดให้น้อยลง ไม่พูดแทรกขณะอีกฝ่ายกำลังพูด ทำให้ฟังและได้ยินมากขึ้น เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงาน หรือการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี (สุเทพ ฐะพันธ์. 2542: ออนไลน์) สุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือโยงความแตกต่างหลากหลายภายในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดสนธิพลังกัน (Synergy) เป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงบวก เชิงสร้างสรรค์ช่วยกระตุ้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งกันและกันในที่ทำงานและสมาชิกขององค์กร

วรภัทร์ ภูเจริญ (2552 ก: 10-11) ได้อธิบายลักษณะของสุนทรียสนทนาว่า มีความหมายลึกซึ้งมากกว่า การคุยกัน ซึ่งสุนทรียสนทนามีลักษณะรวมไปถึงประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

1. สุนทรียสนทนา เป็นการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ฟังแบบองค์รวม ฟังแบบไม่มีอคติ ไม่มีลำเอียง ฟังแบบจิตว่างมีสติกำกับ เป็นการฟังแบบ Proactive คือไม่รีบร้อนสวนกลับ ไม่รีบร้อนตัดสิน ไม่รีบร้อนพิพากษา
2. สุนทรียสนทนา ทำให้เกิดการค้นพบตนเอง เข้าใจตนเอง การสะท้อน (Reflect) ให้เห็นตัวตนของเราเองชัดขึ้น
3. การเข้าใจซึ่งกันและกัน เห็นธรรมชาติ เห็นพฤติกรรม เห็นความกลัวของผู้คน เห็นธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งเขาและเราล้วนตกอยู่ในกฎเดียวกัน คือไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)
4. เป็นจุดเริ่มต้นไปสู่วงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) เมื่อเราคุยเราฟังเป็นแล้วก็จะเปิดใจเปิดพลังความตั้งใจ กล้าที่จะทดลอง กล้าที่จะค้นพบ
5. การได้เสริมกำลังใจให้กัน การได้ความรู้สึกร่วม รู้สึกดี รู้สึกว่ามีคนเข้าใจได้คำพูดที่ช่วยหล่อเลี้ยงพลังในการทำงานของเราต่อไป
6. การได้จุดประกาย (Spark) ความคิดให้กันและกัน ต่อยอดความคิดแลกเปลี่ยนการเรียนรู้
7. คำพูดต่างๆ ที่ได้ยินจากวงสุนทรียสนทนา จะฝังอยู่ในตัวของเราและจะตกผลึก บ่มเพาะ

วิศิษฐ์ วังวิญญู (2548: 20-38) ได้อธิบายหลัก 4 ประการของ William Isaacs ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของสุนทรียสนทนา ดังนี้

1. ฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เป็นการปล่อยให้เสียงและความเป็นตัวตนทั้งหมด ของผู้อื่นเข้ามาในตน และรวบรวมประมวลสร้างความหมายให้กับสิ่งที่ฟัง นอกจากนี้ยังเป็นการฟังเพื่อเท่าทันตัวเอง คือ ฟังการฟังของตัวเอง
2. เคารพ (Respecting) ความเคารพในสุนทรียสนทนา คือ การฟังทั้งหมดอย่างไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะที่ชอบหรือไม่ชอบ ฟังโดยมีปฏิริยาให้น้อยที่สุด และอีกด้านหนึ่งของความเคารพ คือ เรื่องของความศรัทธา หรือความเชื่อมั่นในคุณงามความดีของผู้คน

3. ห้อยแขวน (Suspending) หมายถึง ห้อยแขวนทุกสิ่งทุกอย่าง โดยเฉพาะห้อยแขวนการตัดสินคน ตัดสินความ เมื่อได้ฟังคนอื่นพูด ตลอดจนเวลาที่ดำรงตนอยู่ในการสนทนาทั้งหมด เปิดเนื้อที่ให้กับความเป็นไปได้อันไร้ขีดจำกัด เปิดมุมมองใหม่ การห้อยแขวนเปิดโอกาสให้มีช่องว่าง พื้นที่ว่าง ความว่างแห่งการเกิดความคิดใหม่ มุมมองใหม่ หรือนวัตกรรมทางความคิดเป็นรอยต่อระหว่างสำนึกกับจิตไร้สำนึกที่มารับรอง และร่วมงานกันได้อย่างสร้างสรรค์ การห้อยแขวนเป็นช่วงเวลาแห่งการบ่มเพาะ ในเวลาปกติเราอาจจะรู้สึกถึงความคับข้องใจ รู้สึกว่าตนคนที่เคยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์มามากจะรู้และผ่อนคลายตนเอง ในที่สุดคุณภาพใหม่ มุมมองใหม่ก็จะปรากฏ ที่เราเรียกว่า ญาณทัศนะ หรือการรู้แจ้งน้อยๆทั้งหลาย

4. เปิดเผยเสียงภายใน (Voicing) เสียงหรือถ้อยคำเป็นการแสดงออกจากความปรารถนาส่วนลึก ซึ่งสำหรับไอแซคส์ คนที่พูดมากก็อาจจะไม่ได้พูดอะไรเลย เพราะเขาเพียงท่องบ่นเรื่องราวในอดีต โดยไม่ได้ฟังเสียงภายในตัวของเขาเอง หรือบางคนก็เงียบงัน เป็นไปได้ที่เมื่อได้ยินเสียงเปรียบจากภายในให้พูด แต่เขาหรือเธอตัดสินใจที่จะไม่พูดเสียงภายในก็ค่อยๆ แผ่วลงไปจนในที่สุดเราอาจลืมเลือนไป แต่เมื่อพูดออกไปมันกลับพรั่งพรูออกมา เมื่อนั้นเราจะสัมผัสถึงพลังแห่งถ้อยคำของเราเอง

จากหลักการทั้ง 4 ของสุนทรียสนทนาตามแนวคิดของไอแซคส์ สามารถเขียนเป็นแผนภาพแสดงความสัมพันธ์กันดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 หลักสี่ประการของสุนทรียสนทนา

ที่มา : วิศิษฐ์ วังวิญญู. (2548). สุนทรียสนทนา. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา. หน้า 26.

หลักการของ Dialogue คือ การพูดคุยกันโดยไม่มีหัวข้อหรือวาระ ที่ตายตัวล่วงหน้า ไม่มีประธาน ไม่เหมือนการประชุมอย่างมีเป้าหมาย เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน คนในวงสนทนาสามารถพูดอะไรก็ได้ ถามอะไรก็ได้ ส่วนคนอื่นๆ จะตอบหรือไม่ตอบก็ได้ การเข้าไปในวง Dialogue ทุกคนต้องให้ความเคารพต่อบรรยากาศของความสงบ ปลดปล่อยอารมณ์ให้ผ่อนคลาย พูดเรื่องอะไรก็ได้ส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงการแนะนำ และการตอบคำถาม เพราะคำถามที่เกิดขึ้นเป็นคำตอบในตัวของมันนอกจากนี้ Dialogue ไม่อนุญาตให้มีการโต้แย้งหรือสนับสนุนจนเกิดการปะทะกันทางความคิด อีกประการหนึ่งคือ การฟังให้ได้ยินโดยไม่พยายามใส่ใจว่า เสียงนั้นเป็นเสียงของใคร แต่กำหนดใจ ให้รู้ได้ว่า เสียงที่ได้ยินคือ เสียงของกัลยาณมิตรของเราคนหนึ่ง ที่ปรารถนาจะได้ยินได้ฟังแต่สิ่งดีๆ นอกจากนี้ยังต้องเฝ้าสังเกตอารมณ์ และความรู้สึกของตนเองในขณะที่ได้ยินเสียงต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา อาจเป็นเสียงของตนเอง เสียงของคนในวงสนทนา หรือเสียงจากธรรมชาติ อาจมีความคิดบางอย่างเกิดขึ้น และความคิดนั้นอาจถูกนำไปใช้ในการเริ่มต้น ของการทำอะไรบางอย่างที่มีคุณค่าต่อตนเอง และสังคมในอนาคตก็ได้ Dialogue มีหลักปฏิบัติ 3 ประการได้แก่ 1) ฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังให้ได้ยิน 2) มีความเป็นอิสระและผ่อนคลาย 3) ทุกคนเท่าเทียมกัน ไม่มีผู้นำและไม่มีผู้ตาม

การจัดการวงสนทนา ควรคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ซึ่ง โสพล ศิริไสย (2550) ได้แนะนำแนวทางแบบ SPEAKING ไว้ดังนี้

1. S Setting หมายถึง ฉาก สถานที่ และเวลาของการทำ Dialogue ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ กล่าวคือ การจัดสถานที่ ควรจัดให้เป็นวงกลม ให้ทุกคนในวงสนทนาหันหน้าเข้าหากัน เพื่อให้สามารถมองเห็นหน้าซึ่งกันและกันได้หมดทุกคน และให้มีพื้นที่ว่างพอที่ให้ทุกคนจะสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้สะดวก ถ้าหากมีทิวทัศน์ที่สวยงามที่เป็นต้นทุนทางธรรมชาติ ที่ดีอยู่แล้ว ควรใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยเปิดม่านเพื่อให้สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ และปลดปล่อยอารมณ์ ตลอดจนเป็นที่พักสายตา

2. P Process หมายถึง กระบวนการ Dialogue เป็นเรื่องของกระบวนการ (Process Determinism) ซึ่งเป็นไปตามเหตุและปัจจัยไม่สามารถคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ ผู้เข้าร่วมวงสนทนาต้องมีสติอยู่เสมอ สิ่งที่ถูกพูดไม่มีการสรุป หรือสร้างความคิดรวบยอด เพื่อหาคำตอบสุดท้าย และให้ทุกคนคิดเหมือนกันหมด แต่ถ้าผู้เข้าร่วมวงเชื่อมั่นในเรื่องของกระบวนการ จะเห็นว่า คำตอบจะเกิดขึ้นเป็นระยะๆ และเป็นหน้าที่ของผู้เข้าร่วมวงที่จะทำความรู้จักกับคำตอบนั้นด้วยตนเอง คำตอบบางอย่างรู้ได้เฉพาะตัว อธิบายให้ใครฟังไม่ได้

3. E Ends หมายถึง เป้าหมาย Dialogue ไม่อนุญาตให้แต่ละคนนำเป้าหมายส่วนตัวหรือวาระส่วนตัวเข้าไปใช้ นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อการฟัง เรียนรู้ตนเองและเรียนรู้ผู้อื่นเท่านั้น นอกจากนี้จะต้องหลีกเลี่ยงมิให้มีการตั้งผลลัพธ์ไว้ล่วงหน้า ไม่นำสิ่งที่เชื่ออยู่ในใจออกมาโต้แย้ง ประหัตประหารซึ่งกันและกัน Dialogue จึงเหมาะสมสำหรับเริ่มต้นทำงานที่มีความซับซ้อนหลากหลาย หรือต้องการแก้ไขปัญหายากร่วมกัน Dialogue จึงไม่มีการโอ้อวด ไม่แนะนำสั่งสอน หรือหวังจุดประกายให้คนอื่นคิดตาม รวมทั้งไม่โต้แย้งหรือยกยอปอปั้น หรือตำหนิติเตียน

4. A Attitude หมายถึง การมีเจตคติที่ดีต่อคนอื่น มีจิตใจที่เปิดกว้าง มีความสุขที่ได้ยิน ได้ฟัง และได้เรียนรู้จากผู้อื่น Dialogue คือชุมชนสัมมาทวิ ไม่เริ่มต้นด้วยการประณามคนอื่น การเสนอแนะให้คนอื่น ทำสิ่งนั้น สิ่งนี้ หรือการพูดถึงปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การโต้เถียง การป้องกัน และการมุ่งเอาชนะกัน

5. K Key Actor หมายถึง คณะทำงานที่อยู่เบื้องหลังผู้มีหน้าที่ประสานงาน สร้างฉาก และค้นหาผู้ที่เหมาะสมจะมานั่งพูดคุยกัน เพื่อวัตถุประสงค์ร่วมกัน อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะรวมความถึง Facillitator ผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เป็นไปตามหลักการของกระบวนการ รวมทั้งแก้ไขปัญหาค้นหาได้ทันที่ โดยสุภาพและไม่ทำให้ผู้ร่วมวงสนทนารู้สึกเสียหน้า

6. I Insteument หมายถึง เครื่องมือของ Dialogue คือ จะต้องช่วยลดทอนความเป็นทางการ ของการใช้ภาษาให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงถ้อยคำแบบพิธีการ เช่น ขออนุญาตพูด เพราะการพูดแบบนี้ไม่ต้องขออนุญาตใคร หากผู้พูดคนก่อนพูดจบและมีความเจ็บเกิดขึ้นก็สามารถแทรกตนเองขึ้นมาพูดได้ โดยอัตโนมัติ แต่สิ่งที่จะต้องระมัดระวังคือ พูดสิ่งใดออกไป สิ่งนั้นจะย้อนกลับมาเข้าสู่ตนเองทำให้รู้สึกได้ภายหลัง

7. N Norms of Interaction หมายถึง บรรทัดฐานของการปฏิสัมพันธ์ซึ่งจะต้องมีความเท่าเทียมกัน ทั้งในแง่ของคำพูด และการปฏิบัติ กล่าวคือ จะต้องหลีกเลี่ยงคำพูด และการกระทำทางวาจาใดๆ ที่แสดงว่าตนเองเหนือกว่า หรือด้อยกว่าคนอื่น วัฒนธรรมที่แสดงความเหนือกว่าได้แก่ คำพูดแบบแนะนำ อบรม สั่งสอน โอ้อวด ยกตนข่มท่าน ส่วนคำพูดที่แสดงด้อยกว่าคนอื่น เช่น คำพูดแบบวิงวอนร้องขอคำแนะนำ และความช่วยเหลือจากผู้อื่น

8. G Genre หมายถึง ประเภทของการพูดคุย Dialogue ไม่ใช่การพูดคุยแบบพิจารณา ถกเถียงหรือโต้แย้ง ไม่ใช่การบรรยาย ไม่ใช่การประชุมที่มีประธานทำหน้าที่วินิจฉัย สั่งการหรือมีเป้าหมายวาระไวล่วงหน้า แต่เป็นการพูดคุยแบบเปิด ไม่มีเป้าหมายและวาระเพื่อสร้างความหมายร่วมกัน แต่หากเป้าหมายจะเกิดขึ้นตามมาในภายหลังก็คงไม่มีใครห้ามได้ แต่ต้องเกิดภายใต้บริบทของการสร้างความหมายร่วมกัน

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า การทำ Dialogue ควรทำอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ คนในวงสนทนาจะเป็นกระจกเงาให้กันและกันอย่างปราศจากอคติเพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้ตนเองและแก้ไขปรับปรุงตนเองเพื่อสามารถทำงานร่วมกัน และอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข สามารถทำงานที่ยากๆ ที่ไม่สามารถจัดการด้วยวิธีการธรรมดาได้

4. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพ โดยใช้การคิดไตร่ตรอง

(Reflective thinking)

ในการศึกษาสิ่งที่ต้องการประสบความสำเร็จ คือ พัฒนาการทางการเรียนรู้ของผู้เรียนและความสามารถในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ทั้งเชิงวิชาการ สังคม และคุณลักษณะทางอารมณ์ การมีสุขภาวะที่ดี อย่างไรก็ตามประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนก็ต้องอาศัยประสิทธิภาพของครูผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากการคิดไตร่ตรอง

ซึ่ง Gramston & Wellman (1997: 1) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ใหญ่มิได้เรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงแต่พวกเขาเรียนรู้จากการประมวลผลประสบการณ์ทั้งหมด ดังนั้น การคิดไตร่ตรอง จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยตรง ซึ่งแนวคิดนี้นำเสนอโดย John Dewey ในปี ค.ศ.1933 โดยเขาได้กล่าวไว้ในหนังสือ How We Think ซึ่งให้ได้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการคิดไตร่ตรองไว้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระดับประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งต่อมากระบวนการการคิดไตร่ตรองได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้เป็นทักษะการคิดหลายๆ แบบ อาทิ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การคิดแก้ปัญหา (Problem Solving) และการคิดในระดับสูง (Higher Level Thought)

John Dewey ได้วางแนวคิดเกี่ยวกับการคิดไตร่ตรองไว้ว่าเป็นการพิจารณาความคิดความเชื่อต่างๆ หรือข้อสมมุติฐานคาดเดาที่มาจากความรู้ และประสบการณ์ด้วยความระมัดระวัง เพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดข้อสรุปที่อาจเป็นไปได้ในอนาคต และนับตั้งแต่นี้เป็นต้นไป การคิดไตร่ตรองก็ได้ถูกนำไปใช้อย่างหลากหลายเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการโดยทั่วไป และเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา การคิดไตร่ตรองก็จะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความคิดและพิจารณาไตร่ตรอง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างรอบคอบ อันได้แก่ การกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน การเลือกรูปแบบหรือเทคนิคการสอน การเลือกใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์การสอน ลำดับขั้นการสอน ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะได้รับ รูปแบบการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ การวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน การคิดไตร่ตรองเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเปิดกว้างทางความคิด (Open-mindedness) โดยส่งเสริมการตั้งประเด็นคำถามสำหรับตนเองอยู่เสมอ 2) ความรับผิดชอบ (Responsibility) โดยการสร้างแนวคิดที่หลากหลายและพร้อมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนบุคคล วงการวิชาการและสังคม 3) ความตั้งใจ เต็มใจในสิ่งที่ศึกษา (Wholeheartedness) มีความตั้งใจจริงและเชื่อมั่นในตนเอง

5. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพ โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ

(Cooperative Learning)

บุคคลที่มีจิตแห่งความเคารพต้องรู้จักการทำงานแบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนรู้จักการทำงานร่วมกัน เนื่องจากเป็นวิธีการเรียนที่ให้นักเรียนทำงานด้วยกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้และทางด้านจิตใจ ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเพื่อนๆ เคารพความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนตลอดจนรู้จักช่วยเหลือ และสนับสนุนเพื่อนๆ (อารี สันทรวี. ม.ป.ป.: 33, กรมวิชาการ. 2544: 4) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) จะมีลักษณะแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยๆ กลุ่มละ 2-6 คน และมีองค์ประกอบในการทำงานกลุ่ม ดังนี้

1. มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางบวก (Positive Independent) สมาชิกในกลุ่มทุกคนจะมีหน้าที่และบทบาทสำคัญและจำเป็นในกลุ่มทุกคน ทุกคนในกลุ่มเห็นว่าการงานของตนเองเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมกลุ่ม การทำงานในกลุ่มย่อยทำให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

2. มีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด (Face-to-Face Interaction) สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อหน้าเพื่อนๆ ในกลุ่มสมาชิก ในกลุ่มให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการส่งเสริมและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

3. แต่ละคนต้องรับผิดชอบในผลงานที่ได้รับมอบหมาย (Individual Accountability) โดยทุกคนได้รับการแบ่งปันงานกันอย่างยุติธรรมโดยมีหน้าที่รับผิดชอบรายบุคคล

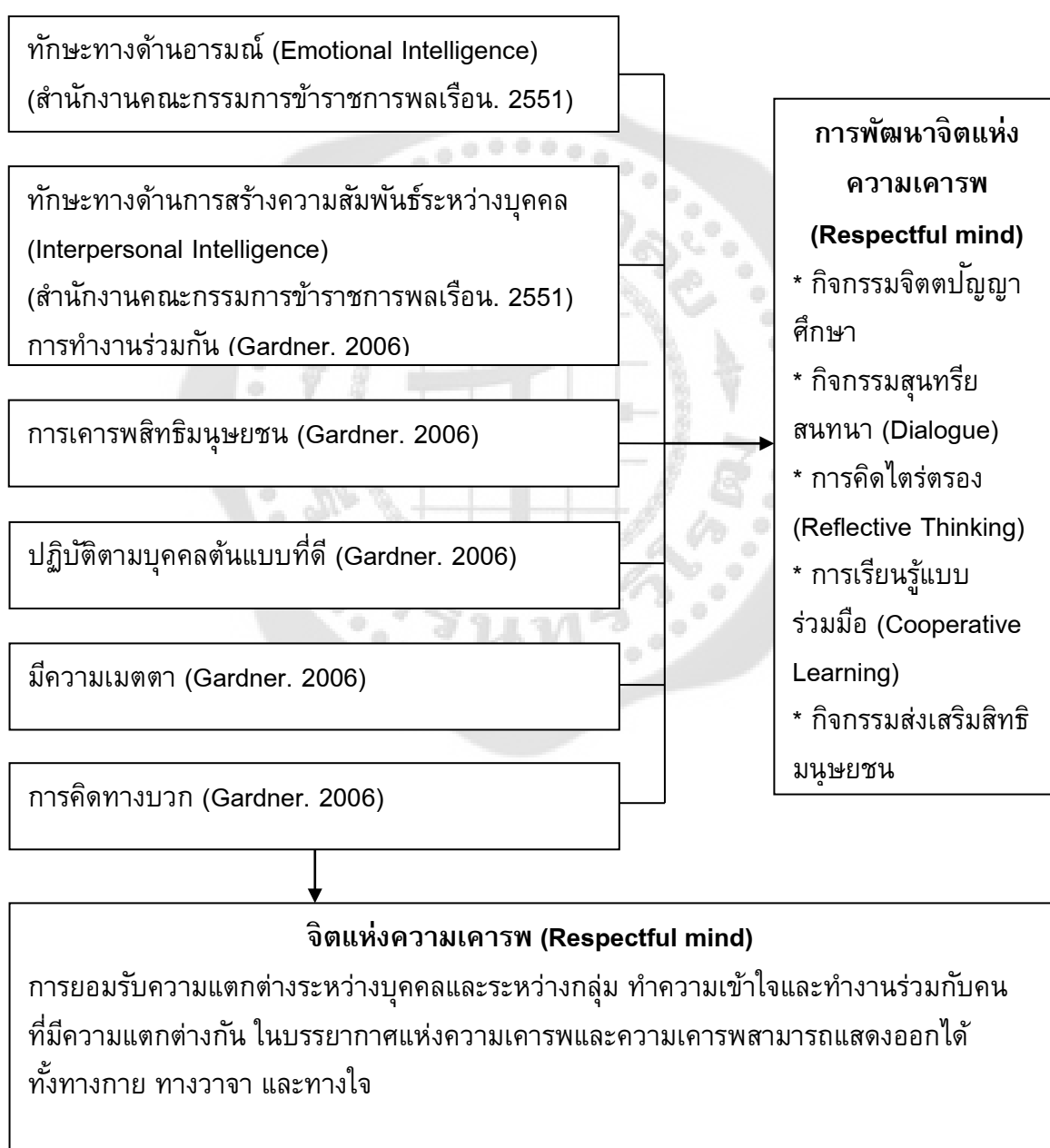
4. สมาชิกของกลุ่มจะต้องได้รับการฝึกฝนในเรื่องทักษะทางนายสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม (Interpersonal and Small Group Skills) สมาชิกในกลุ่มก็จะรู้จักและไว้วางใจซึ่งกันและกัน สื่อสารกันด้วยความเข้าใจ มีการยอมรับซึ่งกันและกัน และสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (อารี สัตนหวิ. ม.ป.ป.: 33)

5. กระบวนการกลุ่ม (Group Processing) เมื่อสมาชิกทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้สักระยะหนึ่ง สมาชิกแต่ละคนก็จะประเมินผลการทำงานของตนเองและผลงานกลุ่ม เพื่อจะทำให้ทราบถึงข้อบกพร่องและสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไข และวางเป้าหมายในการทำงานกลุ่มครั้งต่อไปให้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม

6. การพัฒนาจิตแห่งความเคารพโดยใช้กิจกรรมการพัฒนาความเคารพสิทธิมนุษยชน

การเคารพสิทธิมนุษยชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดจิตแห่งความเคารพ เนื่องจากสิทธิมนุษยชนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นอารยธรรมโลก (World Civilization) ของมนุษย์ที่พยายามวางระบบความคิด เพื่อให้คนทั่วโลกเกิดความตระเลารู้ คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ตั้งแต่ยอมรับความเป็นมนุษย์ ศักดิ์ศรี ชาติกำเนิด สิทธิต่างๆ ที่มีพื้นฐานมาจากความชอบธรรม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งสิทธิตั้งแต่กำเนิด โดยให้ความสำคัญกับคำว่าชีวิต (ชะวัชชัย ภาติณฐ. 2548: 3) นอกจากนี้แล้วสิทธิมนุษยชนยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นหลักประกันของความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพและสภาวะโลกปัจจุบันเรื่องของสิทธิมนุษยชนก็ไม่ใช่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่สังคมทั่วโลกต้องให้ความสำคัญ เพราะประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ผูกพันตามพันธกรณีแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ และที่สำคัญเรื่องของสิทธิมนุษยชนยังได้ถูกนำไปใช้ในทางการเมือง เศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่าทำให้สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปคว่ำบาตรทางการทูต ด้วยสาเหตุและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น เราจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชนเพราะมีความสำคัญทั้งในด้านสังคมโลกและการสร้างประชาธิปไตยในสังคมไทย

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตแห่งความเคารพที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ากระบวนการที่บุคคลจะพัฒนาจิตแห่งความเคารพได้จะต้องมีองค์ประกอบและวิธีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ จิตแห่งความเคารพเป็นการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม การทำความเข้าใจและทำงานร่วมกับคนที่มีความแตกต่างกันในบรรยากาศแห่งความเคารพและความเคารพสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำลักษณะการมีจิตแห่งความเคารพไปเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมประชาธิปไตยต่อไปกระบวนการพัฒนาจิตแห่งความเคารพสามารถนำมาสรุปได้เป็นภาพประกอบ 4 ดังนี้

ภาพประกอบ 4 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตแห่งความเคารพ

จากการศึกษาเอกสารในหัวข้อจิตแห่งความเคารพนี้ จะเห็นว่า ลักษณะของจิตแห่งความเคารพมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ที่สังเคราะห์ได้ในหัวข้อ 5.3 ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำลักษณะของจิตแห่งความเคารพไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

5.3.2 จิตสาธารณะ (Public Consciousness)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2551: 24) ได้เสนอไว้ว่า จิตสาธารณะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดจิตแห่งจริยธรรม เนื่องจากจิตสาธารณะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ทุกฝ่าย (Win-Win Situation) อีกทั้งยังเป็นการคำนึงถึงประโยชน์ของทุกฝ่าย (Think Win Win) ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดในการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์และประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2551: 30) บุคคลที่มีลักษณะการคิดในแบบนี้จะสอดคล้องกับอุปนิสัยที่ 4 ของแนวคิดอุปนิสัย 8 ประการของ Covey (2004) ได้แก่การคิดแบบชนะ ชนะ (Think Win Win) ซึ่งจะเป็นบุคคลที่มีอุปนิสัยในลักษณะใจกว้าง มีใจเมตตา มีน้ำใจ มีความคิดและการกระทำในแนวทางที่จะเกิดประโยชน์ร่วมกัน นำไปสู่อุปนิสัยที่ทำให้สามารถเอาชนะใจคนทั่วไป จะเกิดการค้นพบและปลดปล่อยทั้งความต้องการและทรัพยากรเพื่อรักษาและก่อกำเนิดมิตรภาพที่มั่นคงและสร้างสรรค์

จิตสาธารณะยังมีความเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2551: 36) เนื่องจากความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการทำงานหรือการประกอบอาชีพประจำวันโดยตรง ซึ่งสามารถทำกันได้ทุกคน ทุกที่ และทุกเวลา ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า จิตแห่งจริยธรรมเป็นหลักสำคัญที่จะขาดไปไม่ได้ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันหรือการประกอบอาชีพต่างๆ ของบุคคลทั่วไปในสังคม หรือแม้แต่ในองค์กรธุรกิจ ซึ่งนอกจากจะส่งผลดีต่อผลประโยชน์แล้ว ยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติรวมไปถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เพราะเมื่อมนุษย์เราเผชิญกับสภาพสังคมทั้งภายในองค์กรและสภาพสังคมภายนอกดังกล่าว ย่อมเป็นการยากต่อการดำรงอยู่ในคุณธรรมจริยธรรมที่ได้รับการปลูกฝังมานาน และหากการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่บุคคลได้รับมาเพียงการเรียนรู้ท่องจำว่าควรทำอะไรจึงจะเรียกว่าความถูกต้องหรือความดีงาม โดยไม่ได้สะสมหรือพัฒนาปัญญา อันได้แก่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแท้จริงตามหลักธรรมชาติ ตลอดจนไม่ได้รับการฝึกปฏิบัติคือได้ทำในสิ่งที่เข้าใจและได้รับผลจากสิ่งที่ทำนั้น จนเป็นความมั่นใจในการกระทำครั้งต่อไปก็ยังทำให้การดำรงตนอยู่ในคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวเป็นไปได้อย่างมากยิ่งขึ้น

ในวงการการศึกษาก็ให้ความสำคัญต่อจิตสาธารณะมากขึ้นดังจะเห็นได้จาก หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552) ได้ระบุว่า จิตสาธารณะเป็น 1 ใน 8 ของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งมุ่งพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าวให้แก่ผู้เรียน

5.3.2.1 ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Public Consciousness ซึ่งในภาษาไทยศัพท์คำนี้ถูกใช้ในหลายคำ เช่น จิตสาธารณะ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543) จิตสำนึกสาธารณะ (ศักดิ์ชัย นิริญทวี. 2541; วิรัตน์ คำศรีจันทร์. 2544) สำนึกทางสังคม (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. 2526; มัลลิกา มัตติโก. 2541) และความสำนึกสาธารณะ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2532) เป็นต้น นักวิชาการได้อธิบายความหมายของจิตสาธารณะ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 81-82,389) กล่าวว่า ความสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือความสำนึกทางสังคม (Social Consciousness) คือ การรับรู้และคำนึงถึงสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกัน และผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกับตน

มัลลิกา มัตติโก (2541: 5) กล่าวว่า จิตสำนึกทางสังคมเป็นการตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 17) กล่าวว่า จิตสาธารณะเป็นความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง

วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544: 6) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นกระบวนการคิดและลักษณะของบุคคลที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะ มีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ

ศักดิ์ชัย นิริญทวี (2541: 57) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ คือการมีจิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม คำนึงถึงความสำคัญของสิ่งของที่ต้องใช้หรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน

ลัดดาวลย์ เกษมเนตร, ประทีป จินี และทัศนากัทดี (2547: 2-3) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะต่างๆ 3 ประการ ได้แก่ 1) การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม 2) การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ 3) การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น

สมพงษ์ สิงหะพล (2542: 15-16) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมีและขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะได้รับการพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

5.3.2.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

การเกิดจิตสาธารณะจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยภายในและภายนอก ซึ่งไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543: 13-20) กล่าวว่า อิทธิพลของปัจจัยภายในและภายนอกที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะมีดังนี้

1. ปัจจัยภายใน หรือสำนึกที่เกิดจากภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรองของคนแต่ละคนในการพิจารณาเชิงการให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติของบุคคล

2. ปัจจัยภายนอก หรือภาวะแวดล้อมทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นสัมพันธภาพของมนุษย์ โดยภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้ครอบคลุมตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน คนทั่วไป ตลอดจนในระดับที่เป็นองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา ภาวะแวดล้อมเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการสร้างจิตสำนึกโดยการขัดเกลาทางสังคมจนเกิดเป็นแบบแผนของจิตสำนึก

กล่าวโดยสรุป จิตสาธารณะ จะเป็นกระบวนการคิดและลักษณะของบุคคลที่มีการปฏิบัติในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะที่ไม่คิดเห็นแก่ตัว มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาให้ผู้อื่นและสังคม โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ 2 ประการ ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก กล่าวคือ เมื่อมีปัจจัยภายนอกมากระทบบุคคลและผ่านการครุ่นคิด ไตร่ตรองสิ่งนั้นก็จะเป็นจิตสำนึกไปโดยธรรมชาติ

5.3.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

รังสี เกษมสุขและสุขุมล เกษมสุข (2550) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมุติในการพัฒนาจิตสาธารณะนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2549 จำนวน 54 คน กลุ่มตัวอย่างได้รับการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้บทบาทสมมุติ จำนวน 12 เรื่อง ใช้เวลาทดลอง 26 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที โดยวัดก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และหลังการทดลองเป็นเวลา 1 เดือน เครื่องมือที่ใช้วัด ได้แก่ แบบวัดจิตสาธารณะที่มีความเชื่อมั่น .87 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้บทบาทสมมุติมีจิตสาธารณะหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการพัฒนาจิตสาธารณะมีจิตสาธารณะหลังการทดลองและหลังการทดลองเป็นเวลา 1 เดือนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือนักเรียนมีความคงทนของจิตสาธารณะ

เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย : กรณีศึกษากลุ่มและเครือข่ายเยาวชนที่ทำงานด้านจิตสำนึกสาธารณะ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) วิเคราะห์กระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนของกลุ่มและเครือข่ายเยาวชน 2) ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มและเครือข่ายเยาวชน 3) นำเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย โดยมีกลุ่มนวัตกรรมเยาวชนเพื่อสังคม กลุ่มเยาวชนแบล็กบ็อกซ์ และเครือข่ายเยาวชน 14 กลุ่ม ที่ดำเนินโครงการเยาวชนไทยไม่ทอดทิ้งสังคม เป็นกรณีศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) กรณีศึกษามีกระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ เป็นกิจกรรมเพื่อสังคม การอาสา การช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อการดำเนินงาน การให้คำปรึกษา และการจัดการความรู้ 2) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมของกรณีศึกษา ทุกคนมีคุณลักษณะของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมอันเนื่องมาจากการไม่เห็นแก่ตัวและการเสียสละเพื่อสังคม 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ได้แก่ ครอบครัว ครู อาจารย์ เพื่อน สื่อสารมวลชน สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว สภาพปัญหา ภาวะวิกฤติ และตนเอง นอกจากนี้ สถาบันทางสังคมต่างๆ ก็สามารถทำให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะได้ ๔) แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะมีดังนี้ คือ กิจกรรมที่เยาวชนเป็นผู้นำ เช่น การรวมกลุ่มการทำกิจกรรมเพื่อสังคม กิจกรรมที่เยาวชนเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น กิจกรรมอาสาสมัคร กิจกรรมที่สามารถทำได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การดูหนัง การเก็บขยะในที่สาธารณะ

สุนทรี จงวงศ์สุข (2548) ได้ใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในการสร้างเสริมลักษณะนิสัย จิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 กลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวนนักเรียน 41 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 แผน 10 คาบ แบบบันทึกการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนจากการศึกษาปัญหาขยะในโรงเรียน แบบการเขียนบันทึกส่วนตัวของนักเรียนรายบุคคล และการบันทึกภาพวิถีทัศนกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสามารถเสริมสร้างลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนได้ คือ มีความช่างสังเกต ไม่เห็นแก่ตัวและรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม นอกจากนี้นักเรียนยังมีทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสิ่งแวดล้อม คือ ทักษะการมีอิทธิพลต่อนโยบาย ทักษะการเป็นผู้ตัดสินใจ หลักและผู้จัดทำนโยบาย ทักษะการสร้างความร่วมมือ ต่อรอง ประนีประนอม และแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน และทักษะการจัดการความขัดแย้ง

เจษฎา หนูรุ่น (2551) ได้ศึกษาปัจจัยจิตลักษณะที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตในสังกัด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยจิตลักษณะ ได้แก่ เหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคต ความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ค่านิยมความเป็นไทย สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม และสุขภาพจิต ที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียน โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ด้านการถือเป็นหน้าที่ และด้านการเคารพสิทธิ กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

โรงเรียนสาธิตในสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีการศึกษา 2551 จำนวน 405 คน ที่ได้มาโดยการสุ่มแบบสองขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดจิตสาธารณะ แบบสอบถามวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม แบบสอบถามวัดลักษณะมุ่งอนาคต แบบสอบถามวัดความเชื่อในอำนาจในตน แบบสอบถามวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แบบสอบถามวัดค่านิยมความเป็นไทย แบบทดสอบวัดความสามารถทางสมอง แบบสอบถามวัดประสบการณ์ทางสังคม และแบบสอบถามวัดสุขภาพจิต มีค่าความเชื่อมั่นระหว่าง .831 - .950 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การถดถอยพหุคูณแบบตัวแปรตามพหุนาม (MMR) และตัวแปรตามเอกนาม (MR) ผลการวิจัยพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยระหว่างปัจจัยจิตลักษณะรายด้านกับโดยรวมมีค่าเป็น .572 สามารถอธิบายร่วมกันได้ 32.7% โดยปัจจัยจิตลักษณะที่ส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ ลักษณะมุ่งอนาคต สุขภาพจิต ค่านิยมความเป็นไทย และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีค่านำหนักความสำคัญเท่ากับ .213, .203, .178 และ .148 ตามลำดับ ส่วนสติปัญญา และความเชื่ออำนาจในตนส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีค่านำหนักความสำคัญเท่ากับ .108 และ .107 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาจิตสาธารณะรายด้าน พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยระหว่างปัจจัยจิตลักษณะกับจิตสาธารณะ 3 ด้าน มีค่าวิลคอส์แลมป์ดาเท่ากับ .609 และค่าสหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยจิตลักษณะรายด้านกับจิตสาธารณะด้านการใช้ ด้านการถือเป็นหน้าที่ และด้านการเคารพสิทธิมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .478, .504 และ .540 ตามลำดับ ซึ่งทุกด้านมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์ (2550) ได้ศึกษาผลการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 ที่เกิดจากการใช้สถานการณ์จำลองผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนราชบพิธ สังกัดกรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2549 จำนวน 40 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่มโดยใช้ระยะเวลาในการทดลองจำนวน 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ โปรแกรมการใช้สถานการณ์จำลองผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง แบบสังเกตพฤติกรรมจิตสาธารณะ แบบบันทึกพฤติกรรมจิตสาธารณะ แฟ้มสะสมงาน และแบบทดสอบจิตสาธารณะ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ ผลการวิจัย พบว่า 1)นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวม ก่อนทดลอง หลังทดลอง และหลังทดลอง 1 สัปดาห์ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ 2)นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสาธารณะ 3 องค์ประกอบ ก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และหลังการทดลอง 1 สัปดาห์ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับในองค์ประกอบที่ 3 คือ ด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ส่วนองค์ประกอบที่ 1 คือ ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสมบัติของส่วนรวมและองค์ประกอบที่ 2 ด้านการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม ไม่เปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่านักวิชาการได้ให้นิยามจิตสาธารณะไว้อย่างหลากหลาย และเมื่อวิเคราะห์ แล้ว พบว่า มีประเด็นที่นักวิชาการมีความเห็นร่วมกัน กล่าวคือ การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม ร่วมกัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จิตสาธารณะ เป็นกระบวนการคิดและลักษณะของบุคคลที่มีการปฏิบัติในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะที่ไม่คิดเห็นแก่ตัว มีความตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาให้ผู้อื่นและสังคม โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก จะเห็นว่าลักษณะของจิตสาธารณะมีความสอดคล้องกับ พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมที่สังเคราะห์ได้ในหัวข้อ 5.3 ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำลักษณะของจิตสาธารณะไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมในการพัฒนา หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับ ประถมศึกษาต่อไป

5.3.3 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นรูปแบบหนึ่งของการคิด ในระดับสูงที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผลที่ทุกวงการให้ความสำคัญ เพราะมีความเชื่อว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะสามารถนำไปสู่การดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผู้ให้คำที่มีความหมายตรงกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันออกไป เช่น การคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์ (วราภรณ์ ไบภักดี. 2547: 9; อ้างอิงจาก สมสุข โถวเจริญ. 2541. หน้า18) การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (มนมณัส สุดสิ้น. 2543; บำรุง ใหญ่สูงเนิน. 2537) การคิดอย่างมีเหตุผล (วราภรณ์ ไบภักดี. 2547: 9; อ้างอิงจากสมสุข โถวเจริญ. 2541. หน้า18) การคิดเป็น (วราภรณ์ ไบภักดี. 2547: 9; อ้างอิงจาก สมสุข โถวเจริญ. 2541. หน้า18) การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (วราภรณ์ ไบภักดี. 2547: 9; อ้างอิงจาก นิพล นาสมบูรณ์. 2535) การคิดวิจารณ์ (เบญจมาศ สันประเสริฐ. 2533) การคิดอย่างมี วิจารณญาณ (วิไลวรรณ ปิยะกรณ์. 2535; เพ็ญพิศุทธิ์ เนคมานุรักษ์. 2537; มลิวัดย์ สมศักดิ์. 2540; พิชิต สนั่นเอื้อ. 2542) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเลือกใช้คำว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

5.3.3.1 ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นักการศึกษา นักจิตวิทยา และผู้เชี่ยวชาญด้านการคิดได้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันไปตามมุมมอง ดังที่ Yinger (1980: 11-13) ได้สรุปคำนิยามของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. คำนิยามที่มีความหมายกว้าง ได้แก่ การให้นิยาม การคิดอย่างมีวิจารณญาณในลักษณะที่เป็นกิจกรรมทางสมอง เป็นกระบวนการคิดโดยทั่วไปหรือเป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา ผู้ที่ให้คำนิยามในความหมายนี้ ได้แก่

Dewey (1973: 30) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดอย่างใคร่ครวญ ไตร่ตรอง (Reflective Thought) เป็นการคิดที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และสิ้นสุดลงด้วยความชัดเจน

Watson & Glaser (1964: 10) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นสิ่งที่เกิดจากส่วนประกอบของทัศนคติ ความรู้ และทักษะ โดยทัศนคติจะเป็นการแสดงออกทางจิตใจ ต้องการสืบค้นปัญหาที่มีอยู่ ความรู้จะเกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผล ในการประเมินสถานการณ์ สรุปความอย่างเที่ยงตรง และเข้าใจในความเป็นนามธรรม ส่วนทักษะจะประยุกต์รวมอยู่ในทัศนคติ และความรู้

Skinner (ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว. 2551: 12; อ้างอิงจากอรุณี รัตนวิจิตร. 2543. หน้า 48) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย กระบวนการและความสามารถ ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์ และทัศนคติในการแสวงหาความรู้ในข้อเท็จจริง ซึ่งมีหลักการ และหลักการสรุปในกรณีทั่วไป การอนุมาน การยอมรับในข้อตกลงเบื้องต้น การนิรนัยการตีความหมาย และการประเมินผล รวมทั้งทักษะความเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล

2. คำนิยามที่มีความหมายแคบ ได้แก่ การนิยามในลักษณะที่เป็นการใช้เหตุผลหรือที่เป็นตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นคำนิยามจากนักการศึกษาต่อไปนี้

ชาติ แจ่มนุช (2545: 47) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดที่ผ่านกระบวนการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีเหตุผลเกี่ยวกับสภาพการณ์ หรือข้อมูลที่ปรากฏ โดยอาศัยความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตนเอง และข้อมูลหลักฐานที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การสรุปและตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผลว่า จะเชื่อหรือไม่เชื่อ เลือกหรือไม่เลือก และทำหรือไม่ทำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2547: 8) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นความคิดเห็นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีเหตุผล ทั้งในด้านบวกหรือด้านลบ โดยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างเพียงพอ

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2548: 11 ; 2551: 100) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดในระดับสูง อยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล มีกระบวนการไตร่ตรองอย่างรอบคอบเพื่อตัดสินใจว่า สิ่งใดควรเชื่อ หรือไม่ควรเชื่อ สิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ โดยใช้ความรู้ ความคิดจากประสบการณ์ของตนเองจากข้อมูลรอบด้าน ประกอบด้วยทักษะ ความรู้ และการแสวงหาความรู้ ทักษะการประเมิน ทักษะการสรุปอ้างอิง และทักษะการวิเคราะห์ความคิด

Good (1973: 680) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดตามหลักของการประเมินและมีหลักฐานอ้างอิง มีความรอบคอบเพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ รวมถึงเป็นการพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และใช้กระบวนการตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้องสมเหตุสมผล

Ennis (1985: 10) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ช่วยให้ตัดสินใจสภาพการณ์ได้ถูกต้อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการตัดสินใจว่า สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ และสิ่งใดไม่ควรทำ

Bandman & Bandman (1988: 5) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณเป็นการทดสอบอย่างมีเหตุผล โดยใช้แนวคิดพื้นฐานความน่าจะเป็นเชิงเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การคิดตัดสินใจและการคิดอย่างมีเหตุผลในประเด็นที่ยังสรุปไม่ได้ ทางด้านแนวคิดการสรุปความ การตั้งสมมุติฐาน ข้อโต้แย้ง การลงสรุป ความเชื่อ และการกระทำ

Paul (1985: 40) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณเป็นการคิดอย่างมีเหตุผลที่คิดด้วยตนเอง ซึ่งบ่งชี้ว่า เราทำอะไร หรือไม่ทำอะไร เป็นศิลปะของการคิด เพื่อที่จะทำให้การคิดดีขึ้น ชัดเจนขึ้น มีความแม่นยำมากขึ้น หรือป้องกันตนเองได้มากขึ้น

Woods (1993: 65) กล่าวว่า สภาพความเป็นเลิศในการคิดวิจรรย์ญาณแห่งชาติ (National Council for Excellence in Critical Thinking) ได้ให้ความหมายของการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่คล่องแคล่ว และมีทักษะในการสร้างมโนทัศน์ การประยุกต์ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา หรือเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่เกิดจากการสังเกต การมีประสบการณ์ การใช้ไตร่ตรอง การใช้เหตุผล หรือการติดต่อสื่อสาร เพื่อที่จะนำไปสู่ความเชื่อและการกระทำ

จากข้อมูลการศึกษาความหมายของการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณของนักการศึกษา ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณมีความหมายที่สอดคล้องกัน ดังนั้นผู้วิจัย จึงสรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ เป็นความสามารถทางสมองของบุคคลที่แสดงถึงการคิดในระดับสูง ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการคิดแก้ปัญหา โดยมีกระบวนการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เกี่ยวกับข้อความ ข้อมูล หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัญหา ข้อมูลที่คลุมเครือ หรือข้อโต้แย้งต่างๆ อย่างละเอียดรอบคอบ ลึกซึ้ง โดยใช้ความรู้ความคิดจากประสบการณ์และข้อมูลรอบด้านของตน โดยอาศัยทักษะความรู้และการแสวงหาความรู้ ทักษะการประเมิน ทักษะการสรุปอ้างอิง และทักษะ การวิเคราะห์ความคิด เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ และสรุปเป็นข้อยุติอย่างถูกต้องเหมาะสมและสมเหตุสมผล

5.3.3.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ

การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ เป็นความสามารถทางสมองที่มีความซับซ้อนของบุคคล ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ มีผู้เสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดของ Dressel & Mayhew (1957: 179-181) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณประกอบด้วยความสามารถต่างๆ 5 ด้าน คือ

1.1 ความสามารถในการนิยามปัญหา ประกอบด้วย 1) ความสามารถในการตระหนักถึงความเป็นไปของปัญหา ได้แก่ การล่วงรู้ถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในสภาพการณ์ การรู้ถึงความขัดแย้งและเรื่องราวที่สำคัญในสภาพการณ์ ความสามารถในการระบุ จุดเชื่อมต่อที่ขาดหายไปของชุดเหตุการณ์ หรือความคิดและการรู้ถึงสภาพปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบ และ 2) ความสามารถในการนิยามปัญหา ได้แก่ การระบุถึงธรรมชาติของปัญหา ความเข้าใจถึงสิ่งที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นในการแก้ปัญหา สามารถนิยามในองค์ประกอบของ

ปัญหาที่มีความยุ่งยากและเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม สามารถจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาที่มีความซับซ้อนออกเป็นส่วนประกอบที่สามารถจะกระทำได้ สามารถระบุองค์ประกอบที่สำคัญของปัญหา ตลอดจนสามารถจัดองค์ประกอบของปัญหาให้เป็นลำดับขั้นตอน

1.2 ความสามารถในการเลือกข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการหาคำตอบของปัญหา ประกอบด้วย ความสามารถในการจำแนกแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้กับที่เชื่อถือไม่ได้ ความสามารถในการระบุ ว่า ข้อมูลใดควรยอมรับ หรือไม่ควรยอมรับ การเลือกตัวอย่างของข้อมูลที่มีความเพียงพอและเชื่อถือได้ ตลอดจนการจัดระบบระเบียบของข้อมูล

1.3 ความสามารถในการระบุข้อตกลงเบื้องต้น ประกอบด้วย ความสามารถในการระบุข้อตกลงเบื้องต้น ที่ผู้อ้างเหตุผลไม่ได้กล่าวไว้ ความสามารถในการระบุข้อตกลงเบื้องต้น ที่คัดค้าน การอ้างเหตุผล และความสามารถในการระบุข้อตกลงเบื้องต้นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการอ้างเหตุผล

1.4 ความสามารถในการกำหนดและเลือกสมมุติฐาน ประกอบด้วย การค้นหา การชี้แนะต่อคำตอบของปัญหา การกำหนดสมมุติฐานต่างๆ โดยอาศัยข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น การเลือกสมมุติฐานที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดมาพิจารณาเป็นลำดับแรก การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างสมมุติฐาน กับข้อมูล ข้อตกลงเบื้องต้น และการกำหนดสมมุติฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ยังไม่ทราบ และข้อมูลที่เป็น

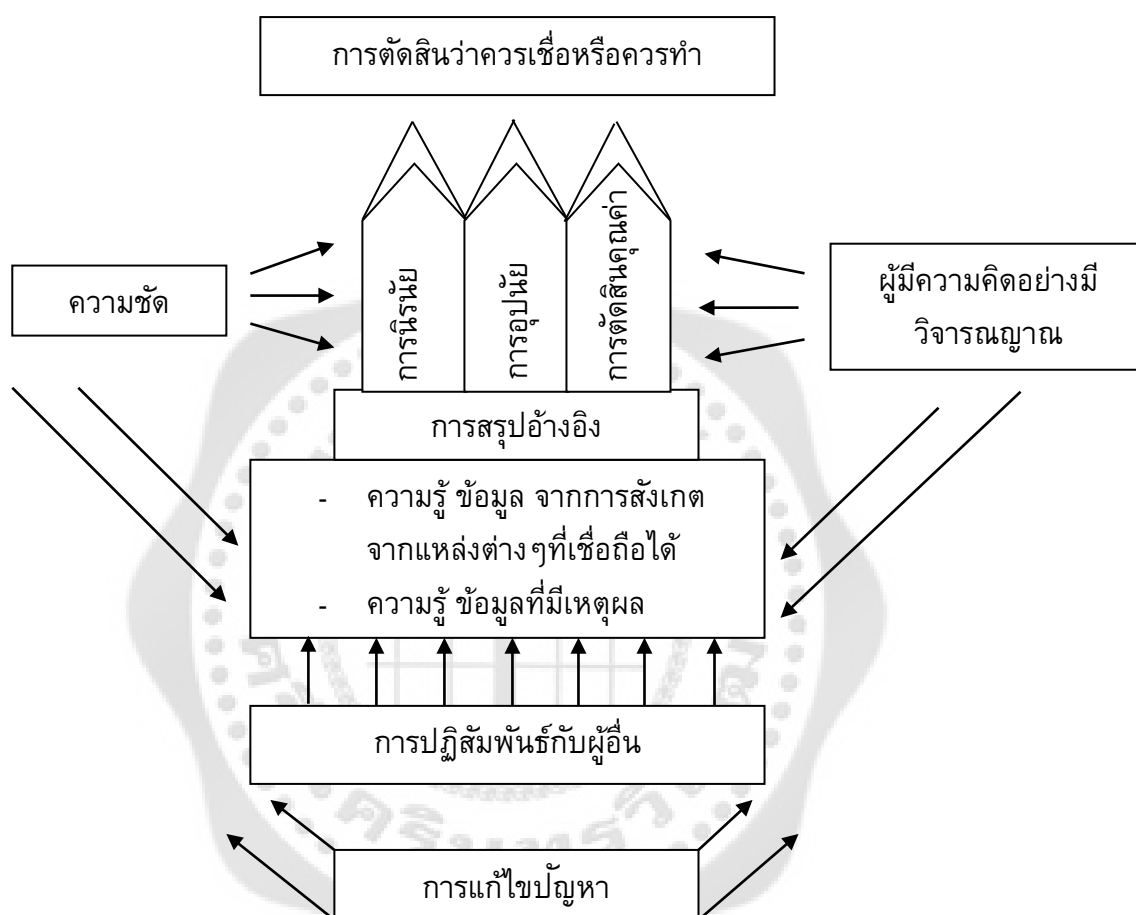
1.5 ความสามารถในการสรุปอย่างสมเหตุสมผล และการตัดสินใจ ความสมเหตุสมผลของการคิดหาเหตุผล ประกอบด้วย 1) ความสามารถในการลงสรุปอย่างสมเหตุสมผล โดยอาศัยข้อตกลงเบื้องต้น สมมุติฐานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การระบุความสัมพันธ์ระหว่างค่ากับประพจน์ การระบุถึงเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอ การระบุความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และความสามารถในการระบุและกำหนดข้อสรุป 2) ความสามารถในการพิจารณาตัดสินความสมเหตุสมผลของกระบวนการที่นำไปสู่ข้อสรุปได้แก่ การจำแนก การสรุปที่สมเหตุสมผลจากการสรุปที่อาศัยค่านิยม ความพึงพอใจและความลำเอียง การจำแนกระหว่างการคิดหาเหตุผลที่มีข้อสรุปได้แน่นอน กับ การคิดหาเหตุผลที่ไม่สามารถหาข้อสรุปที่เป็นข้อยุติได้ 3) ความสามารถในการประเมินข้อสรุปโดยอาศัยเกณฑ์การประยุกต์ใช้ ได้แก่ การระบุเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการพิสูจน์ข้อสรุป การรู้ถึงเงื่อนไขที่ทำให้ข้อสรุปไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ และการตัดสินความเพียงพอของข้อสรุปในลักษณะที่เป็นคำตอบของปัญหา

2. แนวคิดของ Watson & Glaser (ซาลินี เอี่ยมศรี. 2539: 14-15, Watson & Glaser. 1964.) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วยทัศนคติ ความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ ดังนี้ 1) ทัศนคติในการสืบเสาะ ประกอบด้วย ความสามารถในการเห็นปัญหาและความต้องการที่จะสืบเสาะค้นหาข้อมูล หลักฐานมาพิสูจน์เพื่อหาข้อเท็จจริง 2) ความรู้ในการแสวงหาข้อมูลอ้างอิง และการใช้ข้อมูลอ้างอิงอย่างมีเหตุผล และ 3) ทักษะในการประยุกต์ใช้ความรู้และทัศนคติดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งนำมาใช้ในการวัดความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ประกอบความสามารถย่อยๆ 5 ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการอ้างอิง (Inferences)

ความสามารถในการยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Recognition of Assumptions) ความสามารถในการนิรนัย (Deduction) ความสามารถในการแปลความ (Interpretation) และความสามารถในการประเมินข้อโต้แย้ง (Evaluation of Argument)

3. แนวคิดของ Ennis (ทิตินา แชมมณี และคณะ. 2544: 54-57; อ้างอิงจาก Ennis. 1985.; ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. 2551 : 103-105) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มุ่งเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณควรประกอบด้วยทักษะ 12 ประการ ได้แก่ 1) สามารถกำหนดหรือระบุประเด็นคำถามหรือปัญหาที่สำคัญได้ชัดเจน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์เพื่อตัดสินใจคำตอบที่เป็นไปได้ 2) สามารถคิดวิเคราะห์ข้อโต้แย้งโดยระบุข้อมูลที่มีเหตุผลหรือน่าเชื่อถือได้ และข้อมูลที่ไม่มีเหตุผลหรือไม่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งระบุความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นหรือข้อมูลที่มีอยู่ได้ ตลอดจนหาข้อสรุปได้ 3) สามารถถามด้วยคำถามที่ท้าทาย และตอบคำถามได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างคำถามที่ใช้ เช่น เพราะเหตุใด ประเด็นสำคัญคืออะไร ข้อความที่กำหนดนี้หมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างที่เป็นไปได้อะไรบ้าง ความคิดเห็นของท่านในเรื่องนี้คืออะไร ให้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นข้อมูลที่มีเหตุผล เป็นต้น 4) ความสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีข้อโต้แย้งได้รับการยอมรับ สามารถให้เหตุผลว่าเชื่อถือได้ และมาจากผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ 5) สามารถสังเกตและตัดสินผลข้อมูลจากการสังเกตด้วยตนเอง โดยมีหลักเกณฑ์กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยตัวเองโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ใช่เพียงได้ยินมาจากคนอื่น จากนั้นจึงมีการบันทึกทันที 6) สามารถนิรนัยและตัดสินผลการนิรนัยกล่าวคือ สามารถนำหลักการใหญ่ไปแตกเป็นหลักการย่อยๆ ได้ หรือนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ 7) สามารถอุปนัยและตัดสินผลการอุปนัยกล่าวคือ ในการสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรนั้น กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นตัวแทนของประชากรและก่อนที่จะมีการอุปนัยนั้น ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้องตามแผนที่กำหนด และมีข้อมูลเพียงพอต่อการสรุปแบบอุปนัย 8) สามารถตัดสินใจคุณค่าได้ โดยพิจารณาทางเลือกภายใต้ข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอ ตลอดจนชั่งน้ำหนักระหว่างดีและไม่ดี หรือผลดีและผลเสียก่อนตัดสินใจ 9) สามารถให้ความหมายคำต่างๆ และตัดสินความหมาย เช่น การบอกคำเหมือน คำที่มีความหมายคล้ายกัน การจำแนก จัดกลุ่ม การให้คำนิยามเชิงปฏิบัติ และการยกตัวอย่างที่ใช้และไม่ใช่ได้ 10) สามารถระบุข้อสันนิษฐานฐานคาดเดา คาดคะเน สิ่งที่เกิดขึ้นหรือผลที่จะเกิดขึ้น ตามมาภายหลังได้ 11) สามารถตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติโดยการกำหนดปัญหา การเลือกเกณฑ์ตัดสินผลที่เป็นไปได้ การกำหนดทางเลือกอย่างหลากหลาย และการตัดสินใจเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 12) สามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ เข้าใจตนเองและคนอื่น สามารถประเมินสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี ในการเข้าร่วมกับคนอื่น มีความรู้สึกไวต่อปฏิริยาของตน และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้อย่างเหมาะสม

จากทักษะความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้ง 12 ประการดังกล่าว สามารถนำมาสรุปได้เป็นหลักการ 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักความชัดเจน 2) หลักความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับ 3) หลักการสรุปอ้างอิง และ 4) หลักการปฏิสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพ ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 แสดงรูปแบบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณสู่การแก้ปัญหของ เอนนิส
ที่มา: ทิศนา แคมมณีและคณะ. (2544). วิทยาการด้านการคิด: 57.

4. แนวคิดของ Roger, Sebraw & Ronning (ทิศนา แคมมณี และคณะ. 2544: 60-61; อ้างอิงจาก Roger, Sebraw & Ronning. 1995) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การคิดไตร่ตรอง (Reflection Activity) เป้าหมายมิใช่เพื่อแก้ปัญหา แต่เพื่อทำการเข้าใจปัญหาให้ชัดเจนมากขึ้น 2) การคิดจดจ่อจุดใดจุดหนึ่ง (Focused) เพื่อทำความเข้าใจอย่างกระจ่างในเรื่องนั้น จุดนั้น เพื่อนำไปสู่การประเมินและการตัดสินใจ 3) การตัดสินใจ (Decisions) ประกอบด้วยทักษะย่อย 4 ประการ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) การสรุปอ้างอิง (Inference) การประเมิน (Evaluation) และการควบคุมการรู้คิด (Metacognition)

5. แนวคิดของ Kneedler (ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. 2551: 105-106)

กล่าวว่า ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วย ลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) การนิยามและทำความเข้าใจกับปัญหา ประกอบด้วย การระบุประเด็นที่สำคัญหรือระบุปัญหา การเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของคน ความคิดวัตถุสิ่งของ หรือผลลัพธ์ตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไป การตัดสินใจว่า ข้อมูลใดชัดเจน คลุมเครือ เกี่ยวข้องไม่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นและไม่มี ความจำเป็น การตั้งคำถามที่นำไปสู่ความเข้าใจและลึกซึ้งชัดเจนกับเรื่องราวหรือสถานการณ์ต่างๆ
- 2) การพิจารณาตัดสินใจข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับปัญหา ประกอบด้วย การจำแนกความแตกต่าง ระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น การตัดสินใจว่าข้อความนั้น สิ่งนั้น หรือสัญลักษณ์ที่กำหนดนั้น มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันหรือไม่เพียงใด การคาดเดาหรือระบุข้อสมมุติฐานที่ไม่ได้กล่าวไว้ใน การอ้างเหตุผล การระบุความคิดเดิมๆที่ควรยุติ การระบุความมีอคติ ปัจจัยด้านอารมณ์ การโฆษณา การเข้าข้างตนเอง การระบุความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างค่านิยมและอุดมการณ์
- 3) การแก้ปัญหาและการลงข้อสรุป ประกอบด้วย การระบุความเพียงพอของข้อมูล สามารถตัดสินใจ ว่า ข้อมูลที่มีเพียงพอหรือไม่ทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนการพยากรณ์หรือทำนาย ผลลัพธ์ที่อาจเป็นไปได้

6. แนวคิดของดีคาโรลี (Decaroli. 1973: 67-68) กล่าวว่า การคิด

อย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วยทักษะและกระบวนการ 8 ประการ ได้แก่ 1) การนิยาม เป็นการ กำหนดปัญหา ระบุลักษณะของสิ่งต่างๆ ระบุปัญหา รวบรวมสาระสำคัญ และจุดเด่นของเรื่องราว ต่างๆ ได้ 2) ทักษะการวิเคราะห์ เป็นการพัฒนาข้อมูลอย่างละเอียด แยกย่อยเพื่อทำความเข้าใจกับ สิ่งนั้นจนสามารถและตัดสินใจได้ 3) ทักษะการสังเคราะห์เป็นการประมวลผลข้อมูลระบุและรวบรวม ข้อมูลที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง 4) การตีความข้อเท็จจริง และการสรุปอ้างอิงหาหลักฐาน การระบุอคติ การลำเอียง 5) การใช้เหตุผลโดยระบุเหตุและผล ความสัมพันธ์เชิงตรรกศาสตร์ 6) การประเมินผล โดยการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่างๆ อย่างสมเหตุสมผล โดยนำผลที่ได้ไปเปรียบเทียบกับกัน 7) การ ประยุกต์ใช้หรือนำไปปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่ 8) การประเมินความสำเร็จของคำตอบ โดยใช้เกณฑ์ ในการตัดสินใจความเพียงพอของคำตอบ ตามทฤษฎี

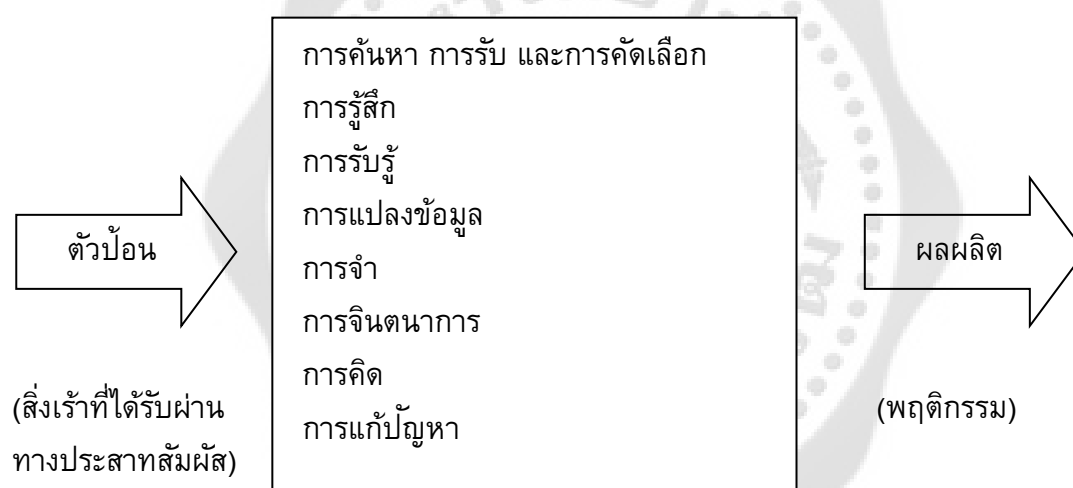
7. แนวคิดพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's Theory

of Intellectual Development) Piaget (1964: 189) นักจิตวิทยาและนักจิตวิทยาชาวสวิส ได้ศึกษา เกี่ยวกับเด็กว่ามีการปรับตัวและการแปลความหมายของสิ่งของ และเหตุการณ์ในสิ่งแวดล้อมของ ตนเองด้วยวิธีการใด ซึ่งเพียเจต์ให้ความสำคัญกับสติปัญญาและสิ่งแวดล้อม โดยมีความเชื่อพื้นฐาน ว่าเชาว์ปัญญามีผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้มีการปรับตัว (Adaptation) อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดความสมดุล (Equilibration) ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ภายนอก รวมทั้งกระบวนการคิดของคน ซึ่งการปรับตัวนั้นประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) กระบวนการดูดซึมเข้าโครงสร้าง (Assimilation) หมายถึงการตีความหรือการรับ เอาข้อมูลจากภายนอกเข้าสู่โครงสร้างทางความคิด โดยอาศัยความรู้โดยวิธีการที่มีอยู่แล้ว และ 2) กระบวนการปรับโครงสร้าง (Accommodation) หมายถึง รูปแบบต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างที่สิ่งมีชีวิตรับเข้ามา ซึ่งเป็นการปรับให้เหมาะจากการเรียนรู้สิ่งใหม่โดยพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน สติปัญญาของตนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

ความคิดความเข้าใจที่เกิดจากการดูดซึมเข้าโครงสร้างและกระบวนการการปรับโครงสร้างเรียกว่า โครงสร้างทางความคิด โครงสร้างทางความคิดจะมีการปรุงแต่งอยู่เสมอเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลทางความคิด ดังนั้น ถ้าบุคคลได้พบข้อมูลหรือสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง คำถามหรือเกิดปัญหาขึ้น บุคคลก็จะอยู่ในภาวะไม่สมดุล (Disequilibrium) จำเป็นต้องมีการปรับโครงสร้างความคิดใหม่เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้น กระบวนการดังกล่าวทำให้บุคคลสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างรอบคอบ สมเหตุสมผล ซึ่งเป็นความสามารถทางสมองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เรียกว่า ขั้นตอนการพัฒนา (Stage of Development) ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามลำดับและเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในขั้นสูงต่อไป ซึ่งพัฒนาการของความสามารถทางสมองของมนุษย์นั้น จะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงขั้นสูงสุดในช่วงอายุประมาณ 16 ปี โดยแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้น ดังนี้ 1) ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) เริ่มตั้งแต่แรกเกิดถึงประมาณ 2 ขวบ เป็นขั้นที่เด็กมีปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมด้วยการกระทำ สามารถแสดงออกทางการเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อ การคิดของเด็กในขั้นนี้ใช้สัญลักษณ์น้อยมาก จะเข้าใจสิ่งต่างๆ จากกระทำและการเคลื่อนไหว จะเรียนรู้จากสิ่งรอบตัว เฉพาะที่สามารถใช้ประสาทสัมผัสได้ 2) ขั้นก่อนปฏิบัติการ (Preoperational Stage) อายุประมาณ 2-7 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มใช้ภาษาและสัญลักษณ์อย่างอื่น การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ภาษาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ แต่พัฒนาการทางด้านความคิดยังไม่สมเหตุสมผลเด็กยังยึดติดกับการรับรู้ ซึ่งเป็นข้อจำกัด 6 ประการ ได้แก่ การยึดติดอยู่กับสิ่งที่ป็นรูปธรรม ไม่มีความสามารถคิดย้อนกลับโดยใช้เหตุผล การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง การมองปัญหาสิ่งของหรือเหตุการณ์ที่ละอย่างทีละด้าน การตัดสินใจสิ่งต่างๆ ตามสภาพที่รับรู้หรือมองเห็นในขณะนั้นเท่านั้น และการเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือสิ่งของโดยไม่ได้ใช้หลักเหตุผล 3) ขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (Concrete Operation Stage) อายุประมาณ 7-11 ปี เป็นขั้นที่เด็กสามารถคิดด้วยการใช้สัญลักษณ์และภาษาสามารถสร้างภาพแทนในใจได้ การคิดแบบยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง สามารถแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมได้ เข้าใจหลักการคงอยู่ของสสารได้ว่า สสารหรือสิ่งของแม้จะเปลี่ยนสภาพไปก็ยังคงมีปริมาณเท่าเดิมสามารถคิดย้อนกลับได้ รวมทั้งจัดประเภทสิ่งของตลอดจนเข้าใจในเรื่องของการเปรียบเทียบ 4) ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (Formal Operation Stage) อายุประมาณ 11-15 ปี เป็นขั้นที่เด็กสามารถเข้าใจสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ มีการคิดอย่างสมเหตุสมผลในการแก้ปัญหา สามารถคิดแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ รู้จักคิดในการสร้างภาพในใจ สามารถคิดเกี่ยวกับสิ่งที่นอกเหนือไปจากสิ่งปัจจุบัน สามารถคิดทฤษฎี และทดสอบแบบวิทยาศาสตร์ได้ การคิดของเด็กจะไม่ยึดติดกับข้อมูลที่มาจากการสังเกตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น และเป็นการคิดที่อยู่ในรูปของการตั้งสมมุติฐาน หรือสถานการณ์ที่ยังไม่เกิดขึ้นจริงๆ

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีของเพียเจต์ ได้อธิบายถึงพัฒนาการของการคิดจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ การเจริญเติบโตทางร่างกายและวุฒิภาวะ ประสบการณ์ทางกายภาพและทางสมอง ประสบการณ์ทางสังคมและสภาวะสมดุล ซึ่งเป็นกระบวนการที่มนุษย์แต่ละคนใช้ในการปรับตัวตามพัฒนาการของความคิด ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นและแต่ละขั้นจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในขั้นต่อไป และพัฒนาการของการคิดแต่ละคนจะมีลักษณะเดียวกัน แต่จะแตกต่างกันในด้านอัตราความเร็วในการเกิดของแต่ละระดับของพัฒนาการ นักจิตวิทยาที่ใช้วิธีการศึกษาตามแนวทฤษฎีของเพียเจต์ ได้แก่ Bruner Ausubel Gagne และ Torrance มีความเห็นสอดคล้องกันว่า กระบวนการคิดของมนุษย์ เป็นกระบวนการภายในสมองหรือภายในจิตที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ การจำ การคิด และการแก้ปัญหาต่างๆ กระบวนการคิดเป็นเรื่องของกระบวนการภายในสมองที่ไม่สามารถสังเกตหรือศึกษาได้โดยตรง แต่อนุมานโดยทางอ้อมว่า ได้เกิดกระบวนการทางภายในขึ้น ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการทางการคิดได้ ดังภาพประกอบ 6 (มะลิวัลย์ สมศักดิ์. 2540: 19)

ภาพประกอบ 6 กระบวนการคิดของนักจิตวิทยากลุ่มที่ใช้วิธีการศึกษาตามวิธีการของเพียเจต์
ที่มา: มะลิวัลย์ สมศักดิ์. (2540). รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่าง
มีวิจารณญาณของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา: 19.

8. แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มจิตมิติ (Psychometric Approach)

นักจิตวิทยาใน กลุ่มจิตมิติ ได้แก่ Thurman & Merrill Spearman Thurstone และ Guilford ได้ศึกษาสมรรถภาพทางสมองของบุคคลเกี่ยวกับการพัฒนาการคิด ซึ่งปกรณ ไพรอังกูร (2547: 14) ได้สรุปไว้ดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 แสดงการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักจิตวิทยากลุ่มจิตมิติ

นักจิตวิทยา	แนวคิด
Thurman & Merrill	เชาว์ปัญญาเป็นสมรรถภาพที่ใช้ทักษะในการคิดต่างๆ ที่บุคคลได้รับและสะสมมาจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาแก้ปัญหาต่างๆที่เผชิญอยู่
Spearman	ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ตัวประกอบเป็นเครื่องมือในการอธิบายความแปรปรวน และความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องโครงสร้างของสมรรถภาพทางสมอง โดยใช้คำว่า องค์ประกอบ (Factor) และเสนอว่า สมรรถภาพทางสมองประกอบด้วย องค์ประกอบทั่วไป (General Factor) ซึ่งเป็นความสามารถในการแก้ปัญหาทั่วไป และองค์ประกอบเฉพาะ (Specific Factor)
Thurstone	สมรรถภาพทางสมองที่เป็นพื้นฐาน หรือปฐมภูมิที่บุคคลใช้ในการแก้ปัญหามี ๗-๑๒ องค์ประกอบ และองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ องค์ประกอบได้แก่ ความเข้าใจภาษา ความคล่องแคล่วในการใช้คำ จำนวน มิติสัมพันธ์ ความคล่องแคล่วในการรับรู้และสังเกต ความจำ และการใช้เหตุผล
Guilford	ความสามารถทางสมอง สามารถปรากฏได้จากการปฏิบัติงานตามเงื่อนไขที่กำหนดให้ในลักษณะของความสามารถต่างๆ ที่เรียกว่า องค์ประกอบและสามารถประเมินความสามารถนี้ได้ด้วยแบบสอบที่เป็นมาตรฐาน โดยได้อธิบายว่า ความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วย การผสมผสานกันของสามมิติ ได้แก่ มิติด้านเนื้อหา (Contents) มิติด้านวิธีการ (Operations) และมิติด้านผลผลิต (Products)

แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มมิติที่เป็นที่ยอมรับและนิยมนำมาใช้กันมาก คือ แนวคิดของ Guilford (1967: 218-237) ที่ได้อธิบายว่า ความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วย การผสมผสานกันของสามมิติ ได้แก่ มิติด้านเนื้อหา (Contents) มิติด้านวิธีการ (Operations) และมิติด้านผลผลิต (Products) รายละเอียดของมิติทั้งสามมีดังนี้

มิติที่ 1 ด้านเนื้อหา (Contents) หมายถึง วัตถุหรือข้อมูลต่างๆ ที่รับรู้และใช้เป็นสื่อ ก่อให้เกิดความคิด โดยแบ่งออกเป็น 5 ชนิด ได้แก่ 1) เนื้อหาที่เป็นรูปภาพ (Figural Content) ซึ่งเป็นวัตถุที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส 2) เนื้อหาที่เป็นเสียง (Auditory) เป็นสิ่งที่อยู่ในรูปของเสียงที่มีความหมาย 3) เนื้อหาที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Content) เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับตัวเลข ตัวอักษร และสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น เช่น พยัญชนะ ระบบ จำนวน

4) เนื้อหาที่เป็นภาษา (Semantic Content) เป็นเนื้อหาที่อยู่ในรูปของภาษาที่มีความหมายหรือความคิดที่เข้าใจกันโดยทั่วไป 5) เนื้อหาที่เป็นพฤติกรรม (Behavior Content) เป็นเนื้อหาที่ไม่ใช่ถ้อยคำ แต่เป็นการแสดงออกของมนุษย์ เจตคติ ความต้องการ รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือที่เรียกว่า สติปัญญาทางสังคม (Social Intelligence)

มิติที่ 2 ด้านวิธีการ (Operations) หรือบางครั้งเรียกว่า ด้านปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการคิดต่างๆที่สร้างขึ้น ประกอบด้วยความสามารถ 5 ชนิด ได้แก่ 1) การรับรู้และเข้าใจ (Cognition) เป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ในการรับรู้ และทำความเข้าใจ 2) การจำ (Memory) เป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ในการสะสมเรื่องราว หรือข่าวสารและสามารถระลึกได้เมื่อเวลาผ่านไป 3) การคิดแบบบอเนกนัย (Divergent Thinking) เป็นความสามารถในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า และแสดงออกในหลายๆแบบ หลายวิธี 4) การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) เป็นความสามารถในการสรุปข้อมูลที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุดจากข้อมูลหลากหลายที่มีอยู่ 5) การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการตัดสินสิ่งที่รับรู้ จำได้ หรือกระบวนการคิดว่ามีคุณค่า ความถูกต้อง ความเหมาะสม หรือมีความเพียงพอหรือไม่อย่างไร

มิติที่ 3 ด้านผลผลิต (Products) หมายถึงความสามารถที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานมิติด้านเนื้อหา และด้านวิธีการเข้าด้วยกัน เป็นผลผลิต กล่าวคือ เมื่อสมองเกิดการรับรู้วัตถุหรือข้อมูล บุคคลจะเกิดการคิดในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสามารถให้ผลแตกต่างกัน 6 ชนิด ได้แก่ 1) หน่วย (Units) เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และมีความแตกต่างจากสิ่งอื่น 2) จำพวก (Classes) เป็นกลุ่มของสิ่งต่างๆ ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน 3) ความสัมพันธ์ (Relations) เป็นการเชื่อมโยงสองสิ่งเข้าด้วยกัน เช่น เชื่อมโยงคำ เชื่อมโยงความหมาย 4) ระบบ (System) เป็นแบบแผนหรือรูปแบบจากการเชื่อมโยงสิ่งหลายๆสิ่งเข้าด้วยกัน 5) การปรับเปลี่ยน (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงการหมุนกลับ การขยายความข้อมูลจากสภาพหนึ่งไปยังอีกสภาพหนึ่ง 6) การประยุกต์ (Implication) เป็นผลจากการคิดที่คาดหวัง หรือ การทำนายจากข้อมูลที่กำหนดให้

Guilford ได้อธิบายเพิ่มเติมในมิติที่ 2 ด้านวิธีการว่า กระบวนการคิดต่างๆที่ประกอบความสามารถ 5 ชนิดนั้น จะมีการปฏิบัติการร่วมกัน ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) เมื่อบุคคลได้พบกับปัญหาจากสิ่งแวดล้อม (Environment) ความสามารถของสมองในส่วนของการจำจะปฏิบัติการร่วมกับการรับรู้และการคิดเพื่อทำการรู้จักสิ่งต่างๆที่เกี่ยวกับโครงสร้างของปัญหา และสภาพที่ก่อให้เกิดของปัญหา โดยการแปลงรูปให้เข้ากับความรู้อที่มีอยู่ แล้วในส่วนของการจำซึ่งบางครั้งอาจมีการแก้ไขข้อมูลแล้วนำเข้าไว้ ในส่วนของการจำเพิ่มขึ้น 2) ความสามารถทางสมองในส่วนของการประเมินค่า เชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางของปฏิบัติการคือ ส่วนของการรู้และการคิด (แบบเอกนัยและแบบบอเนกนัย) กับความจำจะทำการประเมิน และบางครั้งก็มีการกลั่นกรองเพื่อแยกแยะประเภทข้อมูลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับปัญหา ความสามารถในส่วนนี้ เป็นส่วนที่ค่อนข้างกระจายเพื่อให้การตรวจสอบข้อมูล เป็นไปในทุกทิศทาง ปฏิบัติการของการประเมินค่าจะไม่มีผลกระทบต่อหน่วยของการจำ 3) บางครั้งบุคคลต้องได้รับข่าวสารอื่นจากสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในส่วนของการจำ โดยผ่านการรับรู้และการกลั่นกรองข่าวสารใหม่แบบเดียวกับปัญหาเดิม

- 4) ทางออกของปัญหา เป็นการสิ้นสุดกระบวนการแก้ปัญหา ในปัญหาหนึ่งๆ อาจมีทางออกได้หลายทาง เช่น ทางออกอาจปฏิเสธ ทางออกอาจเป็นทางเลือกได้แต่ไม่ดี หรือเป็นทางออกของปัญหาที่เคยทำมาแล้ว อาจทบทวนและกลับไปสู่ขั้นการหยุดพัก และทางออกที่เป็นทางแก้ปัญหาที่น่าสนใจ
- 5) ลักษณะสำคัญของกระบวนการแก้ปัญหา คือ มีช่วงกว้างและข้อมูลมีการย้อนกลับ แต่การเรียนรู้และการคิด มีวงจร (Loop) จากการรู้ (การคิด) ไปยังความจำไปสู่การประเมินและกลับมาที่การรู้ (การคิด) ใหม่ อาจทำซ้ำกันหลายครั้งวงจรอาจกว้างมาก โดยรวมเอาการเรียนรู้การคิดคู่แรก คู่ที่สอง คู่ที่สาม คู่ที่สี่ และคู่อื่นๆ เข้าไว้ด้วย วงจรเหล่านี้จะยืดหยุ่นไปตามลำดับของเหตุการณ์
- 6) ในกระบวนการแก้ปัญหา จะใช้การคิดทั้งแบบเอกนัยและแบบอเนกนัยสลับกัน ตามลักษณะของปัญหาที่ต้องการคำตอบแบบใด บางปัญหาต้องใช้การถ่ายโยงเกี่ยวข้องกันทั้ง 2 แบบในการระลึกข้อมูล จุดสำคัญที่แตกต่างกันระหว่างการคิดทั้งสองคือ แบบวิธีคิดคำตอบที่ต้องการ ความสมบูรณ์ และเฉพาะเจาะจงใช้วิธีการแบบเอกนัย แต่ถ้าต้องการคำตอบที่มีจำนวนมากก็ใช้วิธีคิดแบบอเนกนัย นอกเหนือจากนั้นกระบวนการต่างๆ ในการแก้ปัญหาก็เป็นสิ่งเดียวกัน

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการผสมผสานกัน ระหว่างองค์ประกอบที่เป็นมิติต่างๆ ตามแนวคิดของกิลฟอร์ด (Guilford) ที่อธิบายว่า องค์ประกอบที่มีความสำคัญสำหรับการคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้นแบ่งได้เป็น 3 องค์ประกอบ คือ 1) องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญา 2) องค์ประกอบด้านการแก้ปัญหา 3) องค์ประกอบด้านการประเมิน (ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว. 2551: 19)

9. ทฤษฎีเชาว์ปัญญาสามศตรตามแนวคิดของ Sternberg (A Triarchic Theory of Human Intelligence) Sternberg (ทิตนา แคมมณีและคณะ. 2544: 34; อ้างอิงจาก Sternberg. 1985. p.43-168) แห่งมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) ได้เสนอทฤษฎีเชาว์ปัญญาสามศตรหรือ สามเกลียว โดยอธิบายว่า เชาว์ปัญญาประกอบด้วยความสามารถ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการคิด ด้านประสบการณ์ และด้านบริบทของสังคม ซึ่งอธิบายเป็นทฤษฎีย่อย 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีย่อยด้านกระบวนการคิด (Componential Subtheory) อธิบายถึง โครงสร้างและกลไกที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทางปัญญา ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบ 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านการปรับความคิด (Meta Components) เป็นตัวควบคุมกระบวนการประมวลความรู้ของบุคคลและช่วยให้บุคคลดำเนินการคิดแก้ปัญหา วางแผนติดตามและประเมินผลเพื่อให้งานนั้นดำเนินไปอย่างถูกต้อง ส่วนที่สอง เป็นองค์ประกอบด้านการปฏิบัติ (Performance Components) เป็นกระบวนการลงมือปฏิบัติตามการตัดสินใจสั่งการตามแผนที่ได้จัดวางไว้แล้ว เพื่อตอบสนองและพัฒนาสติปัญญาในการแก้ปัญหา ส่วนสุดท้าย เป็นองค์ประกอบด้านการแสวงหาความรู้ (Knowledge-Acquisition Components) เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสติปัญญา ต้องอาศัยการเลือกความรู้มาประมวลความรู้ใหม่ แล้วเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ใหม่ที่เหมาะสมเข้าไว้ในระบบความจำ 2) ทฤษฎีย่อยด้านประสบการณ์ (Experience Subtheory) อธิบายถึงผลของประสบการณ์ หรืองานที่มีต่อความสามารถทางปัญญา ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดให้คนแสดงความสามารถทางเชาว์ปัญญาออกมาได้ดีที่สุด ความสามารถในการเรียนรู้จากประสบการณ์และการ

นำความรู้มาใช้ในการสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ความสามารถในการแก้ปัญหาแปลกใหม่ แต่ไม่ใช่สิ่งใหม่ทั้งหมด ทั้งทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ รวมถึงความคล่องในการประมวลผลข้อมูลที่มีตลอดจนความสามารถที่จะเชื่อมโยงกัน เพื่อเพิ่มพูนทักษะการแก้ปัญหาให้ดีขึ้น 3) ทฤษฎีย่อยด้านบริบทสังคม (Contextual Subtheory) อธิบายถึงความสามารถทางเชาว์ปัญญาที่เกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของบุคคล รวมถึงพฤติกรรมที่เฉลียวฉลาดในบริบทของสังคมประกอบด้วยความสามารถ 3 ประการ คือ ความสามารถในการปรับ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างมีจุดมุ่งหมาย (Adaptation) ความสามารถในการเลือกสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกสูงสุด (Selection) มากกว่าที่ทำตามความเคยชิน และความสามารถในการจัดแปลงและปรับแต่งสิ่งแวดล้อม (Shaping) ที่มีอยู่ในขณะนั้นให้เหมาะสมกับทักษะความสามารถและค่านิยมของตน

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีย่อยทั้งสามทฤษฎีนี้ได้อธิบายกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การเลือก และจัดแปลงสิ่งแวดล้อมของบุคคล ซึ่ง สเติร์นเบิร์ก (Sternberg) เชื่อว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะอยู่ในส่วนที่เป็นตัวควบคุม (Meta Components) ซึ่งควบคุมกระบวนการประมวลความรู้และช่วยบุคคลในการคิด และประเมินผลที่ได้จากการคิดเป็นกระบวนการกำหนดขั้นสูงที่ใช้ในการวางแผน ติดตามและประเมินการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่รับผิดชอบในการกำหนดว่า จะทำอย่างไรกับงานหรือชุดของงานนั้น เพื่อให้ดำเนินไปได้อย่างถูกต้อง

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่านักวิชาการได้ให้ความหมายการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้แตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์แล้ว สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณจะมีความหมายใน 2 มุมมอง ได้แก่ ความหมายในมุมกว้าง และความหมายในมุมแคบ ซึ่งทั้งสองมุมมองจะมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ มีประเด็นที่นักวิชาการมีความเห็นร่วมกัน กล่าวคือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถทางสมองของบุคคล ที่แสดงถึงการคิดในระดับสูง ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการคิดแก้ปัญหา โดยมีกระบวนการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เกี่ยวกับข้อความ ข้อมูล หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัญหา ข้อมูลที่คลุมเครือ หรือข้อโต้แย้งต่างๆ อย่างละเอียดรอบคอบ ลึกซึ้ง โดยใช้ความรู้ ความคิดจากประสบการณ์และข้อมูลรอบด้านของตน โดยอาศัยทักษะความรู้และการแสวงหาความรู้ ทักษะการประเมิน ทักษะการสรุปอ้างอิง และทักษะการวิเคราะห์ความคิด เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ และสรุปเป็นข้อยุติอย่างถูกต้องเหมาะสม และสมเหตุสมผล โดยบุคคลสามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ตามแนวคิดของนักวิชาการ เช่น Dressel & Mayhew Watson & Glaser Ennis Roger, Sebraw & Ronning Kneeder Decaroli Piaget Sternberg และนักจิตวิทยากลุ่มจิตมิติ (Psychometric Approach) ได้แก่ Thurman & Merrill Spearman Thurstone และ Guilford จะเห็นว่าลักษณะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหาที่สังเคราะห์ได้ในหัวข้อ 5.3 ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำลักษณะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

6. รูปแบบการเรียนรู้

การเรียนรู้ที่ดีที่สุดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น ความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของบทเรียน ซึ่งเป็นวิธีที่มั่นใจว่าจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนบรรลุ จุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่จะจัดการเรียนรู้ ความเหมาะสมกับเวลา สถานที่ และจำนวนผู้เรียน ประเภทของวิธีสอน เป็นต้น ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้จัดการเรียนรู้ที่จะต้องตัดสินใจเลือกวิธีการจัดการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของสภาพที่เป็นอยู่ ควรหาเทคนิคต่าง ๆ มากระตุ้น และสร้างความสนใจของผู้เรียน

6.1 การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning)

การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) เป็นนวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งในปี ค.ศ. 1990 นักการศึกษาในสหรัฐอเมริกาต่างตระหนักว่านวัตกรรมการเรียนการสอนที่ผ่านมาไม่สามารถพัฒนาคุณภาพของการเรียนการสอนหรือแม้แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้ จึงมีการปฏิรูปการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยมุ่งเป้าหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามสภาพจริง กล่าวคือ เป็นผลสัมฤทธิ์ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน โดยได้กำหนดข้อบ่งชี้ของผลสัมฤทธิ์ตามสภาพจริง (Authentic Achievement) คือ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนเป็นผู้ใช้วิธีการสืบสอบในเนื้อหาวิชา เพื่อสร้างความหมายและผู้เรียนจะต้องมีเป้าหมายในการทำงานที่แสดงถึงสมรรถนะที่มีคุณค่าหรือมีความหมายที่บ่งบอกในความสำเร็จของการเรียน (Newman et al. 1995)

6.1.1 ความหมายของการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง

การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นมุมมองการปฏิรูปในการศึกษาที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีความหมาย โดยผู้เรียนจะต้องใช้การสืบสอบในการสร้างและแลกเปลี่ยนความหมายเพื่อสร้างความรู้ และงานจากความสำเร็จของผู้เรียนย่อมมีคุณค่าแก่สถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงจึงต้องมีการเชื่อมโยงเนื้อหาที่เรียนกับโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นและเข้าใจสิ่งที่กำลังเรียนรู้นั้นๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นการเรียนการสอนที่มีความหมาย ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ความรู้ในเนื้อหาวิชาและใช้การคิดในการเชื่อมโยงประสบการณ์และการเรียนไว้ด้วยกัน ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงไว้ดังนี้

ภาวิณี เสาะสืบ (ออนไลน์: 2) กล่าวว่า การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic learning) คือ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการกระตุ้นการเรียนรู้จากภายในตัวของผู้เรียน ให้ผ่านการสัมผัส การเรียนรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง เพื่อให้เกิดความประจักษ์ชัดถึงความจริงที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดของตนเองที่มีอยู่เดิม เป็นการพัฒนาการเรียนรู้ที่ค่อยๆ เกิดขึ้นตามลำดับ วิธีการเรียนรู้ตามสภาพจริงจะเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ที่เชื่อว่าทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจชีวิตคน และเข้าใจตนเอง เป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ในสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้

สมนึก นนธิจันทร์ (2544: 6-7) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทั้งการสอน การเรียนและการวัดและประเมินผล จะรวมกันเป็นเกลียวเชือก ผูกติด เป็นกระบวนการเดียวกัน เกิดขึ้นพร้อมๆ กันดำเนินไปพร้อมกันและสิ้นสุดโดยพร้อมกัน ซึ่งต่างจากการเรียนการสอนตามแนวคิดเดิมที่แยกการสอน การเรียน และการวัดประเมินผล ออกจากกัน

โกวิท ประวาลพฤษ์ (2545: 31) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง หรือเรียกว่า การเรียนรู้แท้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเป็นผู้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน ตัดสินใจได้เอง มีกระบวนการที่ใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการคิดอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนเป็นผู้อธิบาย นำเสนอได้อย่างมีหลักวิชาด้วยการเรียบเรียงด้วยตนเอง อธิบายได้อย่างครอบคลุมชัดเจน มีกระบวนการที่ดี มีความคิดรวบยอดและหลักการของวิชาที่เรียนรู้ รวมทั้งผู้เรียนสามารถนำไปใช้ ปฏิบัติในชีวิตจริงได้ นำเอาความรู้ต่างๆ ไปพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณภาพงาน คุณภาพสังคม สิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นปกติวิสัย จนเป็นหนึ่งเดียวกัน

ทิตนา แคมมณี (2545: 135) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นการดำเนินการช่วยเหลือให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการให้ผู้เรียนเข้าไปเผชิญสภาพการณ์จริง ปัญหาจริง ในบริบทจริง และร่วมกันศึกษาเรียนรู้ แสวงหาความรู้ ข้อมูล และวิธีการต่างๆ เพื่อที่จะ แก้ปัญหานั้น และได้รับผลการประเมินตามมาตรฐานคุณภาพในชีวิตจริง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2554: 9) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นแนวคิดในการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงประสบการณ์และการเรียนรู้ไว้ด้วยกัน หรือเป็นการ เชื่อมโยงเนื้อหาที่เรียนกับโลกแห่งความเป็นจริง โดยมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนได้ใช้วิธีการสืบสอบ คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง โดยใช้ กระบวนการเป็นยุทธศาสตร์ในการคิดอย่างเป็นระบบ และมีเป้าหมายที่แสดงความสำเร็จของการทำงาน และผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริงได้

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการเรียนรู้ตามสภาพจริง ดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ด้วยตนเอง โดยที่การสอน การเรียนรู้ และการวัดประเมินผลจะเกิดขึ้น ดำเนินไป และสิ้นสุดพร้อมๆ กันท่ามกลางการเผชิญสภาพการณ์ ปัญหา และบริบทที่เป็นจริง มุ่งให้ผู้เรียนฝึกคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง เพื่อนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง ซึ่งเมื่อจบ กระบวนการเรียนรู้แล้วผู้เรียนจะรู้ถึงสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นนั้นด้วยตนเอง

6.1.2 องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามสภาพจริง

องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามสภาพจริง เป็นองค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในแต่ละองค์ประกอบ การขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลการเรียนรู้ตามสภาพจริงได้ องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามสภาพจริงประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ (ภาวิณี เสาะสืบ. ออนไลน์: 2-3) ได้แก่

1. การเสริมสร้างทัศนคติและการพัฒนาความคิดของผู้เรียน

ทัศนคติเป็นลักษณะการมอง การพิจารณาเรื่องราว ตลอดจนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยสภาวะของจิตหรือสำนึกในจิต ที่แสดงออกมาในรูปของ ความรู้สึก อารมณ์ ความเชื่อ อิทธิพลของสภาวะจิตของบุคคล ส่งผลทำให้การมองโลกทัศน์ของแต่ละบุคคลมีความเบี่ยงเบนไปตามทิศทางที่จิตนั้นโน้มเอียงไปหรือเรียกกันว่า “อคติ” การแสดงออกจึงไม่เป็นกลาง ไม่นิ่ง เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงได้ง่าย ดังนั้นสำนึกในจิตจึงเป็นตัวการสำคัญที่จะพัฒนาขัดเกลาทัศนคติ เป็นฐานให้ความคิดหรือปัญญาเจริญเติบโตบนความเป็นจริง รับรู้อคติ (ทัศนคติ) ของตนได้ทันทั่วทั้งที่ ช่วยเตือนสติบุคคลที่มักใช้ความคิดของตนเองไปตัดสินผู้อื่น

การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีทัศนคติการมองสภาวะตามความเป็นจริง และเข้าใจผู้อื่น โดยการลดอคติจะเป็นฐานพัฒนาความคิดหรือปัญญาของผู้เรียน สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา ดังนั้นการปรับทัศนคติในการมองเห็นความเป็นจริง จึงเท่ากับเปิดโลกทัศน์ของผู้เรียนสามารถเรียนรู้สาระใหม่ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

2. การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการปฏิบัติ

กิจกรรมในการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสภาพจริง จำเป็นที่ผู้เรียนต้องเรียนจากสภาพจริงที่เป็นอยู่ กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องมีการสร้างเงื่อนไข เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสเก็บข้อมูลเพื่อนำมาเรียนรู้ เป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลจากสภาพจริง หรืออาจเรียกว่า “การศึกษาสภาพ (Assessment)” อาจเป็นการศึกษาสภาพจริงของพฤติกรรมดำรงชีวิตของบุคคล หรือพฤติกรรมดูแลสุขภาพของบุคคล หรือการศึกษาสภาพจริงของชุมชนในภาพรวมก็ได้

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาอาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร หรือตัวชุมชนทั้งหมด ก็ได้ ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสภาพจริงทักษะที่จำเป็นในการศึกษาข้อมูลในระยะนี้ ประกอบด้วย ทักษะการสื่อสารและการสื่อความหมาย เป็นทักษะการเข้าหาชาวบ้านหรือแหล่งเรียนรู้ที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้เรียน รวมทั้งทักษะที่จำเป็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล การนำเสนอข้อมูล อย่างไรก็ตาม ทักษะต่างๆ เหล่านี้ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาและปฏิบัติไปเรื่อยๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าตลอดระยะเวลาของการศึกษาสภาพจริงของผู้เรียน

3. การเข้าใจสาระการเรียนรู้

การเรียนรู้สาระ (Content) ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการเรียนการสอนของหลักสูตร และมักเป็นความกังวลของผู้สอนในเรื่องความครอบคลุมเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนจะได้รับ แต่การเรียนรู้ตามสภาพจริง กระบวนการเรียนการสอนจะมีความเชื่อมโยงกันในองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน กล่าวคือ การพัฒนาในเรื่องทัศนคติของผู้เรียน การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการปฏิบัติ รวมทั้งการเรียนรู้สาระที่ได้ สาระความรู้ที่เป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาสภาพจริงมักเป็นความรู้ที่ละเอียดเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้จากการชี้ประเด็นของผู้สอน โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลจากการศึกษาสภาพจริงของผู้เรียน

6.1.3 ตัวบ่งชี้และมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง

การพิจารณาว่าการจัดการเรียนรู้จะเป็นการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงหรือไม่นั้น ทิศนา ขัมมณี (2545: 135-136) ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนได้ไปเผชิญสถานการณ์จริง ปัญหาจริง ในบริบทจริง และผู้สอนมีการจัดกิจกรรมในห้องเรียนที่จำลองหรือสะท้อนความเป็นจริงให้ผู้เรียนได้ร่วมคิดแก้ปัญหา หรือเข้าไปสวมบทบาทในสถานการณ์นั้น
2. ผู้เรียนได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาและแสวงหาความรู้ ข้อมูล และวิธีการต่าง ๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย โดยในกิจกรรมการเรียนรู้ผู้เรียนจะได้ศึกษา ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ความรู้และข้อมูล แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้มาใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหา
3. ผู้เรียนมีการตัดสินใจกระทำ โดยในการเรียนรู้ผู้เรียนจะมีโอกาสได้ตัดสินใจในการทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน
4. ผู้เรียนได้รับผลการตัดสินใจและการกระทำของตนจากสังคม ตามเกณฑ์มาตรฐานในชีวิตจริง
5. มีการวัดและประเมินผลที่รอบด้าน โดยผู้สอนมีการวัดและประเมินผลผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ

ในขณะที่นิวแมนน์และคณะ (Newmann et al.) ได้ทำการวิจัย พบว่า ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จได้เมื่อใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาและทดสอบสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเรียน ซึ่งในเวลาต่อมาได้สร้างมาตรฐานเพื่อใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงไว้ 5 องค์ประกอบ (Newmann et al. 1995) ดังนี้

1. การสอนคิดขั้นสูง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้จัดกระทำข้อมูลและใช้ความคิดในการสังเคราะห์ การสรุปนัยทั่วไป การอธิบาย และการสรุปรวม เพื่อสร้างความเข้าใจและความหมายใหม่ ๆ สำหรับผู้เรียน
2. การสอนแก่นของความรู้ เป็นการสอนให้ผู้เรียนได้เข้าถึงแก่นความคิดของเนื้อหาวิชา ใช้ความรู้ที่มากกว่าความรู้พื้นฐานโดยต้องมีการสำรวจความเชื่อมโยง ดูความสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความซับซ้อน

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ในเนื้อหาวิชากับผู้สอนและกับกลุ่มผู้เรียนด้วยกันเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในประเด็นสำคัญ ๆ มากขึ้นอย่างชัดเจน

4. การเชื่อมโยงสู่โลกภายนอก เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในเนื้อหาวิชาสู่ปัญหา ภาระงานหรือประสบการณ์ต่าง ๆ นอกชั้นเรียนหรือโลกแห่งความเป็นจริงได้

5. การสนับสนุนทางสังคม เป็นการสร้างบรรยากาศที่ส่งผลดีต่อการเรียนรู้ ได้แก่ การสร้างการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน หรือผู้เรียนกับผู้เรียน โดยผู้สอนจะต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนที่มีระดับความสามารถหรือทักษะทางการเรียน ต่ำกว่าผู้อื่นเกิดความรู้สึกที่ดี ที่จะต้องสร้างคุณค่าของตนเอง โดยเพิ่มความพยายามให้มากขึ้น ผู้สอนต้องคาดหวังว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ความรู้และทักษะที่เป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ ได้ ดังนั้นปฏิริยาของผู้สอนต่อผู้เรียนจึงควรจะแสดงออกมาในวิถีทางที่เป็นมิตร และมีการเสริมแรง ให้แก่ผู้เรียน

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงให้บรรลุตามมาตรฐานนั้น ผู้สอน ต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดขั้นสูง โดยสอนให้ถึงแก่นของความรู้ที่มีความซับซ้อน โดยในการเรียนนั้นนักเรียนจะได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อน ๆ และผู้สอน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งกันและกันและเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกภายนอก เชื่อมโยงกับสภาพปัญหาในสังคมจริง และเมื่อเรียนแล้วผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในโลกแห่งความเป็นจริงได้

6.1.4 กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง

กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตของผู้อื่น หรือเรียกว่ากระบวนการศึกษาข้อมูลจากสภาพจริง หัวใจสำคัญของการเรียนรู้ตามสภาพจริง คือ ความเข้าใจวิถีชีวิต เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจชีวิตคนอื่นซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการเรียนรู้สุขภาพ พฤติกรรมของคนเพื่อการแก้ปัญหา กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องสร้างเงื่อนไข ให้ผู้เรียนมีโอกาสสัมผัส เก็บข้อมูล คิดทบทวน เป็นการศึกษาสภาพ (Assessment) มีพื้นฐาน ที่สำคัญ 3 ประการ (ภาวิณี เสาะสืบ. ออนไลน์: 5-6) ได้แก่

1. กระบวนการปรับทัศนคติในการเรียนรู้ความจริง เป็นกระบวนการสะท้อน ความคิดเดิมของผู้เรียนออกมาโดยการกระตุ้นให้ผู้เรียน เรียนรู้และเข้าใจความคิดของตนเอง และสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเดิมที่ส่งผลทำให้เกิด “ความคลาดเคลื่อน” ที่เกิดขึ้น ซึ่งกระบวนการปรับ ทัศนคติของผู้เรียนต้องมีการกระทำตลอดเวลาในการเรียนรู้ การที่ผู้เรียนรับรู้สภาพจริงได้มากขึ้น จะช่วยกระตุ้นความตื่นตัวอยากรู้ เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้วยตนเอง นำไปสู่การเรียนรู้และสร้าง ความรู้ด้วยตนเองในระยะยาวต่อไป

2. กระบวนการศึกษาความจริงด้วยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การปฏิบัติการศึกษาความจริงด้วยตนเอง การเรียนในสภาพจริงต้องเรียนรู้และพัฒนา ความคิดด้วยตนเอง (ทำด้วยตนเอง) ดังนั้นหากต้องการให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจกับความคิด ชีวิต

ของชาวบ้าน เพื่อทำความเข้าใจตามสภาพจริงของชาวบ้านที่เป็นอยู่ การเรียนการสอนจึงต้องสร้างเงื่อนไขให้ผู้เรียนได้ลงไปศึกษาข้อมูลและเผชิญกับสถานการณ์จริง เพื่อให้ได้คำตอบที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและความรู้สึกที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมกระทำต่าง ๆ ของคน โดยเรียนรู้ผ่านการลองผิดลองถูก จนเกิดการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง

3. กระบวนการสรุปวิเคราะห์และชี้ประเด็นของครู บทบาทของครูมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง ทั้งในเรื่องการปรับทัศนคติและความเข้าใจในสาระที่เรียนรู้(สาระที่เป็นแก่น) ครูผู้สอนเองจึงต้องพัฒนาความสามารถหรือทักษะของตนเองในการสอนตามสภาพจริง

6.1.5 กิจกรรมการเรียนรู้ตามสภาพจริง

กิจกรรมการเรียนรู้จากสภาพจริงที่อาศัยตัวผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อการเรียนรู้พฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคม การรู้จักธรรมชาติของมนุษย์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จากสภาพจริงนั้นประกอบด้วยกิจกรรมหลัก (ภาวิณี เสาะสืบ. ออนไลน์: 7-8) ดังนี้

1. การลงศึกษาชุมชน การเรียนรู้พฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้คน หรือการเรียนรู้พฤติกรรมของบุคคล องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในการลงศึกษาชุมชนของผู้เรียนประกอบด้วย

1.1 การเตรียมผู้เรียนก่อนเรียน การปรับทัศนคติของผู้เรียน มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเรียนการสอนตามสภาพจริงทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักและมองเห็นเหตุที่จะทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่เก็บได้ในกระบวนการเก็บข้อมูล การปรับความคิดหรือฐานการมองของผู้เรียนให้ยอมรับและมองความจริงอย่างที่เป็น โดยไม่เอาตนเองไปตัดสิน หรือเอาตัวเอง (ความคิด ความรู้ หรือประสบการณ์ของตนเอง) เป็นเกณฑ์เป็นบรรทัดฐานในการมอง นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้ อยากเรียนด้วยตนเอง สามารถเรียนรู้จากข้อมูลที่เป็นวัตถุดิบได้ โดยไม่กังวลกับโจทย์ วัตถุประสงค์ ความต้องการของผู้สอน หรือเป้าหมายความสำเร็จของกิจกรรมหรืองานมากกว่าความอยากรู้อยากเรียนของตนเอง

1.2. โจทย์ที่ใช่มอบหมายให้ผู้เรียนไปศึกษาในหัวเรื่องที่ต้องการเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาของการเรียนการสอนตามสภาพจริงเนื่องจากโจทย์จะเป็นเค้าโครงหรือประเด็นที่จะทำให้ผู้เรียนมีแนวทางในการเข้าไปพูดคุยหรือศึกษาข้อมูลเพื่อนำมาทำการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน การมอบหมายโจทย์แก่ผู้เรียนในกิจกรรมการเรียนรู้จากสภาพจริง อาจแบ่งได้เป็นสองระยะ ได้แก่ระยะแรกในขั้นของการเตรียมความพร้อมผู้เรียน และระยะที่สองได้แก่ระยะของการศึกษาจากสภาพจริง โดยผู้เรียนจะใช้ทักษะการสังเกตและการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการดำเนินชีวิตตามประเด็นโจทย์ที่ผู้สอนมอบหมาย ตัวอย่างโจทย์ที่ใช้ในระยะแรกในขั้นของการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนในกิจกรรมการสังเกตภาพนิ่ง ใช้โจทย์ว่า “ เห็นอะไรบอกให้หมด ” หรือในกิจกรรมการสัมภาษณ์ ใช้โจทย์เรื่อง “ กลุ่มใจ ” สำหรับระยะที่สองที่เป็นระยะของการศึกษาสภาพจริง ผู้สอน

อาจมอบหมายให้ให้ทำการศึกษา ภายใต้โจทย์เช่น “กิน อยู่ อย่างไร” เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในการสังเกตและการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพจริงของบุคคล และเรียนรู้ข้อมูลที่เป็น “ความจริง” ของชีวิตโดยไม่มีการใช้ความคิด ความรู้สึกของตัวผู้เรียนใส่เข้าไปในข้อมูล และเรียนรู้จากข้อมูลที่เก็บให้เห็นถึงความคิดของตนเองที่เข้าไปปะปนกับข้อมูล (เห็นอคติตนเอง) ต่อมาในระยะเวลาการศึกษาสภาพจริงเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจในพฤติกรรมของคนได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น ผู้สอนอาจมอบหมายโจทย์เช่น “การทำมาหากิน” เป็นโจทย์ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมในการหาเลี้ยงชีพของคน ซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องมีการกระทำพฤติกรรม แต่อาจจะมี ความแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเขา

1.3 พื้นที่ศึกษา การเรียนตามสภาพจริงสามารถศึกษาได้ทุกสภาพพื้นที่ ทุกเวลาซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของผู้เรียน ดังนั้นจึงนับว่าเป็นจุดแข็งในการเรียนการสอนแบบนี้ สิ่งสำคัญจึงอยู่ที่พื้นที่ศึกษาเหมาะสมกับการใช้เป็นแหล่งทางการศึกษาของผู้เรียนตามสภาพจริงหรือไม่ กล่าวคือ มีการเตรียมพื้นที่ศึกษาจากผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องหรือไม่ เพราะหากมีการเตรียมพื้นที่ศึกษาไว้ล่วงหน้าโดยจัดเตรียมหรือชี้แจงพื้นที่ก่อนผู้เรียนเข้าทำการศึกษา จะส่งผลทำให้เมื่อผู้เรียนเข้าไปทำการศึกษา สภาพจริงที่ผู้เรียนได้พบจึงไม่ใช่สภาพจริงที่เป็นอยู่ตามวิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ ทำให้ข้อมูลหรือสิ่งที่ผู้เรียนได้พบเห็นและเก็บรวบรวมข้อมูลมาเพื่อทำการศึกษา มีความคลาดเคลื่อนไปจากวิถีชีวิตปกติของชุมชน ข้อมูลที่ผู้เรียนนำมาศึกษาจึงเป็นข้อมูลที่ไม่ใช่สภาพจริงที่เป็นอยู่

2. การบันทึกข้อมูล เมื่อนักศึกษาผ่านการฝึกทักษะที่จำเป็นแล้ว การลงศึกษาในพื้นที่ศึกษานั้นผู้เรียนจำเป็นต้องทำการจดบันทึกข้อมูลและของกรณีศึกษาอย่างละเอียด เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ การบันทึกข้อมูลกรณีศึกษาของผู้เรียนนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผู้สอนจะสามารถทราบอคติของผู้เรียนจากรายงานที่เขียน รวมทั้งนำข้อมูลจากกรณีศึกษามาชี้ประเด็นเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้เรียนได้ นอกจากนี้ บันทึกข้อมูลกรณีศึกษาของผู้เรียนจะเป็นข้อมูลที่ผู้สอนนำมาใช้ในการชี้ประเด็นและการสอนสาระการเรียนรู้ที่มีตามสภาพจริงที่ผู้เรียนเก็บรวบรวมข้อมูลมาได้ ฉะนั้นกิจกรรมการบันทึกข้อมูลจึงเป็นกิจกรรมที่ผู้สอนต้องมอบหมายให้ผู้เรียนปฏิบัติและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา

3. การปรับทัศนคติ การปรับทัศนคติในที่นี้หมายถึงการปรับทัศนคติที่ต้องกระทำตลอดเวลาของการเรียนรู้ตามสภาพจริงของผู้เรียนซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนของผู้เรียนเพราะจะส่งผลโดยตรงต่อการเก็บข้อมูลของผู้เรียน นั่นคือ หากผู้เรียนไม่ได้มีการปรับทัศนคติก่อนการเรียนหรือในระหว่างการทำกิจกรรมการเรียนการสอน จะทำให้ข้อมูลที่ได้อาจมีความคิดของผู้เรียนปนอยู่มากทำให้ไม่ได้ข้อมูลความจริงมาเรียนรู้ ส่งผลโดยตรงต่อความเข้าใจเนื้อหาสาระและชีวิตคน ฉะนั้นการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ในการมองความจริง ผู้เรียนเองก็ต้องมีการพัฒนาทัศนคติของผู้เรียนอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน

4. บทบาทของอาจารย์ในการชี้ประเด็น เพื่อปรับความคิด กรอบความคิดของผู้เรียน การชี้ประเด็นของผู้สอน บทบาทของผู้สอนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง สร้างทักษะทางปัญญา และเข้าใจความเป็นจริงที่ศึกษา เงื่อนไขของผู้สอนจึงต้องพัฒนาทักษะของตนในหลายเรื่อง เช่น การอ่านความคิดของผู้เรียน ความสามารถในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและการแปรผล มีฐานความรู้ในสภาพจริงของพฤติกรรมบุคคล และความสามารถในการชี้ประเด็นเพื่อสะท้อนคิด ปรับทัศนคติ หรือถ่ายทอดมุมมองของกรณีศึกษา และสรุปความคิดรวบยอด เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่ได้นำเสนอมาข้างต้น จะเห็นว่าวิธีการเรียนการสอนที่สามารถกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ประจักษ์ชัดถึงความจริง จำเป็นต้องมีการปรับทัศนคติเพื่อให้ผู้เรียนไม่ใช่อคติของตนเองไปตัดสินผู้อื่น การปรับทัศนคติกับการจัดการเรียนการสอนแบบ Authentic Learning เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ครูผู้สอน ผู้เรียนได้สัมผัสความจริงในสภาพจริงควบคู่กับการเรียนรู้และปรับทัศนคติของตนเองไปด้วย นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการกระตุ้นให้คิด ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ให้อิสระทางการคิดการเรียนรู้ รวมกับการกระตุ้นการเรียนรู้จากภายในตัวของผู้เรียน ภายในตัวครูผู้สอนให้เกิดการถกคิด ก่อนด่วนคิด ด่วนสรุป ด่วนตัดสินใจ ผ่านการศึกษาชุมชนภายใต้ประเด็นการเรียนรู้ในเชิงนามธรรม การชี้ประเด็นการเรียนรู้จากครูผู้สอน กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ถกเถียงกัน ในระหว่างผู้เรียน ระหว่างผู้เรียนและครูผู้สอน ให้เห็นถึงความจริงที่สัมผัสได้ในสภาพจริงโดยเป็นความจริงที่มีในตัวผู้เรียน ซึ่งจากประสบการณ์ที่ผ่านมาจะเห็นว่าจัดการเรียนการสอนในรูปแบบนี้จะประสบผลสำเร็จได้ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญได้แก่ ครูผู้สอนในด้านความพร้อมของครูที่ทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนแบบ Authentic Learning ควบคู่กับการปรับทัศนคติของผู้เรียน ซึ่งควรมีทักษะด้านการถ่ายทอดและการพัฒนาความคิดของผู้เรียน มีประสบการณ์จากความคิดเดิม ความรู้พื้นฐานที่เป็นเนื้อหาและความเข้าใจสาระที่เป็นแก่น และเงื่อนไขด้านผู้เรียน ได้แก่ ฐานความคิดเดิมที่มีความคุ้นเคยกับการเรียนในห้องเรียน เคยถูกสอนด้วยวิธีเรียนอยู่ในลักษณะที่ต้องมีคำตอบล่วงหน้า กำหนดด้วยความถูกผิด ที่สำคัญคือการใช้ผู้เรียนมีข้อจำกัดของประสบการณ์

การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามสภาพจริงครั้งนี้ จะนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

6.2 การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-based Learning)

การเรียนรู้แบบโครงงาน มีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษอยู่หลายคำ คือ Project Work, Project Method, Project Portfolio, Project-based Learning และ Project-based Instruction (บุรุษย์ ศิริมหาสาร. 2546: 16)

6.2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบโครงงาน

การเรียนรู้โดยการทำให้โครงงานเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีรากฐานมาจากแนวคิดในการให้การศึกษาของ John Dewey (1859-1952) นักปรัชญาและนักการศึกษาชาวอเมริกันและแนวคิดการศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) ซึ่งเชื่อว่า การศึกษาเป็นการสร้างประสบการณ์ชีวิตที่ต่อเนื่องโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่เกิดจากการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้โดยการทำให้โครงงานจึงมีความสำคัญในการเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถตามความต้องการในการประกอบอาชีพในอนาคต การเรียนรู้โดยการทำให้โครงงานอาจใช้เป็นกิจกรรมเสริม หรือกิจกรรมการเรียนรู้หลักก็ได้ สิ่งสำคัญ คือ การใช้ปัญหาหรือสถานการณ์ในชีวิตจริง ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทักษะต่าง ๆ ในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และผู้เรียนจะได้ฝึกหัดพัฒนาและใช้ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในการทำโครงงาน (นฤมล ยุตาคม. 2543: 35)

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบโครงงานนั้น เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2543: 63)

1. ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) เป็นทฤษฎีที่มุ่งความสนใจไปที่บทบาทของผู้เรียนในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Constructing new knowledge) นักจิตวิทยาการเรียนรู้แนวคอนสตรัคติวิสต์ ที่มีชื่อเสียงกลุ่มนี้ได้แก่ Dewey, Piaget, Vigotsky และ Ausubel เชื่อว่า การเรียนรู้เป็นการพยายามเชิงสังคม เป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือกัน ซึ่งเน้นความสำคัญของการสร้างความรู้โดยกลุ่มคน ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ มีแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้

1.1 ผู้เรียนสร้างระบบความเข้าใจด้วยตนเองมากกว่าการส่งผ่านหรือการถ่ายทอดจากผู้สอน

1.2 การเรียนรู้ใหม่สร้างบนฐานของการเรียนรู้ที่ผ่านมา ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้เรียน (Prior understanding)

1.3 การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจกับแนวคิดต่าง ๆ และทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประเมินความเข้าใจของตนเอง

1.4 การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงสร้างเสริมให้การเรียนรู้มีความหมาย (Meaningful learning) การเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ นั้นยอมรับข้อมูลที่มีอยู่เดิม และข้อมูลใหม่ที่เกิดขึ้น

2. ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากพลังกระตุ้นจากภายนอกในรูปของการให้รางวัลและการลงโทษ ผู้เรียนมีบทบาทคอยรับ (passive) สิ่งเร้าและมีปฏิสัมพันธ์ ส่วนผู้สอนมีบทบาทในการควบคุมและกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่คาดหวังด้วยการให้รางวัลหรือการลงโทษ

3. ทฤษฎีพุทธินิยม (Cognitivism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการรับข่าวสาร จัดเก็บข่าวสาร และการนำข่าวสารออกมาใช้ ผู้เรียนต้องตื่นตัว (Active) ในการพัฒนากลยุทธ์ที่จะสร้างความเข้าใจอย่างมีความหมาย ส่วนผู้สอนถือเป็นผู้ร่วมกระบวนการพัฒนากลยุทธ์และการใช้กลยุทธ์อย่างมีความหมาย

4. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanism) เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดีที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มีอิสระที่จะนำตนเองและพึ่งพาตนเองได้ มีความสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม มีอิสระในการเลือกทำสิ่งต่างๆ ที่จะไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อน ในการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้ควรให้ผู้เรียนมีสมรรถภาพในด้านความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก และทักษะไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหมายความว่า ครูควรฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความชื่นชมต่อสิ่งที่เรียน และให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

สรุปว่า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบโครงงานนั้น เป็นการเน้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเอง โดยได้เรียนในสิ่งที่เขาสนใจ อยากรู้คำตอบ ได้ใช้วิธีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ หลากหลายรูปแบบ ได้ใช้ความรู้ ความเข้าใจจากเรื่องต่าง ๆ ที่เรียนมาเพื่อหาคำตอบ และสุดท้ายผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับตนเองขึ้นมา กิจกรรมต่างๆ ที่นักเรียนกระทำ ได้รับการแนะนำ ปรีกษา ดูแลจากครูผู้สอน ดังนั้นครูจะต้องเข้าใจธรรมชาติ ความต้องการ ความสนใจ พัฒนาการ และความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ

6.2.2 ความหมายของโครงงาน

นักการศึกษาหลายท่านรวมทั้งสถาบันหลายแห่งได้ให้ความหมายของโครงงานไว้สรุปได้ดังนี้

จิราภรณ์ ศิริทวี (2542: 34) กล่าวว่า โครงงานเป็นการสอนให้นักเรียนรู้จักวิธีทำโครงงานวิจัยเล็ก ๆ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะและสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพระเบียบวิธีดำเนินการเป็นระบบ วิธีการทางวิทยาศาสตร์

สุพล วังสินธุ์ (2543: 12) กล่าวว่า โครงงานเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เลือกและสร้างกระบวนการการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลุ่มลึก และสามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้

ธัญญ์ณัฐ ชาวเหนือ (2543: 7) ได้กล่าวว่า โครงงานเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถพัฒนาผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ในด้านลึก และเรียนรู้ในสิ่งที่ผู้เรียนเกิดความสงสัย อยากรู้ สนใจ และต้องการหาคำตอบ

เนตรนพิชญ์ จำปาทองเทศ (2544: 30) กล่าวว่า โครงการงานคือกิจกรรมการสอนรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองตามหัวข้อเรื่องที่ตนสนใจ

ลัดดา ภูเกียรติ (2544: 27) กล่าวว่า โครงการงานเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียนที่อยากจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลาย ๆ สิ่งที่ยังสงสัยและอยากรู้คำตอบให้ลึกซึ้งชัดเจน หรือต้องการเรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ ให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยใช้ทักษะกระบวนการและปัญหาหลายๆ ด้าน มีวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนต่อเนื่อง มีการวางแผนในการศึกษาอย่างละเอียดแล้วลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้จนได้ข้อสรุปหรือผลการศึกษาหรือคำตอบเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

วิสุทธิ กล้าหาญ (2545: 3) กล่าวว่า โครงการงานเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลุ่มลึกด้วยตนเอง โดยการเรียนรู้จากการคิดวางแผนไว้ล่วงหน้า ใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย สามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545: 59) กล่าวว่า โครงการงานเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากการลงมือปฏิบัติ ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้หรือค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่ผู้เรียนอยากรู้หรือสงสัยด้วยวิธีการต่างๆ อย่างหลากหลาย

ปรียา บุญวิเศษ (2545: 80) กล่าวว่า โครงการงานเป็นการสอนให้นักเรียนทำงานวิจัยขนาดเล็กๆ โดยเน้นทักษะกระบวนการ ซึ่งเป็นการจัดลำดับความคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประเมินผลการทดลอง แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 15) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการงาน คือ การจัดประสบการณ์ในการปฏิบัติงานให้แก่นักเรียนเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง ให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงได้เรียนรู้วิธีแก้ปัญหา รู้จักการทำงานอย่างมีระบบ รู้จักวางแผนในการทำงาน ฝึกการคิดวิเคราะห์ และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร (2546: 38) ได้กล่าวว่า โครงการงานเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเหมือนกับการทำงานในชีวิตจริง ฝึกให้คิดเป็น ทำเป็น รู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ รู้จักคิดริเริ่มคิดวางแผน และประเมินผลการปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง รวมทั้งฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม

Chard (ปิยาพร ถาวรเศรษฐ. 2546: 22; อ้างอิงจาก Chard. 2001) กล่าวว่า โครงการงานเป็นวิธีการที่ผู้สอนจะแนะให้นักเรียนได้ศึกษาอย่างลึกในเรื่องที่เขาสงสัย การสอนแบบนี้จะไม่มีรูปแบบ มันค่อนข้างซับซ้อน แต่มันมีลักษณะพิเศษในเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เมื่อครูนำการสอนแบบนี้มาใช้อย่างประสบความสำเร็จ นักเรียนจะมีแรงจูงใจสูง มีความรู้สึกรู้ว่ามีส่วนร่วมกับการเรียนของเขาเอง และผลงานที่มีคุณภาพสูง

Haines (สุมเมธตา งามชัด. 2548: 6; อ้างอิงจาก Haines. 1989: 1) ได้ให้ความหมายของโครงการสอดคล้องกับตัวชี้ว่าเป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลาย มุ่งเน้นหัวข้อเรื่องที่นักเรียนสนใจมากกว่าตัวภาษา โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกเนื้อหา วิธีการศึกษาค้นคว้า การแบ่งงาน ตลอดจนรูปแบบชิ้นงานอันเป็นผลผลิตสุดท้ายของกระบวนการที่นักเรียนได้ทำข้อตกลงกันไว้ นอกจากนี้การสอนแบบนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความรู้ ภาษา และทักษะที่เรียนมาแล้วมาปรับใช้ในการดำเนินงาน เป็นการนำภาษามาใช้ในชีวิตจริง

สรุปได้ว่า โครงการ หมายถึง การสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้งซึ่งตามหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้า คิดค้น วางแผน และลงมือปฏิบัติตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน

6.2.3 จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้แบบโครงการ

เพชร วรศัประไพโรจน์ (2544-2545: 2) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของโครงการ ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้และประสบการณ์ปฏิบัติงานตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของตนเอง ซึ่งเป็นการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของผู้เรียน
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง
3. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการทำงานอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาตามระเบียบวิธีการวิทยาศาสตร์ โดยรู้จักสังเกต รู้จักตั้งคำถาม ตั้งสมมุติฐานได้
4. เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
5. รู้จักสรุปและทำความเข้าใจกับสิ่งที่ค้นพบ
6. เพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน และเห็นคุณค่าของการใช้กระบวนการแก้ปัญหาอันเป็นการสร้างลักษณะนิสัย จิตพิสัยให้กับผู้เรียน

วัจนา พิพัฒน์ทศพล (2546: 30) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายการสอนแบบโครงการ มุ่งให้ผู้เรียนได้ ในสิ่งต่อไปนี้

1. พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเลือกหัวข้อและวิธีการดำเนินการด้วยตนเอง
2. เชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตจริง โดยนำความรู้ที่ได้จากห้องเรียนไปประยุกต์ใช้หรือปฏิบัติจริง
3. พัฒนาความรับผิดชอบ โดยให้เสรีภาพในการคิดและการทำ กำหนดภาระงานและการดำเนินงานเอง

กิตติชัย สุทธาสโนบล (2546: 2) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบโครงการ ว่ามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

1. เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีทักษะพื้นฐานในการติดต่อสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ โดยเน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง อย่างมีความสุข
 2. เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิด การค้นคว้า แสวงหาความรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งสามารถนำเสนอผลงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นได้
 3. เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจตนเอง ปฏิบัติกิจกรรมตามความถนัดและความต้องการของตนเอง
 4. เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการทักษะทางสังคม จริยธรรม เพื่อค้นคว้าหาคำตอบอย่างนักแสวงหาความรู้ สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
- สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้แบบโครงการ มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองในการเลือกหัวข้อและวิธีการดำเนินการด้วยตนเอง นำความรู้ที่ได้จากห้องเรียนไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง และพัฒนาความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการดำเนินงาน

6.2.4 ลักษณะการเรียนรู้แบบโครงการ

การสอนแบบโครงการ นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้แบบโครงการไว้ดังนี้

สุพล วังสินธุ์ (2543: 12) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของโครงการ ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่นักเรียนสนใจ สงสัย ต้องการหาคำตอบ
2. เป็นการเรียนรู้ที่มีกระบวนการ มีระบบ ครอบคลุมกระบวนการที่ผู้เรียนจะต้องใช้ความสามารถหลายด้าน
3. เป็นการบูรณาการการเรียนรู้
4. มีความสอดคล้องกับชีวิตจริง
5. มีการศึกษาอย่างลุ่มลึกด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลอย่างหลากหลาย
6. เป็นการแสวงหาความรู้และสรุปความรู้ด้วยตนเอง
7. มีการนำเสนอโครงการด้วยวิธีการที่เหมาะสม ในด้านกระบวนการและผลงาน

8. ข้อค้นพบ สิ่งค้นพบ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

นฤมล ยุตาคม (2543: 36) กล่าวว่า ลักษณะของการเรียนรู้โดยการทำโครงการ คือ

1. เป็นงานที่พัฒนาจากงานเดิม
2. บูรณาการสาขาวิชาต่างๆ และทักษะต่างๆ เข้าด้วยกัน
3. ใช้ทักษะการทำงานร่วมมือกันเป็นกลุ่ม การแก้ปัญหา การต่อรอง และทักษะระหว่างบุคคลอื่นๆ

4. ให้ผู้เรียนทำงานเป็นอิสระ
 5. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ความรู้ความสามารถในสถานการณ์ใหม่ และแตกต่างออกไปภายนอกห้องเรียน

6. ให้ผู้เรียนเลือกเรื่องที่ทำโครงการ และวางแผนการทำงานเอง
 7. ให้ผู้เรียนได้รับความรู้ และข้อมูลที่มีความสำคัญกับตัวเอง
 8. ทำให้ได้ผลงานที่ชัดเจน
 9. จัดให้มีการประเมินตามสภาพจริง โดยตนเอง โดยเพื่อน และโดยครู
 วิชา พัฒนาฯ ทศพล (2546: 30) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของโครงการว่า
 ลักษณะเด่นของโครงการตามทัศนะของนักการศึกษาหลายคนเห็นตรงกัน มีดังนี้

1. มุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้เนื้อหามากกว่าเป้าหมายด้านภาษา เฉพาะภาษาใดภาษาหนึ่ง

2. มีลักษณะมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แม้ครูผู้สอนจะมีบทบาทในการสนับสนุน และเสนอแนะตลอดกระบวนการ

3. มีลักษณะเป็นการร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกัน

4. นำไปสู่การบูรณาการที่แท้จริง ทั้งด้านทักษะและกระบวนการแสวงหาข้อมูลจากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่สะท้อนถึงภาระงานในชีวิตจริง

5. จะสิ้นสุดหรือจบลงด้วยผลงานในตอนท้าย ซึ่งสามารถให้คนอื่นได้รับรู้มีส่วนร่วมได้ ทำให้โครงการเป็นสิ่งที่มีความหมายที่แท้จริง ทั้งยังมีการปรับกระบวนการระหว่างดำเนินการเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดความคล่องแคล่ว และความถูกต้องชัดเจนในแต่ละช่วงของการทำโครงการ

6. เป็นสิ่งที่จูงใจ กระตุ้น และท้าทาย มีผลดีต่อการสร้างความเชื่อมั่น การรู้คุณค่าของตนเอง และความอิสระในการดูแลตนเองควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะทางภาษา การเรียนรู้เนื้อหาและความสามารถทางสติปัญญาของผู้เรียน

สรุปได้ว่า ลักษณะการสอนแบบโครงการ เป็นการเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้คิดปฏิบัติ สร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองตามความถนัด และความสนใจ ด้วยการศึกษาค้นคว้า ได้ฝึกอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน โดยอาศัยกระบวนการทำงานและกิจกรรมต่างๆ และมีการประเมินกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

6.2.5 ประเภทของโครงการ

นักการศึกษาได้แบ่งประเภทของโครงการไว้ดังนี้

รัญญู ญัฐ ชาวเหนือ (2543: 63) และวัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545: 59-62) ได้แบ่งประเภท ของโครงการตามสาระการเรียนรู้ได้ 2 ประเภท คือ

1. โครงการตามสาระการเรียนรู้ เป็นโครงการที่ใช้เนื้อหาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นพื้นฐานในการทำโครงการ โดยมีการบูรณาการความรู้ ทักษะ คุณธรรมและ ค่านิยมเข้าด้วยกัน

2. โครงการตามความสนใจ เป็นโครงการที่ผู้เรียนสามารถกำหนดขึ้นมาจากความสนใจและความถนัดโดยการนำเอาความรู้ทักษะ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มาบูรณาการเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ รัญญู ญัฐ ชาวเหนือ (2543: 63) ได้จำแนกประเภทของโครงการ ตามลักษณะการดำเนินงาน เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ

1. โครงการประเภทสำรวจข้อมูล รวบรวมข้อมูล
2. โครงการประเภทศึกษาค้นคว้า
3. โครงการประเภททดลอง
4. โครงการประเภทสิ่งประดิษฐ์

อุดมศักดิ์ ธนะกิจรุ่งเรือง (2543: 18-19) และกิตติชัย สุทธาสีโนบล (2546: 4-6) กล่าวว่า ประเภทของโครงการ สามารถแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. โครงการประเภทสำรวจรวบรวมข้อมูล (Survey research project) โครงการประเภทนี้เป็นการศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติในแต่ละ สาระการเรียนรู้ จุดประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลด้านต่าง ๆ แล้วนำมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ และนำเสนอ อย่างมีระบบ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ในเรื่องดังกล่าวนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. โครงการประเภททดลอง (Experimental research project) ขั้นตอนการทำ โครงการประเภทนี้จะต้องมีการกำหนดปัญหา ตั้งสมมติฐานการกำหนดตัวแปร การกำหนดนิยาม ศัพท์เฉพาะ การออกแบบการทดลอง ดำเนินการทดลองเพื่อหาคำตอบของปัญหา หรือตรวจสอบ สมมติฐานที่ตั้งไว้ แปรผล สรุปผล อภิปรายผลการทดลอง และการให้ข้อเสนอแนะ การทำโครงการ ประเภททดลองนี้ในบางครั้งอาจจำเป็นต้องทำการทดลองเพื่อศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นเสียก่อน เพื่อให้ได้ข้อมูลบางประการมาใช้ประกอบการตัดสินใจในการกำหนดรายละเอียดต่างๆ ของการศึกษาค้นคว้าจริง

3. โครงการประเภทการพัฒนาหรือการประดิษฐ์ (Developmental research project/Invention research project) เป็นการประยุกต์ทฤษฎีและหลักการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาหรือสร้างประดิษฐ์อุปกรณ์ เครื่องมือใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์จากการสังเกต วิเคราะห์เครื่องมือเครื่องใช้หรือวิธีการในการจัดการต่างๆ แล้วพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่า หรือเป็นสิ่งที่ริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ หรือแบบจำลองทางความคิด

4. โครงการประเภทการสร้างทฤษฎีหรือการอธิบาย (Theoretical research project) เป็นการนำเสนอทฤษฎี แนวคิดใหม่ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่แตกต่างไปจากแนวความคิดเดิม ซึ่งต้องอาศัยข้อมูล หรือทฤษฎีสนับสนุน ดังนั้นผู้ที่ทำโครงการประเภทนี้ต้องเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี และต้องศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง จึงไม่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับประถมศึกษา

ลัดดา ภูเกียรติ (2544: 30-249) ได้แบ่งประเภทของโครงการออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. โครงการด้านวิทยาศาสตร์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้
 - 1.1 โครงการประเภทสำรวจ (Survey research project)
 - 1.2 โครงการประเภททดลอง (Experimental research project)
 - 1.3 โครงการประเภทสิ่งประดิษฐ์ (Developmental research project)
 - 1.4 โครงการประเภทการสร้างทฤษฎีหรือการอธิบาย (Theoretical research project)
2. โครงการทั่วไป การที่จะให้นักเรียนทำกิจกรรมโครงการ เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน ครูจะต้องสอนให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ รวมทั้งมีทักษะในการทำงานให้เป็นระบบเสียก่อน ซึ่งในการทำโครงการขั้นแรกของเด็กๆ ควรจะมาจากความสนใจของเขา ที่ต้องการคำตอบในปัญหาค้างคาใจที่ยังไม่รู้ และเป็นการฝึกกระบวนการในการแสวงหาคำตอบด้วยวิธีคิดของเขาเอง โดยที่ครูเป็นผู้คอยให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ แนะนำเท่านั้น ซึ่งโครงการแบ่งทั่วไปออกเป็น 2 ประเภท คือ
 - 2.1 โครงการตามความสนใจ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ค่อนข้างกว้างมากเพราะความสนใจของเด็ก ๆ จะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของเขา ซึ่งจะเป็นไปตามหัวข้อในเรื่องใดหรือสิ่งใดที่เด็ก ๆ เขามีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างเจาะลึกเพื่อต้องการคำตอบในสิ่งที่สงสัยหรือยังไม่แน่ชัดแล้วต้องพิสูจน์ให้มีความชัดเจนมากขึ้น
 - 2.2 โครงการตามสาระการเรียนรู้ เป็นเนื้อหาสาระในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มักจะเป็นเนื้อหาที่เด็ก ๆ ต้องเรียนอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องการขยายความรู้ให้กว้างออกไปในเชิงลึกกว่าเดิม เพราะการเรียนในห้องเรียนค่อนข้างมีเวลาที่จำกัด ครูผู้สอนสามารถนำกิจกรรมโครงการมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนในแต่ละเนื้อหาวิชา โดยให้นักเรียนได้เลือกเรื่องที่สนใจในเนื้อหาของหลักสูตรที่จำเป็นต้องเรียนรู้ หรือเป็นเรื่องที่ครูและนักเรียนได้มีข้อตกลงร่วมกัน

ว่าน่าจะศึกษาด้วยวิธีทำโครงการหรือกลุ่มครูผู้สอนในวิชาต่าง ๆ มาปรึกษากันว่าหน่วยการเรียนรู้เรื่องใดบ้างที่สามารถใช้หลักสูตรบูรณาการในระหว่างวิชาได้ โดยไม่ต้องเรียนซ้ำซ้อนในแต่ละวิชาอีกในเรื่องเดียวกัน แต่จัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยการทำโครงการเชิงบูรณาการระหว่างวิชา โครงการในแต่ละวิชาต่าง ๆ ตามสาระการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ประเภทของโครงการ แบ่งโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ โครงการตามความสนใจ และโครงการตามสาระการเรียนรู้ และแบ่งตามลักษณะการดำเนินการตามความถนัดและความสนใจสามารถออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ โครงการประเภทสำรวจรวบรวมข้อมูลโครงการประเภททดลอง โครงการประเภทสิ่งประดิษฐ์ และโครงการประเภทการสร้างทฤษฎีหรือการอธิบาย

6.2.6 การประเมินผลโครงการ

การประเมินโครงการของนักเรียนเป็นสิ่งสะท้อนถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เนื้อหา สาระ กระบวนการทำงาน คุณภาพของโครงการ ทักษะในการสื่อสารในการนำเสนอผลงาน โครงการของนักเรียน รวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ทำให้ครูและนักเรียนได้ทราบปัญหาอุปสรรคในการทำงาน แล้วนำมาปรับปรุงและพัฒนาโครงการในครั้งต่อไป ซึ่งมีนักการศึกษาได้เสนอแนวทางการประเมินการสอนแบบโครงการ ดังนี้

อุดมศักดิ์ ธนะกิจรุ่งเรือง (2543: 20-23) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการควรใช้การประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. ทำไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ของผู้เรียน
2. ยึดพฤติกรรมของผู้เรียนที่แสดงออกเป็นสำคัญ
3. เน้นการพัฒนาตนเองและการประเมินตนเอง
4. ให้ความสำคัญในการพัฒนาจุดเด่นของผู้เรียน
5. มีการเก็บข้อมูลระหว่างปฏิบัติได้ทุกบริบท (Context) ทั้งที่บ้าน โรงเรียน และ

ชุมชน

6. อยู่บนพื้นฐานของเหตุการณ์ในชีวิตจริง เอื้อต่อการเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่ชีวิต

จริง

7. เน้นคุณภาพของผลงานซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการความรู้ความสามารถ

ของผู้เรียน

8. เน้นการวัดความสามารถในการคิดระดับสูง เช่น ใช้ข้อมูลในการสังเคราะห์ อธิบาย สรุปเป็นกฎทั่วไป ตั้งสมมติฐาน สรุป และแปลผลเป็นต้น

9. วัดปฏิสัมพันธ์เชิงบวก มีการชื่นชม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนาน
10. สนับสนุนการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบร่วมกัน

สุพิน ดิษฐสกุล (2543: 54) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการตัดสินใจที่สะท้อนสิ่งที่นักเรียนได้ปฏิบัติขณะที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ต้องเป็นการประเมินตามสภาพจริง และมีการประเมินที่หลากหลาย สิ่งที่ต้องประเมิน ได้แก่ 1) กระบวนการทำงาน (Process) 2) ผลผลิตในขั้นสุดท้าย (Product) และ 3) การนำเสนองาน (Performance Task)

ลัดดา ภูเกียรติ (2544: 379-380) กล่าวว่า การประเมินโครงงานครูผู้สอนควรมีกรอบแนวทางในการประเมินเป็น 4 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. จะประเมินอะไร สิ่งที่จะประเมินจากโครงงานของผู้เรียน ครูควรจะทำ การประเมินงานทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การเลือกเรื่อง เนื้อหาสาระ กระบวนการในการทำงาน กระบวนการเรียนรู้ การแสดงออกถึงสิ่งที่มีความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมไปถึงผลงานหรือชิ้นงานที่ได้จากการทำโครงงานนั้น ๆ

2. จะประเมินเมื่อใด การประเมินควรมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มโครงงานจนสิ้นสุดโครงงาน โดยประเมินตามสภาพจริง ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ประเมินตอนเริ่มต้นโครงงาน ประเมินระหว่างการทำโครงงาน และประเมินหลังจากโครงงานเสร็จสิ้นลงแล้ว

3. จะประเมินจากอะไร/โดยวิธีใด วิธีการที่จะใช้การประเมินได้แก่ การตรวจจากผลงาน ชิ้นงาน เอกสาร รายงาน แบบบันทึกต่าง ๆ เช่น แบบสังเกตพฤติกรรม แบบวัดความรู้สึกรู้สึกความพึงพอใจในการทำโครงงาน แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการทำงานของกลุ่มเพื่อน รวมทั้งการทดสอบในด้านความรู้ความสามารถและทักษะการทำงาน แฟ้มสะสมงานหรืออื่นๆ ที่เป็นร่องรอยหลักฐานที่สามารถวัดได้จริงเป็นต้น

4. จะประเมินโดยใคร การประเมินที่ดีควรเป็นการประเมินที่ครอบคลุมจากทุกคนที่เกี่ยวข้องทั้งตัวนักเรียนเอง เพื่อน ๆ ในกลุ่มที่ทำงานด้วยกัน เพื่อนคนอื่น ๆ ครู/อาจารย์ ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง

กิตติชัย สุทธาสิโนบล (2546: 18-19) ได้กล่าวว่า การประเมินผลโครงงานจึงต้องวัดให้ตรงตามจุดมุ่งหมายของการวัด โดยให้ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ อาจใช้เกณฑ์ใหญ่ ๆ 3 เกณฑ์ ได้แก่ การวางแผนการทำงาน กระบวนการทำงาน ความสำเร็จของโครงงาน โดยกำหนดสัดส่วนของคะแนนตามความเหมาะสม

บุรชัย ศิริมหาสาคร (2546: 218) กล่าวถึง การประเมินผลโครงงาน มีจุดเน้นดังนี้

1. เน้นการประเมินผลโครงงานทั้งระบบ การทำโครงงานเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานพอสมควร เป็นกิจกรรมที่ทำเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการ ดังนั้น การประเมินผลโครงงานต้องมีวิธีการที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ คือ ต้องประเมินกระบวนการหรือขั้นตอนการทำโครงงานทั้ง 6 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 การคิดและเลือกหัวข้อโครงงาน

- ขั้นที่ 2 การวางแผน (โครงร่างของโครงงาน)

- ขั้นที่ 3 การดำเนินงาน (ปฏิบัติการโครงงาน)

ขั้นที่ 4 การเขียนรายงานโครงการ

ขั้นที่ 5 การนำเสนอโครงการ

ขั้นที่ 6 การพัฒนาโครงการ

นอกจากการประเมินกระบวนการทำโครงการแล้ว ต้องประเมินผลสำเร็จของโครงการควบคู่กันไปด้วยโดยใช้การประเมินผลตามทฤษฎีเชิงระบบ ให้ครอบคลุมทั้ง 3 ระยะ คือ

1. Input คือ การประเมินก่อนทำโครงการ
2. Process คือ การประเมินขณะทำโครงการ
3. Output หรือ Product คือ การประเมินผลสำเร็จของโครงการ

2. เน้นการประเมินผู้เรียนในทุกด้าน การทำโครงการเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงศักยภาพในทุกด้าน ได้แก่ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ดังนั้นการประเมินผลโครงการต้องประเมินให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน

3. เน้นการประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง ใช้การประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการของตนเองและเน้นการประเมินตามสภาพจริง คือ ประเมินโดยบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำโครงการเช่น เพื่อนนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจรายงานโครงการและผลงานการประดิษฐ์ การทดสอบความรู้ และการนำเสนอโครงการ

สรุปได้ว่า การประเมินผลโครงการ เป็นกระบวนการตัดสินใจตัดสินที่จะสะท้อนสิ่งที่นักเรียนได้ปฏิบัติขณะที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ต้องเป็นการประเมินตามสภาพจริง และมีการประเมินที่หลากหลาย ครอบคลุมทุกกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรมตามแผนและผลสำเร็จของงาน ซึ่งในการประเมินนั้นควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมิน เช่น ครูที่ปรึกษา นักเรียนเอง กลุ่มเพื่อน และผู้ปกครอง

6.2.7 ประโยชน์ของการทำโครงการ

จิราภรณ์ ศิริทวี (2542: 35) กล่าวว่า สิ่งที่นักเรียนได้รับหรือประโยชน์ที่ได้รับจากการทำโครงการ คือ

1. ความรู้ในเนื้อหาวิชานั้นๆ
2. ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
3. ทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
4. ความสามารถในการถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการแก้ปัญหา
5. เจตคติที่ดีต่อการศึกษา
6. คุณสมบัติทางบวกอื่น ๆ ได้แก่ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่น

ในตนเอง ความมีวินัย ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกับผู้อื่น

อุดมศักดิ์ ธนะกิจรุ่งเรือง (2543: 23-24) กล่าวถึงประโยชน์ของโครงการ ดังนี้

1. กิจกรรมโครงการเหมาะกับการศึกษาในยุคข้อมูลข่าวสาร
2. เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้เต็มที่
3. เกิดความรู้จริง ซึ่งได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการทดลอง ปฏิบัติ

ค้นคว้า

4. สามารถใช้ความรู้ได้หลายด้าน (หลายมิติ)
5. เกิดปัญญาเชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
6. ฝึกให้ผู้เรียนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
7. ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และเกิดภาคภูมิใจที่ทำงานสำเร็จ
8. ผู้เรียนเกิดความสุขสนุกสนานจากการเรียนรู้
9. ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นนักค้นคว้า (นักวิทยาศาสตร์)

สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ (2545: 76) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ ดังนี้

1. เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ปฏิบัติจริง คิดเอง ทำเองอย่างละเอียดรอบคอบ อย่างเป็นระบบ

2. ผู้เรียนรู้จักวิธีแสวงหาข้อมูล สร้างองค์ความรู้และสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง
3. ผู้เรียนมีทักษะในการแก้ปัญหา มีทักษะกระบวนการในการทำงาน
4. ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการใช้เครื่องมือ ทักษะการเคลื่อนไหวทางกาย
5. ผู้เรียนได้ฝึกกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ สามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่นได้
6. ผู้เรียนได้ฝึกความเป็นประชาธิปไตย คือการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกัน

และกัน มีการยอมรับในความรู้ ความสามารถซึ่งกันและกัน

7. ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกัน

และกัน

8. ผู้เรียนได้ฝึกลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน เช่น การสังเกต การจดบันทึก ข้อมูล การเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ความรับผิดชอบ ความซื่อตรง ความเอาใจใส่ ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน รู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบ ทำงานอย่างมีแผน

9. ฝึกให้ผู้เรียนเป็นคนมีเหตุผล รู้จักพึ่งพาตนเอง ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

10. ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถนำความรู้ ความคิด หรือแนวทางที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิต หรือในสถานการณ์อื่นๆ ได้

สรุปได้ว่า การทำโครงการนั้นมีประโยชน์ ดังนี้ คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ ด้วยการศึกษาค้นคว้า เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมกระบวนการคิด กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ได้แสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความรับผิดชอบ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบโครงการครั้งนี้ จะนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

6.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning)

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ มีฐานอยู่ที่ปรัชญาการศึกษาที่ยึดการปฏิบัติอย่างเป็นองค์รวมกับการสร้างสรรค์ความรู้ เป็นการเรียนรู้ที่คล้อยรวมการสังเกตกับประสบการณ์เข้าในกรอบความคิดของตน เป็นปรัชญาที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเปลี่ยนจากการเน้นที่ผลผลิตมาเป็นกระบวนการ จึงมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก นอกจากนี้การเรียนรู้จากการปฏิบัติยังเป็นการเรียนรู้จากกันและกัน ด้วยการกระทำด้วยกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน คิดร่วมกันและลงมือปฏิบัติกระทำการ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ทำให้ได้มาซึ่งทางแก้ปัญหาและความรู้ใหม่ ทั้งในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสถานการณ์จำลอง โดยอาศัยการวิพากษ์วิจารณ์ การอภิปราย การพิจารณา การไตร่ตรอง การทบทวนและการสะท้อนความคิดเห็นของตนเองออกมาทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนหรือในสถานการณ์จริงในการทำงาน

การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนของกลุ่มและเป็นการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติงาน โดยสมาชิกในกลุ่มหรือกลุ่มสามารถเรียนรู้ปัญหาและการแก้ไขปัญหาซึ่งกันและกันและยังสามารถให้การสนับสนุนสมาชิกกลุ่มอื่นๆ อีกด้วย (McGill; & Brockbank. 2004: 11) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้คนเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา วิธีการเรียนที่จะเรียนรู้ แต่ยังเพิ่มความมีประสิทธิภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วย

ดังนั้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นความพยายามเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ เป็นการคล้อยรวมความรู้ใหม่หรือประสบการณ์ใหม่เข้ากับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคล แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากการปฏิบัติต้องอาศัยการเข้าร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการสนทนาพูดคุย การปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคของสมาชิกในกลุ่ม การใช้เวลาร่วมกันในการสะท้อนความคิดสิ่งที่ได้เรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ โดยสิ่งที่ได้เรียนรู้จะมุ่งเน้นไปที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ทำให้การเรียนรู้จากการปฏิบัติได้รับการยอมรับมากขึ้น เนื่องจากสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสนับสนุนต่อบริบททางสังคม

6.3.1 ความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

McGill; & Beaty (2002: 11) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้และสะท้อนความคิดอย่างต่อเนื่อง ด้วยการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมกลุ่มด้วยความตั้งใจที่จะทำให้งานแล้วเสร็จ โดยการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของแต่ละบุคคล โดยการทำงานในปัญหาจริงและสะท้อนประสบการณ์จริงของตน

McGill; & Brockbank (2004: 13) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่ถูกสร้างขึ้นบนความสัมพันธ์ระหว่างการสะท้อนความคิดกับการปฏิบัติโดยอาศัยประสบการณ์จากการปฏิบัติ เพื่อหาแนวทางใหม่ที่เป็นไปได้ในการประพฤติปฏิบัติในอนาคต ดังนั้นการสะท้อนความคิดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ

อังศินันท์ อินทรกำแหง (2543: 92-104) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการเรียนรู้ที่ต้องมีการฝึกหัดและสนใจประสบการณ์จากงานจริง การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการปฏิบัติงานจริงจนสามารถปฏิบัติงานซ้ำในสิ่งที่คาดหวังให้เรียนรู้ได้จนเกิดความชำนาญและทักษะความรู้

วิระวัฒน์ ปันนิตามัย (2545: 18-19) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง ที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กร เป็นการปรับเปลี่ยนการเรียนรู้จาก On-the job Training มาเป็น On-the job Learning และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ผ่านความร่วมมือ การสื่อสารและความเอาใจจริงเอจัง โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะให้ความสำคัญกับประเด็นที่กลุ่มเห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคจริงในการปฏิบัติงาน

สุชาติ รังสินันท์ (2545: 73) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติว่าเป็นกระบวนการแก้ปัญหา การพัฒนาบุคคลและองค์กร ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มบุคคลเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อร่วมกันค้นหาวิธีการแก้ปัญหาสำคัญบางอย่างที่เกิดขึ้น โดยการร่วมกันคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็น และมุมมองระหว่างกันและในที่สุดก็นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันไปทดลองแก้ปัญหาโดยองค์ประกอบพื้นฐานของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะประกอบด้วย บุคคล กลุ่ม ปัญหา การปฏิบัติ และการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

อาชญญา รัตนอุบล (2547: 1-3) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากการที่บุคคลที่เรียนรู้ได้เผชิญกับสภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาในการทำงานหรือปัญหาในชีวิตจริง แล้วต้องการที่จะหาคำตอบเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยพยายามที่จะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อแก้ไขปัญหา

จากความหมายของการเรียนรู้จากการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความคิด ทศนคติ ค่านิยมของตนเองขึ้นมา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดแก้ปัญหาของตนเองและแสวงหาคำตอบได้ด้วยตนเองโดยการลงมือปฏิบัติกระทำจริง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัตินั้น

1. เป็นการเรียนรู้จากการเผชิญสภาพจริงปัญหาจริง
2. ใช้การซักถามในการสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติ
3. แสวงหาคำตอบเพื่อตอบคำถามจากการลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์
4. มีการวิพากษ์วิจารณ์ ไตรตรอง ทบทวน และสะท้อนความคิดของตน

ออกมา

5. เป็นการร่วมคิดร่วมทำของกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกัน

แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากการปฏิบัติก็ยังมีข้อแตกต่างจากวิธีการอื่น ๆ

คือ

1. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ มุ่งความสนใจอยู่ที่ความจำเป็นในการค้นหาทางแก้ไขปัญหาที่แท้จริง
2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการสมัครใจและยึดตัวผู้เรียนเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ
3. การพัฒนาตัวบุคคลมีความสำคัญเท่าเทียมกับการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
4. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่มองเห็นได้ชัดเจน เป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ส่วนตัวและทางองค์กร
5. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ กับ การเรียนรู้เป็นทีม ต่างกันตรงที่การเรียนรู้จากการปฏิบัติเรียนรู้ที่ปัญหานั้นตรงนั้น หาทางแก้กันที่นั้นตรงนั้น เกิดการเรียนรู้ที่นั้นตรงนั้น
6. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ใช้เวลาในการดำเนินการ 6-10 เดือน

6.3.2 หลักการและแนวคิดของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

Dilworth (วารินทร์ สินสูงสุด. 2548: 16-20; อ้างอิงจาก Dilworth. 1998.

Action Learning in a Nutshell. Performance Improvement Quarterly. 11(1). pp.35) ได้กล่าวไว้ว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดของ Action Learning คือ การรวมกันของบุคคลเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วง แต่คุณค่าเบื้องต้นอยู่ที่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น โดย Dilworth ได้อ้างถึงคำพูดของ ริค รีแวน (Rig Revans) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจะได้มาจาก 2 ทาง คือ จากฐานความรู้เดิมและการถาม ดังนั้นสมการการเรียนรู้จึงประกอบด้วย

$$L = P + Q$$

โดย L คือ Learning หมายถึง การเรียนรู้

P คือ Programmed Knowledge หมายถึง ความรู้ที่มีอยู่เดิมได้มาจากตำราหนังสือ การบรรยาย กรณีศึกษา การเรียนโดยใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐานสถานการณ์จำลอง สิ่งเหล่านี้เป็นแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ เป็นความรู้ที่สั่งสมไว้

Q คือ Questioning insight หมายถึง การตั้งคำถาม โดยการได้มาซึ่งความรู้ใหม่นั้นได้มาจากการถามมากกว่าได้มาจากการรู้เดิมซึ่งเป็นอดีต นอกจากนี้การถามยังเป็นการวัดได้ว่าสารสนเทศที่มีอยู่เพียงพอต่อความจำเป็นในการนำไปใช้หรือไม่ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจแสวงหาสารสนเทศที่เหมาะสมและยังเป็นการชี้ให้เห็นว่าต้องสร้างความรู้ใหม่ที่ตรงไหนบ้าง ดังนั้นการถามจึงเป็นกุญแจสำคัญในการได้มาซึ่งความรู้ใหม่

นอกจากนี้ Revans ยังเชื่อว่า กระบวนการตั้งคำถามควรตรงไปตรงมาและมีหนทางมากมายในการกระตุ้นให้เกิดคำถามที่มีความหมาย ดังนั้นหลักการเบื้องต้นของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงสรุปได้ว่า

1. การถามเป็นจุดเริ่มต้น
2. ปัญหาต้องเป็นจริง
3. ปัญหาที่จะแก้เป็นได้ทั้งยุทธศาสตร์และยุทธวิธี
4. การไตร่ตรอง (สะท้อนความคิด) มีความสำคัญเท่ากับการกระทำ
5. การเรียนรู้เป็นเป้าหมายเบื้องต้น แม้ว่าการแก้ปัญหาจะเป็นจริงและสำคัญ

นอกจากนั้นแล้ว McGill; & Brockbank (2004: 18–25) ได้กล่าวไว้ว่าการเรียนรู้จากการปฏิบัติยังมีแนวคิดและหลักการที่แตกต่างจากวิธีการศึกษาแบบดั้งเดิม การเรียนรู้และรูปแบบการฝึกอบรมและพัฒนาในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย ซึ่งแนวคิดและหลักสำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะมีดังต่อไปนี้

1. ความสมัครใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน ในการการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะต้องมีความรู้สึกทางบวกต่อการปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นการทำงานร่วมกันเป็นทีมไม่ใช่งานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ความรู้สึกทางลบต่อการปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้กระบวนการและผลลัพธ์ของการปฏิบัติงานไม่ประสบความสำเร็จ

2. ความไว้วางใจและความเชื่อถือ ความไว้วางใจกันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ โดยสมาชิกในกลุ่มจะไม่เปิดเผยข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มของตนให้กับสมาชิกในกลุ่มอื่น ๆ ได้รับทราบซึ่งการรักษาความลับของกันและกันจะทำให้สมาชิกในกลุ่มมีความมั่นใจในการทำงานร่วมกัน

3. การยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน ในกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัตินั้นได้ให้ความสำคัญทางด้านความรู้สึก ความพอใจในขอบเขตของงานและการปฏิบัติงานไปพร้อม ๆ กัน โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติเชื่อว่าความรู้สึกต่อการปฏิบัติงานจะเป็นสิ่งสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างแท้จริง

4. ความมีอิสระและความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะเริ่มต้นที่แต่ละบุคคลนำประเด็นปัญหาของตนนำเสนอต่อกลุ่มแล้วให้สมาชิกในกลุ่มร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นการเรียนรู้ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งระหว่างสมาชิกในกลุ่มและผู้อำนวยการกลุ่มและระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกันเอง ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

5. การเรียนรู้ในสังคมและการร่วมมือ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในสังคมและการร่วมมือเป็นแนวคิดที่มีอยู่เดิมในระบบการศึกษาตะวันตก ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่ความเป็นอิสระโดยเมื่อสังคมยอมรับว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้จากการทำงานร่วมกับผู้อื่น จะทำให้การเรียนรู้มีความสำคัญและสามารถเชื่อมโยงกับความมุ่งมั่นในการศึกษา ความมุ่งมั่นในการสร้างองค์ความรู้

6. การแสดงออกถึงความพร้อม ในกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติไม่ได้เริ่มต้นจากความว่างเปล่า แต่สมาชิกในกลุ่มจะมีทรัพยากรและความพร้อมอย่างเพียงพอ ในการนำมาใช้ เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มากขึ้น ดังนั้นในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สมาชิกในกลุ่มจะนำประสบการณ์ทั้งหมดที่ตนเองมีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการแก้ปัญหาโดยการนำเสนอต่อกลุ่ม

7. การสร้างความแตกต่าง การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและก่อให้เกิดมุมมองเชิงบวกในชีวิตหรืออย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาและการปฏิบัติงาน การสะท้อนผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่บุคคลหรือกลุ่มยังไม่ได้ปฏิบัติ นอกจากนี้การทำงานร่วมกันทำให้สมาชิกในกลุ่มมีมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิม รวมทั้งการมองเห็นความเป็นจริงที่แตกต่างกันออกไป

8. ความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ ความรับผิดชอบส่วนบุคคลเป็นหลักการพื้นฐานของการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มจะต้องถือปฏิบัติ โดยสมาชิกจะต้องรับผิดชอบต่อปัญหาที่ตนเองนำเข้ามาสู่กลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะยังคงไม่หาคำแนะนำต่อสมาชิกผู้นำเสนอปัญหาแต่จะปล่อยให้ผู้รับผิดชอบได้ทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ สมาชิกในกลุ่มจะต้องมีความเชี่ยวชาญในการประเมินสถานการณ์ของตนเองและของกลุ่มทั้งในเรื่องของบริบท ความรู้สึก และความรู้ของสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งสมาชิกในกลุ่มจะต้องใช้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ ช่วยกันสอดส่องดูแลสมาชิกที่ยังขาดความเข้าใจ

9. การสนับสนุนและความท้าทาย การเรียนรู้จากการปฏิบัติเกิดขึ้นได้เสมอจากเหตุการณ์ในการปฏิบัติงานจริง โดยกลุ่มสามารถให้การสนับสนุนสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการเรียนรู้ การสนับสนุนจากกลุ่มและผู้อำนวยการกลุ่มเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นแต่ก็ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้ และการวางแผนการทำงานร่วมกันไม่สามารถที่จะทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการทำงานร่วมกันได้ แต่ในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ การให้การสนับสนุนที่พอดีกับข้อตกลงร่วมและการมองไปข้างหน้าเป็นสิ่งที่ท้าทาย

10. ปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือ ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติคือ ความเข้าใจในสถานะสภาพแวดล้อม อารมณ์และความรู้สึกของสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือจะทำให้สมาชิกในกลุ่มสามารถพัฒนาตนเองได้เท่า ๆ กับความสำเร็จและการพัฒนาของกลุ่มที่เกิดขึ้น การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในทีม จะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

11. ความตั้งใจในการเรียนรู้ร่วมกัน ลักษณะที่สำคัญของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ คือ การที่กลุ่มให้ความสำคัญกับความสนใจและความตั้งใจของสมาชิกในกลุ่ม โดยสมาชิกในกลุ่มจะต้องให้ความสนใจต่อบุคคลและประเด็นที่บุคคลนั้นนำเสนอ และในการนำเสนอที่ผู้นำเสนอจะต้องสะท้อนให้เห็นความรู้และความรู้สึกที่ตนเองมีต่อสิ่งที่นำเสนอด้วย

12. ระยะเวลาในการการพัฒนา การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมาชิกในกลุ่มจะนำประเด็นการอภิปรายที่ต้องการแนวทางพัฒนา การแก้ปัญหา การปฏิบัติ และการสะท้อนผลกลับ ซึ่งอาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการยาวนานเพราะประเด็นเหล่านั้นจะได้รับการพิจารณาตรวจสอบในระหว่างการประชุมกลุ่มและเมื่อได้ข้อสรุปแล้วจึงจะสามารถนำไปดำเนินการต่อไป ดังนั้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

13. แรงจูงใจในการแสวงหาความรู้การเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถสร้างพลังอำนาจในการเรียนรู้และการพัฒนาได้เป็นอย่างดี โดยไม่การกำหนดรูปแบบที่ตายตัว การเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถเปลี่ยนแปลงและนำไปใช้ได้ สถานการณ์อื่น ๆ และความยุ่งยากที่เกิดขึ้นก็จะสามารถแก้ไขได้โดยตัวผู้ปฏิบัติเอง

6.3.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติมีแนวคิดที่ยึดการปฏิบัติอย่างเป็นองค์รวมกับการสร้างสรรค์ความรู้ เป็นการเรียนรู้ที่รวมการสังเกตกับประสบการณ์เข้าด้วยกันและเป็นปรัชญาที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญซึ่งเป็นการเปลี่ยนจากการเน้นที่ผลผลิตมาเป็นการเน้นที่กระบวนการ ดังนั้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ (วิระวัฒน์ ปันนิตมัย. 2545: 22-29; วารินทร์ สินสูงสุด. 2548: 51-53)

1. ปัญหา ในการสร้างสรรค์ความรู้ การเรียนรู้เกิดขึ้นในบริบทที่สะท้อนวิธีที่ได้รับความรู้และใช้ในสถานการณ์ประจำวันหรือพูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้ที่ดีที่สุดเมื่อบุคคลแก้ปัญหาในเวลาที่เกิดปัญหา

2. กลุ่ม กลุ่มในการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะประกอบด้วยคน 4-8 คน โดยกลุ่มจะสร้างสรรค์ความเข้าใจร่วมกัน เพื่อพิจารณาแนวทางการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลและลักษณะของสมาชิกที่ดีได้แก่ การจริงจังในการแก้ไขปัญหา ความสามารถในการรับฟัง ทักษะในการจับประเด็นฉลาดและเปิดกว้างต่อการซักถาม มีจิตใจในทางสร้างสรรค์

3. กระบวนการซักถามและการสะท้อนมุมมอง สมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะผ่านกระบวนการถามเชิงไตร่ตรอง และการเรียนรู้แบบกลายเปลี่ยนจะสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อคนสะท้อนข้อเสนอเพื่อการตัดสินใจและการปฏิบัติ โดยสมาชิกจะทำการสังเกตและถาม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมอง

4. แนวทางการแก้ไข การสร้างความรู้เป็นไปเพื่อเป็นทางแก้ที่นำไปสู่การปฏิบัติ โดยการปฏิบัติเชิงสะท้อนความคิดแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับความสำคัญน้อยจะเน้นที่เนื้อหาและกระบวนการ และระดับความสำคัญมากคือ การสะท้อนเชิงข้อเสนอแนะ

5. การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่ทำแบบเดิม ๆ ไม่หลงในความสำเร็จ หรือแนวทางที่ใช้ได้ผล ก่อนการทำทุกครั้งต้องมีการคิดวิเคราะห์สภาพปัญหา คิดใคร่ครวญทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อการแก้ไข

6. การสนับสนุนการเรียนรู้ ประสิทธิภาพของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะได้ผลสูงสุดเมื่อในทีมมีสมาชิกคนหนึ่งที่ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ของกลุ่มโดยมีบทบาทเป็นผู้สอนงานหรือที่ปรึกษาของกลุ่ม

Marquardt (นงลักษณ์ หอดตระกูล. 2545: 119-121; อ้างอิงจาก Marquardt. 1999. Action Learning in Action. pp. 5-8) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้การเรียนรู้จากการปฏิบัติประสบความสำเร็จ 6 ประการ ได้แก่

1. ปัญหา หรือปัญหาที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้จากการปฏิบัติจะเกิดขึ้นได้จากการค้นพบปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของหน่วยงานที่จะส่งผลกระทบตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงองค์กรโดยรวมซึ่งปัญหาดังกล่าวจะต้องเป็นปัญหาที่อยู่ในขอบเขตอำนาจความรับผิดชอบของกลุ่ม

2. กลุ่ม ศูนย์กลางของการเรียนรู้จากการปฏิบัติคือ กลุ่มที่ร่วมกันเป็นทีมซึ่งควรมีขนาดประมาณ 4 – 8 คน อาจจะมาจากหน่วยงานต่างๆ ในองค์กร เพื่อให้การมองปัญหาเป็นไป อย่างหลากหลาย แต่ต้องเป็นคนที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ โดยตรง มีความยินดีและพร้อมที่จะทำงานร่วมกัน มีบทบาทที่สามารถจัดการกับปัญหานั้นๆ ได้

3. การตั้งคำถามและกระบวนการสะท้อนกลับ เทคนิคการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เน้นการตั้งคำถามที่ถูกต้อง ตรงประเด็น เน้นการสะท้อนสิ่งที่กลุ่มยังไม่รู้ โดยเริ่มจากการตั้งคำถามเพื่อหาความชัดเจนของปัญหา สะท้อนโดยคำตอบที่ได้รับ และหาแนวทางแก้ปัญหานั้น ก่อนการลงมือปฏิบัติจริง

4. ความตั้งใจที่จะลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ที่แท้จริงจะยังไม่เกิดขึ้น จนกว่าได้ลงมือปฏิบัติจริงและแผนปฏิบัตินั้นจะไม่สำเร็จเช่นกัน ถ้าไม่ได้ถูกนำไปใช้ ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มจึงจำเป็นต้องมีทั้งอำนาจที่จะจัดการกับปัญหาและมั่นใจว่าแผนนั้นจะถูกนำไปใช้จริง และการลงมือปฏิบัติจะช่วยเพิ่มเติมการเรียนรู้

5. พันธะสัญญาที่จะร่วมกันเรียนรู้ ในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ นั้น การเรียนรู้มีความสำคัญเท่ากับการลงมือปฏิบัติ ดังนั้นจึงมีความสำคัญมากที่กลุ่มจะต้องให้ความต่อเนื่องในการค้นหาข้อมูล การสะท้อนการเรียนรู้ การวางแผนการปฏิบัติจริง และความพยายามในการประเมินผล

6. การอำนวยความสะดวกกลุ่ม ผู้ที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกจะมีบทบาทในการจัดโครงสร้างและการออกแบบการประชุมกลุ่ม การตั้งคำถาม และกระบวนการสะท้อนกลับ ผู้อำนวยความสะดวก จะช่วยสมาชิกสะท้อนสิ่งที่ได้รับจากการสื่อสารภายในกลุ่ม ช่วยวางแผนการทำงานร่วมกัน รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องมุ่งไปให้สำเร็จเมื่อพบกับอุปสรรค

จากองค์ประกอบของการเรียนรู้จากการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัญหา กลุ่ม หรือทีมผู้สนับสนุนการเรียนรู้ มุมมองจากการตั้งคำถามและการคิดใคร่ครวญ พันธะสัญญาที่จะเรียนรู้ร่วมกัน แนวทางการแก้ไขปัญหา กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

6.3.4 ขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องมีการฝึกหัดเกิดความชำนาญ ทักษะ ความรู้ ดังนั้น การเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการทำกิจกรรม 4 กิจกรรม พร้อม ๆ กัน โดยที่แต่ละกิจกรรมจะส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดเรียนรู้และการตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่แน่นอนได้อย่างมั่นใจ (อังคินันท์ อินทรกำแหง, 2543: 92-104)

กิจกรรมที่ 1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ จะทำให้ผู้เรียนเกิดการสังสมประสบการณ์ต่อจนเกิดเป็นองค์ความรู้อย่างเป็นลำดับและต่อเนื่องในการนำไปใช้แก้ปัญหา

กิจกรรมที่ 2 การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (The creative problem solving) การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์จะแตกต่างจากการแก้ปัญหาทั่วไปคือ แนวทางการแก้ปัญหาทั่วไปอาจแก้ปัญหาเฉพาะอย่างได้ แต่การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์จะต้องมีวิธีการค้นหาคำตอบที่แตกต่าง มีความสลับซับซ้อนและวิธีการแก้ปัญหาได้คิดค้นไว้หลาย ๆ ทางและมีทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด

กิจกรรมที่ 3 การแสวงหาความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Acquisition of relevant knowledge) บุคคลต้องพยายามแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์ที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ อาจจะได้จากแหล่ง เช่น เพื่อนร่วมงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ ห้องสมุด

กิจกรรมที่ 4 กลุ่มสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน (The co-learner support group) ในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การตัดสินใจที่สำคัญคือการตัดสินใจของแต่ละบุคคลเอง โดยการสนับสนุนของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจะช่วยเหลือให้การตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งหากกลุ่มยอมรับและเข้าใจว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาร่วมกันของกลุ่มแล้วจะทำให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูล ประสบการณ์ของกลุ่ม การขจัดความไม่ชัดเจนให้หมดสิ้นไป การแนะนำ

แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ถูกต้องให้ และการช่วยเหลือชี้แจงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกิจกรรมที่เราทุกคนได้ทำกันเป็นประจำอยู่แล้ว แต่ยังไม่ได้มีการจัดทำให้เป็นระบบ ซึ่งขั้นตอนของการเรียนรู้จากการปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

1. สรุปการปฏิบัติงานหรือประสบการณ์ครั้งก่อน ๆ ว่าได้เรียนรู้อะไรบ้าง
2. ระบุปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดอะไร แก้อย่างไร ผลเป็นอย่างไร
3. ใครเป็นเจ้าของประสบการณ์นั้น เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ปรับปรุงการเรียนรู้และแนวปฏิบัติให้ดีขึ้น
4. สร้างระบบสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อเอื้อให้เกิดการแสวงหาแนวทางและโอกาสใหม่ ๆ เพื่อถ่ายโอน
5. ให้โอกาสทำงานร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมอง แนวทางอย่างใกล้ชิด
6. ระบุความขัดแย้ง พฤติกรรม ผลการแก้ไขที่เกิดขึ้นในแต่ละระยะของการดำเนินงานในกลุ่ม
7. พัฒนาเอกลักษณ์ในการเรียนรู้เมื่อกลุ่มมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
8. สรุปผลการเรียนรู้ของกลุ่มของสมาชิกแต่ละคน เมื่อเสร็จสิ้นการเรียนรู้หรือการทำงาน
9. วางแผนเพื่อการเรียนรู้ในอนาคต เพื่อให้ตอบรับกับความต้องการใหม่ ๆ จากขั้นตอนการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ไม่มีวิธีใดวิธีหนึ่งสำหรับแนวทางการเรียนรู้จากการปฏิบัติ กระบวนการที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับที่จะนำไปปรับใช้ในด้านใด และขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการเรียนรู้ (Rothwell, 1999: 12-17) ดังนั้นขั้นตอนที่อาจเป็นไปได้ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงมีดังนี้
1. แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมการเรียนรู้ออกเป็นทีมๆละประมาณ 5-7 คนและควรมีมากกว่า 2 กลุ่ม
2. แต่ละกลุ่มระบุให้เป็นเอกฉันท์ว่าจะศึกษาปัญหาใด ซึ่งปัญหานั้นทุกคนในทีมต้องเข้าใจและยอมรับ
3. งานหน้าที่ของทีม คือ บรรยายสภาพปัญหา อธิบายสาเหตุของปัญหา เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและระบุแผนการดำเนินการ อย่างน้อยในขั้นทดลองเพื่อแก้ปัญหา
4. แต่ละกลุ่มจัดทำแผนเป็นโครงการ ระบุเป้าหมาย ผลผลิต การดำเนินการ ระยะเวลาดำเนินการและงบประมาณ
5. เตรียมการนำเสนอ การอภิปรายในที่ประชุมใหญ่ เพื่อระดมสมองร่วมกัน กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ วิธีการตรวจสอบความสำเร็จและความเสี่ยงที่อาจทำให้เกิดขึ้นและส่งผลให้เกิดความล้มเหลว
6. กำหนดช่วงการแจ้งข้อมูลย้อนกลับซึ่งควรครอบคลุมข้อ 2 ถึง 4

7. ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกสนับสนุนการเรียนรู้ ควรแนะนำระบบการให้เกรดที่ควรจะใช้ในช่วงของการแจ้งผลการสะท้อนกลับ

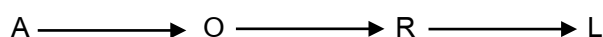
การเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถใช้ได้ในสถานที่และสถานการณ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการปฏิบัติ เช่น หากต้องการเน้นการเรียนรู้แบบเปิดกว้างแก่ผู้คนที่สามารถใช้สถานที่ในการดำเนินการที่ไม่ใช่ที่ทำงานของสมาชิกในทีมคนใดคนหนึ่ง แต่หากต้องการเน้นความรับผิดชอบและการตรวจสอบรายงานผลที่ได้ การดำเนินการเรียนรู้จากการปฏิบัติก็ควรใช้สถานที่ทำงานของสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ สุนันท์ สังข์อ่องและคณะ (2544) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาสมรรถภาพครูในการสร้างและใช้หลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการในระดับประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1. ศึกษาสมรรถภาพครูในการสร้างและใช้หลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการ 2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูต่อการนำหลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการไปใช้ในการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ครูผู้สอนในระดับประถมศึกษาจำนวน 87 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยโปรแกรมการพัฒนาครูและแบบสอบถามความคิดเห็น โดยใช้กระบวนการปฏิบัติในการพัฒนาสมรรถภาพครู ซึ่งกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนนี้คือ การให้ความรู้แก่ครู การให้ครูฝึกปฏิบัติ การทดลองปฏิบัติในสถานการณ์จริงและการประเมินติดตามผลและจากผลการวิจัย พบว่าครูมีสมรรถภาพในการสร้างและใช้หลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการในทุกระดับชั้นและมีการบูรณาการระหว่างวิชาโดยใช้หัวเรื่องเป็นหลักและครูมีความเห็นด้วยกับการนำหลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการไปใช้ในการสอน ซึ่งจากรายงานการวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสมรรถภาพครูสามารถพัฒนาได้ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติ นอกจากนั้น โจนส์ (Jones. 2002) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในหลักสูตรฝึกอบรมให้กับครูใหม่โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้กับนักศึกษาครูที่เพิ่งจะสำเร็จการศึกษาหรือที่เรียกว่าครูใหม่ พบว่า กระบวนการในพัฒนาสมรรถภาพของครูควรมุ่งเน้นในเรื่องการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสร้างทีมและการทำงานร่วมกัน

จากองค์ประกอบและขั้นตอนของการเรียนรู้จากการปฏิบัติและงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถภาพครูโดยใช้การปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การฝึกปฏิบัติและการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาสมรรถภาพของบุคคลได้ ซึ่งขั้นตอนการเรียนรู้จากการปฏิบัติสามารถสรุปได้เป็น 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์และกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือพัฒนา
2. การกำหนดกลุ่มหรือทีม
3. พันธะสัญญาร่วมกัน
4. การกำหนดแหล่งการเรียนรู้
5. การวางแผนการแก้ปัญหา
6. การดำเนินการแก้ปัญหาตามแผน
7. การนำเสนอผลการเรียนรู้และข้อปฏิบัติต่อไป

6.3.5 การประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติได้รับการยอมรับว่าสามารถพัฒนาความรู้ที่แท้จริงให้แก่บุคลากรทุกระดับชั้นได้ โดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะสอนให้ผู้ปฏิบัติงานเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ในงานจริง ๆ ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม การเรียนรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง มีขั้นตอนและวงจรง่าย ๆ ที่สามารถอธิบายได้ดังนี้คือ (สมโภชน์ นพคุณ. 2545: 150–154)

A = Action คือ การลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์จริง

O = Observation คือ การสังเกต ตรวจสอบว่าในการปฏิบัติจริงนั้นมีปัญหา อุปสรรคข้อจำกัด อะไร อย่างไร

R = Reflection คือ การสะท้อนความคิด ทบทวนสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นต้นเหตุและผล รวมทั้งปัจจัยแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ

L = Learning คือ ความรู้ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติงานที่ได้รับสามารถปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น สามารถเป็นบุคคลที่เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และปฏิบัติงานด้วยความชาญฉลาด

การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นวิธีการและกระบวนการที่เป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาบุคคลเป็นรายบุคคล และเป็นทีม เพื่อการแก้ไขปัญหา อุปสรรค ข้อบกพร่องในงานที่ปฏิบัติ พร้อมทั้งทำให้เกิดบทเรียนด้วยตนเองในการพัฒนาปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังตาราง 11

ตาราง 11 แสดงการเปรียบเทียบการเรียนรู้รูปแบบเดิมกับรูปแบบใหม่

รูปแบบเดิม	รูปแบบใหม่เมื่อผ่าน AL
- เน้นผลผลิตรวมที่เป็นรูปธรรม - เป็นแหล่ง / สถานที่มาร่วมกันทำงานเพื่อสร้างผลผลิต - สามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ได้ชัดเจนปรับเปลี่ยนค่อนข้างยาก - เน้นการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร - ผู้ปฏิบัติงานเป็นคนทำงานคนหนึ่งทำงานแยกกับคำตอบแทน - ความสัมพันธ์แบบหัวหน้า – ลูกน้องที่มีสายการบังคับบัญชาชัดเจนเข้มงวด - การทำงานเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติให้สำเร็จ	- เน้นผลการปฏิบัติโดยรวม ทั้งรูปธรรมและพฤติกรรม - เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเพิ่มผลการปฏิบัติงาน - มีความเกี่ยวพันเป็นระบบองค์รวมมากขึ้นซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนและยืดหยุ่นได้ง่ายและรวดเร็ว - เน้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและด้วยตนเองและ/หรือเป็นทีม - ผู้ปฏิบัติงานเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าและสามารถเรียนรู้เพิ่มคุณค่าอย่างต่อเนื่อง - ความสัมพันธ์เป็นแบบผู้สอนและผู้เรียน มีสัมพันธภาพที่ดีและไว้วางใจ เคารพเอื้ออาทรต่อกัน - การทำงานเป็นการแสวงหาโอกาสที่จะเรียนรู้และเพิ่มพูนความสามารถเพิ่มขึ้น

ที่มา: สมโภชน์ นพคุณ. (2545). “การพัฒนาระบบการเรียนรู้ในการฝึกอบรม”. การพัฒนาการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ. หน้า 154.

กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ จะสามารถผูกกิจกรรมหรืองานที่ต้องปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบหรือตามโครงสร้างขององค์กรเข้ากับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานนั้น ๆ ซึ่ง Marquardt (สมโภชน์ นพคุณ. 2545:155–156; อ้างอิงจาก Marquardt. 1999. Action Learning in Action.) กล่าวว่าประกอบด้วยปัจจัยทั้ง 12 ประการดังนี้

1. มีการคิดสะท้อนกลับเชิงวิเคราะห์จริงจึงโดยไม่เข้าข้างตนเองในกิจกรรมที่ทำลงไป (การวิเคราะห์อย่างเป็นธรรม)
2. มีการสอบถามหาข้อมูล ข้อคิดเห็นจากผู้อื่นที่ร่วมรู้เห็น รวมทั้งการตั้งคำถามแก่ตนเอง หรือแก่ผู้อื่นที่ร่วมในการปฏิบัติงานด้วย
3. มีจิตใจที่เปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นตรงข้าม พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยน
4. มีความมุ่งมั่นที่ชัดเจนในการพัฒนาความมีคุณค่าแก่ตนเอง

5. มีความสามารถในการจัดการบังคับควบคุมตนเองในการเรียนรู้ ได้จริงและเข้าใจตัวเองได้ชัดเจน

6. มีความอ่อนไหวยอมรับความเอื้ออาทรจากผู้อื่นและให้แก่ผู้อื่น เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่จะเรียนรู้ร่วมมือกัน

7. มีความสามารถและทักษะในการรับฟังอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์

8. มีความกล้าเผชิญกับคำติชม ความล้มเหลวจากการลงมือปฏิบัติ พร้อมกับไม่มีความเสแสร้งหรือปิดบังความล้มเหลวหรือข้อบกพร่อง

9. มีความสามารถในการสนับสนุนช่วยเหลือและนำผู้อื่นให้เกิดการเรียนรู้ได้ (เพราะสะท้อนความมุ่งมั่นของตนเองที่ต้องการเรียนรู้เช่นกัน)

10. มีความสามารถในการพูดชี้แนะให้ผู้อื่นสามารถคิดวิเคราะห์และเรียนรู้จากการลงมือทำจริง พร้อมทั้งมีความสามารถในการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ

11. มีความเฉลียวฉลาด รอบคอบและมีสำนึกที่ดีต่องาน ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อองค์กร

12. มีความระมัดระวัง ตื่นตัว และศึกษาเข้าใจตนเองอยู่เสมอ

การพัฒนาบุคลากรที่ยั่งยืนและต่อเนื่อง จะเกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง พร้อมกับมีโอกาสได้คิดวิเคราะห์สะท้อนกลับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง และมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง

จากปัจจัยทั้ง 12 ประการ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาบุคคลเป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถยกระดับสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติที่ดีต่องานได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและยังช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้ การเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ที่รอบคอบและการเรียนรู้ โดยกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติงานสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การรับรู้ ในการปฏิบัติงานให้ถูกต้องมีประสิทธิภาพ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องยึดมั่นความถูกต้องตามกฎหมายระเบียบที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน การปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องมีการหาความรู้ เทคนิควิธีการใหม่มาช่วยดำเนินการ

2. การเข้าใจ การที่บุคคลจะปฏิบัติงานหรือมีพฤติกรรมในการทำงานดี บุคคลนั้นจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการ กฎระเบียบและเป้าหมายของการปฏิบัติงานนั้น ซึ่งสามารถเสริมสร้างความเข้าใจ โดยการอธิบาย ชักถามและยกตัวอย่างประกอบหรือการฝึกปฏิบัติจะช่วยเพิ่มความเข้าใจในความรู้ที่ได้รับเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว ความเข้าใจยังช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีการปรับเปลี่ยนหรือความยืดหยุ่นในการทำงานมากขึ้นด้วย พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือโต้แย้งในที่ทีมงานได้ดี

3. การคิดวิเคราะห์ เป็นการเชื่อมโยงเหตุและผลของการปฏิบัติได้ พร้อมทั้งสามารถอธิบายองค์ประกอบของงานได้อย่างเป็นระบบและชัดเจน และสามารถระบุจุดอ่อน จุดแข็งของตนเอง ของทีม และของหน่วยงาน รวมทั้งสามารถดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

4. การเรียนรู้ เป็นการรวบรวมข้อมูลใหม่ ๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความสามารถให้เพิ่มขึ้น ปรับปรุงแก้ไขจุดอื่นต่าง ๆ อย่างครบถ้วนและพร้อมจะให้ความร่วมมือร่วมใจในทีมงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยผู้ปฏิบัติงานจะตระหนักรู้เสมอว่าการปฏิบัติงานเป็นโอกาสได้แสดงความรู้ ความสามารถที่มีอยู่และได้เรียนรู้เพิ่มพูนทักษะความรู้และความสามารถเพิ่มขึ้น

6.3.6 การประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นการประเมินทั้งผู้ปฏิบัติ กลุ่ม และ ผู้อำนวยการกลุ่มหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย คุณค่าของการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงอยู่ที่การที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการประเมิน ดังนั้นการออกแบบการประเมินการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงเป็นการออกแบบที่สะท้อนผลการปฏิบัติและข้อคิดเห็นของผู้ปฏิบัติ กลุ่ม และผู้อำนวยการกลุ่มหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย (McGill; & Brockbank. 2004: 238–243)

การประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติ จะถูกออกแบบตามจุดมุ่งหมายหรือคุณลักษณะของผู้เรียนที่กำหนดไว้ โดยการประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติจะพิจารณาในเรื่องดังนี้

1. กระบวนการที่เอื้อต่อความสำเร็จ
2. การพัฒนาของกลุ่ม
3. ทักษะและความรู้ที่ผู้ปฏิบัติแต่ละคนได้รับ

ดังนั้นการประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติจึงมีลักษณะในการประเมินสรุปได้ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. การประเมินผู้ปฏิบัติ ในการประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติ นั้น จะพิจารณาจากผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตามคุณลักษณะหรือจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยก่อนที่จะมีการประเมิน ผู้ประเมินจะต้องแจ้งรายละเอียดให้ผู้ปฏิบัติได้ทราบก่อนการดำเนินงาน ซึ่งในรายละเอียดดังกล่าวจะประกอบด้วย 1) ขั้นตอนและกระบวนการประเมินตลอดการปฏิบัติ 2) คำถามในการประเมินสำหรับผู้ปฏิบัติเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน และ 3) วิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติและข้อควรระวังของผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ในการกำหนดรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้การปฏิบัติ ผู้ประเมินจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินด้วยคำถามที่ใช้สำหรับประเมินผู้ปฏิบัติ จะเป็นแบบสอบถามที่ประกอบด้วยข้อคำถามที่มีลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ 1) การ

พัฒนาของผู้ปฏิบัติ 2) การจัดการและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของกลุ่ม 3) การปฏิบัติข้ามขอบเขต และ 4) คำถามอื่น ๆ

2. การประเมินการพัฒนาของกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะต้องมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ซึ่งกันและกันรวมทั้งกระบวนการที่ง่ายต่อการปฏิบัติงานด้วย ดังนั้นในการประเมินการพัฒนาของกลุ่ม จึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ของกลุ่ม ทั้งภายในและระหว่างกลุ่ม โดยมีผู้ประเมินเป็นผู้ให้การสนับสนุนโดยใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาของกลุ่ม นอกจากนั้นผู้ประเมินยังเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสารรายงานการปฏิบัติของกลุ่มไว้ในรายงานของผู้ประเมินด้วย

3. การประเมินผู้อำนวยการกลุ่ม ผู้อำนวยการกลุ่มเป็นผู้ที่มีบทบาทในการตั้งคำถามและวางแผนการทำงานร่วมกัน รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องมุ่งไปให้สำเร็จเมื่อพบกับอุปสรรค โดยคำถามที่ใช้ในการกระตุ้นการดำเนินงานของกลุ่มจะมีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้บริหารกลุ่มต่อกระบวนการกลุ่ม 2) ความแตกต่างของการดำเนินการของกลุ่มที่เกิดขึ้นในความคิดของผู้บริหารกลุ่ม และ 3) ข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการประเมิน

6.3.7 ประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ

การเรียนรู้จากการปฏิบัติจะก่อให้เกิดคุณลักษณะของการทำงานร่วมกันหลายประการ ดังนี้

1. ช่วยในการแก้ไขปัญหาการทำงานที่ยากและท้าทาย สร้างความเชี่ยวชาญแก่ผู้ปฏิบัติ
2. ช่วยสร้างทีมงานที่เหนียวแน่น ร่วมกันแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด ประหยัดและคุ้มค่า
3. พัฒนาระบบการคิด การเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกของทีมให้มีความคิดสร้างสรรค์
4. สร้างสายสัมพันธ์ การสื่อสารที่ดีต่อกัน มีส่วนในการสร้างภาวะผู้นำในองค์กร
5. ช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี
6. มีส่วนช่วยในการปรับเปลี่ยนบทบาทของนักพัฒนาบุคคล ให้เข้าสู่บทบาทของผู้มีส่วนร่วมผลักดันการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาได้

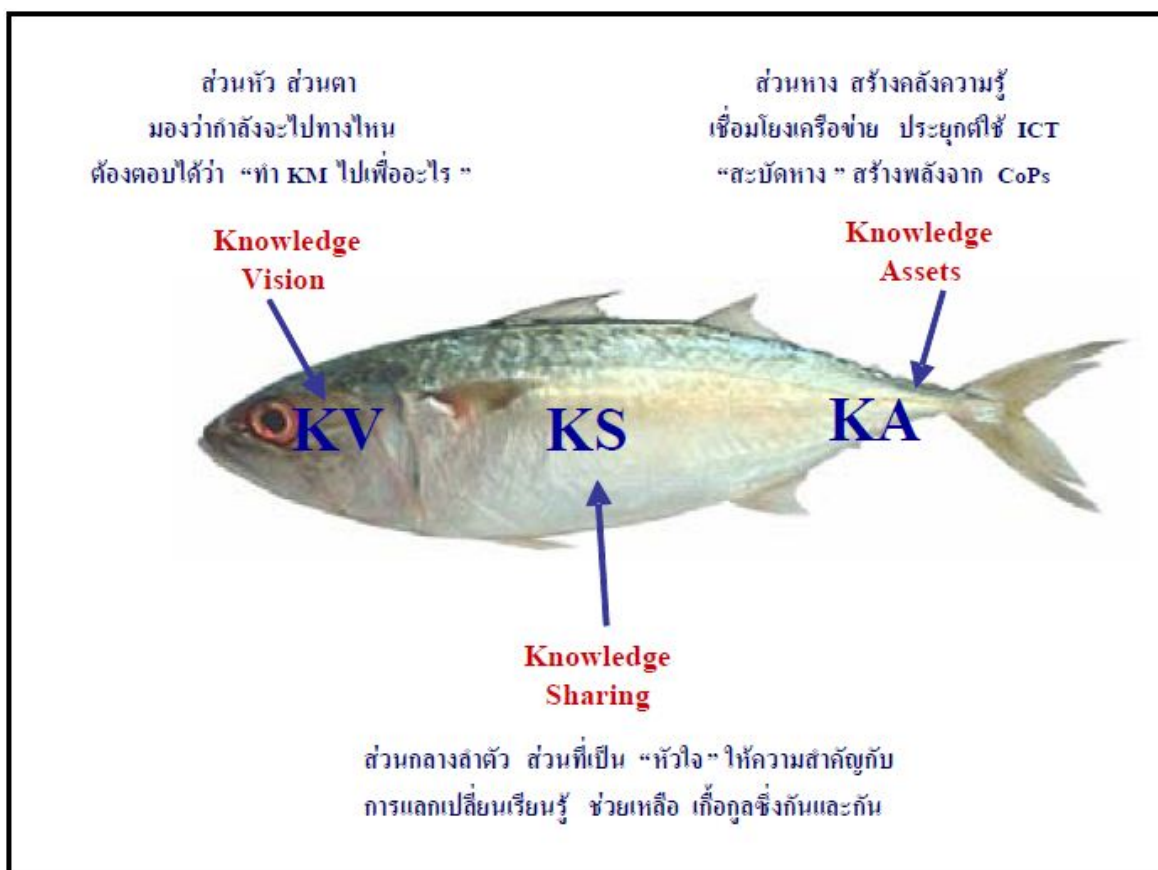
จากการศึกษาข้อมูลการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่นำเสนอมาข้างต้น จะเห็นว่า การประเมินผลการปฏิบัติเป็นการประเมินที่ครอบคลุมทั้งการประเมินผู้ปฏิบัติและกระบวนการกลุ่ม นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกประเมินและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกประเด็นที่มีความสำคัญและสอดคล้องไปเป็นแนวทางในการกำหนดส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี โดยที่ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดและ

ขั้นตอนของการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้การสอนและใช้แนวคิดการประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นแนวทางประกอบการวัดพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

6.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

การแบ่งปันความรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กรประสบความสำเร็จและก้าวไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ได้ ถ้ามีบุคคลใดค้นพบความรู้ใหม่หรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้น แล้วนำความรู้นั้นไปรวบรวมจัดเก็บ แต่ไม่ได้มีการแบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่นหรือนำความรู้นั้นกลับมาใช้ใหม่ ความรู้ที่เกิดขึ้นจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับองค์กรโดยรวม เนื่องจากความรู้ถือเป็นสินทรัพย์ที่มีความสำคัญที่สุดในองค์กร ผู้บริหารองค์กรต่างๆ จึงพยายามที่จะรวบรวมและจัดเก็บความรู้แบบชัดแจ้ง และความรู้แบบฝังลึกให้อยู่กับองค์กรมากกว่าอยู่ในเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะความรู้เหล่านั้นจะหายไปเมื่อบุคลากรนั้นออกจากงานหรือเกษียณอายุไป เช่น การจัดทำฐานข้อมูลที่เก็บรวบรวมความรู้ชัดแจ้งไว้รวมถึงถ่ายโอนความรู้แบบแฝงโดยการเชื่อมโยงบุคลากรต่างๆ ให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น (Hansen, Nohria, & Tierney, 1999) อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปก็ยังมีแนวโน้มที่จะเก็บสะสมความรู้และไม่แบ่งปัน เพราะกลัวที่จะเสียอำนาจและสูญเสียความมั่นคงในอาชีพไป (Ives, Torrey, & Gordon, 2002) นอกจากนี้การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้บุคลากรต้องมีความตั้งใจหรือมีเจตนาในการแบ่งปันความรู้ก่อน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มีความสำคัญให้กระบวนการจัดการความรู้ประสบผลสำเร็จที่สามารถอธิบายได้ด้วย “โมเดลปลา” ซึ่งเป็นโมเดลอย่างง่ายที่เปรียบการจัดการความรู้ เหมือนกับปลาหนึ่งตัวที่มี 3 ส่วน ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 โมเดลการจัดการความรู้ : โมเดลปลา

ที่มา: การจัดการความรู้. (ออนไลน์). จาก <http://www.pt.mahidol.ac.th/km/index.php/what-is-km>. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2557.

1. ส่วน “หัวปลา” (Knowledge Vision- KV) หมายถึง ส่วนที่เป็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์ หรือทิศทางของการจัดการความรู้ โดยก่อนที่จะทำจัดการความรู้ ต้องตอบให้ได้ว่า “เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร ?” โดย “หัวปลา” นี้จะต้องเป็นของ “คุณกิจ” หรือ ผู้ดำเนินกิจกรรม KM ทั้งหมด โดยมี “คุณเอื้อ” และ “คุณอำนวย” คอยช่วยเหลือ
2. ส่วน “ตัวปลา” (Knowledge Sharing-KS) เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญ ซึ่ง “คุณอำนวย” จะมีบทบาทมากในการช่วยกระตุ้นให้ “คุณกิจ” มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ โดยเฉพาะความรู้ซ่อนเร้นที่มีอยู่ในตัว “คุณกิจ” พร้อมอำนวยให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบเป็นทีม ให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ ยกระดับความรู้ และเกิดนวัตกรรม
3. ส่วน “หางปลา” (Knowledge Assets-KA) เป็นส่วนของ “คลังความรู้” หรือ “ขุมความรู้” ที่ได้จากการเก็บสะสม “เกร็ดความรู้” ที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ตัวปลา”

ซึ่งเราอาจเก็บส่วนของ “หางปลา” นี้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ICT ซึ่งเป็นการสกัดความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัด นำไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ พร้อมยกระดับต่อไป

จากการศึกษาข้อมูลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) จะเป็นส่วนที่สำคัญของการจัดการความรู้ เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยความสมัครใจ เพื่อร่วมสร้างความเข้าใจหรือพัฒนาแนวปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

6.4.1 องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีอยู่ด้วยกัน 3 องค์ประกอบ ได้แก่

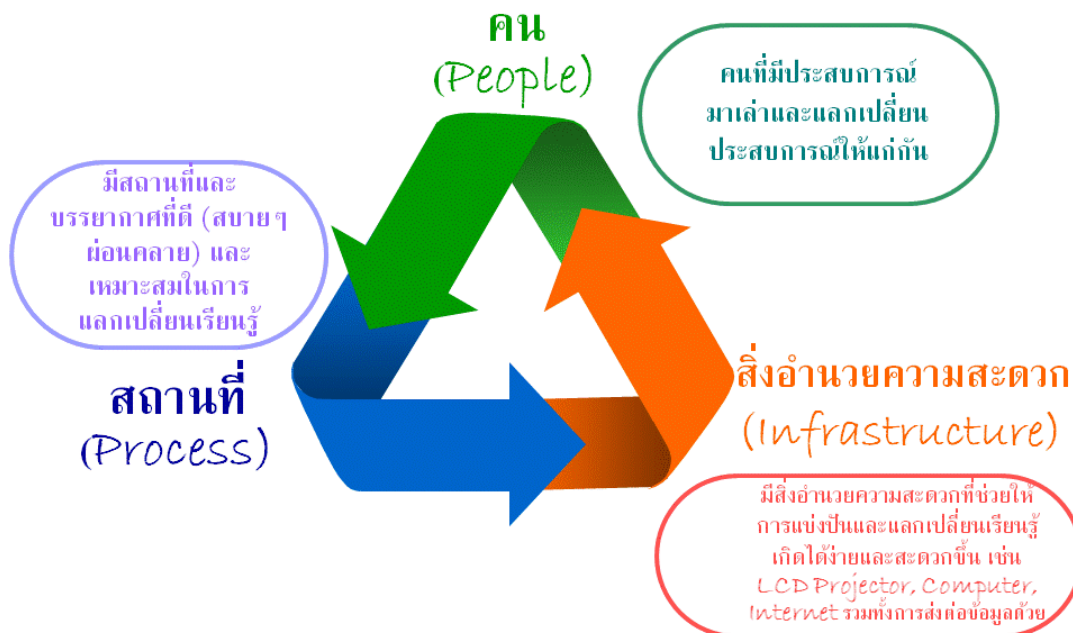
1. คน (People) ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นแหล่งศูนย์รวมของความรู้ที่สมควรนำออกมาแบ่งปันเป็นอย่างยิ่ง โดยก็ควรจะเป็นคนที่มีความรู้จากการปฏิบัติจริง และอยากจะมาแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้นั้น ด้วยความเต็มใจ

2. สถานที่ และบรรยากาศ (Place) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีชีวิตชีวาและน่าสนใจ เพราะสถานที่และบรรยากาศที่ดี (สบายๆ ผ่อนคลาย) มีความเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มคน จะทำให้คนเหล่านั้นมาเจอกันพูดคุย ปรึกษา วิเคราะห์ปัญหา แบ่งปัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างสบายใจ

3. สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Infrastructure) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยให้ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดได้ง่ายและสะดวกขึ้น เช่น กระดานสำหรับเขียน คอมพิวเตอร์สำหรับการสรุปและจัดเก็บความรู้รวมถึงการแบ่งปัน (Share) หรือการส่งต่อข้อมูล

องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงดังภาพประกอบ 8

องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

ภาพประกอบ 8 องค์ประกอบหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ที่มา: การแลกเปลี่ยนเรียนรู้. (ออนไลน์). จาก <http://kminbusiness.wordpress.com>. สืบค้น เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2557.

เมื่อมีองค์ประกอบทั้ง 3 ประการพร้อมแล้ว การที่จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบความสำเร็จ และใช้ประโยชน์ได้จริง ก็ควรคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญๆ ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล (Effective Knowledge Sharing) 6 ประการ ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ชัดเจน
 2. สร้างผู้นำที่เป็นแบบอย่าง
 3. สร้างเครือข่ายของผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ (Human Networks)
 4. กำหนดวิธีการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เหมาะกับวัฒนธรรมองค์กร
 5. แบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่นำไปใช้ในงานประจำวันได้
 6. สร้างแรงจูงใจที่สนับสนุนการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- ปัจจัยหลักของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงดังภาพประกอบ 9

ปัจจัยหลักของการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ภาพประกอบ 9 ปัจจัยหลักของการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ที่มา: การแลกเปลี่ยนเรียนรู้. (ออนไลน์). จาก <http://kminbusiness.wordpress.com>. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2557.

กล่าวโดยสรุป การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ที่มีประสิทธิผลนั้น จะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ คน สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยพิจารณา 6 ปัจจัยหลักข้างต้น ด้วยการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างแท้จริง

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ได้นำเสนอมาตั้งแต่หัวข้อ 6.1 – 6.4 จะเป็นข้อมูลให้ผู้วิจัยนำประเด็นที่สำคัญและสอดคล้องกันไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและการประเมินผล

6.5 กระบวนการสืบสอบและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม (Group Investigation Instructional Model)

Joyce & Weil (1996: 80-88) เป็นผู้พัฒนารูปแบบนี้จากแนวคิดหลักของ Thelen 2 แนวคิด คือแนวคิดเกี่ยวกับการสืบเสาะแสวงหาความรู้ (inquiry) และแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ (knowledge) Thelen ได้อธิบายว่า สิ่งสำคัญที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกหรือความต้องการที่จะสืบค้น หรือเสาะแสวงหาความรู้ก็คือตัวปัญหา แต่ปัญหานั้นจะต้องมีลักษณะที่มีความหมายต่อผู้เรียนและท้าทายเพียงพอที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะแสวงหาคำตอบ นอกจากนั้นปัญหาที่ชวนให้ เกิดความงุนงงสงสัย หรือก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด จะยิ่งทำให้ผู้เรียนเกิดความต้องการ ที่จะเสาะแสวงหาความรู้หรือคำตอบมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมนุษย์อาศัยอยู่ในสังคม ต้องมีปฏิสัมพันธ์ กับผู้อื่นในสังคม เพื่อสนองความต้องการของตนทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และ สังคม ความขัดแย้งทางความคิดที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือในกลุ่ม จึงเป็นสิ่งที่บุคคลต้องพยายามหา หนทางขจัดแก้ไขหรือจัดการทำความเข้าใจให้เป็นที่น่าพอใจหรือยอมรับทั้งของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง ส่วนในเรื่อง “ความรู้” นั้น Thelen มีความเห็นว่า ความรู้เป็นเป้าหมายของกระบวนการสืบสอบ ทั้งหมด ความรู้เป็นสิ่งที่ได้จากการนำประสบการณ์หรือความรู้เดิมมาใช้ในประสบการณ์ใหม่ ดังนั้น ความรู้จึงเป็นสิ่งที่ค้นพบผ่านกระบวนการสืบสอบโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์

รูปแบบการเรียนการสอนนี้มุ่งพัฒนาทักษะในการสืบสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจ โดยอาศัยกลุ่มซึ่งเป็นเครื่องมือทางสังคมช่วยกระตุ้นความสนใจหรือความอยากรู้และช่วยดำเนินการ แสวงหาความรู้หรือคำตอบที่ต้องการ โดยมีกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบเป็น 6 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาหรือสถานการณ์ที่ชวนให้งุนงงสงสัย ปัญหาหรือสถานการณ์ที่ใช้ในการกระตุ้นความสนใจและความต้องการในการสืบสอบและแสวงหา ความรู้ต่อไปนั้น ควรเป็นปัญหาหรือสถานการณ์ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความสนใจของ ผู้เรียน และจะต้องมีลักษณะที่ชวนให้งุนงงสงสัย เพื่อท้าทายความคิดและความใฝ่รู้ของผู้เรียน

ระยะที่ 2 ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาหรือสถานการณ์นั้น ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และพยายามกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง หรือความแตกต่างทางความคิดขึ้น เพื่อท้าทายให้ผู้เรียนพยายามหาทางเสาะแสวงหาข้อมูลหรือ วิธีการพิสูจน์ทดสอบความคิดของตน เมื่อมีความแตกต่างทางความคิดเกิดขึ้น ผู้สอนอาจให้ผู้เรียน ที่มีความคิดเห็นเดียวกันรวมกลุ่มกัน หรืออาจรวมกลุ่มโดยให้แต่ละกลุ่มมีสมาชิกที่มีความคิดเห็น แตกต่างกันได้

ระยะที่ 3 ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวางแผนในการแสวงหาความรู้ เมื่อกลุ่มมีความคิดเห็นแตกต่างกันแล้ว สมาชิกแต่ละกลุ่มช่วยกันวางแผนว่า จะแสวงหาข้อมูลอะไร กลุ่มจะพิสูจน์อะไร จะตั้งสมมติฐานอะไร กลุ่มจำเป็นต้องมีข้อมูลอะไร และจะไปแสวงหาที่ไหน หรือ จะได้ข้อมูลนั้นมาได้อย่างไร จะต้องใช้เครื่องมืออะไรบ้าง เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว จะวิเคราะห์อย่างไร และสรุปผลอย่างไร ใครจะช่วยทำอะไร จะใช้เวลาเท่าใด ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะ

การสืบสอบ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และทักษะกระบวนการกลุ่ม ผู้สอนทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการทำงานให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการวางแผน แหล่งความรู้ และการทำงานร่วมกัน

ระยะที่ 4 ให้ผู้เรียนดำเนินการแสวงหาความรู้ ผู้เรียนดำเนินการเสาะแสวงหาความรู้ตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ ผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำและติดตามการทำงานของนักเรียน

ระยะที่ 5 ให้ผู้เรียนวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลข้อมูล นำเสนอและอภิปรายผล เมื่อกลุ่มรวบรวมข้อมูลได้มาแล้ว กลุ่มทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล ต่อจากนั้นจึงให้แต่ละกลุ่มนำเสนอผล อภิปรายผลร่วมกันทั้งชั้น และประเมินผลทั้งทางด้านผลงานและกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับ

ระยะที่ 6 ให้ผู้เรียนกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการสืบเสาะหาคำตอบต่อไป การสืบสอบและเสาะแสวงหาความรู้ของกลุ่มตามขั้นตอนข้างต้นช่วยให้กลุ่มได้รับความรู้ ความเข้าใจ และคำตอบในเรื่องที่ศึกษา และอาจพบประเด็นที่เป็นปัญหาชวนให้궁นงสงสัยหรืออยากรู้ต่อไป ผู้เรียนสามารถเริ่มต้นวงจรการเรียนรู้ใหม่ ตั้งแต่ขั้นที่ 1 เป็นต้นไป การเรียนการสอนตามรูปแบบนี้จึงอาจมีต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน

การจัดกิจกรรมจากการเรียนตามรูปแบบการเรียนการสอนนี้ ผู้เรียนจะสามารถสืบสอบและเสาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เกิดความใฝ่รู้และมีความมั่นใจในตนเองเพิ่มขึ้น และได้พัฒนาทักษะการสืบสอบ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และทักษะการทำงานกลุ่ม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะนำไปใช้ออกแบบกิจกรรมในการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนต่อไป

7. การพัฒนาหลักสูตร

7.1 ความหมายของหลักสูตร

ความหมายของ “หลักสูตร” (Curriculum) มีนักการศึกษาและนักวิชาการให้ความหมายไว้ 5 ลักษณะ ได้แก่ หมายถึง “แผน” (Plan) ที่วางไว้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Tyler. 1950; Taba.1962 ;ไพศาล หวังวานิช. 2543) หมายถึง “ประสบการณ์” (Experiences) ที่โรงเรียนวางแผนไว้ให้กับผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนและเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร (Dewey. 1958; Hollis Caswell ;& Doak Campbell. 1935; Collin Marsh;& George Willis.2003) หมายถึง สนามแห่งการเรียนรู้ (Field of study) (William Reid ; Schubert; แทนเนอร์ (Tanner ;& Tanner) หมายถึง “เนื้อหาวิชา” (Subject Matter) หรือ เนื้อหาสาระ ที่จัดให้เรียนเป็นระดับชั้น (Ornstein ;& Hunkins. 2009 : 11; Beauchamp. 1968) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ในส่วนที่เป็นเนื้อหาหรือกิจกรรมที่ปรับขยายการสอนให้กว้างออกไปจากขอบเขตที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยยึดเอาความสนใจของผู้เรียนหรือจุดเน้นของสถานศึกษาเป็นตัวกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนประสบการณ์ทางการศึกษาที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการในสภาพสังคมปัจจุบัน และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งหลักสูตรเสริมอาจเป็นการปรับปรุงใหม่หรือการเพิ่มเติมในบางเรื่อง” (Freeman. 1920 ; Davis ;& Rimm. 1989; Howley, Howley ;& Pendarvis. 1986)

สรุปได้ว่า หลักสูตร คือ แผนที่วางเอาไว้ประกอบด้วยเนื้อหาและประสบการณ์ ที่มุ่งจัดให้กับผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน

7.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร มีพื้นฐานแนวคิดโดยทั่วไปซึ่งค่อนข้างได้รับอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีของ Tyler (1949) คือ การตอบคำถามหลัก 4 คำถาม ได้แก่ ความมุ่งหมายอะไรที่สถาบันการศึกษาต้องการให้บรรลุ ต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไรจึงจะบรรลุความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ จะจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไรเพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและจะประเมินประสิทธิภาพของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างไร ซึ่งนักวิชาการที่มีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบของหลักสูตรตามแนวคิดของ Tyler คือ Ornstein ;& Hunkins (1988 : 168-170) ที่เสนอแนวคิดขององค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ประการ คือ จุดมุ่งหมาย (Objectives) เนื้อหาวิชา (Content) ประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience) และการประเมินผล (Evaluation) ขณะที่ Taba (1962) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรที่แตกต่างจาก Tyler คือ หลักสูตรควรมีขั้นตอนการพัฒนา 7 ขั้นตอน ได้แก่ การวินิจฉัยความต้องการ การกำหนดจุดประสงค์ การเลือกเนื้อหาสาระ การจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผล

นักพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาของไทย ได้ขยายความเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร ดังนี้ (สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2537 : 97 ; บุญชม ศรีสะอาด. 2546 : 11; รุจิร ภูสาระ. 2545 : 8-9; สุนีย์ ภูพันธุ์. 2546 : 18-19)

หลักสูตร ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย (Objective) เป็นส่วนที่ระบุถึงปรัชญา แนวความเชื่อที่เป็นปณิธานของหลักสูตร เป็นข้อความหรือสมมุติฐานที่แสดงถึงจุดมุ่งหมายในการสอนของผู้สอนซึ่งควรจะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาระดับชาติ จุดประสงค์สามารถกำหนดได้หลายระดับ เช่น ระดับเป้าประสงค์ (Goal) จุดมุ่งหมาย (Purpose) เป็นต้น จุดประสงค์เหล่านี้มีความเฉพาะเจาะจงแตกต่างกัน จะครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน จำแนกเป็น 3 ด้านหลัก คือ ด้านความรู้ หรือสติปัญญา (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) ด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตร เพราะจุดมุ่งหมายสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตรว่ามีความสมบูรณ์และเหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมเพียงใด กระบวนการกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตรจึงต้องกระทำอย่างมีระบบ เป็นวิทยาศาสตร์ และครอบคลุมบริบทต่าง ๆ ได้แก่ ปรัชญาการศึกษา แผนและนโยบายของชาติ จุดมุ่งหมายทางการศึกษาในระดับนั้น ๆ การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความต้องการของกลุ่มผู้เรียน รวมถึงจุดเน้นของสถานศึกษาในช่วงเวลานั้น ๆ

2. เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ (Content and Experience) เป็นข้อความที่แสดงถึงเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ รวมถึงทางเลือกให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนวิชาที่ตรงกับความถนัดและความสนใจ การพิจารณาคัดเลือกเนื้อหาและประสบการณ์ การเรียงลำดับเนื้อหาสาระและกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสม ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดประสงค์และเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญ มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้

3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience Organization) เป็นข้อความที่แสดงถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้พิจารณาดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ การพิจารณาการจัดประสบการณ์ ผู้สอนควรคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสามารถ

4. การประเมินผล (Assessment) เป็นข้อความที่แสดงถึงเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการประเมินรายวิชาและผลงานของผู้เรียน ผู้สอนต้องมีเครื่องมือในการวัดคุณลักษณะผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงของผู้เรียน

องค์ประกอบทั้ง 4 เรียงลำดับก่อน – หลังโดยมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์เป็นตัวนำทางไปกำหนดสิ่งที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ทำให้เห็นแนวทางในการจัดเนื้อหาสาระ ประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างสอดคล้อง ตอบสนองต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมไปถึงสื่อการเรียนการสอนและการประเมิน

7.3 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

กรมวิชาการ (2546: 4-5) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรของสถานศึกษาที่คณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องจัดทำขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนได้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เหมาะสมกับบริบทความพร้อมของชุมชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของนักเรียน โดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

1. ศึกษาวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานักเรียน เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

2. ศึกษาข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา และสภาพแวดล้อมสถานศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนให้ตรงตามบริบทของสถานศึกษา

3. วางแผนจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน และประเมินผลให้ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้จริง

4. กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากิจกรรมพัฒนานักเรียน ครูที่ปรึกษากิจกรรมพัฒนานักเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน ครอบคลุมตั้งแต่การนิเทศ การติดตามผล และการประเมินผล

5. กำหนดแนวทางการประเมินผลผ่านกิจกรรมแต่ละภาคเรียน ชั้นปี และช่วงชั้น ให้เป็นไปตามที่สถานศึกษากำหนด

นักวิชาการด้านหลักสูตร เสนอแนะแนวคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญ 5 ประการ (Piirto. 1994: 377-400) ดังนี้

1. การจัดหลักสูตรควรอยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียน ในการขยายหลักสูตรหลักไปสู่การพัฒนาหลักสูตรใหม่ ควรเพิ่มเติมเนื้อหาที่สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน โดยพิจารณาจากความสามารถด้านการเรียนรู้ ความกว้างและความลึกของเนื้อหา

2. หลักสูตรควรมีความเข้มข้นในวิชาการอย่างพอเหมาะ และเป็นสาระที่น่าสนใจ

3. หลักสูตรควรเป็นสหวิทยาการ ที่ประกอบด้วยหลากหลายวิชา เช่น ศิลปะ มนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษา และปรัชญา เป็นต้น

4. หลักสูตรควรให้ความสำคัญใน 6 ด้าน โดยใน 5 ด้านแรกได้รับแนวคิดจาก Eisner (1985) ซึ่งได้กล่าวไว้ในปี 1985 และ Gardner (วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. 2544: 82; อ้างอิงจาก Gardner. 1990) ได้เพิ่มแนวคิดอีก 1 ด้านในปี 1991 ความสำคัญดังกล่าวทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 สร้างหลักสูตรในฐานะที่เป็นความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ส่วนบุคคล ด้านที่ 2 หลักสูตรต้องมีส่วนประกอบที่เป็นเทคโนโลยีหรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ด้านที่ 3 จัดหลักสูตรให้มีฐานะที่เป็นเหตุผลนิยมทางวิชาการ ด้านที่ 4 หลักสูตรควรมุ่งเน้นการปรับตัวทางสังคม ด้านที่ 5 หลักสูตรต้องมีลักษณะ

ที่เป็นแบบการพัฒนากระบวนการทางความคิด และด้านที่ 6 หลักสูตรต้องแสดงวิธีการไปสู่การหยั่งรู้ในผลผลิต

5. หลักสูตรควรมีความสมดุล มีความเป็นบูรณาการ และมีความต่อเนื่องที่บ่งบอกถึงความหมาย

สรุปได้ว่า เกณฑ์สำคัญสำหรับหลักสูตรต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะการเรียนรู้เชิงวิชาการ เป็นสหวิทยาที่มีความหลากหลายของสาขาวิชา มีโครงสร้าง 6 ด้านคือ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล มมองประกอบของเทคโนโลยีสมัยใหม่ หลักการและเหตุผลเชิงวิชาการ การปรับตัวทางสังคมการพัฒนากระบวนการทางปัญญาและการใช้ทักษะเชิงความคิด โดยหลักสูตรควรมีความสมดุลในทุกด้านดังที่กล่าวมาและสามารถบูรณาการไปสู่คุณค่าความหมายในการใช้ในชีวิตจริงได้

กรมวิชาการ (2546: 34) ได้กำหนดวัตถุประสงค์การจัดหลักสูตรที่เน้นความถนัดและเน้นความสนใจของนักเรียนไว้ดังนี้

1. พัฒนาความรู้ ความสามารถด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดทักษะประสบการณ์ ทั้งวิชาการและวิชาชีพตามทักษะ

2. มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

3. มีสุขภาพและบุคลิกภาพทางด้านร่างกายและจิตใจที่ดี

4. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

5. มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในระบอบประชาธิปไตย

สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ (2548 : 2) ได้ระบุเป้าหมายของการจัดหลักสูตรที่มีต่อผู้เรียน ดังนี้

1. ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย เกิดความรู้ ทักษะกระบวนการ และทักษะทางวิชาการและวิชาชีพอย่างกว้างขวางมากขึ้น

2. ผู้เรียนค้นพบความสนใจ ความถนัด และพัฒนาความสามารถพิเศษเฉพาะตัวเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคต

3. ผู้เรียนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่าง ๆ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพ

4. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมในการดำเนินชีวิต และเสริมสร้างศีลธรรม จริยธรรม

5. ผู้เรียนมีจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติ

Davis; & Rimm (1994: 105-106, 123) ได้ระบุว่าการเพิ่มสาระและกระบวนการในหลักสูตรจะต้องเป็นไปทั้งแนวลึก กว้าง และเข้มข้น อย่างเหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของนักเรียน เพื่อความรู้และทักษะที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะทักษะการคิดนักเรียนจะเป็นผู้เลือกสาระและศึกษาสาระนั้นอย่างลุ่มลึก ยุทธศาสตร์ของหลักสูตรที่สำคัญจึงเป็นวิธีการบรรลุเป้าหมายของกระบวนการและสาระซึ่งเป้าหมายกระบวนการเป็นการพัฒนาทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ขณะที่สาระจะเป็นเนื้อหา

ในรายวิชา โครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ในการพัฒนากระบวนการหรือทักษะ การพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการ ให้เกิดกับนักเรียน โดยวิเคราะห์คุณลักษณะของนักเรียนอันพึงประสงค์ของแต่ละโรงเรียนเป็นตัวตั้ง ซึ่งเป็นการแสดงลักษณะที่โดดเด่นของคน เช่น ระบบการคิด การใฝ่รู้ ค่านิยม และคุณธรรมจริยธรรมซึ่งหลอมรวมเป็นบุคลิกภาพ นักเรียนจะได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพเหล่านี้ผ่านกิจกรรมพัฒนานักเรียน เพื่อบรรลุคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

สรุปได้ว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นในครั้งนี้ เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อเพิ่มเติมหรือปรับขยายเนื้อหาของการเรียนรู้ที่ไม่มีในหลักสูตรปกติ โดยมีการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรทั้งความลึกและความกว้างมากขึ้น หรือเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ที่สำคัญให้กับผู้เรียนมากที่สุด ตามความต้องการของสภาพสังคมปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่รอบด้านมากขึ้น โดยมีได้จำกัดเพียงด้านความรู้ หรือสติปัญญา แต่รวมถึงการพัฒนาการทางด้านจิตใจ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และสามารถบูรณาการไปสู่คุณค่าความหมายในการใช้ชีวิตจริงได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายสำคัญของการจัดหลักสูตรคือ เพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ ให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของหลักสูตรแกนอีกด้วย

7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

อดุล นาเคโร (2551) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการตนเองโดยใช้กิจกรรมแนะแนว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยทำการศึกษาองค์ประกอบของความสามารถในการจัดการกับตนเอง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การรู้จักตนเอง การบริหารเวลา การจัดการกับอารมณ์ตนเอง และการมีวินัยในตนเอง กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การประเมินโครงสร้างหลักสูตร ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร และขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ประชากรที่ใช้ในการทดลองหาประสิทธิภาพของหลักสูตร ได้แก่ นักเรียนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านบางเทา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดภูเก็ต ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 4 ห้องเรียน จำนวน 127 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองหาประสิทธิภาพของหลักสูตร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านบางเทา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดภูเก็ต ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 63 คน กำหนดเนื้อหาเป็น 4 หน่วยกิจกรรม ระยะเวลาในการทดลองกำหนดทดลองใช้หลักสูตรในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2550 เป็นเวลา 10 สัปดาห์ จำนวน 18 ชั่วโมง โดยแบ่งเป็นชั่วโมงสำหรับจัดกิจกรรม 16 ชั่วโมง และเป็นชั่วโมงสำหรับการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนอีก 2 ชั่วโมง ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า ความสามารถในการจัดการตนเอง หลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.001 ค่าเฉลี่ยคะแนนความสามารถในการจัดการตนเอง หลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความเหมาะสมของการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยคะแนนด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสามารถในการจัดการตนเอง ระหว่างกระบวนการเรียนกับผลสัมฤทธิ์ สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ค่าเฉลี่ยคะแนนด้านเจตคติ ต่อความสามารถในการจัดการตนเอง สูงกว่าเกณฑ์ 3.50 และค่าเฉลี่ยคะแนนด้านคุณลักษณะความสามารถในการจัดการตนเอง สูงกว่าเกณฑ์ 3.50

สมพร หลิมเจริญ (2552) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นขั้นที่ทำการศึกษาองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ใน 2 มิติ คือ มิติด้านการคิดและมิติด้านจิตใจและบุคลิกภาพ ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร คือ แนวคิดหลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวนห้องเรียนละ 30 คน ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Randomized Pretest-Posttest Control Group Design กำหนดโครงสร้างเนื้อหา 4 หน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ เทคนิคระดมพลังสมอง การสอนแบบสืบสวนสอบสวนแบบอิงริยสัจ 4 ใช้เวลาในการทดลอง 29 ชั่วโมง ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และนักเรียนกลุ่มทดลองมีระดับความคิดเห็นต่อหลักสูตรเสริมอยู่ในระดับดีมาก และผลการใช้หลักสูตรเสริมพบว่ามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด และขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร

อัศพงษ์ สุขมาตย์ (2553) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยทำการศึกษา สรรวจ วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นในการสร้างหลักสูตร ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร คือ หลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้/แหล่งเรียนรู้ และแนวการวัดและประเมินผล ยึดหลักในการเรียนรู้ 3 ขั้น คือ การสร้างความพร้อม การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด และการสร้างความเชื่อมโยง ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมอย่างละ 35 คน ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design ใช้เวลาในการทดลอง 40 ชั่วโมง ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า กลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์หลังทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด และขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร

วรวิทย์ จิรสัจจธรรม (2553) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเยาวชน ในโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิก กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริมเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มศิษย์เก่าที่ทำงานในตำแหน่งหัวหน้างาน และกลุ่มอาจารย์ ผลจากการดำเนินการในขั้นนี้ทำให้ต้องประกอบของทักษะภาวะผู้นำเยาวชน 6 องค์ประกอบ จากนั้นนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อสกัดปัจจัย นำไปจัดกลุ่มตัวแปร ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ได้ องค์ประกอบของหลักสูตรเสริม ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีในการพัฒนาหลักสูตรเสริม วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเสริม โครงสร้างของหลักสูตรเสริม ซึ่งมี 7 หน่วย แต่ละหน่วยประกอบด้วย คำอธิบาย หน่วยการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ เค้าโครงเนื้อหา การจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรเสริม โดยการจัดกลุ่มสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 คน พบว่า หลักสูตรเสริมมีความเหมาะสมและสอดคล้อง สามารถนำไปใช้ได้ ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริม โดยการนำหลักสูตรเสริมไปทดลองใช้กับหัวหน้านักศึกษาในระดับ ปวส. โรงเรียนดอนบอสโก กรุงเทพมหานคร จำนวน 24 คน ใช้แบบแผนการทดลองแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) ผลการทดลองพบว่า นักศึกษามีทักษะภาวะผู้นำเยาวชนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ และ ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงหลักสูตรเสริม ทั้งนี้หลักสูตรเสริมที่พัฒนาขึ้นมีจุดเด่นที่สนับสนุนผลการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิผล คือ มีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ระหว่างผู้เรียน ผู้ดำเนินการสอน หัวหน้าแผนกช่าง และอาจารย์ที่ปรึกษา นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เน้นการประเมินตามสภาพจริง

วัลลยา ธรรมอภิบาล (2555) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างจิตสาธารณะ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและ สนทนากลุ่มกับนิสิตชมรมฝ่ายบำเพ็ญประโยชน์ ผลจากขั้นตอนนี้ทำให้ได้ องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการรู้จัก ด้านเจตคติ และด้านพฤติกรรม ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ได้ องค์ประกอบของหลักสูตร 6 ประการ ได้แก่ แนวคิดพื้นฐาน หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร ทำการทดลองใช้กับนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 40 คน ใช้แบบแผนการทดลองแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) ใช้เวลาในการทดลอง 40 ชั่วโมง และขั้นตอนที่ 4 การประเมิน แก้ไข และปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรที่ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีความเหมาะสมและความสอดคล้อง ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า ระดับจิตสาธารณะของนักศึกษาที่เข้ารับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก่อนการทดลองและหลังการทดลองใช้หลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ผลการปฏิบัติงานผ่านเกณฑ์

ทุกขั้นตอน และนักศึกษามีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมาก ส่วนประเด็นที่พบว่าควรนำมาปรับปรุงหลักสูตร ได้แก่ ระยะเวลาการปฏิบัติกิจกรรม ภาษาที่ใช้และความต่อเนื่องของแผนการจัดการเรียนรู้

อรอนงค์ นิยมธรรม (2555) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณา สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะความเมตตากรุณา การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา และการตรวจสอบยืนยันองค์ประกอบของคุณลักษณะความเมตตากรุณาโดยผู้เชี่ยวชาญ ผลการศึกษาในขั้นนี้พบว่า องค์ประกอบของคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การไม่ทำร้ายผู้อื่น การให้อภัย การให้ การมีวาจางาม การช่วยเหลือบริการ และการวางตนสม่ำเสมอ ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ได้หลักสูตรเสริมที่มีองค์ประกอบของหลักสูตร 7 องค์ประกอบ ได้แก่ สภาพปัญหาและความจำเป็น หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง สารและ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล การประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องขององค์ประกอบของหลักสูตรเสริมโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า หลักสูตรเสริมมีความเหมาะสมและสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรเสริมไปทดลองนำร่อง (Pilot Study) พบว่ามีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้ แล้วจึงนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรวิศวกรรมไฟฟ้า ชั้นปีที่ 1 จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 30 คน ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design ผลการทดลองใช้หลักสูตรเสริมพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณาของกลุ่มทดลองหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่าเฉลี่ยคะแนนคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณาของกลุ่มทดลองหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พฤติกรรมเมตตากรุณาของกลุ่มทดลองจากการประเมินของผู้วิจัย อาจารย์ผู้สอน และเพื่อนนักศึกษา อยู่ในระดับดีมาก และคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณาของกลุ่มทดลองประเมินจากการบันทึกก่อนกิน อยู่ในระดับดีมาก และขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบประสิทธิผลและการปรับปรุงหลักสูตร พบว่าหลักสูตรมีประสิทธิผลตามเกณฑ์ และมีประเด็นที่ต้องนำมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น คือ กิจกรรมการเรียนรู้ การใช้ภาษา และใบงานการวิพากษ์ใคร่ครวญ

ดิฐภัทร บวรชัย (2555) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมการสร้างทักษะชีวิตเพื่อป้องกันยาเสพติด สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริม 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และสำรวจข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลจากผลการสำรวจ ได้ทักษะชีวิตที่ต้องการพัฒนามากที่สุด ได้แก่ การควบคุมตนเอง และความ ต้องการจำเป็นให้มีหลักสูตรเสริม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตรเสริม

จัดกลุ่มสนทนาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตร พบว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้อง สามารถนำไปใช้ได้ ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริม ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรเสริมไปทดลองใช้กับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการทดลองใช้หลักสูตรเสริม พบว่า นักเรียนมีคะแนนระดับความรู้หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง คะแนนประเมินด้านเจตคติอยู่ในระดับมาก และประสิทธิภาพของหลักสูตรเสริมจากการหา ค่า E1/E2 ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80 ได้เท่ากับ 80.98/82.13 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการใช้หลักสูตรเสริมอยู่ในระดับมากที่สุด และขั้นตอนที่ 4 การแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตรเสริม ผลมาจากการทดลองใช้หลักสูตรพบประเด็นที่ควรปรับปรุงหลักสูตร ได้แก่ การจัดบรรยากาศ สถานที่ในการจัดการเรียนการสอน เนื้อหาในเอกสารสมุดบันทึกส่วนตัวของนักเรียน และควรเพิ่มเวลาเรียนให้มากขึ้น

ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว (2555) ได้พัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตโดยใช้การคิดเป็นฐานการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริม 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การจัดกลุ่มสนทนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิต ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ศึกษานิเทศก์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผลจากการดำเนินการในขั้นนี้ทำให้ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะชีวิตกับการคิด การพัฒนาหลักสูตรเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะชีวิต ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ลักษณะของหลักสูตรทักษะชีวิต และองค์ประกอบของทักษะชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการคิด ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา ความสามารถในการรู้จักและเข้าใจตนเอง ความสามารถในการสื่อสารและทักษะทางสังคม และความสามารถในการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ในขั้นนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการร่างหลักสูตร โดยมีองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ สภาพปัญหาและความจำเป็น หลักการของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหาและเวลา แนวการจัดกิจกรรม สื่อ/อุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ และแนวการวัดและประเมินผล ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุดและผลการประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร พบว่าทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยนำร่างหลักสูตรไปศึกษานำร่อง (Pilot Study) เป็นเวลา 6 ชั่วโมง แล้วนำผลการศึกษานำร่องมาปรับปรุงร่างหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้ ทำการทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองหมี่หวดง (ประชาวิทยาคาร) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2 ใช้แบบแผนการทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design เป็นเวลา 32 ชั่วโมง ผลการทดลอง พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรเสริมมีทักษะชีวิตหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนกลุ่มทดลองมีทักษะชีวิตหลังการทดลองแตกต่างกับกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพฤติกรรมทักษะชีวิตของนักเรียนกลุ่มทดลองมีแนวโน้มพัฒนาสูงขึ้นจากการสังเกตในสัปดาห์ที่ 2, 4, 6 และ 8 และขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุง

หลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีประสิทธิผลบรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนด มีประเด็นในการปรับปรุงหลักสูตร คือ การใช้ภาษาในคำสั่งในใบกิจกรรม เพิ่มกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง และควรมีเกณฑ์การประเมินใบงานที่หลากหลายและชัดเจน

7.5 สรุปแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

จากแนวคิด และงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่นำเสนอข้างต้นผู้วิจัยเลือกแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการวิจัยครั้งนี้ โดยกำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้ และขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร โดยกำหนดเวลาในการทดลองใช้หลักสูตร 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวม 24 ชั่วโมง แบบแผนการทดลอง ใช้แบบอนุกรมเวลา (Times Series Design) การได้มาซึ่งพฤติกรรมประชากรปีโตในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ จะดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 โดยการสังเคราะห์จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงนำไปตรวจสอบยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญ และใช้วิธีการ Known Group Technique ตรวจสอบยืนยันอีกครั้ง จากนั้นจึงนำไปเป็นกรอบในการสร้างหลักสูตรต่อไป การนำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชากรปีโตในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ดังภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 กรอบแนวคิดในการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา แบ่งขั้นตอนการดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ทั้ง 4 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

เป็นการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนำมาใช้ในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริง แบ่งการดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายและความสำคัญของพฤติกรรมประชาธิปไตย องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของพฤติกรรมประชาธิปไตย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2523, หอม กลายานนท์. 2531, ธเนศ ขำเกิด. 2538, กระทรวงศึกษาธิการ. 2535, กระทรวงศึกษาธิการ. 2536, ทิศนา แหม่มณี. 2536, ไพโรจน์ โตเทศ. 2537, กระมล ทองธรรมชาติ. 2533, เอนก สิทธิประศาสน์. 2536, บรรจง ชูสกุลชาติ. 2534, เพ็ญจันทร์ สุนทรจารย์. 2538, วรพิตย์ มีมาก. 2537, สาโรช บัวศรี. 2520, ทวี มณีสาย. 2543, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2536, พรชัย หนูแก้ว. 2541, กระทรวงศึกษาธิการ. 2541, ชูชีพ ประทุมเวียง. 2547, กฤษฎี ศาสสน์ บุญพสุกุล. 2551, วิไลลักษณ์ มีประชา. 2552, ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ. 2554, สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. 2555, วลัยภรณ์ แดงเกิด. 2555. นันทนา ประสาทพร. 2557, Kelly. 1995, Hursh. 2000, Laski. 1967, Pennock. 1979, Berman. 1990, Dewey. 1976, Mary. 2003, Rustu. 2010) ความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับสังคมพหุวัฒนธรรม ความสำคัญของการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตย งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในสังคมพหุวัฒนธรรม (อามัดไญนี ดาโอ๊ะ. 2551, เอกรินทร์ สังข์ทอง. 2552, ชูพินิจ เกษมณี. 2547, อานันท์ กาญจนพันธ์. 2555, Vico. 1984, Montesquieu. 1595,

Herder. 1969, Jaime Wurzel. 1988, Dolce. 1973, Sleeter and Grant. 1987, Elliott.1995, Canen and Canen. 2002, Ladson-Billings. 2004, Charles Taylor. 1992, Will Kymlicka. 1995, Bhikhu Parekh. 2000, Homi Bhabha. 1990, Paul Gilroy. 1993, Li-Jung Wang. 2004) หลักการแนวคิด และแนวทางการพัฒนาหลักสูตร งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร (สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2537, บุญชม ศรีสะอาด. 2546, รุจิร ภูสาระ. 2545, สุนีย์ ภูพันธ์. 2546, อุดล นาเคโร. 2551, สมพร หลิมเจริญ. 2552, อักพงษ์ สุขมาตย์. 2553, วรวิจิ จิรสุนทรธรรม. 2553, วัลลยา ธรรมอภิบาล. 2555, อรอนงค์ นิยมธรรม. 2555, ติฐภัทร บวรชัย. 2555, ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว. 2555, ไพศาล หวังพานิช. 2543, Tyler. 1950, Taba.1962, Dewey.1958, Hollis Caswell & Doak Campbell. 1935, Collin Marsh & George Willis. 2003, Ornstein & Hunkins. 2009, Beauchamp. 1968, Freeman. 1920, Davis & Rimm. 1989,Howley & Pendarvis. 1986)

ภายหลังจากการศึกษาเอกสารที่ได้นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนนำไปกำหนดเป็นกรอบแนวทางในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

ขั้นที่ 2 การสอบถามผู้เชี่ยวชาญ

มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากขั้นที่ 1

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (เห็นด้วยอย่างยิ่ง / เห็นด้วย / ไม่แน่ใจ / ไม่เห็นด้วย / ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) และคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญ แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

ตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยนำแบบประเมินที่สร้างขึ้นให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตรตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถาม และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบประเมินจากผู้เชี่ยวชาญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการสอนหรือการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นเวลา 10 ปี ขึ้นไป จำนวน 20 คน ดำเนินการติดต่อประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งนำแบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบและรับแบบประเมินกลับ

การพิจารณาตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยการนำผลการตอบแบบประเมินมาแปลงเป็นค่าคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน 5 คะแนน
เห็นด้วย	ให้คะแนน 4 คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน 2 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน 1 คะแนน

จากนั้นทำการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อแล้วนำมาแปลความหมายตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

ค่าเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.50	หมายถึง	ไม่เห็นด้วย

การพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา จะต้องมียุทธศาสตร์ 3.51 ขึ้นไป

ผลจากการตอบแบบประเมิน ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการตอบข้อคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์สรุปเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2. เพื่อสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง กำหนดประเด็นคำถามเป็นแบบปลายเปิด

ตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้คณะกรรมการควบคุมปริญาณิพนธ์ตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถาม และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะได้ประเด็นคำถาม 4 ข้อ ดังนี้

- 1) ท่านคิดว่าในปัจจุบันนี้ นักเรียนระดับประถมศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร
- 2) ท่านคิดว่าควรสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร

3) ท่านมีแนวทางในการที่จะพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในนักเรียนระดับประถมศึกษาอย่างไร

4) ท่านคิดว่าลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ควรเป็นอย่างไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญด้านพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดคุณสมบัติผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ ได้แก่ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการสอนหรือการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน ดำเนินการติดต่อประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบและรับแบบประเมินกลับ

ผลจากการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ให้มีความเหมาะสมต่อไป

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงสภาพของพฤติกรรมประชาธิปไตย โดยใช้วิธี Known Group Technique กับนักเรียนระดับประถมศึกษา

มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

เพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบประเมินตนเองเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด)

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบประเมินโดยให้นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 31 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยตามที่กำหนดในการวิจัยครั้งนี้ และกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านสามแยกวังชมพู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผ่านการประเมินให้ได้รับรางวัลการจัดการเรียนการสอนประชาธิปไตยดีเด่นทำการประเมินตนเอง จากนั้นรับแบบประเมินกลับ

การพิจารณาตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยให้นำผลการตอบแบบประเมินมาแปลงเป็นค่าคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

ปฏิบัติมากที่สุด	ให้คะแนน 5 คะแนน
ปฏิบัติมาก	ให้คะแนน 4 คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	ให้คะแนน 3 คะแนน
ปฏิบัติน้อย	ให้คะแนน 2 คะแนน

ปฏิบัติน้อยที่สุด ให้คะแนน 1 คะแนน

จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนระดับการปฏิบัติของนักเรียนในแต่ละข้อ แล้วนำมาแปลความหมายตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

ค่าเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง	ปฏิบัติมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง	ปฏิบัติมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง	ปฏิบัติปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง	ปฏิบัติน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.50	หมายถึง	ปฏิบัติน้อยที่สุด

การพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม พหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา จะต้องมียค่าเฉลี่ย 3.51 ขึ้นไป

ผลจากการตอบแบบประเมิน ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน และสังเคราะห์สรุปเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ทำการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาออกแบบหลักสูตรโดยกำหนดขั้นตอน การดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ออกแบบและจัดทำหลักสูตรฉบับร่าง

ในขั้นนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษาในเรื่องพหุวัฒนธรรม พหุสังคม ประชาสังคม ความเป็นพลเมือง พฤติกรรมประชาธิปไตย รูปแบบการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตรและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง มากำหนดโครงสร้างของหลักสูตร ที่ประกอบด้วย ปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารการเรียนรู้ โครงสร้างเวลาและกิจกรรม การจัด กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา และความต้องการของสังคม ตลอดจนความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักสูตร เพื่อ เสริมสร้างให้นักเรียนเป็นผู้มีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. หลักการของหลักสูตร เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการกำหนดผลการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิด ขึ้นกับผู้เรียน ด้วยความคาดหวังว่าเมื่อดำเนินการตามหลักสูตรแล้วจะสามารถบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ กำหนดขึ้น ซึ่งจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้ เพื่อให้ นักเรียนเกิดพฤติกรรม ประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

4. สาระการเรียนรู้ เป็นการนำข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมมากำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่เป็นอิสระจากเนื้อหา (Content Free) โดยมุ่งให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยด้านต่างๆ ประกอบด้วย

4.1 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ 2)รับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ 3)ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม และ 4)ไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

4.2 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน 2)เสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ 3)แบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และ 4)ร่วมงานกับบุคคลอื่นได้และร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

4.3 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน 2)มีเหตุผลในการอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล 3)ดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม และ 4)ตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล

5. โครงสร้างเวลาและกิจกรรม กำหนดโครงสร้างเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งสิ้น 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง โดยแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย ผลการจัดกิจกรรม จุดประสงค์การจัดกิจกรรม สาระการจัดกิจกรรม ขั้นตอนการจัดกิจกรรม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม การวัดและการประเมินผล และบันทึกผลการจัดกิจกรรม มีกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งสิ้น 12 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “บอลน้อยร้อยใจ”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	2 ชั่วโมง

รวม 24 ชั่วโมง

6. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นอิสระจากเนื้อหา โดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

7. สื่อประกอบการเรียนรู้ เป็นการกำหนดสื่อที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้และระดับพัฒนาการของผู้เรียน

8. การวัดและประเมินผล เป็นการกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย สาระและกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง ประกอบด้วย

8.1 การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

8.2 การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

8.2.1 การประเมินหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้เสร็จสิ้น ด้วยเครื่องมือที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรม

8.2.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นระยะๆ ด้วยแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยในแต่ละครั้งของการประเมินจะใช้เวลาห่างกัน 1 สัปดาห์

9. สร้างแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดจุดมุ่งหมายในการประเมิน ศึกษาพฤติกรรมบ่งชี้ของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม จากนั้นดำเนินการร่างแบบประเมิน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) จำนวนรายการประเมินตามประเด็นของพฤติกรรมประชาธิปไตยที่สังเคราะห์ได้และผ่านการตรวจสอบยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญ และการใช้วิธี Known Group Technique เรียบร้อยแล้ว

ขั้นที่ 2 ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร

ในขั้นนี้ เป็นการประเมินหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม พหุวัฒนธรรมฉบับร่าง ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การประเมินความเหมาะสม และการประเมินความสอดคล้อง และตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา รายละเอียดดังนี้

1. การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฉบับร่าง พิจารณาความเหมาะสมของหลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารและกิจกรรม โครงสร้างเวลาเรียน การจัดกิจกรรม และการวัดและประเมินผลที่มีต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

2. การประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง พิจารณาความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของหลักสูตร กับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง มี 2 ชนิด ได้แก่

1. แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฉบับร่าง เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด)
2. แบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด)

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย

1. ศึกษาหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น
2. สร้างแบบประเมินความเหมาะสม และแบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง

3. ตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรง โดยนำแบบประเมินที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตรตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถาม และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร โดยใช้แบบประเมินทั้ง 2 ฉบับ ทำการติดต่อประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งนำหลักสูตรฉบับร่าง และแบบประเมินหลักสูตรฉบับร่างไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการพัฒนาหลักสูตร หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง หรือมีประสบการณ์ในการทำงานโดยการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา หรือ มีผลการวิจัยหรือผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 5 คน ประเมินและรับแบบประเมินกลับ

การพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง ใช้เปรียบเทียบกับมาตราที่กำหนดในแบบประเมิน แล้วนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนมาแปลงเป็นคะแนน ดังนี้

เหมาะสม/สอดคล้องมากที่สุด

ให้คะแนน 5 คะแนน

เหมาะสม/สอดคล้องมาก

ให้คะแนน 4 คะแนน

เหมาะสม/สอดคล้องปานกลาง	ให้คะแนน 3 คะแนน
เหมาะสม/สอดคล้องน้อย	ให้คะแนน 2 คะแนน
เหมาะสม/สอดคล้องน้อยที่สุด	ให้คะแนน 1 คะแนน

จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมและความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อแล้วนำมาแปลความหมายตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00	หมายถึง เหมาะสม/สอดคล้องมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50	หมายถึง เหมาะสม/สอดคล้องมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50	หมายถึง เหมาะสม/สอดคล้องปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50	หมายถึง เหมาะสม/สอดคล้องน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50	หมายถึง เหมาะสม/สอดคล้องน้อยที่สุด

การพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนที่ถือว่าหลักสูตรฉบับร่างมีความเหมาะสม/สอดคล้อง จะต้องมียุทธศาสตร์ 3.51 ขึ้นไป

3. ตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้นำเสนอคณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและรับฟังข้อเสนอนั้น หลังจากนั้นจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการพัฒนาหลักสูตร หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง หรือ มีประสบการณ์ในการทำงานโดยการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ในระดับอุดมศึกษา หรือ มีผลการวิจัยหรือผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 5 ท่าน ทำการประเมินโดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง IOC ถ้าได้ดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 แสดงว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ไม่ต้องปรับปรุง หลังจากนั้นผู้วิจัยนำแบบประเมินไปทดลองใช้ (Try out) กับบุคลากรของโรงเรียนบ้านสามแยกวังชมพู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผ่านการประเมินให้ได้รับรางวัลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยดีเด่น และนักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยตามที่กำหนด ประกอบด้วยครูผู้สอน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 2 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 31 คน นำผลการทดลองมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของคอนบราค (Cronbach) จากนั้นจึงจัดพิมพ์แบบประเมินฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

ขั้นที่ 3 ศึกษา นำร่องหลักสูตร (Pilot Study)

ผู้วิจัยนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สร้างขึ้นไปทำการศึกษานำร่อง เพื่อศึกษาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคระหว่างการใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2

ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านศาลาลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวนนักเรียน 17 คน โดยจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตร เป็นเวลา 2 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 หน่วยการเรียนรู้ ดำเนินการจัดการเรียนรู้สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมเวลา 8 ชั่วโมง ซึ่งคัดเลือกหน่วยการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านเนื้อหา ทฤษฎี และกิจกรรมที่เป็น เกมการแข่งขันที่มุ่งให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย รายละเอียดดังนี้

1. วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2558 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย จำนวน 2 ชั่วโมง
2. วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค” จำนวน 2 ชั่วโมง
3. วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2558 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม จำนวน 2 ชั่วโมง
4. วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2558 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด” จำนวน 2 ชั่วโมง

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้

จุดมุ่งหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตร เสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้วิจัยทำการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยได้ ประสานงานขอความร่วมมือกับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 โรงเรียนบ้านชัยขลุ่ย สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 เพื่อชี้แจงจุดประสงค์และวิธีการ ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรในสถานศึกษาให้รับทราบ พร้อมทั้งกำหนดวัน และเวลา ในการทดลอง ใช้หลักสูตร จำนวน 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมเวลา 24 ชั่วโมง ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันพุธที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 2 วันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 3 วันพุธที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 4 วันศุกร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 5 วันอังคารที่ 3 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 6 วันศุกร์ที่ 6 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 7 วันพุธที่ 11 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 8 วันศุกร์ที่ 13 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 9 วันพุธที่ 18 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 10 วันศุกร์ที่ 20 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 11 วันพุธที่ 25 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.
ครั้งที่ 12 วันศุกร์ที่ 27 มีนาคม 2558	เวลา 13.00 – 15.00 น.

การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ผู้วิจัยใช้แบบแผนการวิจัย การทดลองแบบอนุกรมเวลาสมมูล (Equivalent Time Series Design) ดังนี้ (องอาจ นัยพัฒน์. 2554: 126-128)

$$O_1 \times O_2 \times O_3 \times O_4 \times O_5 \times O_6 \times O_7$$

เมื่อ

- O_1 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 1 ก่อนการใช้หลักสูตร
 $\times$ แทน การทดลองจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตร
 O_2 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 2 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 1
 O_3 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 3 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 2
 O_4 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 4 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 3
 O_5 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 5 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 4
 O_6 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 6 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 5
 O_7 แทน การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยครั้งที่ 7 เมื่อการทดลองใช้หลักสูตร
 สิ้นสุดลงในระยะที่ 6

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองใช้หลักสูตร เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านชัยขลุ้ง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 จำนวนนักเรียน 30 คน ซึ่งคณะครูยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling) แต่ละขั้นตอนใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย ตามลำดับขั้นดังนี้

1. สุ่มอำเภอที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1 ซึ่งมีทั้งหมด 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอนาดูน และอำเภอนาหว้า โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้อำเภอนาดูน
2. สุ่มกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในเขตอำเภอนาดูน ซึ่งมีทั้งหมด 4 กลุ่มโรงเรียน ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนนาหว้า กลุ่มโรงเรียนนาหว้า กลุ่มโรงเรียนนาหว้า และกลุ่มโรงเรียนนาหว้า โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้กลุ่มโรงเรียนนาหว้า

3. สุ่มโรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มโรงเรียนท่าข้ามซึ่งมีทั้งหมด 11 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านท่าข้าม(ท่าข้ามวิทยาคาร) โรงเรียนบ้านตะกุดจั่น โรงเรียนบ้านกุฏิพระ โรงเรียนบ้านเขาบ่อทอง โรงเรียนบ้านโคกสูง โรงเรียนบ้านดงแขวน โรงเรียนบ้านวังปลาช่อน โรงเรียนบ้านตะกุดเป่า โรงเรียนบ้านคลองปลาหมอ โรงเรียนบ้านศาลาลาย และโรงเรียนบ้านชัยขลุ่ย โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้โรงเรียนบ้านชัยขลุ่ย

ขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตร รายละเอียดดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ประสานขอความร่วมมือกับครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทุกครั้งก่อนดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดเตรียมเอกสารประกอบหลักสูตร ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้

2. ดำเนินการปฐมนิเทศ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ขั้นตอน และวิธีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนได้รับทราบ

3. ทำการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม ครั้งที่ 1 ก่อนการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรที่สร้างขึ้นโดยใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง ในวันพุธที่ 18 กุมภาพันธ์ 2558

4. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 1 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือโททานิค” จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 2 ในวันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ 2558 โดยใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

5. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 2 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 3 ในวันศุกร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2558 โดยใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

6. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 3 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 4 ในวันศุกร์ที่ 6 มีนาคม 2558 โดยการใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

7. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 4 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด” จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 5 ในวันศุกร์ที่ 13 มีนาคม 2558 โดยการใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

8. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 5 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แดกต่างอย่างลงตัว จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “บอลน้อยร้อยใจ” จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 6 ในวันศุกร์ที่ 20 มีนาคม 2558 โดยการใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

9. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามสาระและกิจกรรมในหลักสูตรให้กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 6 จำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ จำนวน 2 ชั่วโมง และ หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์” จำนวน 2 ชั่วโมง จากนั้นจึงดำเนินการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมครั้งที่ 7 ในวันศุกร์ที่ 27 มีนาคม 2558 โดยการใช้การประเมินแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการประเมินโดย 1)ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ทำการประเมินนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน 2)เพื่อนนักเรียน ทำการประเมินเพื่อนนักเรียนในเลขที่ถัดไป และ 3)ผู้เรียนประเมินตนเอง

ในระหว่างการทดลอง ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 มาร่วมสังเกตการณ์การทดลอง (Observe) เป็นระยะ ร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยน และทำการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน ตามกำหนดแล้วนำผลการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้ และแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลจากการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม ของกลุ่มตัวอย่างมาแปลงเป็นค่าคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

ปฏิบัติมากที่สุด	ให้คะแนน 5 คะแนน
ปฏิบัติมาก	ให้คะแนน 4 คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	ให้คะแนน 3 คะแนน
ปฏิบัติน้อย	ให้คะแนน 2 คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	ให้คะแนน 1 คะแนน

จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนระดับการปฏิบัติของนักเรียนในแต่ละข้อแล้วนำมา แปลความหมายตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2554: 121)

ค่าเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง	ปฏิบัติมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง	ปฏิบัติมาก
ค่าเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง	ปฏิบัติปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง	ปฏิบัติน้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.50	หมายถึง	ปฏิบัติน้อยที่สุด

เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม พหุวัฒนธรรมหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) โดยทดสอบด้วย t-test

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลและความเหมาะสมของหลักสูตรแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์พร้อมนำไปใช้ต่อไป ประกอบด้วย

1. การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พิจารณาจาก

1.1 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่นหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.2 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

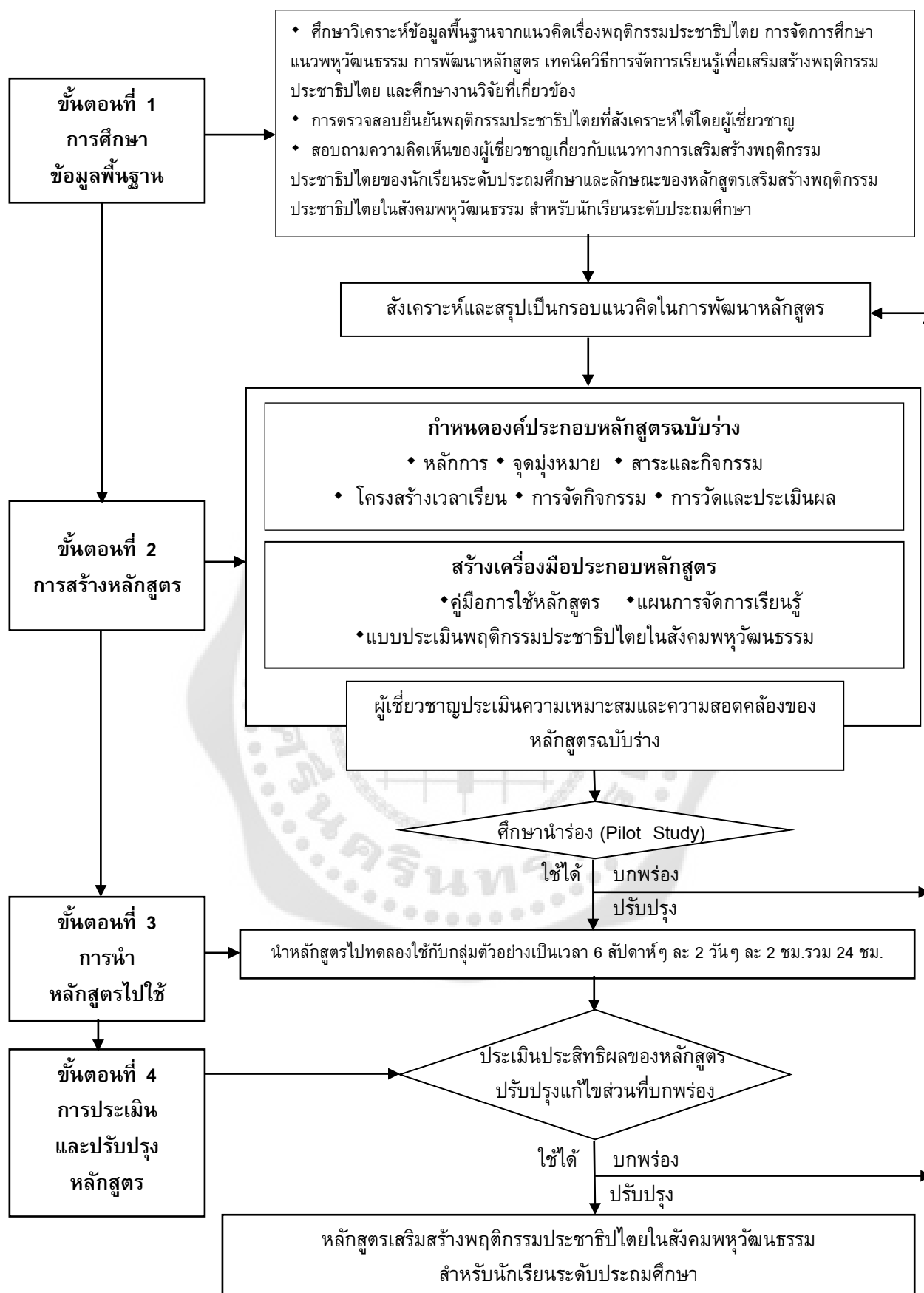
1.3 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.4 นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรมีพฤติกรรมรวมทุกด้าน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นการนำข้อเสนอแนะต่าง ๆ หลังการทดลองใช้หลักสูตร มาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์

สรุปขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม พหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา นำเสนอดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมุ่งเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านชัยขลุ อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวนนักเรียน 30 คน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ตอนที่ 2 ผลการสร้างหลักสูตร

ตอนที่ 3 ผลการนำหลักสูตรไปใช้

ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนนำไปกำหนดเป็นกรอบในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป ผลจากการศึกษา พบว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาประกอบด้วย

1.1.1 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ 2)มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ 3)ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม และ 4)มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

1.1.2 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน 2)มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ 3)มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และ 4)สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดี และร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้

1.1.3 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน 2)มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล 3)มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม และ 4)มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล

1.2 ผลการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ

จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้เชี่ยวชาญที่ทำการตอบแบบประเมิน ได้แก่ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการสอนหรือการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน ผลจากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ พบว่าในภาพรวมผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาทุกรายการ ($\bar{X} = 4.43, S.D. = 0.61$) โดยมีรายละเอียดในแต่ละรายการ ดังนี้

1.2.1 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.00, S.D. = 0.46$) 2)มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.68$) 3)ให้เกียรติ และรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม ($\bar{X} = 4.55, S.D. = 0.61$) และ 4)มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม ($\bar{X} = 4.75, S.D. = 0.44$)

1.2.2 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน ($\bar{X} = 4.65, S.D. = 0.49$) 2)มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ ($\bar{X} = 4.70, S.D. = 0.57$) 3)มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม ($\bar{X} = 4.40, S.D. = 0.68$) และ 4)สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.80, S.D. = 0.41$)

1.2.3 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1)มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้เป็นขั้นตอน ($\bar{X} = 4.40, S.D. = 0.68$) 2)มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.69$) 3)มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = 4.35, S.D. = 0.81$) และ 4)มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.76$)

ผลจากการตอบแบบสอบถามตามประเด็นข้อคำถามปลายเปิด พบว่า ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นอย่างน่าสนใจ สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สรุปได้ดังนี้

1. การจัดการศึกษาในโรงเรียนมีความมุ่งหวังให้นักเรียนเป็นผู้มีความรู้อ่านออกเขียนได้ เป็นคนดี มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และมีพฤติกรรมเป็นประชาธิปไตยเพื่อจะได้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข แต่ก็ยอมรับว่าในปัจจุบันนักเรียนระดับประถมศึกษายังมีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยอยู่มาก เช่น การขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว การขาดเหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น โดยเฉพาะนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

2. หากมีแนวทางส่งเสริม สนับสนุน ให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนขึ้นก็จะเป็นการดีมากทั้งกับตัวของนักเรียนเอง กับโรงเรียน ตลอดจนชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ซึ่งแนวทางดังกล่าวอาจดำเนินการในหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ กิจกรรมจิตอาสา การสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยในห้องเรียน ตลอดจนการมีหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

3. หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาควรประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ไม่เน้นเนื้อหาสาระ หากแต่ควรเน้นกิจกรรมกลุ่มที่มุ่งให้นักเรียนคิดแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติจริง ฝึกการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีความสุขสนุกสนาน โดยสิ่งที่ควรคำนึงถึงในการจัดทำหลักสูตรเพื่อให้นำไปใช้จริงในสถานศึกษา คือการได้รับความสะดวกในการนำมาใช้ให้มากที่สุด ถึงแม้ว่าโดยหลักการแล้วผู้บริหารหรือครูผู้สอนในโรงเรียน จะต้องเป็นผู้คิดและผลิตนวัตกรรมใหม่ๆ วางแผนในการจัดการเรียนรู้ คิดค้นหรือจัดทำหลักสูตร เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงผู้บริหารหรือครูผู้สอนไม่ได้มีแค่ภาระงานสอนอย่างเดียว ยังต้องมีการดูแลและเอาใจใส่ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเรียน สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในโรงเรียนรวมถึงครอบครัวของผู้เรียนด้วยว่าอยู่อยู่กับใคร มีอาหาร เสื้อผ้า เพียงพอหรือไม่ ได้รับความเอาใจใส่จากพ่อแม่หรือผู้ปกครองอย่างไร มีปัญหาอะไรอย่างไรบ้าง ต้องคอยติดตามผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนจนกว่าจะสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียน และมีภาระงานอื่นๆ ในโรงเรียน เช่น งานการเงิน งานพัสดุ งานธุรการ เป็นต้น

4. โรงเรียนที่มีครูผู้สอนไม่ครบทุกระดับชั้นทำให้ครูผู้สอน 1 คนต้องสอน 2 หรือ 3 ชั้น ครูผู้สอนต้องมีภาระงานเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในการจัดทำหลักสูตรต่างๆ ที่มีความมุ่งหวังว่าจะให้โรงเรียนนำไปใช้ได้จริง การมีหลักสูตรมาให้โรงเรียนเพียงอย่างเดียวจึงไม่พอ ต้องมีแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางหรือตัวอย่างให้ครูผู้สอนเห็นด้วยว่าครูผู้สอนควรต้องทำอะไร อย่างไรบ้าง จึงจะบรรลุผลสำเร็จอย่างที่หลักสูตรต้องการ ครูผู้สอนในฐานะผู้ปฏิบัติจะได้ปฏิบัติได้จริง ปฏิบัติได้สอดคล้องกับเจตนาหรือความมุ่งหวังของหลักสูตรที่จัดทำขึ้นและผู้เรียนก็จะได้รับประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้นั้นๆ ดังนั้นในการจัดทำหลักสูตร ควรจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความชัดเจน สะดวกและง่ายต่อการนำไปใช้ให้มากที่สุด

1.3 ผลการใช้วิธี Known Group Technique กับนักเรียนที่มีคุณสมบัติตามตัวแปรที่ต้องการศึกษา

จากการใช้วิธี Known Group Technique กับนักเรียนที่มีคุณสมบัติตามตัวแปรที่ต้องการศึกษาเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญแล้วกับนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 โรงเรียนบ้านสามแยกวังชมพู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผ่านการประเมินให้ได้รับรางวัลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยดีเด่น ผลจากการสอบถามนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ในภาพรวมนักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29, S.D. = 0.77$) โดยมีรายละเอียดในแต่ละรายการ ดังนี้

1.3.1 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1) ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.23, S.D. = 0.76$) 2) มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ ($\bar{X} = 3.90, S.D. = 0.94$) 3) ให้เกียรติ และรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม ($\bar{X} = 4.55, S.D. = 0.62$) และ 4) มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม ($\bar{X} = 4.45, S.D. = 0.57$)

1.3.2 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1) ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน ($\bar{X} = 4.58, S.D. = 0.50$) 2) มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่ ($\bar{X} = 4.55, S.D. = 0.57$) 3) มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม ($\bar{X} = 4.35, S.D. = 0.88$) และ 4) สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.55, S.D. = 0.62$)

1.3.3 พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ 1) มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.95$) 2) มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล ($\bar{X} = 4.19, S.D. = 0.87$) 3) มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = 4.00, S.D. = 1.00$) และ 4) มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.94$)

ตอนที่ 2 ผลการสร้างหลักสูตร

2.1 ผลการออกแบบและจัดทำหลักสูตรฉบับร่าง

เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษาในเรื่องการพัฒนาหลักสูตร มากำหนดโครงสร้างของหลักสูตร ที่ประกอบด้วย ปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารการเรียนรู้ โครงสร้างเวลาและกิจกรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ปัญหาและความสำคัญ

ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล และหลักการยอมรับเสียงข้างมากที่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554: 1) วิธีการดำเนินชีวิตประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของวิถีประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับกำกับการบ่มเพาะวิธีคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว ครู กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน จนกลายเป็นวิถีประชาธิปไตย การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เคารพในกติกาที่ร่วมกันสร้าง มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการประชาธิปไตย

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตความผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและญาติผู้ใหญ่ มีศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั่งามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นอาเซียน และเป็นสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ในมิติต่างๆ เช่น การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี แรงงาน ความรู้ กลุ่มชน เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุข คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ

ความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา ซึ่งหากสังคมไทยมีประชาชนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและมีพฤติกรรมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา เป็นการจัดกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับประถมศึกษา เนื่องจากวัยนี้เป็นระยะแรก ที่เริ่มมีความรู้สึกและเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองจึงสมควรได้รับการปลูกฝังความรู้เรื่องประชาธิปไตย ที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ถึงแม้ว่าในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตแล้ว แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างเวลาเรียนในกลุ่ม สาระนี้ที่กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเวลาเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 3 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดยกำหนดให้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ 1 ชั่วโมง และวิชาพระพุทธศาสนา 1 ชั่วโมง ทำให้เหลือเวลาเรียนในสาระอื่นเพียง 1 ชั่วโมง ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียนได้ ด้วยความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี้

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเฉพาะ มีสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยใช้เวลาในชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่ไม่ใช่ประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางการเมือง แต่เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรงในการร่วมกิจกรรมจนทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในที่สุด
3. กระบวนการจัดกิจกรรมมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสืบเสาะแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม
4. การประเมินผลมุ่งเน้นการวัดและประเมินผล (Measurement, Assessment and Evaluation) อย่างจริงจังและครบถ้วนทุกมิติ ใช้แนวทางการประเมินที่หลากหลาย และการประเมินแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องมีการเปรียบเทียบผลการประเมินก่อนและหลังการเรียนรู้ ซึ่งผลการเปรียบเทียบจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรและคุณภาพการจัดกิจกรรมให้บังเกิดประสิทธิผลจริง

จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และควมมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้
- 1.2 มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้
- 1.3 ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

2. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 2.1 ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนในการทำงานร่วมกัน
- 2.2 มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่
- 2.3 มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม
- 2.4 สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอด

ระยะเวลาการเรียนรู้

3. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงควมมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

3.1 มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน

- 3.2 มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล
- 3.3 มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่าง

เหมาะสม

- 3.4 มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของควมมีเหตุผล

โครงสร้างเวลาและกิจกรรม

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา กำหนดโครงสร้างเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งสิ้น 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง โดยมีโครงสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ 12 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “บอลลอยร้อยใจ”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	2 ชั่วโมง
รวม 24 ชั่วโมง	

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มุ่งเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผล และดุลยพินิจในการแก้ปัญหา โดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารหลักสูตร
2. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

2. การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 การประเมินหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละเสร็จสิ้น ด้วยเครื่องมือที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรม

2.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นระยะๆ ด้วยแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยในแต่ละครั้งของการประเมินจะใช้เวลาห่างกัน 1 สัปดาห์

2.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร

ในขั้นนี้ เป็นการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฉบับร่าง และการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง และสร้างแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา รายละเอียดดังนี้

2.2.1 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฉบับร่าง พิจารณาจากหลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารและกิจกรรม โครงสร้างเวลาเรียน การจัดกิจกรรม และการวัดและประเมินผล กับความเหมาะสมต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ได้ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเหมาะสมของหลักสูตร ดังแสดงในตาราง 12

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเหมาะสมของหลักสูตร

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับ ความ เหมาะสม
1. ปัญหาและความสำคัญ			
1.1 มีความจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตร	5.00	.00	มากที่สุด
1.2 มีความสมเหตุสมผล	5.00	.00	มากที่สุด
1.3 ตรงกับสภาพความต้องการของสังคม	4.80	.45	มากที่สุด
2. หลักการของหลักสูตร			
2.1 มีความสมเหตุสมผล	4.60	.55	มากที่สุด
2.2 มีความชัดเจนสามารถนำไปใช้ได้จริง	4.20	.45	มาก
2.3 มีแนวคิด/ทฤษฎีพื้นฐานรองรับ	4.60	.55	มากที่สุด
3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร			
3.1 มีความชัดเจน	4.40	.55	มาก
3.2 มีความเป็นไปได้	4.20	.45	มาก
3.3 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	4.60	.55	มากที่สุด
4. สารการเรียนรู้			
4.1 สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	4.20	.45	มาก
4.2 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	4.40	.55	มาก
4.3 ตรงกับสภาพความต้องการของสังคม	4.40	.55	มาก
5. โครงสร้างเวลา			
5.1 มีความเหมาะสม	3.80	.84	มาก
5.2 สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง	3.80	.84	มาก
6. กิจกรรมการเรียนรู้			
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1			
บุคลิกภาพประชาธิปไตย	4.40	.55	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2			
พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	4.20	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3			
พลเมืองดีมีจริยธรรม	4.20	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4			
บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	4.00	1.00	มาก

ตาราง 12 (ต่อ)

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับ ความ เหมาะสม
6. กิจกรรมการเรียนรู้ (ต่อ)			
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	4.60	.55	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	4.60	.55	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	4.80	.45	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	4.80	.45	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	4.80	.45	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบอลน้อยร้อยใจ”	4.80	.45	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ	4.80	.45	มากที่สุด
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	4.80	.45	มากที่สุด
7. สื่อประกอบการเรียนรู้			
7.1 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	4.20	.84	มาก
7.2 มีความเหมาะสมกับสาระและกิจกรรมการเรียนรู้	4.20	.84	มาก
7.3 ส่งเสริมให้กิจกรรมการเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์	4.20	.84	มาก
8. การวัดและประเมินผล			
8.1 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	4.80	.45	มากที่สุด
8.2 มีความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้	4.60	.55	มากที่สุด
8.3 ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวัดและการประเมิน	4.60	.55	มากที่สุด
8.4 เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมิน	4.60	.55	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	4.48	0.56	มาก

จากตาราง 12 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเห็นว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.80 – 5.00 โดยรวมหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ย 4.48

2.2.2 ผลการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง พิจารณาจากแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร กับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร ได้ค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสอดคล้องของหลักสูตร ดังแสดงในตาราง 13

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสอดคล้องของหลักสูตร

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความสอดคล้อง
1. ความสอดคล้องของปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรกับหลักการของหลักสูตร	5.00	.00	มากที่สุด
2. ความสอดคล้องของปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	5.00	.00	มากที่สุด
3. ความสอดคล้องของหลักการหลักสูตรกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	4.80	.45	มากที่สุด
4. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับสาระการเรียนรู้	4.60	.55	มากที่สุด
5. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับโครงสร้างเวลาและกิจกรรม	4.20	.45	มาก
6. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.60	.55	มากที่สุด
7. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล	4.40	.55	มาก
8. ความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้กับสื่อประกอบการเรียนรู้	4.20	.45	มาก
9. ความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	4.60	.55	มากที่สุด

ตาราง 13 (ต่อ)

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับ ความ สอดคล้อง
10. ความสอดคล้องของกิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร			
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย	4.20	.45	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	4.40	.55	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม	4.40	.55	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	3.80	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	3.80	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	4.00	.71	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	3.80	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	3.80	.84	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	3.60	.90	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบอลล้อยร้อยใจ”	4.40	.90	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ	4.40	.90	มาก
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	4.40	.90	มาก
รวมเฉลี่ย	4.30	0.61	มาก

จากตาราง 13 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเห็นว่า องค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.60 – 5.00 โดยรวมหลักสูตรมีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ย 4.30

2.2.3 ผลการตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดจุดมุ่งหมายในการประเมินศึกษาพฤติกรรมบ่งชี้ของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม จากนั้นดำเนินการร่างแบบประเมิน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) จำนวนรายการประเมินตามประเด็นของพฤติกรรมประชาธิปไตยที่สังเคราะห์ได้ และผ่านการตรวจสอบยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญ และการใช้วิธี Known Group Technique เรียบร้อยแล้ว

ตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมิน โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของหลักสูตรดังแสดงในตาราง 14 และนำแบบประเมินไปทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของคอนบราค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น .98

ตาราง 14 ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

รายการประเมิน	ค่าดัชนี ความสอดคล้อง	ความหมาย
ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น		
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	0.80	สอดคล้อง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	1.00	สอดคล้อง
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	1.00	สอดคล้อง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม		
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	1.00	สอดคล้อง
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่	1.00	สอดคล้อง
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม	1.00	สอดคล้อง
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	0.60	สอดคล้อง
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา		
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	0.80	สอดคล้อง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล	1.00	สอดคล้อง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	0.60	สอดคล้อง
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล	1.00	สอดคล้อง
รวมเฉลี่ย	0.90	สอดคล้อง

จากตาราง 14 ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเห็นว่า แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีความสอดคล้องกัน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.60 – 1.00 โดยรวมแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.90

2.3 ผลการศึกษานำร่องหลักสูตร (Pilot Study)

ผู้วิจัยนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปทำการศึกษานำร่อง เพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคระหว่างการใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านศาลาลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวนนักเรียน 17 คน โดยจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตร เป็นเวลา 2 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 หน่วยการเรียนรู้ ดำเนินการจัดการเรียนรู้สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมเวลา 8 ชั่วโมง ระหว่างวันที่ 3 - 13 กุมภาพันธ์ 2558

หลังจากการศึกษานำร่อง ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกลุ่มทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ผู้เรียนที่เรียนเก่งได้ช่วยเหลือผู้เรียนที่เรียนอ่อนในการสะท้อนคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการอภิปรายข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนช่วยแนะนำเพื่อนที่ไม่เข้าใจ ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของภาษาที่เขียน และความถูกต้องของใบงาน พร้อมทั้งทำเป็นตัวอย่างให้เพื่อนในกลุ่มดู โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือแนะนำ สำหรับผู้เรียนที่เรียนอ่อนกว่าจะช่วยเหลือเพื่อนในการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการเรียน ให้เพื่อนยืมของใช้ของตนเอง แสดงความมีน้ำใจตอบเพื่อนที่ช่วยเหลือตนเอง

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่ม ผู้เรียนในแต่และกลุ่มมีทั้งผู้เรียนที่เก่งและอ่อน ในช่วงแรกผู้เรียนที่เรียนเก่งต้องการจะอยู่กลุ่มเดียวกัน มากกว่าที่จะอยู่กลุ่มเดียวกับผู้เรียนที่เรียนอ่อน หรืออ่านเขียนไม่คล่อง เพราะทำให้การทำงานกลุ่มล่าช้า ผู้วิจัยจึงต้องจัดกลุ่มให้กับผู้เรียนโดยใช้วิธีการจัดผู้เรียนที่เรียนเก่งและปานกลางประจำอยู่ในทุกกลุ่มก่อน แล้วจึงให้ผู้เรียนกลุ่มอ่อน เลือกเข้ากลุ่มกับเพื่อนกลุ่มใดก็ได้ในจำนวนเท่า ๆ กัน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนที่เก่งได้ช่วยเหลือผู้เรียนที่เรียนอ่อนกว่า โดยผู้วิจัยต้องให้แรงเสริมกับผู้เรียนด้วยการชมเชยผู้เรียนที่ให้ความช่วยเหลือเพื่อน ๆ ในกลุ่ม สำหรับผู้เรียนที่เรียนอ่อนต้องคอยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณเองสามารถทำได้แต่ต้องใช้เวลาและความพยายามมากขึ้น สามารถซักถามครู และเพื่อน ๆ ได้

3. ผู้เรียนชอบกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกลุ่ม โดยเฉพาะในหน่วยการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมเกมการแข่งขัน เพราะทำให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มรู้สึกดีใจเมื่อสามารถทำได้สำเร็จหรือเป็นผู้ชนะ รู้สึกสนุกที่ได้ทำงานร่วมกับเพื่อนๆ แต่เมื่อมีการแข่งขันเป็นรายบุคคล พบว่า มีแต่ผู้เรียนที่เรียนเก่งเข้าร่วมการแข่งขัน โดยผู้เรียนที่เรียนอ่อนจะไม่กล้าแข่งขัน เนื่องจากคิดว่าตนเองสู้เพื่อนที่เรียนเก่งไม่ได้ แต่ก็ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ และเป็นแรงเชียร์ให้กับเพื่อนในกลุ่มด้วยดี นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เรียนไม่ชอบการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนทำงานหรือให้อ่านหนังสืออยู่กับที่ของตัวเอง

4. ในช่วงแรก ๆ ที่สอนการใช้กิจกรรมสะท้อนคิดในกิจกรรมต่าง ๆ ผู้เรียนใช้เวลาค่อนข้างมากกว่าจะเขียนสะท้อนคิดไปกิจกรรมได้ถูกต้องครบทุกคน และทุกกลุ่ม เนื่องจากผู้เรียนยังไม่เข้าใจรูปแบบและไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมในลักษณะนี้ อีกทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษานำร่องเป็นระยะเวลาสั้นๆ จึงมีผู้เรียนประมาณ 7 คนที่อ่านและเขียนไม่คล่อง ทำให้ผู้เรียนทำงานช้ากว่าเพื่อนคนอื่นๆ ผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปดูแลอย่างใกล้ชิด

5. หลักสูตรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีความเหมาะสมกับวัยนักเรียน กิจกรรมมีความเหมาะสมกับเวลา สามารถกระตุ้นให้นักเรียนสะท้อนคิด นำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงเหตุผลได้เป็นอย่างดี เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งเครื่องมือที่ใช้ประเมินในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ และแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม นักเรียนให้ความร่วมมือ สนใจและกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี และปฏิบัติด้วยความตั้งใจและสนุกสนาน

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นข้อมูลในการปรับหลักสูตรในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีกิจกรรมกลุ่มมากขึ้น
2. ปรับกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มให้สามารถละผู้เรียนได้ครอบคลุมทั้งกลุ่มเก่ง กลาง และอ่อน
3. เพิ่มกิจกรรมเกมการแข่งขันลงในแผนการจัดการเรียนรู้
4. ออกแบบกิจกรรมสะท้อนคิดให้ง่ายต่อการปฏิบัติ
5. ปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมกับเวลาในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

ตอนที่ 3 ผลการนำหลักสูตรไปใช้

จุดมุ่งหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตร เสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้วิจัยทำการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านชัยขลุ อำเภอนาดูน จังหวัดขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวนนักเรียน 30 คน ซึ่งคณะครูยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Sampling) แต่ละขั้นตอนใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย ตามลำดับขั้นดังนี้

1. สุ่มอำเภอที่อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ซึ่งมีทั้งหมด 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอนาดูน และอำเภอน้ำโง โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้อำเภอนาดูน
2. สุ่มกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในเขตอำเภอนาดูน ซึ่งมีทั้งหมด 4 กลุ่มโรงเรียน ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนเพชรชนแดน กลุ่มโรงเรียนท่าข้าม กลุ่มโรงเรียนดงขุย และกลุ่มโรงเรียนลาดแค โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้กลุ่มโรงเรียนท่าข้าม
3. สุ่มโรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มโรงเรียนท่าข้ามซึ่งมีทั้งหมด 11 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านท่าข้าม(ท่าข้ามวิทยาคาร) โรงเรียนบ้านตะกุดจั่น โรงเรียนบ้านกุฎิพระ โรงเรียนบ้านเขาบ่อทอง โรงเรียนบ้านโคกสูง โรงเรียนบ้านดงแขวน โรงเรียนบ้านวังปลาช่อน โรงเรียนบ้านตะกุดเป่า โรงเรียนบ้านคลองปลาหมอ โรงเรียนบ้านศาลาลาย และโรงเรียนบ้านชัยขลุ โดยการสุ่มอย่างง่าย สุ่มได้โรงเรียนบ้านชัยขลุ

ใช้แบบแผนการวิจัย การทดลองแบบอนุกรมเวลาสมมูล (Equivalent Time Series Design) เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่ เอกสารหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้ และแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ประสานงานขอความร่วมมือกับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 โรงเรียนบ้านชัยขลุ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เพื่อชี้แจงจุดประสงค์และวิธีการดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรในสถานศึกษาให้รับทราบ พร้อมทั้งกำหนดวัน และเวลา ในการทดลองใช้หลักสูตร จำนวน 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมเวลา 24 ชั่วโมง ระหว่างวันที่ 18 กุมภาพันธ์ - 27 มีนาคม 2558

ผลการทดลองใช้หลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

- 3.1 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 15

ตาราง 15 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.80	.48	ปานกลาง	3.50	.63	ปานกลาง	3.07	.64	ปานกลาง	3.12	0.59	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.57	.57	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	2.73	.64	ปานกลาง	2.82	0.61	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.03	.67	ปานกลาง	3.47	.73	ปานกลาง	3.10	.71	ปานกลาง	3.20	0.70	ปานกลาง
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	2.80	.61	ปานกลาง	3.47	.82	ปานกลาง	3.03	.67	ปานกลาง	3.10	0.70	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.07	.64	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.23	.68	ปานกลาง	3.32	0.68	ปานกลาง
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	2.97	.81	ปานกลาง	3.60	.68	มาก	3.20	.71	ปานกลาง	3.26	0.73	ปานกลาง
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.23	.50	ปานกลาง	3.80	.66	มาก	3.43	.57	ปานกลาง	3.49	0.58	ปานกลาง

ตาราง 15 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.13	.63	ปานกลาง	3.80	.89	มาก	3.47	.68	ปานกลาง	3.47	0.73	ปานกลาง
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	2.90	.61	ปานกลาง	3.43	.57	ปานกลาง	3.00	.53	ปานกลาง	3.11	0.57	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.60	.62	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	2.77	.63	ปานกลาง	2.85	0.63	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.07	.64	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.23	.73	ปานกลาง	3.32	0.69	ปานกลาง
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.00	.64	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.10	.66	ปานกลาง	3.22	0.69	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	2.93	0.62	ปานกลาง	3.53	0.71	มาก	3.11	0.65	ปานกลาง	3.19	0.66	ปานกลาง

จากตาราง 15 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.93, S.D. = 0.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.23, S.D. = 0.50$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.57, S.D. = 0.57$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53, S.D. = 0.71$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.67$) และ ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.89$) ตามลำดับ และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) และ ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) ตามลำดับ และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.11, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.47, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.73, S.D. = 0.64$)

3.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 16

ตาราง 16 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.90	.55	ปานกลาง	3.63	.62	มาก	3.40	.72	ปานกลาง	3.31	0.63	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.77	.57	ปานกลาง	3.30	.47	ปานกลาง	3.07	.69	ปานกลาง	3.05	0.58	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.23	.77	ปานกลาง	3.57	.57	มาก	3.43	.77	ปานกลาง	3.41	0.71	ปานกลาง
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.00	.74	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.37	.93	ปานกลาง	3.31	0.82	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.27	.79	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.57	.86	มาก	3.50	0.79	ปานกลาง
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.17	.91	ปานกลาง	3.60	.68	มาก	3.53	.73	มาก	3.43	0.77	ปานกลาง
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.40	.68	ปานกลาง	3.83	.65	มาก	3.77	.68	มาก	3.67	0.67	มาก

ตาราง 16 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.33	.76	ปานกลาง	3.87	.82	มาก	3.77	.94	มาก	3.66	0.84	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.03	.62	ปานกลาง	3.43	.57	ปานกลาง	3.33	.71	ปานกลาง	3.26	0.63	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.73	.64	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	3.10	.71	ปานกลาง	3.00	0.67	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.20	.66	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.57	.82	มาก	3.49	0.73	ปานกลาง
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.07	.74	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.43	.90	ปานกลาง	3.35	0.80	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.09	0.70	ปานกลาง	3.58	0.66	มาก	3.45	0.79	ปานกลาง	3.37	0.72	ปานกลาง

ตาราง 15 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.80	.48	ปานกลาง	3.50	.63	ปานกลาง	3.07	.64	ปานกลาง	3.12	0.59	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.57	.57	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	2.73	.64	ปานกลาง	2.82	0.61	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.03	.67	ปานกลาง	3.47	.73	ปานกลาง	3.10	.71	ปานกลาง	3.20	0.70	ปานกลาง
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	2.80	.61	ปานกลาง	3.47	.82	ปานกลาง	3.03	.67	ปานกลาง	3.10	0.70	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.07	.64	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.23	.68	ปานกลาง	3.32	0.68	ปานกลาง
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	2.97	.81	ปานกลาง	3.60	.68	มาก	3.20	.71	ปานกลาง	3.26	0.73	ปานกลาง
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.23	.50	ปานกลาง	3.80	.66	มาก	3.43	.57	ปานกลาง	3.49	0.58	ปานกลาง

ตาราง 15 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.13	.63	ปานกลาง	3.80	.89	มาก	3.47	.68	ปานกลาง	3.47	0.73	ปานกลาง
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	2.90	.61	ปานกลาง	3.43	.57	ปานกลาง	3.00	.53	ปานกลาง	3.11	0.57	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.60	.62	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	2.77	.63	ปานกลาง	2.85	0.63	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.07	.64	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.23	.73	ปานกลาง	3.32	0.69	ปานกลาง
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.00	.64	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.10	.66	ปานกลาง	3.22	0.69	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	2.93	0.62	ปานกลาง	3.53	0.71	มาก	3.11	0.65	ปานกลาง	3.19	0.66	ปานกลาง

จากตาราง 16 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09, S.D. = 0.70$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.40, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.73, S.D. = 0.64$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58, S.D. = 0.66$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.82$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.45, S.D. = 0.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.68$) และ ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.94$) ตามลำดับ และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.07, S.D. = 0.69$)

3.3 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 17

จากตาราง 15 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.93, S.D. = 0.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.23, S.D. = 0.50$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.57, S.D. = 0.57$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53, S.D. = 0.71$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.67$) และ ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.89$) ตามลำดับ และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) และ ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) ตามลำดับ และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.11, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.47, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.73, S.D. = 0.64$)

3.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 16

ตาราง 17 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.93	.58	ปานกลาง	3.73	.64	มาก	3.67	.71	มาก	3.44	0.65	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.90	.71	ปานกลาง	3.37	.49	ปานกลาง	3.30	.84	ปานกลาง	3.19	0.68	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.40	.77	ปานกลาง	3.70	.54	มาก	3.60	.77	มาก	3.57	0.69	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.20	.71	ปานกลาง	3.63	.81	มาก	3.53	.86	มาก	3.45	0.79	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.47	.82	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.83	.75	มาก	3.67	0.76	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.37	.96	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.73	.74	มาก	3.59	0.80	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.60	.77	มาก	3.90	.61	มาก	3.87	.68	มาก	3.79	0.69	มาก

ตาราง 17 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.53	.73	มาก	3.93	.83	มาก	3.87	.97	มาก	3.78	0.84	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.23	.82	ปานกลาง	3.57	.57	มาก	3.60	.62	มาก	3.47	0.67	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.93	.83	ปานกลาง	3.27	.69	ปานกลาง	3.30	.70	ปานกลาง	3.17	0.74	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.33	.66	ปานกลาง	3.80	.71	มาก	3.70	.84	มาก	3.61	0.74	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.13	.78	ปานกลาง	3.60	.77	มาก	3.70	.88	มาก	3.48	0.81	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.25	0.76	ปานกลาง	3.66	0.67	มาก	3.64	0.78	มาก	3.52	0.72	มาก

ตาราง 16 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.90	.55	ปานกลาง	3.63	.62	มาก	3.40	.72	ปานกลาง	3.31	0.63	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.77	.57	ปานกลาง	3.30	.47	ปานกลาง	3.07	.69	ปานกลาง	3.05	0.58	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.23	.77	ปานกลาง	3.57	.57	มาก	3.43	.77	ปานกลาง	3.41	0.71	ปานกลาง
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.00	.74	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.37	.93	ปานกลาง	3.31	0.82	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.27	.79	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.57	.86	มาก	3.50	0.79	ปานกลาง
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.17	.91	ปานกลาง	3.60	.68	มาก	3.53	.73	มาก	3.43	0.77	ปานกลาง
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.40	.68	ปานกลาง	3.83	.65	มาก	3.77	.68	มาก	3.67	0.67	มาก

ตาราง 16 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.33	.76	ปานกลาง	3.87	.82	มาก	3.77	.94	มาก	3.66	0.84	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.03	.62	ปานกลาง	3.43	.57	ปานกลาง	3.33	.71	ปานกลาง	3.26	0.63	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.73	.64	ปานกลาง	3.17	.65	ปานกลาง	3.10	.71	ปานกลาง	3.00	0.67	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.20	.66	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.57	.82	มาก	3.49	0.73	ปานกลาง
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.07	.74	ปานกลาง	3.57	.77	มาก	3.43	.90	ปานกลาง	3.35	0.80	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.09	0.70	ปานกลาง	3.58	0.66	มาก	3.45	0.79	ปานกลาง	3.37	0.72	ปานกลาง

จากตาราง 17 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.25, S.D. = 0.76$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.77$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.90, S.D. = 0.71$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66, S.D. = 0.67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.93, S.D. = 0.83$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.27, S.D. = 0.69$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64, S.D. = 0.78$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.68$) และ ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.97$) ตามลำดับ และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.84$) และ ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.70$) ตามลำดับ

3.4 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 18

จากตาราง 16 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09, S.D. = 0.70$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.40, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.73, S.D. = 0.64$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58, S.D. = 0.66$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.82$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.17, S.D. = 0.65$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.45, S.D. = 0.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.68$) และ ($\bar{X} = 3.77, S.D. = 0.94$) ตามลำดับ และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.07, S.D. = 0.69$)

3.3 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 17

ตาราง 18 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.00	.59	ปานกลาง	3.77	.62	มาก	3.93	.52	มาก	3.57	0.58	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.03	.89	ปานกลาง	3.40	.50	ปานกลาง	3.50	.63	ปานกลาง	3.31	0.67	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.53	.82		3.73	.52	มาก	3.73	.58	มาก	3.66	0.64	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.33	.66	ปานกลาง	3.67	.84	มาก	3.67	.76	มาก	3.56	0.75	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.63	.89	มาก	3.73	.74	มาก	3.93	.69	มาก	3.76	0.77	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.60	.86	มาก	3.70	.75	มาก	3.83	.65	มาก	3.71	0.75	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.80	.71	มาก	3.93	.58	มาก	3.90	.71	มาก	3.88	0.67	มาก

ตาราง 18 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.73	.74	มาก	3.97	.81	มาก	4.00	.79	มาก	3.90	0.78	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.43	.77	ปานกลาง	3.60	.56	มาก	3.77	.50	มาก	3.60	0.61	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.13	.86	ปานกลาง	3.30	.70	ปานกลาง	3.50	.51	ปานกลาง	3.31	0.69	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.53	.82	มาก	3.83	.75	มาก	3.83	.75	มาก	3.73	0.77	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.27	.83	ปานกลาง	3.63	.72	มาก	3.80	.71	มาก	3.57	0.75	มาก
รวมเฉลี่ย	3.42	0.79	ปานกลาง	3.69	0.68	มาก	3.78	0.65	มาก	3.63	0.70	มาก

ตาราง 17 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	2.93	.58	ปานกลาง	3.73	.64	มาก	3.67	.71	มาก	3.44	0.65	ปานกลาง
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	2.90	.71	ปานกลาง	3.37	.49	ปานกลาง	3.30	.84	ปานกลาง	3.19	0.68	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.40	.77	ปานกลาง	3.70	.54	มาก	3.60	.77	มาก	3.57	0.69	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.20	.71	ปานกลาง	3.63	.81	มาก	3.53	.86	มาก	3.45	0.79	ปานกลาง
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.47	.82	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.83	.75	มาก	3.67	0.76	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.37	.96	ปานกลาง	3.67	.71	มาก	3.73	.74	มาก	3.59	0.80	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.60	.77	มาก	3.90	.61	มาก	3.87	.68	มาก	3.79	0.69	มาก

ตาราง 17 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.53	.73	มาก	3.93	.83	มาก	3.87	.97	มาก	3.78	0.84	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.23	.82	ปานกลาง	3.57	.57	มาก	3.60	.62	มาก	3.47	0.67	ปานกลาง
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	2.93	.83	ปานกลาง	3.27	.69	ปานกลาง	3.30	.70	ปานกลาง	3.17	0.74	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.33	.66	ปานกลาง	3.80	.71	มาก	3.70	.84	มาก	3.61	0.74	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.13	.78	ปานกลาง	3.60	.77	มาก	3.70	.88	มาก	3.48	0.81	ปานกลาง
รวมเฉลี่ย	3.25	0.76	ปานกลาง	3.66	0.67	มาก	3.64	0.78	มาก	3.52	0.72	มาก

จากตาราง 18 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42, S.D. = 0.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.71$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.00, S.D. = 0.59$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69, S.D. = 0.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.81$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.70$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.78, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.00, S.D. = 0.79$) และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.50, S.D. = 0.63$) และ ($\bar{X} = 3.50, S.D. = 0.51$) ตามลำดับ

3.5 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 19

จากตาราง 17 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.25, S.D. = 0.76$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.77$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 2.90, S.D. = 0.71$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66, S.D. = 0.67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.93, S.D. = 0.83$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.27, S.D. = 0.69$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64, S.D. = 0.78$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.68$) และ ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.97$) ตามลำดับ และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.84$) และ ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.70$) ตามลำดับ

3.4 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 18

ตาราง 19 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.07	.64	ปานกลาง	3.83	.59	มาก	4.07	.69	มาก	3.66	0.64	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.17	.99	ปานกลาง	3.47	.51	มาก	3.73	.74	มาก	3.46	0.74	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.67	.88		3.80	.55	มาก	4.13	.82	มาก	3.87	0.75	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.47	.78	ปานกลาง	3.70	.84	มาก	3.97	.72	มาก	3.71	0.78	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.77	.86	มาก	3.80	.76	มาก	4.20	.85	มาก	3.92	0.82	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.73	.83	มาก	3.77	.73	มาก	4.27	.74	มาก	3.92	0.77	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.97	.62	มาก	4.00	.53	มาก	4.40	.56	มาก	4.12	0.57	มาก

ตาราง 19 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.93	.79	มาก	4.03	.72	มาก	4.50	.68	มาก	4.15	0.73	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.63	.85	มาก	3.67	.55	มาก	3.93	.64	มาก	3.74	0.68	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.37	.93	ปานกลาง	3.40	.62	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.49	0.75	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.70	.84	มาก	3.93	.64	มาก	4.30	.75	มาก	3.98	0.74	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.40	.97	มาก	3.67	.66	มาก	4.03	.72	มาก	3.70	0.78	มาก
รวมเฉลี่ย	3.57	0.83	มาก	3.76	0.64	มาก	4.10	0.72	มาก	3.81	0.73	มาก

ตาราง 18 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.00	.59	ปานกลาง	3.77	.62	มาก	3.93	.52	มาก	3.57	0.58	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.03	.89	ปานกลาง	3.40	.50	ปานกลาง	3.50	.63	ปานกลาง	3.31	0.67	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.53	.82		3.73	.52	มาก	3.73	.58	มาก	3.66	0.64	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.33	.66	ปานกลาง	3.67	.84	มาก	3.67	.76	มาก	3.56	0.75	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.63	.89	มาก	3.73	.74	มาก	3.93	.69	มาก	3.76	0.77	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.60	.86	มาก	3.70	.75	มาก	3.83	.65	มาก	3.71	0.75	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.80	.71	มาก	3.93	.58	มาก	3.90	.71	มาก	3.88	0.67	มาก

ตาราง 18 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.73	.74	มาก	3.97	.81	มาก	4.00	.79	มาก	3.90	0.78	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.43	.77	ปานกลาง	3.60	.56	มาก	3.77	.50	มาก	3.60	0.61	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.13	.86	ปานกลาง	3.30	.70	ปานกลาง	3.50	.51	ปานกลาง	3.31	0.69	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.53	.82	มาก	3.83	.75	มาก	3.83	.75	มาก	3.73	0.77	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.27	.83	ปานกลาง	3.63	.72	มาก	3.80	.71	มาก	3.57	0.75	มาก
รวมเฉลี่ย	3.42	0.79	ปานกลาง	3.69	0.68	มาก	3.78	0.65	มาก	3.63	0.70	มาก

จากตาราง 19 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57, S.D. = 0.83$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่มมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.62$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.07, S.D. = 0.64$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76, S.D. = 0.64$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.72$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.40, S.D. = 0.62$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.72$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.68$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.70, S.D. = 0.70$)

3.6 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 20

จากตาราง 18 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42, S.D. = 0.79$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.80, S.D. = 0.71$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.00, S.D. = 0.59$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69, S.D. = 0.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.81$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.70$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.78, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.00, S.D. = 0.79$) และนักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.50, S.D. = 0.63$) และ ($\bar{X} = 3.50, S.D. = 0.51$) ตามลำดับ

3.5 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 19

ตาราง 20 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.13	.68	ปานกลาง	3.93	.58	มาก	4.27	.69	มาก	3.78	0.65	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.33	1.12	ปานกลาง	3.57	.50	มาก	4.00	.70	มาก	3.63	0.77	มาก
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.80	.96	มาก	3.97	.67	มาก	4.27	.79	มาก	4.01	0.81	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.60	.81	มาก	3.80	.85	มาก	4.00	.74	มาก	3.80	0.80	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.93	.83	มาก	3.90	.85	มาก	4.20	.85	มาก	4.01	0.84	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.83	.79	มาก	3.80	.71	มาก	4.30	.70	มาก	3.98	0.74	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	4.10	.55	มาก	4.03	.56	มาก	4.40	.56	มาก	4.18	0.56	มาก

ตาราง 20 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	4.10	.80	มาก	4.03	.72	มาก	4.50	.68	มาก	4.21	0.73	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.80	.85	มาก	3.80	.61	มาก	4.03	.62	มาก	3.88	0.69	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.60	1.00	มาก	3.53	.63	มาก	3.87	.63	มาก	3.67	0.75	มาก
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.97	.93	มาก	4.00	.59	มาก	4.37	.67	มาก	4.11	0.73	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.57	.94	มาก	3.73	.69	มาก	4.07	.74	มาก	3.79	0.79	มาก
รวมเฉลี่ย	3.73	0.86	มาก	3.84	0.66	มาก	4.19	0.70	มาก	3.92	0.74	มาก

ตาราง 19 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.07	.64	ปานกลาง	3.83	.59	มาก	4.07	.69	มาก	3.66	0.64	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.17	.99	ปานกลาง	3.47	.51	มาก	3.73	.74	มาก	3.46	0.74	ปานกลาง
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.67	.88		3.80	.55	มาก	4.13	.82	มาก	3.87	0.75	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.47	.78	ปานกลาง	3.70	.84	มาก	3.97	.72	มาก	3.71	0.78	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.77	.86	มาก	3.80	.76	มาก	4.20	.85	มาก	3.92	0.82	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.73	.83	มาก	3.77	.73	มาก	4.27	.74	มาก	3.92	0.77	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	3.97	.62	มาก	4.00	.53	มาก	4.40	.56	มาก	4.12	0.57	มาก

ตาราง 19 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	3.93	.79	มาก	4.03	.72	มาก	4.50	.68	มาก	4.15	0.73	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.63	.85	มาก	3.67	.55	มาก	3.93	.64	มาก	3.74	0.68	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.37	.93	ปานกลาง	3.40	.62	ปานกลาง	3.70	.70	มาก	3.49	0.75	ปานกลาง
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.70	.84	มาก	3.93	.64	มาก	4.30	.75	มาก	3.98	0.74	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.40	.97	มาก	3.67	.66	มาก	4.03	.72	มาก	3.70	0.78	มาก
รวมเฉลี่ย	3.57	0.83	มาก	3.76	0.64	มาก	4.10	0.72	มาก	3.81	0.73	มาก

จากตาราง 20 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.73, S.D. = 0.86$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.55$) และ ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.80$) ตามลำดับ และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.13, S.D. = 0.68$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84, S.D. = 0.66$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.56$) และ ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.72$) ตามลำดับ และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.53, S.D. = 0.63$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19, S.D. = 0.70$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.68$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.63$)

3.7 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 21

จากตาราง 19 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.57, S.D. = 0.83$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่มมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.97, S.D. = 0.62$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.07, S.D. = 0.64$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76, S.D. = 0.64$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.72$) และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.40, S.D. = 0.62$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.72$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.68$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.70, S.D. = 0.70$)

3.6 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 20

ตาราง 21 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.30	.60	มาก	3.97	.56	มาก	4.40	.56	มาก	3.89	0.57	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.87	.82	มาก	3.60	.56	มาก	4.10	.71	มาก	3.86	0.70	มาก
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	4.00	.79	มาก	4.00	.64	มาก	4.33	.71	มาก	4.11	0.71	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.83	.70	มาก	3.83	.83	มาก	4.07	.69	มาก	3.91	0.74	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	4.13	.68	มาก	3.97	.81	มาก	4.30	.70	มาก	4.13	0.73	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	4.00	.79	มาก	3.90	.76	มาก	4.30	.70	มาก	4.07	0.75	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	4.20	.55	มาก	4.13	.57	มาก	4.40	.56	มาก	4.23	0.56	มาก

ตาราง 21 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	4.33	.80	มาก	4.20	.61	มาก	4.50	.68	มาก	4.34	0.70	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	4.03	.81	มาก	3.90	.61	มาก	4.13	.68	มาก	4.02	0.79	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.90	.85	มาก	3.60	.68	มาก	4.07	.52	มาก	3.86	0.68	มาก
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	4.17	.83	มาก	4.10	.55	มาก	4.47	.57	มาก	4.25	0.65	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.80	.71	มาก	3.80	.66	มาก	4.13	.68	มาก	3.91	0.69	มาก
รวมเฉลี่ย	3.96	0.74	มาก	3.92	0.65	มาก	4.27	0.65	มาก	4.05	0.68	มาก

ตาราง 20 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรู้บทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.13	.68	ปานกลาง	3.93	.58	มาก	4.27	.69	มาก	3.78	0.65	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.33	1.12	ปานกลาง	3.57	.50	มาก	4.00	.70	มาก	3.63	0.77	มาก
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	3.80	.96	มาก	3.97	.67	มาก	4.27	.79	มาก	4.01	0.81	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.60	.81	มาก	3.80	.85	มาก	4.00	.74	มาก	3.80	0.80	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	3.93	.83	มาก	3.90	.85	มาก	4.20	.85	มาก	4.01	0.84	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	3.83	.79	มาก	3.80	.71	มาก	4.30	.70	มาก	3.98	0.74	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	4.10	.55	มาก	4.03	.56	มาก	4.40	.56	มาก	4.18	0.56	มาก

ตาราง 20 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	4.10	.80	มาก	4.03	.72	มาก	4.50	.68	มาก	4.21	0.73	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	3.80	.85	มาก	3.80	.61	มาก	4.03	.62	มาก	3.88	0.69	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.60	1.00	มาก	3.53	.63	มาก	3.87	.63	มาก	3.67	0.75	มาก
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	3.97	.93	มาก	4.00	.59	มาก	4.37	.67	มาก	4.11	0.73	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.57	.94	มาก	3.73	.69	มาก	4.07	.74	มาก	3.79	0.79	มาก
รวมเฉลี่ย	3.73	0.86	มาก	3.84	0.66	มาก	4.19	0.70	มาก	3.92	0.74	มาก

จากตาราง 21 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96, S.D. = 0.74$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.33, S.D. = 0.80$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.60$) เพื่อให้นักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.20, S.D. = 0.61$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.56$) และ ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.69$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.07, S.D. = 0.52$)

3.8 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 22

จากตาราง 20 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.73, S.D. = 0.86$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.55$) และ ($\bar{X} = 4.10, S.D. = 0.80$) ตามลำดับ และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.13, S.D. = 0.68$) เพื่อนนักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84, S.D. = 0.66$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนมีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม และสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.56$) และ ($\bar{X} = 4.03, S.D. = 0.72$) ตามลำดับ และ นักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.53, S.D. = 0.63$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19, S.D. = 0.70$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.68$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.63$)

3.7 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7 ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 21

ตาราง 22 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม
พหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น
หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	12.23	1.52	12.84*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	15.70	1.34		

* $p < .05$

จากตาราง 22 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับ
นักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่นหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่า
ก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.9 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์
ส่วนรวมหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดง
ในตาราง 23

ตาราง 23 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม
พหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์
ส่วนรวม หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	13.47	1.17	25.86*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	16.73	1.17		

* $p < .05$

จากตาราง 23 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับ
นักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการใช้หลักสูตร
สูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.10 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 24

ตาราง 24 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	12.43	1.28	17.17*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	16.07	1.26		

* $p < .05$

จากตาราง 24 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.11 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดง ในตาราง 25

ตาราง 25 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	38.30	2.98	29.75*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	48.60	2.20		

* $p < .05$

จากตาราง 25 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.12 การนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เมื่อนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาไปทดลองใช้ในการจัดการเรียนรู้กับนักเรียน โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 12 หน่วยการเรียนรู้ จะมีการจัดกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยใช้วิธีสุ่มด้วยการจับฉลากให้ได้กลุ่มย่อย ๆ จำนวน 3 – 6 กลุ่ม จากนั้นผู้สอนจะแนะนำข้อควรปฏิบัติในการทำงานกลุ่มร่วมกัน บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม พร้อมทั้งขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในช่วงของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 และ 2 เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนของการจับคู่ หรือแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อปฏิบัติกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย สะท้อนจากคำพูดของนักเรียน เช่น “...ครูครับ..ผมไม่อยากจะกับป้งปอนด์เลย..ทำอะไรก็ไม่เป็น...” “...หนูไม่อยากจะอยู่กับกลุ่มนี้ค่ะ...มีแต่ผู้ชาย...” “...เขาไม่ช่วยทำอะไรเลยครับ...ให้แต่ผมทำคนเดียว...” นอกจากนี้ ในระหว่างการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ได้มีการทะเลาะ ตำหนิ และตำทอกัน และต่างฝ่ายต่างโยนความผิดให้กันว่าเป็นต้นเหตุของการปฏิบัติกิจกรรมไม่สำเร็จ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค” ที่มีลักษณะเป็นเกมการศึกษา สะท้อนจากคำพูดของนักเรียน เช่น “.....เพราะเธอนั้นแหละ ถึงไม่ชนะเลย...” “...บอกแล้วว่าให้ทำแบบนี้ก็ไม่ใช่ ..คราวหน้าไปอยู่กลุ่มอื่นเลย...” “...ช่วยจริงๆ อยู่กลุ่มเดียวกันอีกล่ะ...”

จากนั้นผู้สอนจึงชี้แจงวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านการเรียนรู้และการทำงาน โดยแต่ละกลุ่มอาจจะต้องประกอบด้วยเพื่อน ๆ ที่เรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน คละกันไป และจะมีการประเมินผลการทำงานร่วมกันของกลุ่มด้วย ดังนั้นเราควรคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวกของเพื่อนในกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกันในการเรียนรู้หรือทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจ รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกัน ซึ่งทำให้การเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งครูผู้สอนได้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยให้แรงเสริมแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ เช่น กล่าวชมเชยผู้เรียนขณะอยู่ในกลุ่มหรือหน้าชั้นเรียน หรือให้รางวัลผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือทั้งกลุ่ม ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดกำลังใจ “...เก่งมากครับ...” “...นักเรียนทำอย่างนี้ถูกต้องแล้วครับ...สามารถเป็นตัวอย่างให้เพื่อน ๆ ได้เลยนะครับเนี่ย...” และเมื่อผู้เรียนมีปัญหาในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนก็ให้ผู้เรียนในกลุ่มอื่นๆ ร่วมกันเสนอวิธีแก้ปัญหาให้กับกลุ่มที่มีปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อนกลุ่มอื่นๆ มากขึ้น “...เพื่อน ๆ กลุ่มอื่น ช่วยเพื่อนกลุ่มนี้หน่อยครับ...ไม่รู้ว่าจะแก้ปัญหายังไง ลองช่วยกันคิดมากลุ่มละ 1 ข้อซิครับ ว่าจะช่วยกันแก้ปัญหาก็เพื่อนได้ไหม...” “...การเสียสละเวลา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ดีนะครับ ใครเห็นใครก็รักครับ...”

เมื่อเริ่มจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ใหม่ ตั้งแต่หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 เป็นต้นไป นักเรียนมีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้น สะท้อนได้จากคำพูดของนักเรียน เช่น ในหน่วยการเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมเกมการแข่งขัน ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 8, 10 และ 12 จะได้ยินคำพูดว่า “...ไม่เป็นไร เดี่ยวเราเริ่มใหม่ก็ได้” “...เราลองทำวิธีนี้ดูบ้างปะ..เผื่อจะดีกว่าแบบเดิม...” “...กลุ่ม 3 สู้ๆ...” หรือในหน่วยการเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมสะท้อนคิด ก็จะได้ยินคำพูดว่า “...เราว่าเป็นแบบนี้แหละ..เธอว่าไง...” “...เราว่าไม่ใช่ละ..มันน่าจะเป็นแบบนี้...” “...มันก็ถูกของเธอแหละ...” “...ให้เราช่วยไหมอะ..”

ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประเมินประสิทธิผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ดังนี้

4.1 การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พบว่า

4.1.1 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.2 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.3 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.4 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาารวมทุกด้าน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร หลังการทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร ผู้วิจัยนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โดยดำเนินการปรับปรุงการใช้ภาษา เพิ่มเติมรายละเอียดในใบกิจกรรมการเรียนรู้ และขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรม ตลอดจนเวลาที่ใช้จัดกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ให้มีความชัดเจน เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับประถมศึกษา เพื่อให้ผู้สอนดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

จากผลการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรที่พบว่า หลักสูตรเป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิผลของหลักสูตร และปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิผล และสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ ผลการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรมีรายละเอียดดังนี้

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เอกชัย จันทา
นิสิตปริญญาเอก
สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ปัญหาและความสำคัญ

ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล และหลักการยอมรับเสียงข้างมากที่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554: 1) วิธีการดำเนินชีวิตประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของวิถีประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว ครู กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน จนกลายเป็นวิถีประชาธิปไตย การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เคารพในกติกาที่ร่วมกันสร้าง มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการประชาธิปไตย

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตความผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและญาติผู้ใหญ่ มีศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นอาเซียน และเป็นสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ในมิติต่างๆ เช่น การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี แรงงาน ความรู้ กลุ่มชน เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุข คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา ซึ่งหากสังคมไทยมีประชาชนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและมีพฤติกรรมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา เป็นการจัดกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับประถมศึกษา เนื่องจากวัยนี้เป็นระยะแรกๆ ที่เริ่มมีความรู้สึกและเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองจึงสมควรได้รับการปลูกฝังความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ถึงแม้ว่าในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตแล้ว แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างเวลาเรียนในกลุ่ม สาระนี้ที่กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเวลาเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 3 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดยกำหนดให้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ 1 ชั่วโมง และวิชาพระพุทธศาสนา 1 ชั่วโมง ทำให้เหลือเวลาเรียนในสาระอื่นเพียง 1 ชั่วโมง ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนได้ ด้วยความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเฉพาะ มีสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝัง พฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยใช้เวลาในชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่ไม่ใช่ประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางการเมือง แต่เป็น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรงในการร่วมกิจกรรมจนทำให้นักเรียนเกิดการ เรียนรู้และเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในที่สุด
3. กระบวนการจัดกิจกรรมมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสืบเสาะแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม
4. การประเมินผลมุ่งเน้นการวัดและประเมินผล (Measurement, Assessment and Evaluation) อย่างจริงจังและครบถ้วนทุกมิติ ใช้แนวทางการประเมินที่หลากหลาย และการประเมิน แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องมีการเปรียบเทียบผลการประเมินก่อนและหลังการเรียนรู้ ซึ่งผล การเปรียบเทียบจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรและคุณภาพการจัดกิจกรรมให้บังเกิดประสิทธิผลจริง

จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน ประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเอง และผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย
พฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้
- 1.2 มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้
- 1.3 ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

2. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน
- 1.2 มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่
- 1.3 มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอด

ระยะเวลาการเรียนรู้

3. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา
ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

เป็นขั้นตอน

- 1.1 มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้
- 1.2 มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล
- 1.3 มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่าง

เหมาะสม

- 1.4 มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล

โครงสร้างเวลาและกิจกรรม

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา กำหนดโครงสร้างเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งสิ้น 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง โดยมีโครงสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ 12 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “บอลลอยร้อยใจ”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้เฒ่า	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	2 ชั่วโมง
รวม 24 ชั่วโมง	

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มุ่งเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผล และดุลยพินิจในการแก้ปัญหา โดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารหลักสูตร
2. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

2. การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 การประเมินหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละเสร็จสิ้น ด้วยเครื่องมือที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรม

2.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นระยะๆ ด้วยแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยในแต่ละครั้งของการประเมินจะใช้เวลาห่างกัน 1 สัปดาห์

ตาราง 21 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7
ซึ่งประเมินโดยครูผู้สอนประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวมเฉลี่ย		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น												
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเอง ในการดำเนินการเรียนรู้	3.30	.60	มาก	3.97	.56	มาก	4.40	.56	มาก	3.89	0.57	มาก
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	3.87	.82	มาก	3.60	.56	มาก	4.10	.71	มาก	3.86	0.70	มาก
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	4.00	.79	มาก	4.00	.64	มาก	4.33	.71	มาก	4.11	0.71	มาก
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	3.83	.70	มาก	3.83	.83	มาก	4.07	.69	มาก	3.91	0.74	มาก
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม												
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆ ในการทำงานร่วมกัน	4.13	.68	มาก	3.97	.81	มาก	4.30	.70	มาก	4.13	0.73	มาก
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ ของกลุ่มอย่างเต็มที่	4.00	.79	มาก	3.90	.76	มาก	4.30	.70	มาก	4.07	0.75	มาก
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ กับเพื่อนในกลุ่ม	4.20	.55	มาก	4.13	.57	มาก	4.40	.56	มาก	4.23	0.56	มาก

ตาราง 21 (ต่อ)

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ครูผู้สอน			เพื่อนนักเรียน			ประเมินตนเอง			รวม		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำ กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	4.33	.80	มาก	4.20	.61	มาก	4.50	.68	มาก	4.34	0.70	มาก
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา												
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อน วางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	4.03	.81	มาก	3.90	.61	มาก	4.13	.68	มาก	4.02	0.79	มาก
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม อย่างสมเหตุสมผล	3.90	.85	มาก	3.60	.68	มาก	4.07	.52	มาก	3.86	0.68	มาก
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากร การเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	4.17	.83	มาก	4.10	.55	มาก	4.47	.57	มาก	4.25	0.65	มาก
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐาน ของความมีเหตุผล	3.80	.71	มาก	3.80	.66	มาก	4.13	.68	มาก	3.91	0.69	มาก
รวมเฉลี่ย	3.96	0.74	มาก	3.92	0.65	มาก	4.27	0.65	มาก	4.05	0.68	มาก

จากตาราง 21 ครูผู้สอนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96, S.D. = 0.74$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่านักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.33, S.D. = 0.80$) และ นักเรียนให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.60$) เพื่อให้นักเรียนมีความเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.20, S.D. = 0.61$) และ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้ และมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.56$) และ ($\bar{X} = 3.60, S.D. = 0.68$) และ นักเรียนประเมินตนเองเห็นว่านักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27, S.D. = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า นักเรียนสามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.50, S.D. = 0.69$) และนักเรียนมีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.07, S.D. = 0.52$)

3.8 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 22

ตาราง 22 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม
พหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น
หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O₇) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O₁)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	12.23	1.52	12.84*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	15.70	1.34		

* $p < .05$

จากตาราง 22 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับ
นักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่นหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่า
ก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.9 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์
ส่วนรวมหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O₇) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O₁) ปรากฏผลดังแสดง
ในตาราง 23

ตาราง 23 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคม
พหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์
ส่วนรวม หลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O₇) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O₁)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	13.47	1.17	25.86*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	16.73	1.17		

* $p < .05$

จากตาราง 23 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับ
นักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการใช้หลักสูตร
สูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.10 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 24

ตาราง 24 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	12.43	1.28	17.17*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	16.07	1.26		

* $p < .05$

จากตาราง 24 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหาหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.11 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) ปรากฏผลดังแสดง ในตาราง 25

ตาราง 25 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_7) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1)

การประเมิน	ผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ย			
	$\bar{X}$	S.D.	t-test	p
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนการทดลอง	38.30	2.98	29.75*	.00
ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลอง	48.60	2.20		

* $p < .05$

จากตาราง 25 พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในภาพรวมทุกด้านหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

3.12 การนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เมื่อนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาไปทดลองใช้ในการจัดการเรียนรู้กับนักเรียน โดยในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 12 หน่วยการเรียนรู้ จะมีการจัดกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยใช้วิธีสุ่มด้วยการจับฉลากให้ได้กลุ่มย่อย ๆ จำนวน 3 – 6 กลุ่ม จากนั้นผู้สอนจะแนะนำข้อควรปฏิบัติในการทำงานกลุ่มร่วมกัน บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม พร้อมทั้งขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในช่วงของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 และ 2 เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนของการจับคู่ หรือแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อปฏิบัติกิจกรรมในหน่วยการเรียนรู้พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย สะท้อนจากคำพูดของนักเรียน เช่น “...ครูครับ..ผมไม่อยากจะกับป้งปอนด์เลย..ทำอะไรก็ไม่เป็น...” “...หนูไม่อยากจะอยู่กับกลุ่มนี้ค่ะ...มีแต่ผู้ชาย...” “...เขาไม่ช่วยทำอะไรเลยครับ...ให้แต่ผมทำคนเดียว...” นอกจากนี้ ในระหว่างการศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละกลุ่ม ได้มีการทะเลาะ ตำหนิ และตำหนิกัน และต่างฝ่ายต่างโยนความผิดให้กันว่าเป็นต้นเหตุของการปฏิบัติกิจกรรมไม่สำเร็จ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค” ที่มีลักษณะเป็นเกมการศึกษา สะท้อนจากคำพูดของนักเรียน เช่น “.....เพราะเธอนั้นแหละ ถึงไม่ชนะเลย...” “...บอกแล้วว่าให้ทำแบบนี้ก็ไม่ใช่ ..คราวหน้าไปอยู่กลุ่มอื่นเลย...” “...ช่วยจริงๆ อยู่กลุ่มเดียวกันอีกล่ะ...”

จากนั้นผู้สอนจึงชี้แจงวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านการเรียนรู้และการทำงาน โดยแต่ละกลุ่มอาจจะต้องประกอบด้วยเพื่อน ๆ ที่เรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน คละกันไป และจะมีการประเมินผลการทำงานร่วมกันของกลุ่มด้วย ดังนั้นเราควรคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวกของเพื่อนในกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกันในการเรียนรู้หรือทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจ รวมทั้งมีความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกัน ซึ่งทำให้การเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยดี และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งครูผู้สอนได้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยให้แรงเสริมแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ เช่น กล่าวชมเชยผู้เรียนขณะอยู่ในกลุ่มหรือหน้าชั้นเรียน หรือให้รางวัลผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือทั้งกลุ่ม ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดกำลังใจ “...เก่งมากครับ...” “...นักเรียนทำอย่างนี้ถูกต้องแล้วครับ...สามารถเป็นตัวอย่างให้เพื่อน ๆ ได้เลยนะครับเนี่ย...” และเมื่อผู้เรียนมีปัญหาในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนก็ให้ผู้เรียนในกลุ่มอื่นๆ ร่วมกันเสนอวิธีแก้ปัญหให้กับกลุ่มที่มีปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อนกลุ่มอื่นๆ มากขึ้น “...เพื่อน ๆ กลุ่มอื่น ช่วยเพื่อนกลุ่มนี้หน่อยครับ...ไม่รู้ว่าจะแก้ปัญหายังไง ลองช่วยกันคิดมากลุ่มละ 1 ข้อซิครับว่าจะช่วยกันแก้ปัญหให้เพื่อนได้ไหม...” “...การเสียสละเวลา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ดีนะครับ ใครเห็นใครก็รักครับ...”

เมื่อเริ่มจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ใหม่ ตั้งแต่หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 เป็นต้นไป นักเรียนมีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้น สะท้อนได้จากคำพูดของนักเรียน เช่น ในหน่วยการเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมเกมการแข่งขัน ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ที่ 8, 10 และ 12 จะได้ยินคำพูดว่า “...ไม่เป็นไร เดี่ยวเราเริ่มใหม่ก็ได้” “...เราลองทำวิธีนี้ดูบ้างปะ..เผื่อจะดีกว่าแบบเดิม...” “...กลุ่ม 3 สู้ๆ...” หรือในหน่วยการเรียนรู้ที่เป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมสะท้อนคิด ก็จะได้ยินคำพูดว่า “...เราว่าเป็นแบบนี้ละ..เธอว่าไง...” “...เราว่าไม่ใช่ละ..มันน่าจะเป็นแบบนี้...” “...มันก็ถูกของเธอนะ...” “...ให้เราช่วยไหมอะ..”

ตอนที่ 4 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประเมินประสิทธิผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ดังนี้

4.1 การประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พบว่า

4.1.1 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.2 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.3 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.4 ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาารวมทุกด้าน หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร หลังการทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร ผู้วิจัยนำข้อมูลมาปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร โดยดำเนินการปรับปรุงการใช้ภาษาเพิ่มเติมรายละเอียดในใบกิจกรรมการเรียนรู้ และขั้นตอนในการปฏิบัติกิจกรรม ตลอดจนเวลาที่ใช้จัดกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ให้มีความชัดเจน เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับประถมศึกษา เพื่อให้ผู้สอนดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

จากผลการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรที่พบว่า หลักสูตรเป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิผลของหลักสูตร และปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิผล และสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ ผลการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรมีรายละเอียดดังนี้

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เอกชัย จันทา
นิสิตปริญญาเอก
สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

ปัญหาและความสำคัญ

ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล และหลักการยอมรับเสียงข้างมากที่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554: 1) วิธีการดำเนินชีวิตประชาธิปไตยของประชาชนในสังคม ถือเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบของวิถีประชาธิปไตยนั้นขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว ครู กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน จนกลายเป็นวิถีประชาธิปไตย การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการอยู่ร่วมกัน รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น เคารพในกติกาที่ร่วมกันสร้าง มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริงตามหลักการประชาธิปไตย

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตความผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รักความสงบอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและญาติผู้ใหญ่ มีศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นอาเซียน และเป็นสังคมในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ในมิติต่างๆ เช่น การไหลบ่าของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี แรงงาน ความรู้ กลุ่มชน เป็นต้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุขและมีสันติสุข คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา ซึ่งหากสังคมไทยมีประชาชนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและมีพฤติกรรมประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา เป็นการจัดกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนในระดับประถมศึกษา เนื่องจากวัยนี้เป็นระยะแรกๆ ที่เริ่มมีความรู้สึกและเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองจึงสมควรได้รับการปลูกฝังความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ถึงแม้ว่าในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตแล้ว แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างเวลาเรียนในกลุ่ม สาระนี้ที่กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีเวลาเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวน 3 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดยกำหนดให้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ 1 ชั่วโมง และวิชาพระพุทธศาสนา 1 ชั่วโมง ทำให้เหลือเวลาเรียนในสาระอื่นเพียง 1 ชั่วโมง ซึ่งอาจยังไม่เพียงพอต่อการปลูกฝังพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนได้ ด้วยความสำคัญและจำเป็น ดังกล่าว จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเฉพาะ มีสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝัง พฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยใช้เวลาในชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมที่ไม่ใช่ประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวกับเนื้อหาทางการเมือง แต่เป็น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรงในการร่วมกิจกรรมจนทำให้นักเรียนเกิดการ เรียนรู้และเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในที่สุด
3. กระบวนการจัดกิจกรรมมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงการ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสืบเสาะแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม
4. การประเมินผลมุ่งเน้นการวัดและประเมินผล (Measurement, Assessment and Evaluation) อย่างจริงจังและครบถ้วนทุกมิติ ใช้แนวทางการประเมินที่หลากหลาย และการประเมิน แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องมีการเปรียบเทียบผลการประเมินก่อนและหลังการเรียนรู้ ซึ่งผล การเปรียบเทียบจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรและคุณภาพการจัดกิจกรรมให้บังเกิดประสิทธิผลจริง

จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน ประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเอง และผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย
พฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้
- 1.2 มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้
- 1.3 ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

2. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน
- 1.2 มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่
- 1.3 มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม
- 1.4 สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอด

ระยะเวลาการเรียนรู้

3. พฤติกรรมประชาธิปไตยที่แสดงถึงความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา
ประกอบด้วยพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

เป็นขั้นตอน

- 1.1 มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้
- 1.2 มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล
- 1.3 มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่าง

เหมาะสม

- 1.4 มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล

โครงสร้างเวลาและกิจกรรม

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา กำหนดโครงสร้างเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งสิ้น 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง โดยมีโครงสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ 12 หน่วยการเรียนรู้ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “บอลลอยร้อยใจ”	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ	2 ชั่วโมง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”	2 ชั่วโมง
รวม 24 ชั่วโมง	

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มุ่งเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย ได้แก่ ความเคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผล และดุลยพินิจในการแก้ปัญหา โดยใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนกระบวนการสืบเสาะและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รวมถึงการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนได้มีการอภิปรายข้อมูลจากความคิดเห็นของตนเองให้เพื่อนในกลุ่มได้รับรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สื่อประกอบการเรียนรู้

1. เอกสารหลักสูตร
2. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย

1. การประเมินก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

2. การประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

2.1 การประเมินหลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละเสร็จสิ้น ด้วยเครื่องมือที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรม

2.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นระยะๆ ด้วยแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยในแต่ละครั้งของการประเมินจะใช้เวลาห่างกัน 1 สัปดาห์

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) มีกระบวนการดำเนินการสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีขั้นตอนการดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

เป็นการดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริง แบ่งขั้นตอน การดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสอบถามผู้เชี่ยวชาญ และ 3) การใช้วิธี Known Group Technique กับนักเรียนที่มีคุณสมบัติตามตัวแปรที่ต้องการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร

เป็นการนำข้อมูลที่ทำการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาออกแบบหลักสูตรโดยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการ 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การออกแบบและจัดทำหลักสูตรฉบับร่าง 2) การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร และ 3) การศึกษานำร่องหลักสูตร (Pilot Study)

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้

มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ใช้แบบแผนการวิจัย การทดลองแบบอนุกรมเวลา (Time Series Design) จำนวน ๒๔ ชั่วโมง กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนบ้านซับขลุ อำเภอนนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลและความเหมาะสมของหลักสูตร หลังจากนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยการเปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมหลังจากทดลองใช้หลักสูตร (O_2) และก่อนทดลองใช้หลักสูตร (O_1) โดยทดสอบด้วย t-test

สรุปผลการวิจัย

หลังจากทดลองใช้หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้ประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พบว่า

1. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น ด้านสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหาหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบและประเด็นที่น่าสนใจในการอภิปราย 2 ประเด็น ดังนี้

1. หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนประถมศึกษา

หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร 2) หลักการของหลักสูตร 3) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 4) สารการเรียนรู้ 5) โครงสร้างเวลาและกิจกรรม 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 7) สื่อประกอบการเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้ประเมินว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.80 – 5.00 โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ย 4.48 และหลักสูตรมีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุดเช่นกัน โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.60 – 5.00 โดยรวมมีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ย 4.30 ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจาก

1.1 การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในครั้งนี้ ได้ดำเนินการพัฒนาตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ เป็นหลักสูตรที่ไม่ยึดติดกับเนื้อหาเป็นหลัก (Content Free) แต่เน้นกิจกรรมเพื่อนำไปสู่ผลการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ Perkins; Lochhead; & Bishep (1978: 158-159) ที่กล่าวว่า หลักสูตรเสริมเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ทักษะทางปัญญาและสังคม เป็นหลักสูตรที่ไม่ยึดติดกับเนื้อหาแต่จะให้ทักษะการใช้เหตุผลที่เพียงพอและประสบการณ์หรือสถานการณ์ใหม่ที่จะได้รับ เป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด แยกแยะว่าสิ่งใดที่มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ สิ่งใดมีความหมายหรือไม่มีความหมาย การที่ผู้เรียนได้ฝึกวิเคราะห์ วิพากษ์ และเลือกอย่างมีเหตุผล ตลอดจนการนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจคุณค่า จะทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปรับตัวและปรับเปลี่ยนเป็นคนใหม่ได้

1.2 หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติจริง ฝึกให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ นำเสนอความคิดเห็น กระตุ้นการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียน ให้เกิดความตระหนักและเกิดการปรับเปลี่ยนมุมมอง หรือทัศนคติใหม่ต่อชีวิตและโลก (Ryan. 2002: online; ทิศนา ขัมมมณี . 2546; Educational Materials Center. 2003; นฤมล โอสฐานุเคราะห์. 2549; สุวิมล ว่องวาณิช และคนอื่น ๆ. 2549; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2551ค) ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้

1.3 หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจนที่จะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายที่ต้องการได้ (Decker and Decker. 1992: 33) อีกทั้งสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ยังมีความเหมาะสมกับวัย ความสนใจ และพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนริเริ่มดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริง ด้วยตนเอง (Ryan. 2002: online; Educational Materials Center. 2003)

1.4 หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีการวัดและประเมินผลเป็นแบบสามเส้า (Triangulation) เนื่องจากการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยให้ใกล้เคียงกับตัวตนของบุคคลมากที่สุดจะต้องอาศัยข้อมูลหลักฐานอ้างอิงจากหลาย ๆ ด้านมาประกอบการพิจารณา (ณัฐวรณ หลาวทอง. 2546: 196)

2. ประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

จากการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา พบว่า หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีประสิทธิผลสามารถเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมให้แก่ผู้เรียนได้ กล่าวคือ ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในแต่ละด้าน และโดยรวม ทั้ง 3 ด้านได้แก่ ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้เกิดประสิทธิผลของหลักสูตร อาจมีสาเหตุมาจากการพัฒนาหลักสูตรนี้เป็นการพัฒนาขึ้นเฉพาะเพื่อให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเฉพาะอย่างในจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่เป็นการจำเพาะเจาะจง โอกาสที่นักเรียนจะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น จึงมีมากขึ้น (Beach. 1980: 17) อีกทั้งพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียนในครั้งนี้เป็นพฤติกรรมที่ผู้คนในสังคมยอมรับโดยทั่วไป การปลูกฝังพฤติกรรมในลักษณะนี้ นักเรียนจึงเกิดการเรียนรู้อย่างยอมรับ การเลียนแบบอย่าง และสามารถปฏิบัติตามออกมาได้อย่างรวดเร็ว (Bandura. 1977: 22 – 29; Ranson. 1996: 11 – 12) นอกจากนี้การใช้หลักสูตรทั้งวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ร่วมกันจะทำให้ นักเรียนที่อยู่ในวัยนี้สามารถเรียนรู้จนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยได้ (Olivares and Sanchez. 1995: 224 – 225) นักเรียนได้เรียนรู้ตามขั้นตอนกิจกรรมในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ นักเรียนมีโอกาสได้ฝึกกระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม เป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง มีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างแท้จริง มีโอกาสได้แสดงความรู้ ความเข้าใจต่อตนเอง ความเข้าใจและยอมรับบุคคลอื่น ความมีเหตุผลที่ถูกต้อง เหมาะสม เมื่อมีวิธีการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่สร้างขึ้นเป็นการให้โอกาสแก่นักเรียนแสดงถึงความรู้ ความเข้าใจของตนเอง หรืออธิบายความหมายของความรู้ ความเข้าใจนั้น และรับรู้ความเข้าใจของบุคคลอื่น ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้ประเมินความรู้ ความเข้าใจของตนเองว่าถูกต้อง สมบูรณ์ หรือมีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ และจะปรับให้มีความสมเหตุสมผลได้ดีเพียงใด ดังที่ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544: 40) กล่าวว่า การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้แบบเชิงรุก ศึกษาความรู้ด้วยตนเอง จากเอกสาร เพื่อน แหล่งความรู้ ครู อาจารย์ และสิ่งแวดล้อม โดยที่ผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีกระบวนการคิดและการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล มีหลักวิชาการรองรับ สร้างองค์ความรู้และประมวลความรู้ได้โดยมีผู้สอนเป็นผู้แนะนำ ชี้แนะ ให้แหล่งข้อมูล ร่วมกันกำหนดการเรียนรู้ จะทำให้นักเรียนเกิดทักษะกระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่ม มีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Severy and Duffy (1995: 21 - 38) ที่กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิดและกระบวนการกลุ่มมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งผลให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น กล้าแสดงออก ใช้เหตุผลในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ให้อิสระกับผู้เรียนอย่างมีขอบเขต จะทำให้นักเรียนได้พัฒนาศักยภาพความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์แบบ นอกจากนี้ยัง

สอดคล้องกับแนวคิดของ Slavin (1955: 7 – 15) ที่กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยต้องเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีหลักการสำคัญ 5 ประการ คือ หลักการมีส่วนร่วม หลักประชาธิปไตย หลักกระบวนการเรียนที่มีความสุข หลักการเรียนรู้ที่มีความหมาย และหลักการสร้างองค์ความรู้เอง

นอกจากนี้การที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมบริการ กิจกรรมจิตอาสา หรือกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สร้างความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในสังคม คำนึงถึงผู้อื่นและส่วนรวม เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจไมตรีและการเสียสละ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ไปปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละบริบท

1.2 ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการบูรณาการหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เข้ากับกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน

2. ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

2.1 การนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลนั้น ควรศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรโดยละเอียด

2.2 การนำหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ไปใช้ควรคำนึงถึงบริบทต่าง ๆ ของสถานศึกษา เช่น นโยบาย ตารางเวลาในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

2.3 ครูผู้สอนควรกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงเหตุผลระหว่างผู้เรียนด้วยกัน จัดสภาพบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาโดยพิจารณาจากตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม เช่น เพศ สภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

3.2 ควรเปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน เช่น พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น

3.3 ควรมีการศึกษาถึงระดับความคงทนของพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

3.4 ควรนำแนวคิด ทฤษฎี ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางสังคมในแต่ละชุมชนมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

บรรณานุกรม

- กนก วงษ์ตระหง่าน. (2528). *การเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมวิชาการ. (2546). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการ กลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- กรมสุขภาพจิต. (2545). *คู่มือความฉลาดทางอารมณ์*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กฤษฎาศาสตร์ บุญพสุกุล. (2551). *การพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองห่าน อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2535). *คู่มือส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2536). *บทวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). *คู่มือการเรียนการสอนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมล ทอรรถธรรมาธิ. (2533). “ประชาธิปไตย : ความหมายและความเป็นมา”. *ท้องถิ่น*. 31(1): 1-22; มกราคม.
- กรณียพล จิราตน์วัฒนา. (2554). *บทบาทในการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (เศรษฐศาสตร์การเมือง). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กานต์วี บุญญานุสิทธิ์. (2554). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมจิตแห่งความเคารพ และจิตแห่งจริยธรรมตามแนวคิดการเรียนการสอนโดยการบริการสังคมสำหรับนักศึกษา ระดับปริญญาตรี*. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing). (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2557, จาก <http://kminbusiness.wordpress.com>
- การจัดการความรู้. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2557, จาก <http://www.pt.mahidol.ac.th/km/index.php/what-is-km>
- กิตติชัย สุธาสิโนบล. (2546). *โครงการ (Project Approach)*. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์.

- เกษม ศิริสัมพันธ์. (2545). “เปลี่ยนแปลงการปกครอง : แลไปข้างหน้า”. เนชั่นสุดสัปดาห์. 11(526): 1-7; กรกฎาคม.
- โกวิท ประวาลพุกษ์. (2545). *สู่การเรียนรู้แท้*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). *โรงเรียนสร้างคนมีจิตสาธารณะ*. การศึกษา 2000. 65(3): 14-17; มกราคม – มีนาคม.
- เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ. (2551). *แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย: กรณีศึกษากลุ่มและเครือข่ายเยาวชนที่ทำงานด้านจิตสำนึกสาธารณะ*. ปรินิพนธ์ ค.ม. (พัฒนศึกษา). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณิต จิตเจริญวิโชค. (2548). *คู่มือการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. (2543). *ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการธำรงชาติพันธุ์*. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรภา สุนทรสิด. (2534). *โรงเรียนกับการปลูกฝังประชาธิปไตย สารพัฒนาหลักสูตร*.
- จิราภรณ์ ศิริทวี. (2542). *โครงการทางเลือกใหม่ของการสร้างปัญญาชน*. วารสารวิชาการ. 2(8): 33-38; สิงหาคม.
- เจษฎา หนูรุ่ง. (2551). *ปัจจัยจิตลักษณะที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนสาธิตในสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. ปรินิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ใจจริง บุญเรืองรอด. (2536). *กิจกรรมร่วมหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: ภาคหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนดุสิต.
- ชะวัชชัย ภาติณฐ. (2548). *กระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติการสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2554). *การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning)*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). *ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2536). *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- _____. (2540). *บทสัมภาษณ์ Civil Society*. ใน *ประชาสังคมในทศวรรษหน้า* สังคมไทย. นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชาติ แจ่มนุช. (2545). *สอนอย่างไรให้คิดเป็น?*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง.

- ชาลิณี เอี่ยมศรี. (2539). การพัฒนาแบบสอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูชัย ศุภวงศ์. (2540). แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชูชีพ ประทุมเวียง. (2547). รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชูพินิจ เกษมณี. (2547). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมพหุลักษณะ. รายงานวิจัย วัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ส่วนวิจัยและพัฒนาสถาบันวัฒนธรรมศึกษา.
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2535). ขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และอดิสร ศักดิ์สูง. (2543). แนวคิดประชาสังคมไทย: บทสำรวจเบื้องต้นจากเอกสาร. วารสารปาริชาติ. 12(2).
- ณัฐภรณ์ หลาวทอง. (2546). การประเมินจิตพิสัย. รวมบทความผลการประเมินผลการเรียนรู้แนวใหม่. สุวิมล ว่องวาณิช. หน้า 195-208. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกร อ่วมบำรุง. (2537). “แนวคิดเพื่อการพัฒนาการเผยแพร่ประชาธิปไตยในโรงเรียน”. รัฐสภาสาร. 42(1): 117-127; มกราคม.
- ดวงหทัย แก้วสกุล. (2553). การเคลื่อนไหวและศักยภาพของกลุ่มประชาสังคมข้ามพรมแดนในการคัดค้านการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง บริเวณพรมแดนไทย-ลาว. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดิฐภัทร บวรชัย. (2555). การพัฒนาหลักสูตรเสริมการสร้างทักษะชีวิตเพื่อป้องกันยาเสพติดสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวี มณีสาย. (2543). พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา ศึกษากรณีวิทยาลัยเทคนิคยโสธร จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทิพย์พาพร ดันดิสุนทร. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education for Thai Society). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เพรส จำกัด.
- ทิตนา แคมมณี. (2536). การพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิธีราช.
- _____. (2545). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____. (2546). การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.
กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
- ทิตินา แคมมณี และคณะ. (2544). วิทยาการด้านการคิด. กรุงเทพฯ: บริษัทมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด.
- ธเนศ ขำเกิด. (2538). ฝันถึงประชาธิปไตยในวิถีชีวิต, มติครุ. 2(17) : 49-50; มิถุนายน.
- ธัญญ์ณัฐ ชาวเหนือ. (2543). การกำหนดโครงการสำหรับนักเรียนตามรายวิชาภาษาไทยในหลักสูตรมัธยมศึกษา. วารสารวิชาการ. 3(6): 61-69; มิถุนายน.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2536). สังคมเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- นงลักษณ์ หอดตระกูล. (2545). บทบาทผู้อำนวยการกลุ่มกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ. การพัฒนาโดยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- นฤมล ยุตาคม. (2543) การเรียนรู้โดยการทำโครงการ (Project-Based Learning). วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 15(2): 35-46; พฤษภาคม-สิงหาคม
- นฤมล โอสธนาเคราะห์. (2549). แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- นันทนา ประสาทพร. (2557). การพัฒนาแบบวัด พฤติกรรมตามวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนา ศักยภาพมนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- เนตรนพิชญ์ จำปาทองเทศ. (2544). โครงการ: การเรียนการสอนเพื่อการค้นพบ. วารสารวิชาการ. 4(4): 30-32; เมษายน.
- นาวิ รังสิวรารักษ์. (2534). ประชาธิปไตย ระบอบการเมืองที่เชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์, วิทยาจารย์. 89(9) : 11-13; กันยายน.
- นิติ ภาวกรพันธ์. (2541). บางครั้งเป็นคนไทย บางครั้งไม่ใช่ อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่แปรผันได้. รัฐศาสตร์สาร. 20(3): 215-248.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. (2534). ประชาธิปไตยในโรงเรียน, วิทยาจารย์. 90(7) : 8-11 ; กรกฎาคม.
- _____. (2537). นอกลงจรจันทรเกษม 19 ประชาธิปไตยในสังคมไทย. วารสารวิทยาจารย์, 92(8), 26-28 ; สิงหาคม
- บำรุง ไหญ่สูงเนิน. (2537). การพัฒนาชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับ การสอนทักษะการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ของครูประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2546). การพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- _____. (2554). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุวีริยาสาส์น จำกัด.

- บุรชัย ศิริมหาสาคร. (2546). การออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ.
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย.
- เบญจมาศ สันประเสริฐ. (2533). การศึกษาผลการสอนที่ใช้แบบฝึกทักษะการทดลองที่มีต่อ
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความคิดวิจารณ์ของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปกรณ ไพรอังกูร. (2547). การสร้างแบบประเมินและการพัฒนาการคิดวิจารณ์ของนักเรียน
นายร้อยตำรวจ. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2548). สอนอย่างไรให้คิดเป็น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (2551). การพัฒนาการคิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119
เทคนิคพรินติ้ง.
- ประเวศ วะสี. (2534). การปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ
- _____. (2540). บทสัมภาษณ์. ใน ประชาสังคมในทศวรรษที่คิดในสังคมไทย. นายแพทย์
ชูชัย ศุภวงศ์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2541) การปกครองท้องถิ่นที่ประชาสังคมมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสงค์ สังขะไชย. (2546). การเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์. กรุงเทพฯ:
ม.ป.พ.
- ประหยัด หงส์ทองคำ. (2531). ประชาธิปไตย : ความหมาย หลักการ และปัจจัยเอื้ออำนวย.
การศึกษา. 13(4) : 3-11.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พลีบลีเคชั่นส์ จำกัด.
- ปรียา บุญวิเศษ. (2545). โครงการ: แนวทางหนึ่งของการพัฒนาทักษะชีวิต. ศึกษาศาสตร์ปริทัศน์.
17(1): 79-89; มกราคม-เมษายน.
- ปิยาพร ถาวรเศรษฐ. (2546). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเกี่ยวกับการทำโครงการกับ
ทักษะการทำงานกลุ่มของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว. (2551). การพัฒนาโปรแกรมพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- _____. (2555). การพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตโดยใช้การคิดเป็นฐานการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรชัย หนูแก้ว. (2541). คู่มือการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระเทพเวที. (2535). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551ค). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.
พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พิชิต สนั่นเอื้อ. (2542). ผลของการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณแบบสอดแทรกในวิชาที่สอนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพชร วังศ์ประไพโรจน์. (2544 - 2545). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน. ศึกษาศาสตร์. 1(1): 1-7; ตุลาคม,มกราคม.
- เพ็ญจันทร์ สุนทรจารย์. (2538). “วิธีฝึกประชาธิปไตยอย่างง่าย ๆ ให้นักเรียน”. แนว. 29(159): 49-51; มิถุนายน-กรกฎาคม.
- เพ็ญพิศุทธิ์ เนกมานุรักษ์. (2537). การพัฒนารูปแบบพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักศึกษาครู. วิทยานิพนธ์ ค.ด. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2526). รูปแบบของการใช้ชีวิตของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2541). ประชาคมตำบล: หมายเหตุจากนักคิด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัญจร. (2543). สำนักไทยที่พึงปรารถนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ.
- ไพโรจน์ โตเทศ. (2536). “แนวทางสร้างสรรค์ประชาธิปไตยแบบไทยควรเป็นอย่างไร”. การศึกษา. 17(2): 5-10; พฤศจิกายน.
- _____. (2537). “ประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา”. คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ. 26(3): 12-16; กรกฎาคม – กันยายน.
- ไพศาล หวังพานิช. (2543). การพัฒนาการใช้และการประเมินหลักสูตร. วารสารการวัดผลการศึกษา. 22 (64): 2-55; พฤษภาคม – สิงหาคม.
- ภาวิณี เสาะสืบ. เคล็ด(ไม่)ลับการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic learning). สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557, จาก <http://www.bcnsurin.ac.th/knowledgemanagement/newsattach/1315292551.pdf>

- มนมนัส สุดสั้น. (2543). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ ประกอบการเขียนแผนผังมโนทัศน์. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มลิวลย์ สมศักดิ์. (2540). รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2524). การพัฒนาพฤติกรรมเด็ก. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. กรุงเทพฯ: วิศดอ์การพิมพ์.
- มัลลิกา มัตติโก. (2541). จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: เจริญดีการพิมพ์.
- มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร. (2546). โครงการ : บุคลากรได้หลากหลาย. วารสารการศึกษา. 26(7): 37-42; เมษายน.
- มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. (2556). พหุลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2556, จาก <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id>
- รังสี เกษมสุข และสุขุมล เกษมสุข. (2550). การพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้บทบาทสมมุติสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม). วารสารครุศาสตร์. 35(3): 58 - 69; มกราคม-มีนาคม.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 สืบค้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2556 จาก <http://www.moe.go.th/main2/plan/p-r-b42-01.html>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.
- _____. (2551). พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์อักษร A-L ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุจิร ภูสาระ. (2545). การพัฒนาหลักสูตรตามแนวปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: บ็อค พอยท์ จำกัด.
- ลัดดา ภูเกียรติ. (2544). โครงการเพื่อการเรียนรู้: หลักการและแนวทางการจัดกิจกรรม. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, ประทีป จินนี และทัศนาก ทอภักดี. (2547). รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ: การศึกษาระยะยาว. วันสถาปนาสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ครบรอบ 49 ปี. หน้า 1 – 16.

- ลาวัญญ์ ทองมนต์. (2550). การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลาวัญญ์ วิทยาอุทกกุล. (ม.ป.ป.). การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครตามการรับรู้ของตนเอง. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (มัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลิขิต ชีรเวคิน. (2533). การเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล. (2542). ประมวลองค์ความรู้โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมจังหวัด : ร่วมสร้างวิสัยทัศน์กาญจนบุรี. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรพิทย์ มีมาก. (2537). การพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน : บทวิเคราะห์ภาพพจน์การรับรู้ปัจจัยที่มีอิทธิพลด้วยตัวแบบการพัฒนา. รัฐสภาสาร. 42(14): 45-107; ธันวาคม.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. (2552). *Dialogue* คิดลงสู่ใจ...ไหลเป็นปัญญา. กรุงเทพฯ: อริยชน.
- วรจุณี จิรสัจจธรรม. (2553). การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเยาวชนในโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิก. บริหารการศึกษา. 7(12): 50-63; มกราคม-มิถุนายน.
- วรภรณ์ ไบภักดี. (2547). การพัฒนาแบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัจนา พิพัฒน์ทศพล. (2546). การเรียนรู้จากการทำโครงการ (Project-Based Learning). การศึกษา. 26(8): 29-31; พฤษภาคม.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2545). เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- วัลย์ภรณ์ แดงเกิด. (2555). การศึกษาพฤติกรรม ประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 2 ที่ผ่านการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอกกรอบ 2. ปรินูญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวัดผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2544). การพัฒนาการเรียนการสอนทางการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลยา ธรรมอภิบาล. (2555). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างจิตสาธารณะ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วารินทร์ สิ้นสูงสุด. (2548). การใช้การเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อสร้างองค์การใฝ่เรียนรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ سایใจ.

- วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. (2544). การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณในกระบวนการพยาบาล. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด.(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)
 กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิทยากร เชียงกุล. (2541). “ประชาธิปไตยต้องเริ่มที่ครอบครัว”. ลูกรัก. 10: 216-226; ตุลาคม.
 วิทยาลัยการปกครอง. (2533). ศักดินากับการพัฒนาการของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
 นานอักษร.
- วิชาน ฐานะวุฑฒิ. (2548). จับจิตด้วยใจ. กรุงเทพฯ: สยาม.
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (2544). จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย. ปรินูญานิพนธ์ ศษ.ด.
 (ประชากรศึกษา). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิไลลักษณ์ มีประชา. (2552). การพัฒนาดัชนีชี้วัดคุณลักษณะในการอยู่ร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตย
 ของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 2. ปรินูญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวัดผลการศึกษา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิไลวรรณ ปิยะภรณ์. (2535). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ทักษะกระบวนการ
 วิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
 ปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ.
 ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิสุทธิ กล้าหาญ. (2545). จินตนาการกับการเรียนรู้แบบโครงการ. วารสารวิชาการ. 5(10): 2-3;
 ตุลาคม.
- วิศิษฐ์ วัชรวิญญู. (2548). สุนทรียสนทนา. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- วีระยุทธ วิเชียรโชติ. (ม.ป.ป.). รูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย, रामคำแหง. 9(2)
 115-122.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2545). การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ยิ่งทำยิ่งรู้ ยิ่งอยู่ยิ่งเชี่ยวชาญ.
 การพัฒนาโดยการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
 _____. (2542). เชาว์อารมณ์ (EQ). กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เนต จำกัด.
- ศศิธร อมรินทร์แสงเพ็ญ. (2554). การวิเคราะห์องค์ประกอบและการพัฒนาทักษะประชาธิปไตยของ
 เด็กปฐมวัย. ปรินูญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2541). บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม.
 ASAIHL Thailand Journal. 1(1): 52-69.
- ศันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2545). เทคนิคการสร้าง IQ EQ AQ 3 Q เพื่อความสำเร็จ. กรุงเทพฯ: สถาบัน
 สร้างสรรค์ศักยภาพทางสมอง.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2543). การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สถาบันพระปกเกล้าและสำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2550). การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยและค่านิยมของเยาวชนไทย พ.ศ.2550. ม.ป.ท. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2557, จาก <http://kpi.ac.th>
- สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้. (2553). ประวัติความเป็นมาชุดโครงการวิจัย “พหุวัฒนธรรมศึกษา”(แผ่นพับ). กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้.
- สมนึก นนธิจันทร์. (2544). การเรียนการสอน การวัดประเมินผลจากสภาพจริงของผู้เรียนโดยใช้ Portfolio. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมบัติ ธนลากสกุลกิจ. (2535). การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2538). แนวความคิดในการพัฒนาวินัยและอุดมการณ์ประชาธิปไตยในเยาวชน ในคำบรรยายเกี่ยวกับความคิด และทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย. บรรณาธิการโดย เพชรภรณ์ รื่นรมย์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สมพงษ์ สิงหะพล. (2542). ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่. สยามจารย์. 13(27): 15-16; มิถุนายน – ตุลาคม.
- สมพร หลิมเจริญ. (2552). การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน ช่วงชั้นที่ 2. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด.(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมโภชน์ นพคุณ. (2545). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการฝึกอบรม. การพัฒนาโดยการเรียนรู้ด้วยปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- สาโรช บัวศรี. (2520). ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในแง่การศึกษา,ในพื้นฐานการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตำรวจ.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2531). กองวิชาการ. คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา. เอกสารกองวิชาการลำดับที่ 101/2531. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2536). คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2536). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2547). สรุปรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัทแคนดิดมีเดีย จำกัด.

- _____. (2545). “ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การสอนแบบ “เรียนปนเล่น” โดยครูเพลินจิต คนขยัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2555). *วิถีประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2551). 5 จิต..คิดเพื่ออนาคต : จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind). กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559*. ม.ป.ท.
- สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์. (2556). *ข้อมูลสารสนเทศจังหวัดเพชรบูรณ์*. เพชรบูรณ์: สำนักงานจังหวัดเพชรบูรณ์.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *การศึกษาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข : แผนยุทธศาสตร์ การพัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2551-2554 ของกระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2550). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี และราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. *นโยบายหลักเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2554-2561)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2557, จาก http://e-library.onecapps.org/Home/Index/1?Page_No=3
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ. (2548). *แนวปฏิบัติการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปวช. 2545 (ปรับปรุง พ.ศ. 2546) และ ปวส. 2546*. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีไตรชฐ์. (2531). *การเมืองการปกครองไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุชา จันท์ธม. (2543). *จิตวิทยาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุคนธ์ สินธพานนท์ และคนอื่นๆ. (2545). *การจัดกระบวนการเรียนรู้ : เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุชาดา รังสินนท์. (2545). *Action Learning กับการเรียนรู้จากการปฏิบัติ. การพัฒนาโดยการเรียนรู้ ด้วยการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.
- สุเทพ ธุระพันธ์. (2542). *ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2557, จาก <http://gotoknow.org/blog/thuraphan/257562>.

- สุริรัช ชูชื่น. (2555). พหุวัฒนธรรมศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ...ทางเลือกหรือทางรอด? วิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 8(2): 126; กรกฎาคม – ธันวาคม.
- สุนทรี จงวงศ์สุข. (2548). การใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปรินญา นิพนธ์ ศษ.ม.(การสอนสังคมศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนันท์ สังข์อ่อง และคณะ. (2544). การพัฒนาสมรรถภาพครูในการสร้างและใช้หลักสูตรและการสอนแบบบูรณาการในระดับประถมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 16(3): 51-55; กันยายน - ธันวาคม.
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โนเลจ เซ็นเตอร์.
- สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. (2537). เอกสารประกอบการสอน วิชา ปถ 511 การพัฒนาหลักสูตรและการสอนในระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชา หลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุพล วังสินธุ์. (2543). โครงการ: การเรียนรู้สู่ปี 2000. วารสารวิชาการ. 3(6): 9-16; มิถุนายน.
- _____. (2543). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สู่โครงการ. วารสารวิชาการ. 3(9): 11-15; กันยายน.
- สุพิน ดิษฐสกุล. (2543). การเรียนรู้ด้วยวิธีทำโครงการ (Collaborative Project-Based Learning). วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 15(3): 49-56; กันยายน-ธันวาคม.
- _____. (2543). การเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning). วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 15(2): 1-7; พฤษภาคม-สิงหาคม.
- สุเมธดา งามชัด. (2548). ผลของการสอนภาษาอังกฤษแบบโครงการที่มีต่อความสามารถด้านการคิดของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) โรงเรียนหุบคา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต 2. ปรินญานิพนธ์ ศศ.ม. (การสอนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (2540). ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ : บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสาธารณสุข.
- สุวิมล ว่องวาณิช และคนอื่น ๆ. (2549). รายงานการวิจัยโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม.
- เสนีย์ คำสุข. (ม.ป.ป.). ปัญหาการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย: ศึกษากรณีการเลือกตั้งซ่อม 5 เขตเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2553. ม.ป.ท.
- โสพล ศิริไสย. (2550). สร้างความรู้จากการฟัง...ประสบการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย. นครปฐม: UNDP-Thailand Environmental Partnership Programme (UTEPP) และมหาวิทยาลัยมหิดล.

- หอม คลายานนท์. (2531). การปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตยแก่เยาวชนในระบบการศึกษาไทย, *สารพัฒนาหลักสูตร*. 73 : 36-48; เมษายน.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2554). *การออกแบบการวิจัย : วิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และผสมผสานวิธีการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอนงค์ นิยมธรรม. (2555). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะด้านความเมตตากรุณาตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด.(การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อดุล นาคะโร. (2551). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการตนเอง โดยใช้กิจกรรมแนะแนว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนุสรณ์ เมฆบุตร. (2549). *การบูรณาการกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐพหุสังคม: กรณีศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์สยามในรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภูมิภาคศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุชาติ พวงสำลี อารมณ์ จันทรสมวงศ์ และพีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล. (2542). *ประมวลองค์ความรู้โครงการวิจัยและพัฒนาประชาคมจังหวัด : ร่วมสร้างวิสัยทัศน์กาญจนบุรี*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2542). บทสังเคราะห์ความเคลื่อนไหวของภาคีอันหลากหลายในขบวนการประชาสังคมไทย. ใน *ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*. อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล. หน้า 291- 298. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อัศพงษ์ สุขมาตย์. (2553). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัศรเมศวร์ ท่องนวล. (2535). *ข้าราชการกับประชาธิปไตย, ในนานาชาติคณะเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย*. บรรณาธิการโดย มูลนิธิพัฒนาข้าราชการ. กรุงเทพฯ: สยามบรรณาการพิมพ์.
- อังคินันท์ อินทรกำแหง. (2543). *การเรียนรู้ผู้ใหญ่มากับการพัฒนาการเรียนรู้ในองค์กร*. *วารสารเศรษฐศาสตร์*. 28(3): 92-104; มีนาคม-มิถุนายน.
- อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์. (2550). *ผลการใช้สถานการณ์จำลองผลานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- อาชัญญา รัตนอุบล. (2547). *การศึกษานอกระบบโรงเรียน: แนวทางการจัดการศึกษาและกิจกรรมที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารด้านวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตยา จำรูญรัตน์. (2551). *ความยากจนกับการพัฒนาประชาธิปไตย: กรณีศึกษาตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). *จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อามัตไญณี ดาโอ๊ะ. (2553). *การสอนพหุวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้...จำเป็นจริงหรือ?*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤษภาคม 2557, จาก <http://www.saengtham.com/collum5.pdf>.
- อารี สันทนต์. (2547). *พหุปัญญาประยุกต์*. กรุงเทพฯ: สมาคมเพื่อการศึกษาเด็ก.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2538). *การวางแผนและการจัดระบบแผนงานโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: เอส ดี เฟลส.
- อุดมศักดิ์ ฐานะกิจรุ่งเรือง และคนอื่นๆ. (2543). *โครงการ. วารสารวิชาการ*. 3: 17-24; มิถุนายน.
- เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2552). "ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม: การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ". *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี*. 20(1), 1-16.
- เอนก สิทธิประศาสน์. (2532). *การพัฒนาประชาธิปไตยและองค์กรประชาชนให้ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย*. เอกสารประกอบการสัมมนาการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น
- _____. (2536). "แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับอนาคต". *เทศาภิบาล*. 88(5): 4 – 23; พฤษภาคม.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการปกครองท้องถิ่น*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- _____. (2536). *แนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับอนาคต*, *เทศาภิบาล*. 88(5): 3-23; พฤษภาคม.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2550). *การเมืองของพลเมือง : สู่สหัฐวรรษใหม่*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- Ambrose Don & Cross Tracy. (2009). *Morality, Ethics, and Gifted Mind*. Springer.
- American Psychological Association. (2002). *Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists*. Retrieved May 13, 2014 from, <http://www.apastyle.org/manual/related/guidelines-multicultural-education.pdf>.
- Arthur, John. (1992). *Democracy : Theory and Practice*/edited. by John Authur. Belmont Calif: Wadsworth.

- Bandman, E.E.; & Bandman B. (1988). *Critical Thinking in nursing*. Norwalk: Appleton and Lange
- Bandura, Albert. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall.
- Banks, James A. (2001). *Cultural Diversity and Education : Foundations, Curriculum, and Teaching*. Boston : Allyn and Bacon.
- _____. (2002). *An Introduction Multicultural Education*. Boston : Allyn and Bacon.
- Beach, D.S. (1980). *Personel: The Management of People at work*. 3rd ed. New York: MacMillan Publishing Co.
- Beauchamp, G. A. (1968). *Curriculum Theory*. Illinois: The Kagg Press.
- Berman, Sheldom. (1990). "Educating for Social Responsibility". *Educational Leadership*. 48(3): 78-80; November.
- Bertrand, D.J. (1991). *Defining and Measuring Political, In Democracy and Human Rights in Developing Countries*. Edited by Zehr F. Araf. p. 15-31. London : Lynne Rienner Publisher.
- Bhabha, Homi K. (1990). *Nation and Narration*. London: Routledge.
- Canen, A. G. and Canen, A. (2002). "Innovation management education for multicultural Organizations: challenges and a role for logistics". *European Journal of Innovation Management*. 5(2); 73-85.
- Charnow, A. Barbara and George A. Vallasi. (1993) "*Democry*" in the *Illustrated The Coliumbia Encyclopedia*. 5th ed. Edited by Babara A. Charnow, A. and George Vallasi. p. 743. Coliumbia : Coliumbia University Press.
- Collin J.Marsh;& George Willis. (2003). *Curriculum Alternative Approaches, Ongoing Issues*. 3th ed. Columbus, OH: Merrill.
- Covey, Stephen R. (2004). *The 8th habit : from effectiveness to greatness*. New York: Free Press.
- Davis, G.A.; & Rimm, S.B. (1994). *Education of Gifted and Talented*. 3rd. ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Decaroli, J. (1973, January). "What Research Say to the Classroom Teacher : Critical Thinking". *Social Education*. 37(1): 67-68.
- Decker, Celia Anita and John, R. Decker. (1992). *Planning and Administering Early Childhood Programs*. 5th ed. New York: McMillan Publishing Company.
- Dewey. (1973). *How To Think*. New York: D.C.Healt and Company.
- Dewey, J. (1958). *Experience and Education*. New York: Collier.
- Dewey, John. (1976). *Democracy and Education*. New York: The Macmillan Company.

- Dolce, C. J. (1973). "Multicultural education : Some issues". *Journal of Teacher Education*. 24: 282-284.
- Dressel, P.L. & Meyhew. (1957). *General Education : Explorations in Evaluation*. . 2thed. Washington D.C.: American Council Education.
- Educational Materials Center. (2003). *Ten Best Practice Strategies in Character Education*. Retrieved May 13, 2015, from [http:// www.emc.cmich.edu/Character/Ed/matrix1.htm](http://www.emc.cmich.edu/Character/Ed/matrix1.htm)
- Elliott, D. J. (1995). *Music matters : A new philosophy on music education*. New York: Oxford University Press.
- Ennis,R.H. (1985). "A Logical Basis for Measuring Critical Thinking Skill". *Education Leadership*. 43(2): 45-48; October.
- Fullan, M.G. and M.B. Miles. (1992). "Getting Refrom Right : What Works and What Does't". *Phi Delta Kappan*. 73(10): 744-752; January.
- Freeman, F.N. (1920). "Provision in the elementary school for superior children". *Elementary School Journal*. 21: 117-131.
- Gardner, H. (2006). *Five Minds for the Future*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Gardner, H. (1983). *Frame of mind : The Theory multiple Intelligence*. New York: Basic Books.
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. London: Verso.
- Goddard, Alan. (1995). "From Product to Process in Curriculum Planning : A View From Britain". *Journal of Learning Disabilities*. 28(5): 2258-263; May.
- Good,Carter.V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Gramston R. and Wellman B. (1997). *The Adaptive School: Developing and Falicitating Collaborative Groups*. El Dorado Hills, CA: Four Hats.
- Grant, W. Ruth. (1996). "The Ethics of Talk : Classroom Conversation and Democratic Politic". *Teacher College Record*. 97(3): 470-482; Spring.
- Guilford, J.P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
- Hansen, M. T., Nohria, N., & Tierney, T. (1999). *What's your strategy for managing knowledge? Harvard Business Review*, 77(2), 106-116.
- Hollis Caswell ;& Doak Campbell. (1935). *Curriculum Development*. New York: American Book Company.
- Howley, A.; Howley, C. B. ;& Pendarvis, E. D. (1986). *Teaching gifted children: Principles and strategies*. Boston: Little, Brown and Company.

- Hursh, D. & Ross, E.W. (2000). *Democracy and Evaluation : Democratic Social Education*. New York: Flamer Press.
- Ives, W., Torrey, B., & Gordon, C. (2002). *Knowledge sharing is a human behavior*. In D. Morey, M. Maybury & B. Thuraingham (Eds.), *Knowledge management classic and contemporary works* (pp. 99-132). Cambridge, MA: MIT Press.
- Jones, Anthony J. (2002). *Integration of ICT in an Initial Teacher Training Course: Participants' Views*. Retrieved March 12, 2006, from <http://www.portal.acm.org/dl.csm>.
- John J. Cogan. (1997). *"Multidimensional Citizenship : Educational Policy for the Twenty-first Century", an Executive Summary of the Citizenship Education Policy Study*, Tokyo, Japan.
- Joyce, B.& Weil, M. (1985). *MODELS OF TEACHING*. New Delhi: Pramodh Kapur at Rajbandhu Industrial Co.
- Kelly, A.V. (1995). *Education and Democracy Principle and Practices*. London: Athenaeum Press.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Ladson-Billings, G. (2004). "New directions in multicultural education: Complexities, boundaries, and critical race theory". In J. A. Banks and C. A. M. Banks, (Eds.), *Handbook of Research on Multicultural Education (2nd ed.)* San Francisco, CA: John Wiley and Sons, Inc.
- Laski, J. Hardd. (1967). "Democracy". *Encyclopeadia of the Social Sciences*. 5(6): 84; The Macmillan Company.
- McGill, Ian.; & Beaty, Liz. (2002). *Action Learning: A Guide to Professional, Management & Educational Development*. 2nd ed. London: Kogan Page.
- McGill, Ian.; & Brockbank, Anne. (2004). *The Action Learning Handbook*. London: RoutledgeFalmer.
- Marschalek, G. Douglas. (1995). "A Guide to Curriculum in Design Education". *Art Education*. 48(1): 14-20; January.
- Mary K. (2003). Developmental model of democratic values and attitudes toward social actions. *International Journal of Educational Research*, 39(6), 539-549.
- Miralis, Y. (2006). "Clarifying the terms "multicultural", "multiethnic", and "world music education" through a review of literature". *Update : Applications of Research in Music Education*. 24(2); 54-67.

- Newmann, F.M., Secada, W.G. and Wehlage, G.G., (1995). *A Guide to Authentic Instruction and Assessment : Vision, Standards and Scoring*. Madison, Wisconsin Center for Educational Research.
- Olivares, I. Cardenas and Martin, Sanchez. (1995). "Teaching for Democracy in Spain" *International Review of Education*. 41(3 – 4): 223 – 228.
- Orion, Nir. (1993). "A Model for the Development and Implementation of Field Trips as an Integral Part of the Science Curriculum". *School Science and Mathematics*. 93(6): 325-331; October.
- Ornstien & Hunkins. (2009). *Curriculum foundations: Principle and issues*. New Jersey: Prentice Hall.
- Parekh, Bhikhu. (2000). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Basingstoke: Macmillan.
- Parsons. (1971). *The System of Modern Societies*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Pelczynski, Z.A.(ed.)
- Paul,R.W. (1985). "Taxonomy and Critical Thinking Instruction". *Educational Leadership*. 42(8): 36-39; May.
- Pennock. J. Ronald. (1979). *Democratic Political Theory*. New Jersey: Princeton University Press.
- Perkins, DN.; Lochhead, jack; & Bishep, John. (1978). *Thinking: The Second International Conference*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Piaget,Jean. (1964). *Cognitive Development in Children*. In R.E.Ripple & V.N. Rockie st (Eds.): Cornell University.
- Piirto. (1994). *Talented Children and Adults*. New York: McMillan.
- Ranson, Stewart. (1996). "Local Democracy for Education" *FORUM*. 38(1): 10 – 12.
- Rothwell, William. (1999). *The Action Learning Guidebook*. California: Jossey-Bass/Pfeiffer.
- Rustu Y. (2010). Validity and Reliability Analysis for the Teacher Determination for Democratic Behavior Scale. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 10(4), 2683-2692.
- Ryan, K. (2002). *The six E's of Character Education*. Retrieved May 13, 2015, from <http://www.bu.edu/education/caec/files/6E.htm>
- Severy, Marion. and Duffy, Suzanne. (1995). *Constructivism and the Technology of Instruction: A Conversation*. Hilldale N.J. : Lawrence Erlbaum.
- Slavin, R.E. (1955, November). "Cooperative Learning and Cooperative School," *Education Leadership*. 45(3): 7 – 70.

- Sletter, C. E. and Grant, C. (1987). "An analysis of multicultural education in the United States". *Harvard Education Review*. 57(4); 421-444.
- Smith Andy. (2009). *Cultivating the Respectful Mind with Games and Simulation*. In 2nd European Conference on Game Based Learning : 412-420.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development: Theory and Practice* . New York: Harcourt, Brace & World.
- Taylor, Charles. (1992). *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
- Taylor, F. J. (1950). An appraisal of selected aspect of educational institution. *Dissertation Abstract International*. 23(4) : 308-A.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic Priciples of Curriculum and Insttuction*. Chicago: University of Chicsgo Press.
- Wang, Li-Jung. (2004). Multiculturalism in Taiwan: Contradictions and Challenges in Cultural Policy. *International Journal of Cultural Policy*. 10(3): 301-318.
- _____. (2007). Diaspora, Identity and Cultural Citizenship: The Hakkas in Multicultural Taiwan. *Ethnic and Racial Studies*. 30(5): 875-895.
- Watson, G.;& Edwerd, M.Glaser. (1964). *Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal Manual for Ym and Zm*. New York: Harcourt Brace and world.
- Woods,A.E. (1993). "Affective Learning : One Door to Critical Thinking". *Holistic Nusing Practice*. 7: 64-70.
- Yinger,R.J. (1980). *Can We Really Teach Them To Think? In New Directions For Teaching and Learning : Fostering Critical Think?*. Edited by Robert E. Young. P.11-13. Sanfransisco: Jossey Bass Inc.

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง

1. นางอรรรณ แดงประดับ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโคกพระเจริญ
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 1

2. นางสุกัญญา เหลี่ยมเพ็ง

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระกลอยสามัคคีธรรม
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

3. นางสุกัญญา สันเวียงใหม่

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาแซง
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 2

4. นางสาวณฐมน คุณเที่ยง

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับน้อย
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3

5. นายสมนึก มุริตา

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับเจริญ
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1

6. นายนิสิต สุทธหลวง

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนมูล(แ่ง)
วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต 2

7. นางสาววย แสนมัน

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านห้วยคำใต้
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1

8. นางพรพิมล วชิรบ้านกลาง

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนวัดบางเลน
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

9. นางโสภา วงษ์นาคเพ็ชร

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนวัดรางกร่าง
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2

10. นางกมลณี เถรหมื่นไวย

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนศรีเวียงสาวิทยาการ
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต 1

11. นางสาวสุรรัตน์ โทวงษ์

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านโป่งไผ่
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1

12. นางวลัยลักษณ์ สิตไทย

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านบึง(ศรีราชา)
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3

13. นายชฎันฐพนธ์ สุขประเสริฐ

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนสวนปอองค์พระ
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

14. นางอัญชรี ภาเจริญ

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนวัดตุ้มหู
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

15. นางสาวสุนิศา ดีมาก

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านวังไค้ง
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1

16. นายหิรัญคุปต์ บุญเทพ

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านเชียงเคี่ยน(คณาราชวรบำรุง)
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 4

17. นางรณภรวิทย์ กระสวย

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนอนุบาลหล่มสัก
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 2

18. นางสุคันธา ชัยเสนา

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยาอุปกัมภ
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2

19. นายสุรัชย์ โพธิ์คำ

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านบึงกาฬ
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ

20. นางเพ็ชรอารีย์ สุขประเสริฐ

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านหนองผือ
 วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร ประเมินความเหมาะสม และ
ความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง

1. ดร.ลาวัญญ์ ทัพพันธุ์

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนวังทองวิทยา วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

2. ดร.วิทยา เกษาอาจ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพงษ์เพชรอนุสรณ์ วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3
วุฒิการศึกษา ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและประเมินทางการศึกษา)

3. อาจารย์ ดร.ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว

ตำแหน่ง อาจารย์สาขาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แขก บุญมาทัน

ตำแหน่ง อาจารย์สาขาวัดผลและประเมินผล
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัย)

5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรณีย์พล วิวรรณมงคล

ตำแหน่ง รองคณบดี
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
วุฒิการศึกษา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา และแบบประเมิน
พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

1. ดร.ลาวัณย์ ฤาพิษฐ์

ตำแหน่ง ครูโรงเรียนวังทองวิทยา วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

2. ดร.วิทยา เกษาอาจ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านพงษ์เพชรอนุสรณ์ วิทยฐานะ ชำนาญการพิเศษ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3
วุฒิการศึกษา ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและประเมินทางการศึกษา)

3. อาจารย์ ดร.ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว

ตำแหน่ง อาจารย์สาขาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร)

4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แขก บุญมาทัน

ตำแหน่ง อาจารย์สาขาวัดผลและประเมินผล
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
วุฒิการศึกษา การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัย)

5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรณีย์พล วิวรรณมงคล

ตำแหน่ง รองคณบดี
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
วุฒิการศึกษา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน)

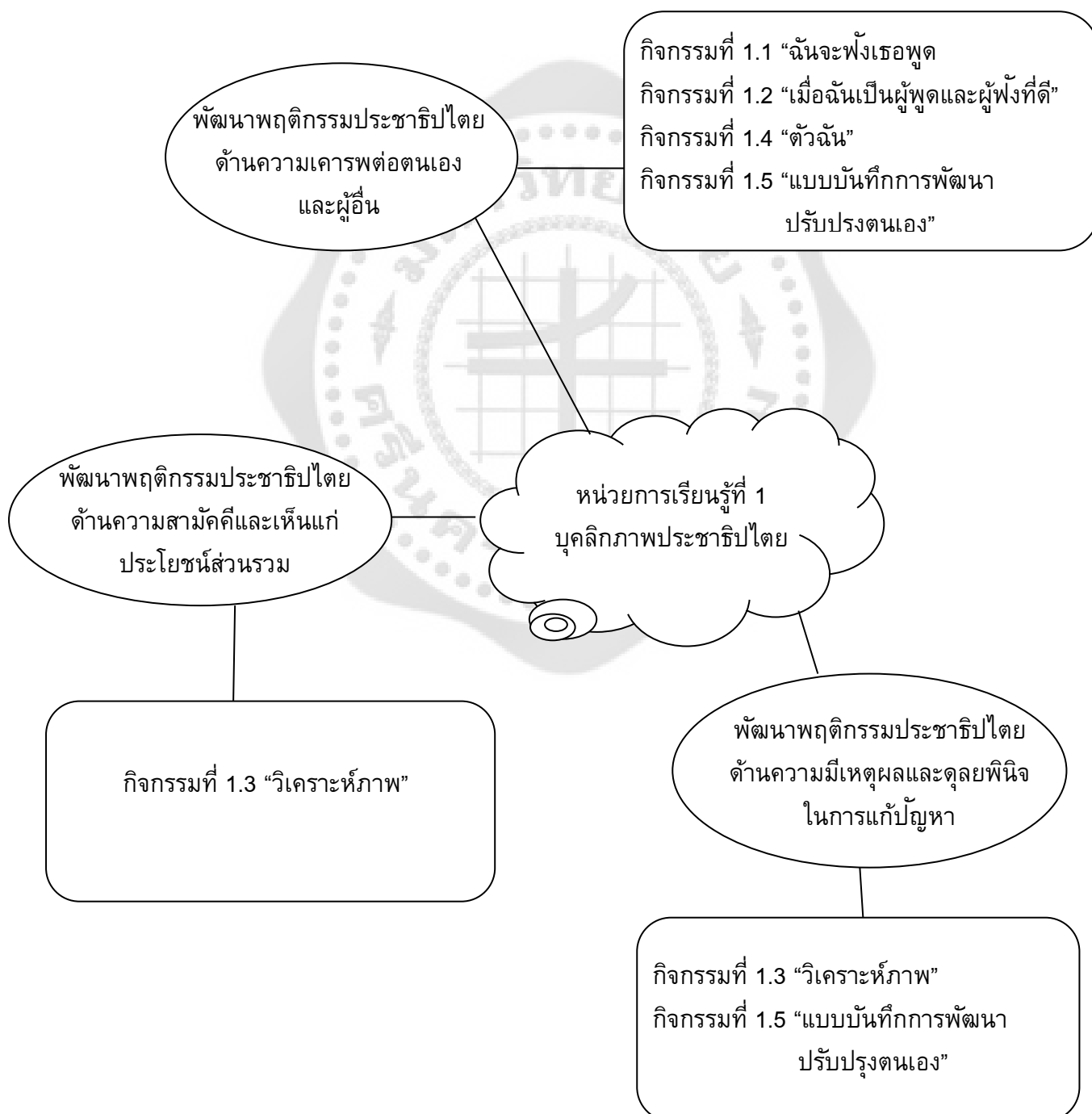

แผนการจัดกิจกรรม
เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย

เวลา 2 ชั่วโมง

1. มุ่งความคิดการจัดกิจกรรม

2. ผลการจัดกิจกรรม

นักเรียนมีทักษะและมารยาทในการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี มีพฤติกรรมที่เหมาะสม

3. สาระการจัดกิจกรรม

1. ทักษะและมารยาทในการเป็นผู้พูดและผู้ฟัง
2. พฤติกรรมที่เหมาะสม

4. จุดประสงค์การจัดกิจกรรม

1. เพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะและมีมารยาทในการเป็นผู้พูดที่ดี
2. เพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะและมีมารยาทในการเป็นผู้ฟังที่ดี
3. เพื่อให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์ลักษณะของคนดีได้
4. เพื่อให้นักเรียนสามารถพิจารณาการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตนตามความเป็นจริง
5. เพื่อให้นักเรียนสามารถพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขตนเอง

5. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้นักเรียนจับคู่กัน โดยดำเนินการดังนี้
 - 1.1 ให้นักเรียนออกมายืนเข้าแถวเป็นวงกลมหน้าชั้นเรียน
 - 1.2 ร้องเพลง “ลอยกระทง” พร้อมกับปรบมือ และเคลื่อนไหวไปเรื่อยๆ
 - 1.3 ครูแจกฉลากชื่อผลไม้ให้นักเรียนคนละ 1 ฉลาก
 - 1.4 ครูให้สัญญาณหยุด นักเรียนที่ได้ฉลากที่เหมือนกันให้นั่งลงเป็นคู่ๆ ให้มีระยะห่าง

กันพอสมควร

2. ให้นักเรียนแต่ละคู่ศึกษาทำความเข้าใจใบกิจกรรมที่ 1.1 “ฉันจะฟังเธอพูด” แล้วดำเนินการดังนี้

ผู้พูด = ให้พูดเรื่องที่ตนสนใจมากที่สุดและจะต้องพูดให้ครบ 2 นาที

ผู้ฟัง = จะต้องตั้งใจฟังให้ครบ 2 นาที ห้ามพูดขัดจังหวะ หากจะโต้แย้งหรือแสดง

ความคิดเห็นต้องรอให้ผู้พูดพูดจบก่อน

3. เมื่อจบการสนทนา ให้นักเรียนแต่ละคู่บันทึกสรุปเรื่องที่ฟัง และความรู้สึกของตนในใบกิจกรรมที่ 1.2 “เมื่อฉันเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี”

4. ให้นักเรียนแต่ละคู่ออกมาเล่าความรู้สึกของตน แล้วร่วมกันสรุปความสำคัญของการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี

5. ครูติดภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนบนกระดานดำ 3 - 4 ภาพ

6. ให้นักเรียนเลือกภาพที่ตนเองชอบ 1 ภาพ ผู้ที่เลือกภาพเดียวกันไปรวมกลุ่มกัน จากนั้นแต่ละกลุ่มทำกิจกรรมตามใบกิจกรรมที่ 1.3 “วิเคราะห์ภาพ”

7. ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนนำเสนอผลงานแล้วร่วมกันอภิปราย สรุปลักษณะการกระทำที่จะทำให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

8. ให้นักเรียนทุกคนประเมินพฤติกรรมของตนเองตามใบกิจกรรมที่ 1.4 “ตัวฉัน” เมื่อทำเสร็จทุกคนแล้ว ครูอธิบายวิธีแปลผลแบบประเมิน แล้วให้นักเรียนแปลผลแบบประเมินของตนเอง

9. ให้นักเรียนจับคู่กับเพื่อนตามข้อ 1 เพื่อเป็นคู่สัญญาในการพัฒนาปรับปรุงตนเอง โดยแต่ละคู่ผลัดกันบอกผลการประเมินตนเอง และให้สัญญากับคู่ของตนเองว่าจะปรับปรุงตนเองในเรื่องใดบ้าง

10. ให้นักเรียนทุกคนปรับปรุงตนเองตามคำสัญญา โดยบันทึกลงในแบบบันทึกตามใบกิจกรรมที่ 1.5 “แบบบันทึกการพัฒนาปรับปรุงตนเอง” และคู่สัญญาจะเป็นผู้คอยสังเกตการปรับตัวของเพื่อน

11. ร่วมกันสรุปเชื่อมโยงการปฏิบัติกิจกรรมนี้กับพฤติกรรมของวิถีประชาธิปไตย ทั้ง 3 ด้าน คือ เคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา และประโยชน์ของการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย

6. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม

1. แผนภูมิเพลง “ลอยกระทง”
2. ฉลากชื่อผลไม้
3. ใบกิจกรรมที่ 1.1 “ฉันจะฟังเธอพูด”
4. ใบกิจกรรมที่ 1.2 “เมื่อฉันเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี”
5. ภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน
6. ใบกิจกรรมที่ 1.3 “วิเคราะห์ภาพ”
7. ใบกิจกรรมที่ 1.4 “ตัวฉัน”
8. ใบกิจกรรมที่ 1.5 “แบบบันทึกการพัฒนาปรับปรุงตนเอง”

7. การวัดและการประเมินผล

จุดประสงค์การจัดกิจกรรม	วิธีการวัด	เครื่องมือวัด	แหล่งข้อมูล
1. เพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะและมีมารยาทในการเป็นผู้พูดที่ดี	การสังเกต	แบบสังเกตพฤติกรรมในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม	นักเรียน
2. เพื่อให้นักเรียนฝึกทักษะและมีมารยาทในการเป็นผู้ฟังที่ดี	การประเมินผลงาน	แบบบันทึกความรู้	- นักเรียน - ชี้นงาน
3. เพื่อให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์ลักษณะของคนดีได้	การประเมินผลงาน	แบบบันทึกการวิเคราะห์ภาพ	- นักเรียน - ชี้นงาน
4. เพื่อให้นักเรียนสามารถพิจารณาการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตนตามความเป็นจริง	การประเมินตนเอง	แบบประเมินพฤติกรรมตนเอง	นักเรียน
5. เพื่อให้นักเรียนสามารถพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขตนเอง	การประเมิน การพัฒนาตนเอง	แบบบันทึกการพัฒนาปรับปรุงตนเอง	นักเรียน

8. บันทึกผลการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(.....)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย

เพลง ลอยกระทง

วันเพ็ญเดือนสิบสอง น้ำนองเต็มตลิ่ง
เราทั้งหลายชายหญิง
สนุกกันจริง วันลอยกระทง

ลอย ลอยกระทง ลอย ลอยกระทง
ลอยกระทงกันแล้ว
ขอเชิญน้องแก้วออกมารำวง

รำวงวันลอยกระทง รำวงวันลอยกระทง
บุญจะส่งให้เราสุขใจ บุญจะส่งให้เราสุขใจ

(ซ้ำทั้งหมด)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย

ตัวอย่างภาพสำหรับการวิเคราะห์ : ภาพพฤติกรรมนักเรียน

ตัวอย่างภาพสำหรับการวิเคราะห์ : ภาพพฤติกรรมนักเรียน

ตัวอย่างภาพสำหรับการวิเคราะห์ : ภาพพฤติกรรมนักเรียน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
ใบกิจกรรมที่ 1.1 “ฉันจะฟังเธอพูด”

ชื่อ-สกุล.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนจับคู่กับเพื่อน โดยผลัดกันเป็นผู้พูดและผู้ฟัง ดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้พูดจัดเตรียมเรื่องที่สนใจมากที่สุดที่จะเล่าให้เพื่อนฟัง ภายในเวลา 2 นาที
2. ผู้ฟัง ตั้งใจฟังให้ครบ 2 นาที โดยห้ามพูดขัดจังหวะ หากจะโต้แย้งหรือแสดงความคิดเห็น ต้องรอให้ผู้พูดพูดจบก่อน
3. วางแผนเรื่องที่จะพูดภายในเวลา 5 นาที แล้วผลัดกันเป็นผู้พูดและผู้ฟัง จากนั้นบันทึกผลลงในใบกิจกรรมที่ 1.2 “เมื่อฉันเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี”

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
 ใบกิจกรรมที่ 1.2 “เมื่อฉันเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี”

ชื่อ-สกุล.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนสรุปเรื่องที่ฟัง และความรู้สึก เมื่อจบการสนทนาแล้ว

1. สรุปเรื่องที่ฟัง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ความรู้สึกที่ต้องฟังเพื่อนพูดจนจบ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. กิริยาอาการของเพื่อนขณะที่ฟังเราพูด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
ใบกิจกรรมที่ 1.3 “วิเคราะห์ภาพ”

กลุ่มที่ ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อสมาชิก 1..... 2.....
 3..... 4.....
 5..... 6.....
 7..... 8.....

คำชี้แจง ให้สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึก ในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. เหตุผลที่เลือกภาพนี้

.....

.....

.....

.....

2. เหตุการณ์ในภาพเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. การกระทำของคนในภาพมีผลต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร

3.1 ผลต่อตนเอง

.....

.....

.....

.....

3.2 ผลต่อผู้อื่น

.....

.....

.....

.....

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
ใบกิจกรรมที่ 1.4 “ตัวฉัน”

ชื่อ-สกุล.....

คำชี้แจง อ่านข้อความแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับลักษณะของตนเองมากที่สุด

พฤติกรรม	จริงมาก	ค่อนข้างจริง	จริงบางครั้ง	ไม่จริง
1. ฉันคิดว่าฉันเก่งกว่าคนอื่น				
2. ฉันช่วยเพื่อนทำงานกลุ่มทุกครั้ง				
3. ฉันจะตำหนิเพื่อนที่ไม่ช่วยทำงานกลุ่ม				
4. ฉันชอบหัวเราะเมื่อเพื่อนทำผิดพลาด				
5. ฉันทำงานกลุ่มไม่เสร็จตามเวลาเสมอ				
6. ฉันโกรธที่เพื่อนไม่ยอมทำตามที่ผมแนะนำ				
7. ฉันขอบคุณเพื่อนทุกครั้งที่เพื่อนช่วยเหลือฉัน				
8. ฉันพูดให้กำลังใจเพื่อนที่สอบได้คะแนนไม่ดี				
9. ฉันชอบร่วมกิจกรรมของห้องเรียนและโรงเรียน				
10. เวลาพูดฉันจะคิดก่อนเพื่อที่จะไม่ทำให้ใครโกรธ				
รวม				

การให้คะแนน

จริงมาก = 4 คะแนน

ค่อนข้างจริง = 3 คะแนน

จริงบางครั้ง = 2 คะแนน

ไม่จริง = 1 คะแนน

การแปลผล

คะแนนตั้งแต่ 20 คะแนน อยู่ในเกณฑ์ น่าพอใจ

คะแนนน้อยกว่า 20 คะแนน อยู่ในเกณฑ์ ควรปรับปรุง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
ใบกิจกรรมที่ 1.5 “แบบบันทึกการพัฒนาปรับปรุงตนเอง”

คำชี้แจง ให้นักเรียนบันทึกผลการพัฒนาปรับปรุงตนเอง โดยบันทึกทุกครั้ง พร้อมกับลงวันที่และบันทึกเหตุการณ์สั้นๆ ดังตัวอย่าง

[illegible]

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย
แบบสังเกตพฤติกรรมในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม ใบกิจกรรมที่ 1.1 “ฉันจะฟังเธอพูด”

- คำชี้แจง**
1. โปรดใส่คะแนนลงในช่องพฤติกรรมของนักเรียน
 2. เกณฑ์การให้คะแนน
 - 3 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง
 - 2 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อมีตัวแบบ
 - 1 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อได้รับคำสั่ง
 3. เกณฑ์การผ่าน นักเรียนจะต้องได้ 2 คะแนนขึ้นไปทุกรายการพฤติกรรม

ชื่อ-สกุล	พฤติกรรม								ผลการประเมิน	
	มีการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะพูด	มีท่าทีสนใจ ไม่เก๋ไก๋เกินไป ยิ้มแย้มแจ่มใส	ใช้คำพูดที่เหมาะสม	เล่าเรื่องราวได้กระชับ	สายตาของผู้ฟังระหว่างการพูด	เสียงดังฟังชัด พูดได้ชัดถ้อยชัดคำ	ใช้เวลาได้เหมาะสม		ผ่าน	ไม่ผ่าน
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										

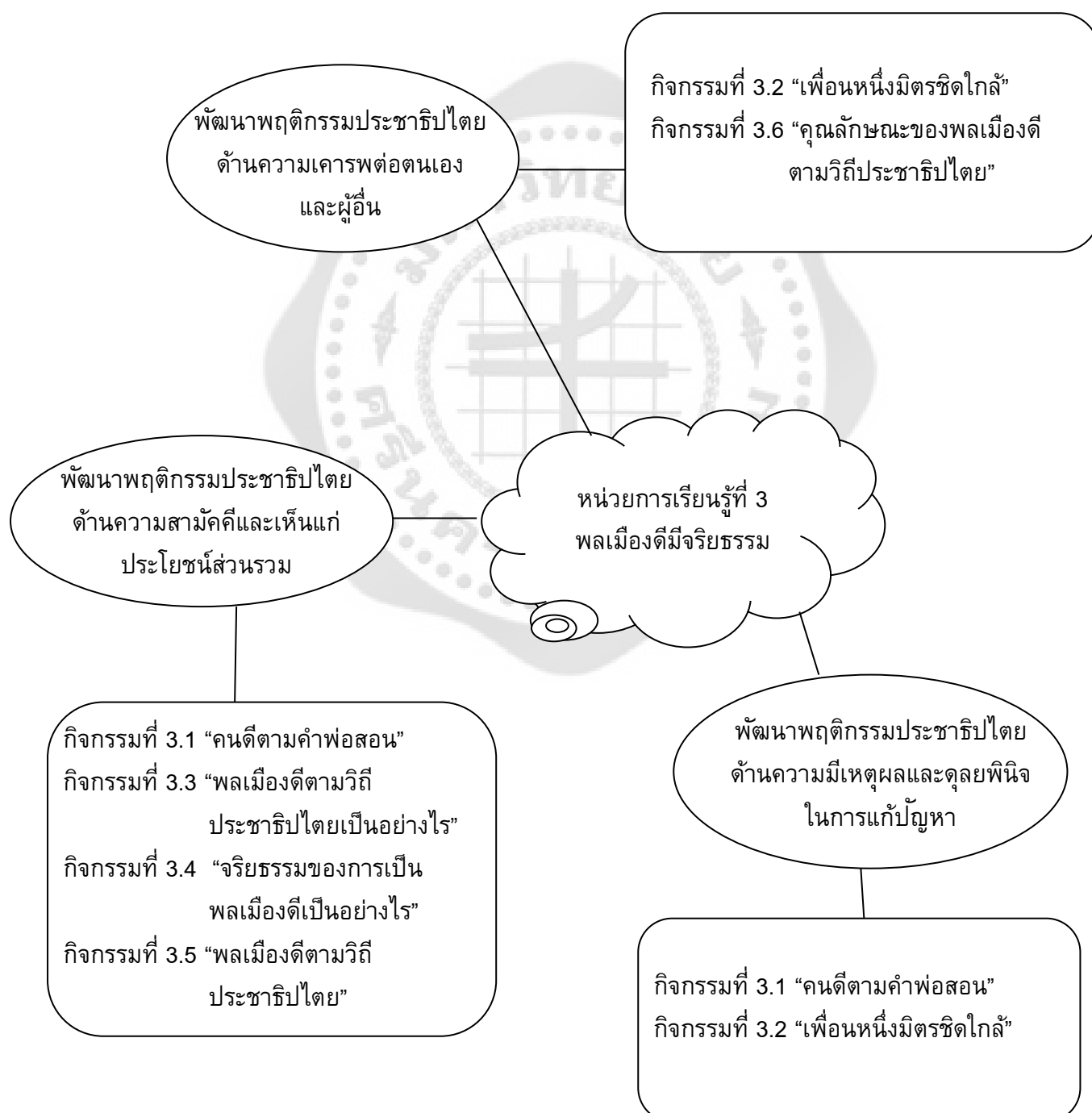
ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
 (.....)

แผนการจัดกิจกรรม
เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม

เวลา 2 ชั่วโมง

1. มุ่งความคิดการจัดกิจกรรม

2. ผลการจัดกิจกรรม

นักเรียนปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย

3. สาระการการจัดกิจกรรม

1. ลักษณะของพลเมืองดี

4. จุดประสงค์การจัดกิจกรรม

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยได้
2. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย

5. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม โดยดำเนินการดังนี้
 - 1.1 ให้นักเรียนออกมายืนเข้าแถวเป็นวงกลมหน้าชั้นเรียน
 - 1.2 ร้องเพลง “ความเกรงใจ” พร้อมกับปรบมือ และเคลื่อนไหวไปเรื่อยๆ
 - 1.3 ครูแจกฉลาก เลข 1 – 4 ให้นักเรียนคนละ 1 ฉลาก
 - 1.4 ครูให้สัญญาณหยุด และให้นักเรียนที่ได้ฉลากเลขเดียวกันรวมกลุ่มกันแล้วนั่งลง
2. ให้สมาชิกในกลุ่มอ่านใบความรู้ที่ 3.1 “คำพ่อสอน (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ)” แล้วช่วยกันสรุปประเด็นคุณลักษณะของคนดี ในใบกิจกรรมที่ 3.1 “คนดีตามคำพ่อสอน”
3. ร่วมกันสนทนากับนักเรียน เรื่อง การอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ เนตรนารี แล้วเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติงานตามใบกิจกรรมที่ 3.2 “เพื่อนหนึ่งมิตรซิดไกล”
4. จากการปฏิบัติตามใบกิจกรรมที่ 3.2 จะพบว่านักเรียนที่ถูกเพื่อนเลือกเป็นอันดับ 1 และอันดับ 2 ให้กลุ่มเพื่อนที่เลือกออกมาเขียนเหตุผลที่เลือกบนกระดานดำ
5. ร่วมกันสรุปถึงคุณลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนเลือก
6. ให้นักเรียนศึกษาใบความรู้ ดังนี้
 - 6.1 นักเรียนกลุ่มที่ 1-2 รับใบความรู้ที่ 3.2 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”
 - 6.2 นักเรียนกลุ่มที่ 3-4 รับใบความรู้ที่ 3.3 “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดี”
7. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มสรุปประเด็นสำคัญแล้วบันทึกลงในใบกิจกรรมที่กำหนดให้ และส่งตัวแทนออกมานำเสนอ ดังนี้
 - 7.1 นักเรียนกลุ่มที่ 1-2 บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 3.3 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยเป็นอย่างไร”
 - 7.2 นักเรียนกลุ่มที่ 3-4 บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 3.4 “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีเป็นอย่างไร”

8. ให้นักเรียนทุกกลุ่มปฏิบัติงานตามใบกิจกรรมที่ 3.5 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย” แล้วออกมานำเสนอกลุ่มละ 5 นาที
9. ร่วมกันสรุปถึงลักษณะและความสำคัญของการเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย
10. ให้นักเรียนทุกคนปฏิบัติงานตามใบกิจกรรมที่ 3.6 “คุณลักษณะของพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย” แล้วเปลี่ยนกันตรวจกับเพื่อน
11. ร่วมกันสรุปเชื่อมโยงการปฏิบัติกิจกรรมนี้กับพฤติกรรมของวิถีประชาธิปไตย ทั้ง 3 ด้าน คือ เคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา และประโยชน์ของการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย

6. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม

1. แผนภูมิเพลง “ความเกรงใจ”
2. ฉลากหมายเลข
3. ใบความรู้ที่ 3.1 “คำพ่อสอน (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ)”
4. ใบความรู้ที่ 3.2 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”
5. ใบความรู้ที่ 3.3 “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดี”
6. ใบกิจกรรมที่ 3.1 “คนดีตามคำพ่อสอน”
7. ใบกิจกรรมที่ 3.2 “เพื่อนหนึ่งมิตรชดโกลั”
8. ใบกิจกรรมที่ 3.3 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยเป็นอย่างไร”
9. ใบกิจกรรมที่ 3.4 “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีเป็นอย่างไร”
10. ใบกิจกรรมที่ 3.5 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”
11. ใบกิจกรรมที่ 3.6 “คุณลักษณะของพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”

7. การวัดและการประเมินผล

จุดประสงค์การจัดกิจกรรม	วิธีการวัด	เครื่องมือวัด	แหล่งข้อมูล
1. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอก ลักษณะพลเมืองดีตามวิถี ประชาธิปไตยได้	การประเมินผลงาน	แบบบันทึก ใบกิจกรรมที่ 3.3 ใบกิจกรรมที่ 3.4 ใบกิจกรรมที่ 3.5 ใบกิจกรรมที่ 3.6	- ชี้นงาน
2. เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญ และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถี ประชาธิปไตย	การสังเกต	แบบสังเกต พฤติกรรมความ เป็นประชาธิปไตย ในการทำงานกลุ่ม	- นักเรียน

8. บันทึกผลการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(.....)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม

เพลง ความเกรงใจ

ความเกรงใจเป็นสมบัติของผู้ดี
ตรงดูซีทุกคนก็มีหัวใจ
เกิดเป็นคนถ้าหากไม่เกรงใจใคร
คนนั้นไซ้ไร้คุณธรรมประจำตน
(ซ้ำทั้งหมด)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม

ใบความรู้ที่ 3.1 “คำพ่อสอน (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ)”

คำชี้แจง ให้นักเรียนช่วยกันอ่านและสรุปลักษณะของคนดีในใบกิจกรรมที่ 3.1 “คนดีตามคำพ่อสอน”

“.....ความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติ บริหารงานใหญ่ๆ เช่น งานของแผ่นดิน และความสามัคคีนี้อาจจะมีขึ้นมั่นคงได้ ก็ด้วยบุคคลในหมู่คณะมีคุณธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจของกันและกันไว้ คุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น

ประการหนึ่ง ได้แก่ การให้ คือให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน ให้อภัยไม่ถือโทษกัน ให้คำแนะนำตักเตือนที่ดีต่อกัน

ประการที่สอง ได้แก่ การมีวาจาดี คือพูดแต่คำสัจคำจริงต่อกัน พูดให้กำลังใจกัน พูดแนะนำ ประโยชน์กัน และพูดให้รักใคร่ปรองดองกัน

ประการที่สาม ได้แก่ การทำประโยชน์ให้แก่กัน คือประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ทั้งแก่กันและกัน และแก่หมู่คณะโดยส่วนรวม

ประการที่สี่ ได้แก่ การวางตนได้สม่าเสมออย่างเหมาะสม คือไม่ทำตัวดีเด่นเกินกว่าผู้อื่นและไม่ด้อยให้ต่ำทรมานไปจากหมู่คณะ

หมู่ใดมีคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวกันไว้ดังกล่าว หมู่คณะนั้นย่อมจะมีความเจริญมั่นคงขึ้นด้วยสามัคคีธรรม....”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการเปิดประชุม ประจำปี พ.ศ. 2525 ระหว่างวันที่ 10-11 เมษายน 2525)

“....หลักของเหตุผลมีหลักการว่า ถ้ามีสิ่งใดที่เราต้องเผชิญ ต้องพบ ต้องมีเหตุผลทั้งสิ้น คำนี้มีสองคำ เหตุคือต้นของสิ่งที่เราเผชิญ และผลเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเราเผชิญสิ่งใด และเราพิจารณาด้วยเหตุผล ต่อไปเราก็จะเผชิญสิ่งที่ถูกต้อง....”

(พระราชดำรัส เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2519)

“....บ้านเมืองไทยของเราดำรงมั่นคงมาช้านาน เพราะคนไทยมีความพร้อมเพรียงกันเข้มแข็ง ถึงจะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบ้างตามกาลตามสมัย ก็เป็นไปตามความปรารถนาของพวกเราเองที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า การทำนุบำรุงบ้านเมืองนั้น เป็นงานส่วนรวมของคนทั้งชาติ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง จะให้ทุกคนทุกฝ่ายมีความคิดเห็นสอดคล้องกันตลอดทุกๆ เรื่องไป ย่อมเป็นการผิดวิสัย เพราะฉะนั้น แต่ละฝ่ายแต่ละคนจึงควรคำนึงถึงจุดประสงค์ร่วมกัน คือ ความเจริญไพบูลย์ของชาติเป็นข้อใหญ่ ทุกฝ่ายชอบที่จะทำใจให้เที่ยงตรงเป็นกลาง ทำความคิด ความเห็นให้กระจ่างแจ่มใส ทำความเข้าใจอันดีในกันและกันให้เกิดขึ้น แล้วนำความคิด ความเห็นของกันและกันนั้น มาพิจารณาเทียบเคียงกันโดยหลักวิชาเหตุผล ความชอบธรรม และความเมตตาสามัคคี ให้เห็นแจ้งจริง ทุกฝ่ายจะสามารถปรับเปลี่ยนความคิด และวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องเข้ารูปเข้ารอยกันได้ทุกเรื่อง....”

(พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช 2535 เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2534)

“....การฝึกฝนและปลูกฝังความรู้จักเหตุผล ความรู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นสิ่งจำเป็นไม่น้อยกว่าการใช้วิชาการ เพราะการรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล ให้รู้จักจำแนกสิ่งผิดชอบชั่วดี ได้โดยกระจ่าง ย่อมทำให้มองบุคคล มองสิ่งต่างๆ ได้ลึกลงไปจนเห็นความจริง....”

(พระราชดำรัส เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2516)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม ใบความรู้ที่ 3.2 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”

ความหมายของ พลเมืองดี ในวิถีประชาธิปไตย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า

พลเมือง หมายถึง ชาวเมือง ชาวประเทศ ประชาชน และ

วิถี หมายถึง สาย แนว ทาง ถนน

สำหรับ **ประชาธิปไตย** เป็นคำที่ประกอบด้วยประชา + อธิปไตย เมื่อ “อธิปไตย” แปลว่า “เป็นใหญ่” ประชาธิปไตยจึงหมายถึง การที่ประชาชนผู้เป็นใหญ่มีอำนาจการตัดสินใจในสังคมชุมชนที่ตนอาศัยผูกพันอยู่

คำว่า **พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย** หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่ดี คือ เป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรม มีหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต คือ มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะของชุมชน มีความรับผิดชอบในชุมชน ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศที่มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

แนวทางการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย

พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยควรมีแนวทางการปฏิบัติตน ดังนี้ คือ

1) ด้านสังคม ได้แก่

- (1) การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
- (2) การรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น และยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า
- (3) การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์
- (4) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละพร้อมช่วยเหลือผู้อื่น
- (5) การเคารพกฎหมายและกติกาต่างๆ
- (6) การมีจิตสาธารณะ คือ การรักษาสาธารณสมบัติและการอาสาทำงานเพื่อประโยชน์

ของส่วนรวม

2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

- (1) การประหยัดและอดออมในครอบครัว
- (2) การซื้อสัตย์สุจริตต่ออาชีพที่ทำ
- (3) การพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้า
- (4) การใช้เวลาวางให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
- (5) การสร้างงานและสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยและ

สังคมโลก

สติปัญญา

- (6) การเป็นผู้ผลิตที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและผู้บริโภคที่มีความพอเพียง
- (7) อุตสาหกรรมนี้เพียรทำงานด้วยความรับผิดชอบและอย่างเต็มกำลังความสามารถและ

3) ด้านการเมือง ได้แก่

- (1) การเข้ามีส่วนร่วมรับผิดชอบชุมชนสังคม
- (2) การยอมรับในความแตกต่างหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนสังคม
- (3) การมีความอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและมุ่งแสวงหาการแก้ไขความขัดแย้งโดย

สันติวิธี

- (4) ความรับผิดชอบและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
- (5) การกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม

ใบความรู้ที่ 3.3 “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดี”

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ จริยธรรม ที่ส่งเสริมการเป็นพลเมืองดี เป็นไปตามหลักคุณธรรม สามัคคีธรรมและปัญญาธรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1) ความสามัคคี หมายถึง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยเคารพศักดิ์ที่ตกลงกัน
- 2) ความกล้าทางจริยธรรม หมายถึง ความกล้าหาญที่จะกระทำในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องเป็นธรรม
- 3) ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับผลของการกระทำที่ตนเองเป็นผู้ก่อขึ้นไม่ว่าผลของการกระทำนั้นเป็นผลที่ดีหรือไม่ดีก็ตาม
- 4) การเสียสละ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวม
- 5) การตรงต่อเวลา หมายถึง การรักษาเวลาที่ตกลงกันได้

การส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

เมื่อบุคคลปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยแล้ว ควรสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลอื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยด้วย โดยมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

1. ปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยยึดมั่นและใช้หลักคุณธรรม จริยธรรมของศาสนาและหลักการของประชาธิปไตยในวิถีการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรอบข้าง
2. เผยแพร่ อบรม หรือสั่งสอนโน้มน้าวบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้านคนในสังคมให้ใช้หลักประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน
3. สนับสนุนชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยการบอกกล่าวหรือช่วยประชาสัมพันธ์ โดยวิธีต่างๆ เช่น เขียนบทความเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน เป็นต้น
4. ชักชวนหรือสนับสนุนคนดีมีความสามารถในการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน
5. เป็นหูเป็นตาให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนคนดี และป้องกันดูแลมิให้คนไม่ดีทำผิดกฎหมายบ้านเมือง

การสนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ควรเป็นจิตสำนึกที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม
ใบกิจกรรมที่ 3.1 “คนดีตามคำพ่อสอน”

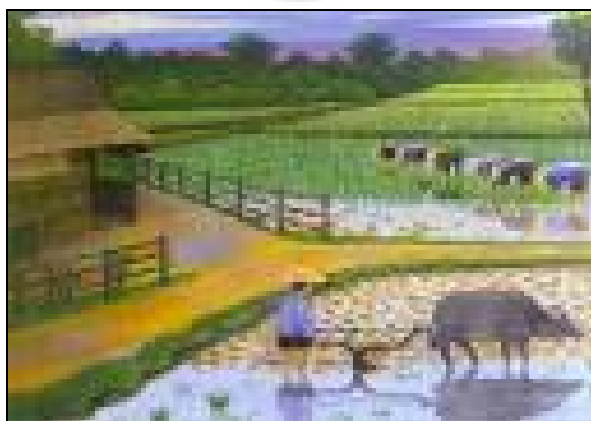
กลุ่มที่ ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อสมาชิก 1..... 2.....
3..... 4.....
5..... 6.....
7..... 8.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนช่วยกันสรุปประเด็นคุณลักษณะของคนดีตามคำพ่อสอน

คุณลักษณะของคนดีตามคำพ่อสอน

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม
ใบกิจกรรมที่ 3.2 “เพื่อนหนึ่งมิตรชดใกล้”

คำชี้แจง

1. ในการปฏิบัติกิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรมของลูกเสือ เนตรนารี นักเรียนจะต้องเข้าฐานผจญภัย ซึ่งนักเรียนจะต้องเลือกเพื่อนที่จะร่วมปฏิบัติกิจกรรมนี้เพียง 1 คน และจะต้องผจญภัยร่วมกันจากจุดเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกิจกรรม
2. ให้นักเรียนพิจารณาด้วยเหตุผลว่านักเรียนจะเลือกเพื่อนคนใด เพราะเหตุใด
3. ให้นักเรียนเขียนชื่อเพื่อนคนที่นักเรียนเลือกพร้อมเหตุผลที่เลือกลงในกระดาษที่แจกให้
4. ร่วมกันนำเสนอชื่อนักเรียนที่ถูกเลือกบนกระดานหน้าชั้นเรียน
5. ร่วมกันสรุปถึงคุณลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนเลือก

หมายเหตุ อาจมีนักเรียนที่ถูกเพื่อนเลือกได้มากกว่า 1 คน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม
ใบกิจกรรมที่ 3.5 “พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”

คำชี้แจง ให้นักเรียนร่วมกันระดมความคิดเห็นและนำเสนอผลงานด้วยการแสดงบทบาทสมมติ ภายในเวลา 5 นาที ตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 การช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน
- กลุ่มที่ 2 การช่วยคนชรา และเด็กเดินข้ามถนน
- กลุ่มที่ 3 การช่วยคุณครูถือของและทำความสะอาดบริเวณโรงเรียน
- กลุ่มที่ 4 การสละที่นั่งบนรถโดยสารให้เด็ก สตรี และคนชรา

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม
ใบกิจกรรมที่ 3.6 “คุณลักษณะของพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย”

ชื่อ-สกุล.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ถูกต้องที่สุด

1. พลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรม หมายถึงข้อใด
 - ก. มีความกล้าแต่อาจที่จะทำความดี
 - ข. กล้าต่อสู้คัดค้านความไม่ถูกต้อง
 - ค. กล้าเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของตน
 - ง. กล้าแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม
2. ข้อใดไม่ใช่การปฏิบัติตามวิถีทางของสังคมประชาธิปไตยตามหลักการที่ว่า “สนับสนุนให้คนดีเข้ามาบริหารและปกครองบ้านเมือง และป้องกันมิให้คนไม่ดีเข้ามามีอำนาจ”
 - ก. ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งคนดีเข้าสภา
 - ข. เป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย
 - ค. ชุมนุมประท้วงขับไล่นายอำเภอที่เป็นที่เคารพรักของชุมชน
 - ง. ร่วมลงชื่อแสดงประชามติให้ปลัดรัฐมนตรีที่มีปัญหาคอร์รัปชัน
3. ข้อใดไม่ใช่การปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดีทางด้านเศรษฐกิจ
 - ก. การใช้ผลิตภัณฑ์สินค้าไทย
 - ข. การท่องเที่ยวภายในประเทศ
 - ค. การประหยัดไฟฟ้าและน้ำมันเชื้อเพลิง
 - ง. การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศในราคาที่แพงมาก

เฉลยใบกิจกรรมที่ 3.6

ข้อ 1 ข

ข้อ 2 ค

ข้อ 3 ง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม
แบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตยในการทำงานกลุ่ม

- คำชี้แจง**
1. โปรดใส่คะแนนลงในช่องพฤติกรรมของนักเรียน
 2. เกณฑ์การให้คะแนน
 - 3 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง
 - 2 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อมีตัวแบบ
 - 1 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อได้รับคำสั่ง
 3. เกณฑ์การผ่าน นักเรียนจะต้องได้คะแนนรวมตั้งแต่ 9 คะแนนขึ้นไป

ชื่อ-สกุล	พฤติกรรม								ผลการประเมิน	
	1. ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกลุ่ม	2. การรับฟังความคิดเห็น	3. การแสดงความคิดเห็น	4. การเป็นผู้นำที่ดี	5. การเป็นผู้ตามที่ดี	6. การเป็นผู้มีเหตุผล	7. การปฏิบัติตามตามกติกา	8. การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น	ผ่าน	ไม่ผ่าน
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										

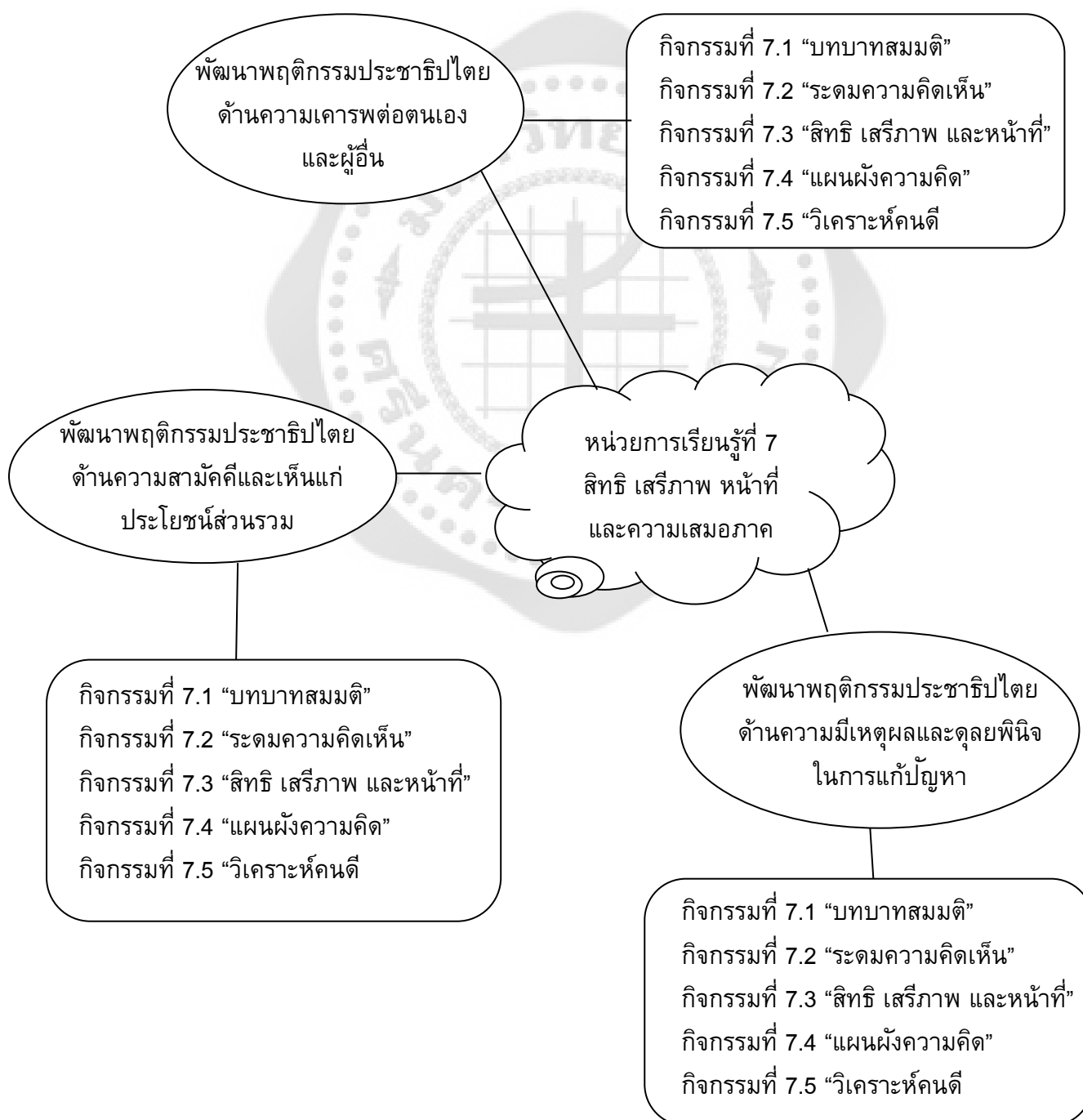
ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
 (.....)

แผนการจัดกิจกรรม
เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค

เวลา 2 ชั่วโมง

1. มุ่งความคิดการจัดกิจกรรม

2. ผลการจัดกิจกรรม

นักเรียนปฏิบัติตนได้ตามสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่อย่างถูกต้อง

3. สาระการการจัดกิจกรรม

1. สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค

4. จุดประสงค์การจัดกิจกรรม

1. เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่
2. เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนตามสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ได้อย่างถูกต้อง

5. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

1. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม โดยดำเนินการดังนี้
 - 1.1 ให้นักเรียนออกมายืนเข้าแถวเป็นวงกลมหน้าชั้นเรียน
 - 1.2 ร้องเพลง “ศึกบางระจัน” พร้อมกับปรบมือ และเคลื่อนไหวไปเรื่อยๆ
 - 1.3 ครูแจกฉลากชื่อสถานที่ท่องเที่ยว ให้นักเรียนคนละ 1 ฉลาก
 - 1.4 ครูให้สัญญาณหยุด และให้นักเรียนที่ได้ฉลากชื่อสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกัน รวมกลุ่มกันแล้วนั่งลง
2. ให้แต่ละกลุ่มปฏิบัติไปกิจกรรมที่ 7.1 “บทบาทสมมติ” ตามสถานการณ์ที่ได้รับ ดังนี้
 - กลุ่มที่ 1 เปิดวิทยุฟังเพลงเสียงดังลั่น
 - กลุ่มที่ 2 แม่ค้าขายของบนทางเดิน
 - กลุ่มที่ 3 นักเรียนนั่งอ่านหนังสือเรียน
 - กลุ่มที่ 4 ประกาศชักชวนให้เพื่อนๆ ไปช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อช่วยลดภาวะโลกร้อน
3. ให้แต่ละกลุ่มออกมาแสดงบทบาทสมมติหน้าชั้นเรียน กลุ่มละ 5 นาที
4. ให้แต่ละกลุ่มช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่าชอบและไม่ชอบบทบาทสมมติของกลุ่มใด พร้อมอธิบายเหตุผล บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 7.2 “ระดมความคิดเห็น” แล้วนำเสนอหน้าชั้นเรียน
5. ครูและนักเรียนร่วมกันเชื่อมโยงความคิดเห็นที่นักเรียนนำเสนอ ให้นักเรียนเข้าใจว่าการกระทำดังกล่าวสอดคล้องกับการปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ที่เหมาะสม ได้แก่ สิทธิและหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน สิทธิและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนการกระทำที่ไม่เหมาะสมอันเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การเปิดวิทยุฟังเพลงเสียงดังรบกวนผู้อื่น และการวางสิ่งของขยะเกะกะทางเดินเท้าของประชาชนทั่วไป
6. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาใบกิจกรรมที่ 7.3 “สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่” จากนั้นช่วยกันเขียนแผนผังความคิด แสดงความคิดเห็นถึงการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 7.4 “แผนผังความคิด”

7. ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอแผนผังความคิดจากกิจกรรมในข้อ 6 บนกระดานดำ โดยครูช่วยชี้แนะ ตรวจสอบความถูกต้องและช่วยกันวิเคราะห์ความสำคัญของการปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี

8. ให้แต่ละกลุ่มปฏิบัติใบกิจกรรมที่ 7.5 “วิเคราะห์คดี” แล้วนำเสนอให้เพื่อนกลุ่มอื่นๆ ช่วยกันเสนอแนะเพิ่มเติม ครูคอยช่วยชี้แนะความถูกต้อง จากนั้นร่วมกันสรุปถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนตามสิทธิหน้าที่ของพลเมืองดี

9. ร่วมกันสรุปเชื่อมโยงการปฏิบัติกิจกรรมนี้กับพฤติกรรมของวิถีประชาธิปไตย ทั้ง 3 ด้าน คือ เคารพตนเองและผู้อื่น ความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา

6. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม

1. แผนภูมิเพลง “ศึกบางระจัน”
2. ฉลากชื่อแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ
3. ใบกิจกรรมที่ 7.1 “บทบาทสมมติ”
4. ใบกิจกรรมที่ 7.2 “ระดมความคิดเห็น”
5. ใบกิจกรรมที่ 7.3 “สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่”
6. ใบกิจกรรมที่ 7.4 “แผนผังความคิด”
7. ใบกิจกรรมที่ 7.5 “วิเคราะห์คดี”

7. การวัดและการประเมินผล

จุดประสงค์การจัดกิจกรรม	วิธีการวัด	เครื่องมือวัด	แหล่งข้อมูล
1. เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่	การประเมินผลงาน	แบบบันทึกใบกิจกรรมที่ 7.2, 7.4, 7.5	- ชิ้นงาน
2. เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตนตามสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ได้อย่างถูกต้อง	การสังเกต	แบบสังเกตพฤติกรรมในการทำงานกลุ่ม	- นักเรียน

8. บันทึกผลการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

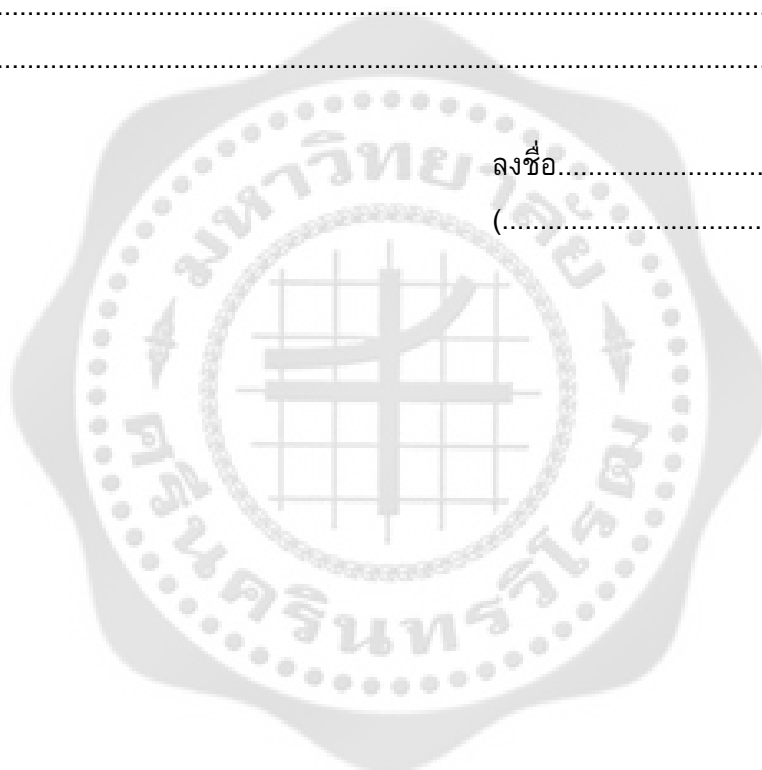
.....

.....

.....

.....

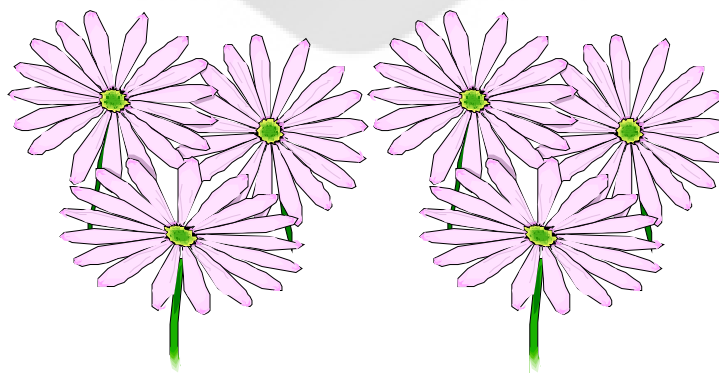
ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(.....)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค

แผนภูมิเพลง “ศึกบางระจัน”

ศึก บางระจัน จำให้มั่นพี่น้องชาวไทย
 เกียรติประวัติสร้างไว้
 แต่ ชนชาติไทยรุ่นหลัง
 แม้ ชีวิต ยอมอุทิศเพื่อชาติอับปาง
 เลือดไทย ต้องมาไหลหลัง
 ทา ทัวพื้นแผ่นดินทอง
 ไทย คงเป็นไทย มิใช่ชาติเป็นเชลย
 ไทย มิเคย ถอยร่นชนชาติศัตรู
 บางระจัน แม่สิ้นอาวุธจะสู้
 สองดาบฟาดฟันศัตรู สู้จน ชีพตนมลาย
 ตัว ตาย ดีกว่าชาติตาย
 เพียงเลือดหยาดสุดท้าย ขอให้ไทยคงอยู่
 แดน ทอง ของไทยมิใช่ศัตรู
 แม้ใครรุกรานต้องสู้ เพื่อกู้ แหลมถิ่นไทยงาม
 (ซ้ำทั้งหมด)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค
 ใบกิจกรรมที่ 7.1 “บทบาทสมมติ”

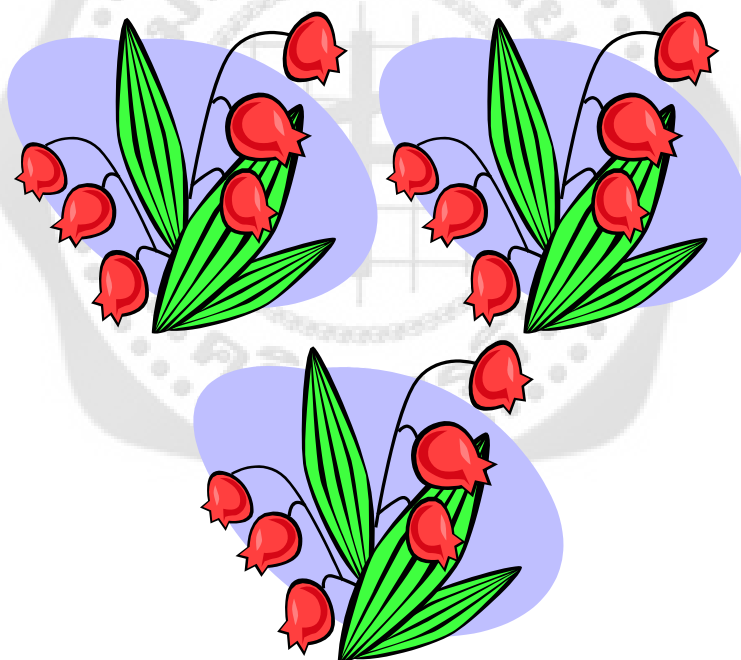
คำชี้แจง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันวางแผนการแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่กำหนดให้
 ต่อไปนี้ จากนั้นช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่าชอบและไม่ชอบบทบาทสมมติของแต่ละกลุ่ม
 พร้อมอธิบายเหตุผล บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 7.2 “ระดมความคิดเห็น”

กลุ่มที่ 1 เปิดวิทยุฟังเพลงเสียงดังลั่น

กลุ่มที่ 2 แม่ค้าขายของบนทางเดิน

กลุ่มที่ 3 นักเรียนนั่งอ่านหนังสือเรียน

กลุ่มที่ 4 ประกาศชักชวนให้เพื่อนๆ ไปช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อช่วยลดภาวะโลกร้อน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค
ใบกิจกรรมที่ 7.2 “ระดมความคิดเห็น”

กลุ่มที่ ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อสมาชิก 1..... 2.....
 3..... 4.....
 5..... 6.....
 7..... 8.....

คำชี้แจง จากบทบาทสมมติในใบกิจกรรมที่ 7.1 ให้นักเรียนช่วยกันช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่าชอบและไม่ชอบบทบาทสมมติของแต่ละกลุ่ม พร้อมอธิบายเหตุผล

บทบาทสมมติ	ความคิดเห็นพร้อมเหตุผลประกอบ
กลุ่มที่ 1 เปิดวิทยุฟังเพลงเสียงดังลั่น	
กลุ่มที่ 2 แม่ค้าขายของบนทางเดิน	
กลุ่มที่ 3 นักเรียนนั่งอ่านหนังสือเรียน	
กลุ่มที่ 4 ประกาศชักชวนให้เพื่อนๆ ไป ช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อช่วยลด ภาวะโลกร้อน	

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค

ใบกิจกรรมที่ 7.3 “สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่”

คำชี้แจง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาใบกิจกรรมที่ 7.3 “สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่” จากนั้นช่วยกัน
เขียนแผนผังความคิด แสดงความคิดเห็นถึงการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี
บันทึกลงในใบกิจกรรมที่ 7.4 “แผนผังความคิด”

ประชาชนในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะได้รับสิทธิเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายใต้กฎเกณฑ์ของกฎหมาย เมื่อทุกคนรู้สิทธิเสรีภาพของตนแล้ว ถือเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพ และต้องไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่คนทุกคนเมื่อเกิดมาแล้ว จะต้องได้รับการดูแลจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทย คนต่างชาติ หรือคนอพยพจะได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันไม่ได้ เช่น เมื่อคนไทยไปอยู่ต่างประเทศ คนประเทศนั้นต้องปฏิบัติต่อเราเหมือนกับประชาชนของประเทศนั้น เช่นเดียวกัน เมื่อคนต่างชาติหรือคนอพยพมาอยู่ในประเทศไทย เราต้องปฏิบัติกับเขาเหมือนกับคนไทย เช่นเดียวกัน เว้นไว้แต่เรื่องที่กฎหมายกำหนดไว้ว่า เป็นสิทธิ เสรีภาพ ของคนไทยเท่านั้น เป็นต้น

สิทธิ หมายถึง ผลประโยชน์หรืออำนาจอันชอบธรรมที่จะกระทำการใดๆ ตามที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้มีทั้งสิทธิเอกชน (ส่วนบุคคล) และสิทธิมหาชน (สาธารณะ) เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ เป็นต้น

เสรีภาพ หมายถึง การมีอิสระที่จะทำ จะพูด โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

หน้าที่ หมายถึง สิ่งที่คุณต้องปฏิบัติหรือจดเว้นการปฏิบัติ เช่น ชาวไทยเมื่ออายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น หรือการไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นการผิดกฎหมาย เป็นต้น

สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่สำคัญๆ ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ได้แก่

1. สิทธิของชนชาวไทย

1.1 สิทธิในการได้รับความคุ้มครองในด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว

1.2 สิทธิในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย รัฐเป็นผู้ดำเนินการให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ

1.3 สิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

1.4 สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว

2. เสรีภาพของชนชาวไทย

2.1 เสรีภาพในเคหสถาน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอาศัยและครอบครอง
เคหสถานโดยปกติสุข

2.2 เสรีภาพในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร

2.3 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา

2.4 เสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

2.5 เสรีภาพในการนับถือศาสนา

2.6 เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

2.7 เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การ
เอกชน องค์การพัฒนาเอกชนหรือหมู่คณะอื่น

2.8 เสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง

2.9 เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

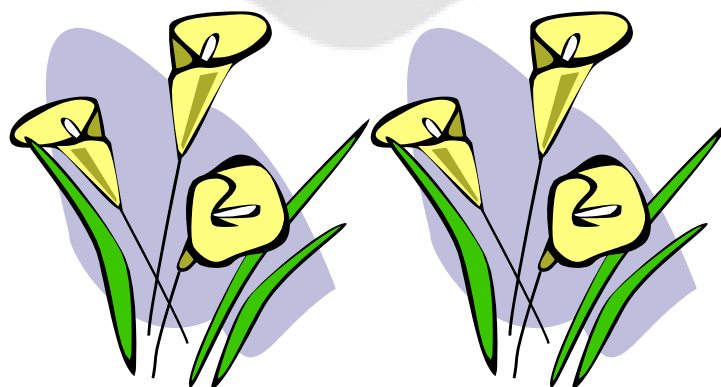
3. หน้าที่ของชนชาวไทย

3.1 หน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย
อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3.2 หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

3.3 หน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

3.4 หน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ รับราชการทหาร เสียภาษี ช่วยเหลือ
ราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

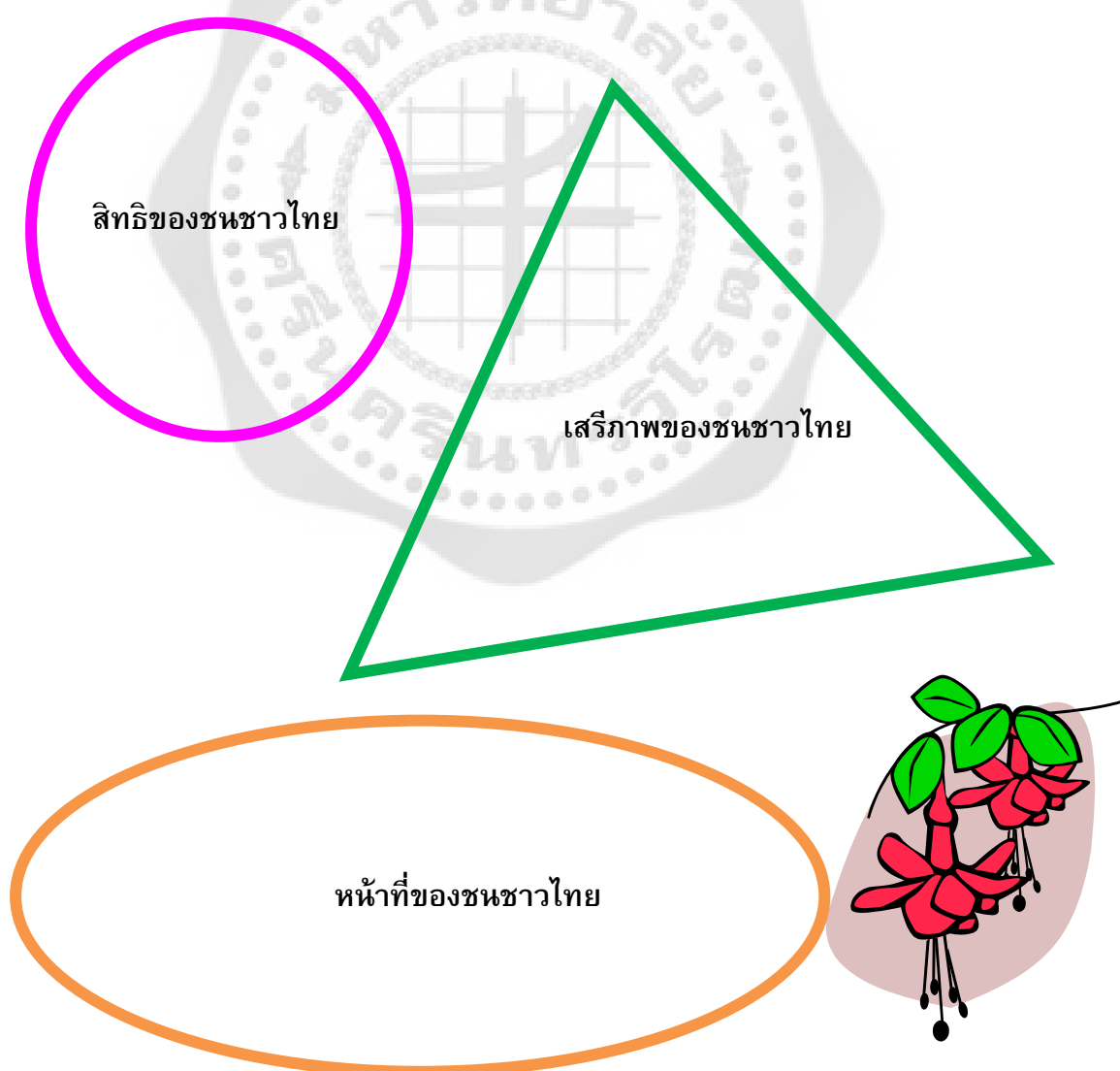

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค
 ใบบัณฑิตที่ 7.4 “แผนผังความคิด”

กลุ่มที่ ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อสมาชิก 1..... 2.....
 3..... 4.....
 5..... 6.....
 7..... 8.....

คำชี้แจง จากการศึกษาใบบัณฑิตที่ 7.3 ให้นักเรียนช่วยกันเขียนแผนผังความคิดในประเด็น ดังนี้
 (แจกกระดาษเปล่าให้กลุ่มละ 3 แผ่น)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค
ใบกิจกรรมที่ 7.5 “วิเคราะห์คดี”

กลุ่มที่ ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อสมาชิก 1..... 2.....
 3..... 4.....
 5..... 6.....
 7..... 8.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างการกระทำของบุคคลที่นักเรียนประทับใจว่ามีการกระทำ
 ตามสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองได้อย่างเหมาะสม และวิเคราะห์ผลของการกระทำ
 ลงในตารางวิเคราะห์

ชื่อบุคคล	การกระทำ	ผลของการกระทำ

สรุป นักเรียนชอบและต้องการปฏิบัติตามแบบอย่างของใครบ้าง

เหตุผล.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค
แบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตยในการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง

1. โปรดใส่คะแนนลงในช่องพฤติกรรมของนักเรียน
2. เกณฑ์การให้คะแนน
 - 3 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง
 - 2 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อมีตัวแบบ
 - 1 คะแนน หมายถึง ปฏิบัติได้เมื่อได้รับคำสั่ง
3. เกณฑ์การผ่าน นักเรียนจะต้องได้คะแนนรวมตั้งแต่ 9 คะแนนขึ้นไป

ชื่อ-สกุล	พฤติกรรม								ผลการประเมิน	
	1. ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกลุ่ม	2. การรับฟังความคิดเห็น	3. การแสดงความคิดเห็น	4. การเป็นผู้นำที่ดี	5. การเป็นผู้ตามที่ดี	6. การเป็นผู้มีเหตุผล	7. การปฏิบัติตามตามกติกา	8. การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น	ผ่าน	ไม่ผ่าน
1.										
2.										
3.										
4.										
5.										
6.										
7.										
8.										

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก
(.....)

ภาคผนวก ค

- แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา (ฉบับผู้เชี่ยวชาญ)
- แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา (ฉบับนักเรียนที่เป็น Known Group)
- แบบประเมินความสอดคล้อง และความเหมาะสมของหลักสูตร

แบบสอบถามสำหรับการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา
(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ส่งเคราะห์ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม และลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ให้มีความเหมาะสม

2. ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการสอนหรือการทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาเป็นเวลา 10 ปีขึ้นไป

3. แบบสอบถามนี้มี 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 แบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) โดยกำหนดระดับที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

5 หมายถึง เห็นด้วยว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง เห็นด้วยว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในระดับมาก

3 หมายถึง เห็นด้วยว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในระดับปานกลาง

2 หมายถึง เห็นด้วยว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในระดับน้อย

1 หมายถึง เห็นด้วยว่าเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม ลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งกำหนดประเด็นคำถามเป็นแบบปลายเปิด

ตอนที่ 1 แบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับ
นักเรียนระดับประถมศึกษา

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น						
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้						
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้						
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม						
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม						
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม						
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน						
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่						
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม						
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้						

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา 1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน 2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล 3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม 4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล						
						
						
						
						

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม และลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

1. ท่านคิดว่าในปัจจุบันนี้ นักเรียนระดับประถมศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าควรสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยขึ้นในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3. ท่านมีแนวทางในการที่จะพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในนักเรียนระดับประถมศึกษาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าลักษณะของหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ควรเป็นอย่างไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสอบถามสำหรับการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา
(สำหรับนักเรียนที่เป็น Known Group)

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ให้มีความเหมาะสม

2. ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ที่เป็นผู้มีพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม และกำลังศึกษาในโรงเรียนที่ผ่านการประเมินให้ได้รับรางวัลการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยดีเด่น

3. แบบสอบถามนี้เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) ให้นักเรียนประเมินตนเองให้ตรงกับระดับที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

5 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมในระดับมาก

3 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมในระดับปานกลาง

2 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมในระดับน้อย

1 หมายถึง นักเรียนปฏิบัติพฤติกรรมในระดับน้อยที่สุด

รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น					
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้					
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้					
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม					
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม					
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม					
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน					
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่					
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม					
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้					
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา					
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน					
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล					
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม					
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล					

แบบประเมินความสอดคล้อง
หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญ

คำชี้แจง

1. แบบประเมินชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรโดยพิจารณาจากแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร กับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร
2. ผู้ตอบแบบประเมิน คือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการพัฒนาหลักสูตรหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ในการทำงานโดยการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ในระดับอุดมศึกษา หรือ มีผลการวิจัยหรือผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
3. แบบประเมินนี้ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) และเขียนข้อเสนอแนะลงในช่องว่างของแต่ละรายการ โดยกำหนดระดับที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้
 - 5 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าสอดคล้องกันในระดับมากที่สุด
 - 4 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าสอดคล้องกันในระดับมาก
 - 3 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าสอดคล้องกันในระดับปานกลาง
 - 2 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าสอดคล้องกันในระดับน้อย
 - 1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าสอดคล้องกันในระดับน้อยที่สุด

เอกชัย จันทา
 นิสิตปริญญาเอก
 สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร

รายการประเมิน	ระดับความสอดคล้อง					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
1. ความสอดคล้องของปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรกับหลักการของหลักสูตร						
2. ความสอดคล้องของปัญหาและความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
3. ความสอดคล้องของหลักการหลักสูตรกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
4. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับสาระการเรียนรู้						
5. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับโครงสร้างเวลาและกิจกรรม						
6. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้						
7. ความสอดคล้องของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกับการวัดและประเมินผล						
8. ความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้กับสื่อประกอบการเรียนรู้						
9. ความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล						

รายการประเมิน	ระดับความสอดคล้อง					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
10. ความสอดคล้องของกิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือไททานิค”						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ท้องถิ่น						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และ ความเสมอภาค						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบอลน้อยร้อยใจ”						

รายการประเมิน	ระดับความสอดคล้อง					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
10. ความสอดคล้องของ กิจกรรมกับจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร (ต่อ) - หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ - หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”						
						

แบบประเมินความเหมาะสม
หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยผู้เชี่ยวชาญ

คำชี้แจง

1. แบบประเมินชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรโดยพิจารณาจาก ปัญหาและความสำคัญ หลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร สารการเรียนรู้ โครงสร้าง เวลาและกิจกรรม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อประกอบการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล กับ ความเหมาะสมต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียน ระดับประถมศึกษา

2. ผู้ตอบแบบประเมิน คือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการพัฒนาหลักสูตรหรือ สาขาที่เกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ในการทำงานโดยการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา หลักสูตร ในระดับอุดมศึกษา หรือ มีผลการวิจัยหรือผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

3. แบบประเมินนี้ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (มากที่สุด / มาก / ปานกลาง / น้อย / น้อยที่สุด) และเขียนข้อเสนอแนะลงในช่องว่างของแต่ละรายการ โดย กำหนดระดับที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

- 5 หมายถึง องค์กรประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง องค์กรประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมาก
- 3 หมายถึง องค์กรประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง องค์กรประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับน้อย
- 1 หมายถึง องค์กรประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับน้อยที่สุด

เอกชัย จันทา

นิสิตปริญญาเอก

สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
1. ปัญหาและความสำคัญ						
1.1 มีความจำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตร						
1.2 มีความสมเหตุสมผล						
1.3 ตรงกับสภาพความต้องการของสังคม						
2. หลักการของหลักสูตร						
2.1 มีความสมเหตุสมผล						
2.2 มีความชัดเจนสามารถนำไปใช้ได้จริง						
2.3 มีแนวคิด/ทฤษฎีพื้นฐานรองรับ						
3. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
3.1 มีความชัดเจน						
3.2 มีความเป็นไปได้						
3.3 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน						
4. สารการเรียนรู้						
4.1 สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
4.2 มีความเหมาะสมกับผู้เรียน						
4.3 ตรงกับสภาพความต้องการของสังคม						

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
5. โครงสร้างเวลา						
5.1 มีความเหมาะสม						
5.2 สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง						
6. กิจกรรมการเรียนรู้						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 บุคลิกภาพประชาธิปไตย						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมเรือโททานิค”						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พลเมืองดีมีจริยธรรม						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 กฎ กติกา มารยาททางสังคม						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ท้องถิ่น						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และ ความเสมอภาค						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมกอบกู้ระเบิด”						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 9 แตกต่างอย่างลงตัว						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 10 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบอลน้อยร้อยใจ”						

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะ
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1	
6. กิจกรรมการเรียนรู้ (ต่อ)						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 11 บทบาทหน้าที่ของผู้นำ						
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 12 พฤติกรรมประชาธิปไตย “เกมบ่วงสัมพันธ์”						
7. สื่อประกอบการเรียนรู้						
7.1 มีความเหมาะสมกับ ผู้เรียน						
7.2 มีความเหมาะสมกับสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้						
7.3 ส่งเสริมให้กิจกรรมการ เรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์						
8. การวัดและประเมินผล						
8.1 มีความเหมาะสมกับ ผู้เรียน						
8.2 มีความชัดเจนและสามารถ ปฏิบัติได้						
8.3 ครอบคลุมวัตถุประสงค์ ของการวัดและการประเมิน						
8.4 เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมี ส่วนร่วมในการประเมิน						

ภาคผนวก ง

แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม
สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน
สำหรับการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบประเมินชุดนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนระดับประถมศึกษา ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

2. ผู้ประเมิน คือ ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 เพื่อนักเรียน และนักเรียนประเมินตนเอง

3. แบบประเมินนี้มี 2 ตอน ได้แก่

3.1 ข้อมูลผู้ประเมิน ผู้ถูกประเมิน และวันที่ทำการประเมิน

3.2 แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

4. เกณฑ์การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา พิจารณาจากค่าเฉลี่ยของผู้ตอบแบบประเมินแล้วนำมาแปลความหมายตามเกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ระดับพฤติกรรมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ระดับพฤติกรรมมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ระดับพฤติกรรมปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ระดับพฤติกรรมน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.50 หมายถึง ระดับพฤติกรรมน้อยที่สุด

เอกชัย จันทา

นิสิตปริญญาเอก

สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ประเมิน ผู้ถูกประเมิน และวันที่ทำการประเมิน

สถานะผู้ประเมิน

() ครูผู้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

() ประเมินตนเอง

() เพื่อนนักเรียน

ชื่อผู้ถูกประเมิน.....ชั้น.....เลขที่.....

วันที่ทำการประเมิน.....

ตอนที่ 2 แบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ระดับ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น					
1. ให้ความสำคัญและรับทราบทบทวนของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้					
2. มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้					
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม					
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม					

พฤติกรรมประชาธิปไตย	ระดับ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม					
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน					
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่					
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม					
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้					
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา					
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน					
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล					
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม					
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบโดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล					

ตาราง 26 ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงแบบประเมินตรวจสอบยืนยันพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
	1	2	3	4	5	
ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น						
1. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1.00
2. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	1	1	1	1	0	0.80
3. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
4. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม						
1. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน	1	1	1	1	1	1.00
2. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่	1	1	1	1	1	1.00
3. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
4. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	0	1	1	0	1	0.60

ตาราง 26 (ต่อ)

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
	1	2	3	4	5	
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา						
1. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน	1	0	1	1	1	0.80
2. มีเหตุผลในการที่จะอภิปรายร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล	1	1	1	1	1	1.00
3. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	1	0	1	1	0	0.60
4. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล	1	1	1	1	1	1.00

ตาราง 27 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแบบประเมินความเหมาะสม
ของหลักสูตรฉบับร่าง

Descriptives

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	5	5	5	5.00	.000
I1.2	5	5	5	5.00	.000
I1.3	5	4	5	4.80	.447
I2.1	5	4	5	4.60	.548
I2.2	5	4	5	4.20	.447
I2.3	5	4	5	4.60	.548
I3.1	5	4	5	4.40	.548
I3.2	5	4	5	4.20	.447
I3.3	5	4	5	4.60	.548
I4.1	5	4	5	4.20	.447
I4.2	5	4	5	4.40	.548
I4.3	5	4	5	4.40	.548
I5.1	5	3	5	3.80	.837
I5.2	5	3	5	3.80	.837
I6.1	5	4	5	4.40	.548
I6.2	5	3	5	4.20	.837
I6.3	5	3	5	4.20	.837
I6.4	5	3	5	4.00	1.000
I6.5	5	4	5	4.60	.548
I6.6	5	4	5	4.60	.548
I6.7	5	4	5	4.80	.447
I6.8	5	4	5	4.80	.447
I6.9	5	4	5	4.80	.447
I6.10	5	4	5	4.80	.447
I6.11	5	4	5	4.80	.447
I6.12	5	4	5	4.80	.447

ตาราง 27 (ต่อ)

Descriptives

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
17.1	5	3	5	4.20	.837
17.2	5	3	5	4.20	.837
17.3	5	3	5	4.20	.837
18.1	5	4	5	4.80	.447
18.2	5	4	5	4.60	.548
18.3	5	4	5	4.60	.548
18.4	5	4	5	4.60	.548
Valid N (listwise)	5				

ตาราง 28 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานแบบประเมินความสอดคล้อง
ของหลักสูตรฉบับร่าง

Descriptives

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1	5	5	5	5.00	.000
I2	5	5	5	5.00	.000
I3	5	4	5	4.80	.447
I4	5	4	5	4.60	.548
I5	5	4	5	4.20	.447
I6	5	4	5	4.60	.548
I7	5	4	5	4.40	.548
I8	5	4	5	4.20	.447
I9	5	4	5	4.60	.548
I10.1	5	4	5	4.20	.447
I10.2	5	4	5	4.40	.548
I10.3	5	4	5	4.40	.548
I10.4	5	3	5	3.80	.837
I10.5	5	3	5	3.80	.837
I10.6	5	3	5	4.00	.707
I10.7	5	3	5	3.80	.837
I10.8	5	3	5	3.80	.837
I10.9	5	3	5	3.60	.894
I10.10	5	3	5	4.40	.894
I10.11	5	3	5	4.40	.894
I10.12	5	3	5	4.40	.894
Valid N (listwise)	5				

ตาราง 29 แสดงค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
	1	2	3	4	5	
ด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น						
5. ให้ความสำคัญและรับบทบาทของตนเองในการดำเนินการเรียนรู้	1	1	1	1	1	1.00
6. มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการเรียนรู้	1	1	1	1	0	0.80
7. ให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
8. มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มขณะปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
ด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม						
5. ช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่เพื่อนๆในการทำงานร่วมกัน	1	1	1	1	1	1.00
6. มีความเสียสละเวลาเพื่อการทำกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างเต็มที่	1	1	1	1	1	1.00
7. มีการแบ่งปันอุปกรณ์/แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่ม	1	1	1	1	1	1.00
8. สามารถร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ดีและร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดระยะเวลาการเรียนรู้	0	1	1	0	1	0.60

ตาราง 29 (ต่อ)

รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญ					IOC
	1	2	3	4	5	
ด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจใน การแก้ไขปัญหา						
5. มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่าง รอบคอบก่อนวางแผนการเรียนรู้อย่าง เป็นขั้นตอน	1	0	1	1	1	0.80
6. มีเหตุผลในการที่จะอภิปราย ร่วมกับเพื่อนในกลุ่มอย่างสมเหตุสมผล	1	1	1	1	1	1.00
7. มีวิธีดำเนินการเรียนรู้ โดยการ ใช้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่าง เหมาะสม	1	0	1	1	0	0.60
8. มีการตัดสินใจแก้ปัญหาที่ รอบคอบ โดยอยู่บนพื้นฐานของความ มีเหตุผล	1	1	1	1	1	1.00

ตาราง 30 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย
ในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา

Reliability

***** Method 1 (space saver) will be used for this analysis *****

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean If Item Deleted	Scale Variance If Item Deleted	Corrected Item - Total Correlation	Alpha If Item Deleted
I1.1	47.2424	58.5019	.9184	.9740
I1.2	47.5152	55.7576	.9193	.9742
I1.3	46.8788	60.4848	.8987	.9751
I1.4	47.0303	61.7803	.8337	.9766
I2.1	46.8485	62.6951	.8274	.9772
I2.2	46.8788	61.4848	.8693	.9760
I2.3	47.0606	56.8087	.9130	.9741
I2.4	46.9697	60.7178	.7964	.9768
I3.1	47.5152	55.8201	.9143	.9744
I3.2	47.2727	56.7670	.9381	.9735
I3.3	47.4545	55.1307	.9302	.9741
I3.4	47.3333	55.7292	.9285	.9739

Reliability Coefficients

N of Cases = 33.0

N of Items = 12

Alpha = .9771

ตาราง 31 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	2.80	.484
I1.2	30	2	4	2.57	.568
I1.3	30	2	4	3.03	.669
I1.4	30	2	4	2.80	.610
I2.1	30	2	4	3.07	.640
I2.2	30	2	4	2.97	.809
I2.3	30	2	4	3.23	.504
I2.4	30	2	4	3.13	.629
I3.1	30	2	4	2.90	.607
I3.2	30	2	4	2.60	.621
I3.3	30	2	4	3.07	.640
I3.4	30	2	4	3.00	.643
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 32 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.50	.630
I1.2	30	2	4	3.17	.648
I1.3	30	2	5	3.47	.730
I1.4	30	2	5	3.47	.819
I2.1	30	3	5	3.67	.711
I2.2	30	2	5	3.60	.675
I2.3	30	3	5	3.80	.664
I2.4	30	2	5	3.80	.887
I3.1	30	3	5	3.43	.568
I3.2	30	2	4	3.17	.648
I3.3	30	2	5	3.67	.711
I3.4	30	2	5	3.57	.774
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 33 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 1
 โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	3.07	.640
I1.2	30	2	4	2.73	.640
I1.3	30	2	4	3.10	.712
I1.4	30	2	4	3.03	.669
I2.1	30	2	4	3.23	.679
I2.2	30	2	4	3.20	.714
I2.3	30	2	4	3.43	.568
I2.4	30	2	4	3.47	.681
I3.1	30	2	4	3.00	.525
I3.2	30	2	4	2.77	.626
I3.3	30	2	4	3.23	.728
I3.4	30	2	4	3.10	.662
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 34 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	2.90	.548
I1.2	30	2	4	2.77	.568
I1.3	30	2	5	3.23	.774
I1.4	30	2	4	3.00	.743
I2.1	30	2	5	3.27	.785
I2.2	30	2	5	3.17	.913
I2.3	30	2	5	3.40	.675
I2.4	30	2	5	3.33	.758
I3.1	30	2	4	3.03	.615
I3.2	30	2	4	2.73	.640
I3.3	30	2	4	3.20	.664
I3.4	30	2	5	3.07	.740
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 35 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.63	.615
I1.2	30	3	4	3.30	.466
I1.3	30	3	5	3.57	.568
I1.4	30	2	5	3.57	.774
I2.1	30	3	5	3.67	.711
I2.2	30	2	5	3.60	.675
I2.3	30	3	5	3.83	.648
I2.4	30	2	5	3.87	.819
I3.1	30	3	5	3.43	.568
I3.2	30	2	4	3.17	.648
I3.3	30	2	5	3.70	.702
I3.4	30	2	5	3.57	.774
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 36 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 2
โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.40	.724
I1.2	30	2	4	3.07	.691
I1.3	30	2	5	3.43	.774
I1.4	30	2	5	3.37	.928
I2.1	30	2	5	3.57	.858
I2.2	30	2	5	3.53	.730
I2.3	30	3	5	3.77	.679
I2.4	30	2	5	3.77	.935
I3.1	30	2	5	3.33	.711
I3.2	30	2	4	3.10	.712
I3.3	30	2	5	3.57	.817
I3.4	30	2	5	3.43	.898
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 37 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	2.93	.583
I1.2	30	2	4	2.90	.712
I1.3	30	2	5	3.40	.770
I1.4	30	2	4	3.20	.714
I2.1	30	2	5	3.47	.819
I2.2	30	2	5	3.37	.964
I2.3	30	2	5	3.60	.770
I2.4	30	2	5	3.53	.730
I3.1	30	2	5	3.23	.817
I3.2	30	2	5	2.93	.828
I3.3	30	2	5	3.33	.661
I3.4	30	2	5	3.13	.776
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 38 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3
 โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.73	.640
I1.2	30	3	4	3.37	.490
I1.3	30	3	5	3.70	.535
I1.4	30	2	5	3.63	.809
I2.1	30	3	5	3.70	.702
I2.2	30	2	5	3.67	.711
I2.3	30	3	5	3.90	.607
I2.4	30	2	5	3.93	.828
I3.1	30	3	5	3.57	.568
I3.2	30	2	4	3.27	.691
I3.3	30	2	5	3.80	.714
I3.4	30	2	5	3.60	.770
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 39 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 3
 โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.67	.711
I1.2	30	2	5	3.30	.837
I1.3	30	2	5	3.60	.770
I1.4	30	2	5	3.53	.860
I2.1	30	3	5	3.83	.747
I2.2	30	2	5	3.73	.740
I2.3	30	3	5	3.87	.681
I2.4	30	2	5	3.87	.973
I3.1	30	2	5	3.60	.621
I3.2	30	2	4	3.30	.702
I3.3	30	2	5	3.70	.837
I3.4	30	2	5	3.70	.877
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 40 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	3.00	.587
I1.2	30	2	5	3.03	.890
I1.3	30	2	5	3.53	.819
I1.4	30	2	4	3.33	.661
I2.1	30	2	5	3.63	.890
I2.2	30	2	5	3.60	.855
I2.3	30	2	5	3.80	.714
I2.4	30	2	5	3.73	.740
I3.1	30	2	5	3.43	.774
I3.2	30	2	5	3.13	.860
I3.3	30	2	5	3.53	.819
I3.4	30	2	5	3.27	.828
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 41 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	5	3.77	.626
I1.2	30	3	4	3.40	.498
I1.3	30	3	5	3.73	.521
I1.4	30	2	5	3.67	.844
I2.1	30	3	5	3.73	.740
I2.2	30	2	5	3.70	.750
I2.3	30	3	5	3.93	.583
I2.4	30	2	5	3.97	.809
I3.1	30	3	5	3.60	.563
I3.2	30	2	4	3.30	.702
I3.3	30	2	5	3.83	.747
I3.4	30	2	5	3.63	.718
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 42 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 4
โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	3.93	.521
I1.2	30	3	5	3.50	.630
I1.3	30	3	5	3.73	.583
I1.4	30	3	5	3.67	.758
I2.1	30	3	5	3.93	.691
I2.2	30	3	5	3.83	.648
I2.3	30	3	5	3.90	.712
I2.4	30	3	5	4.00	.788
I3.1	30	3	5	3.77	.504
I3.2	30	3	4	3.50	.509
I3.3	30	3	5	3.83	.747
I3.4	30	3	5	3.80	.714
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 43 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	3.07	.640
I1.2	30	2	5	3.17	.986
I1.3	30	2	5	3.67	.884
I1.4	30	2	5	3.47	.776
I2.1	30	2	5	3.77	.858
I2.2	30	2	5	3.73	.828
I2.3	30	2	5	3.97	.615
I2.4	30	2	5	3.93	.785
I3.1	30	2	5	3.63	.850
I3.2	30	2	5	3.37	.928
I3.3	30	2	5	3.70	.837
I3.4	30	2	5	3.40	.968
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 44 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	3.83	.592
I1.2	30	3	4	3.47	.507
I1.3	30	3	5	3.80	.551
I1.4	30	2	5	3.70	.837
I2.1	30	3	5	3.80	.761
I2.2	30	2	5	3.77	.728
I2.3	30	3	5	4.00	.525
I2.4	30	3	5	4.03	.718
I3.1	30	3	5	3.67	.547
I3.2	30	2	4	3.40	.621
I3.3	30	3	5	3.93	.640
I3.4	30	3	5	3.67	.661
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 45 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 5
 โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	4.07	.691
I1.2	30	3	5	3.73	.740
I1.3	30	2	5	4.13	.819
I1.4	30	3	5	3.97	.718
I2.1	30	2	5	4.20	.847
I2.2	30	3	5	4.27	.740
I2.3	30	3	5	4.40	.563
I2.4	30	3	5	4.50	.682
I3.1	30	3	5	3.93	.640
I3.2	30	3	5	3.70	.702
I3.3	30	3	5	4.30	.750
I3.4	30	3	5	4.03	.718
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 46 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	3.13	.681
I1.2	30	2	5	3.33	1.124
I1.3	30	2	5	3.80	.961
I1.4	30	2	5	3.60	.814
I2.1	30	2	5	3.93	.828
I2.2	30	3	5	3.83	.791
I2.3	30	3	5	4.10	.548
I2.4	30	2	5	4.10	.803
I3.1	30	2	5	3.80	.847
I3.2	30	2	5	3.60	1.003
I3.3	30	2	5	3.97	.928
I3.4	30	2	5	3.57	.935
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 47 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	3.93	.583
I1.2	30	3	4	3.57	.504
I1.3	30	3	5	3.97	.669
I1.4	30	2	5	3.80	.847
I2.1	30	3	5	3.90	.845
I2.2	30	2	5	3.80	.714
I2.3	30	3	5	4.03	.556
I2.4	30	3	5	4.03	.718
I3.1	30	3	5	3.80	.610
I3.2	30	2	5	3.53	.629
I3.3	30	3	5	4.00	.587
I3.4	30	3	5	3.73	.691
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 48 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 6
 โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	4.27	.691
I1.2	30	3	5	4.00	.695
I1.3	30	2	5	4.27	.785
I1.4	30	3	5	4.00	.743
I2.1	30	2	5	4.20	.847
I2.2	30	3	5	4.30	.702
I2.3	30	3	5	4.40	.563
I2.4	30	3	5	4.50	.682
I3.1	30	3	5	4.03	.615
I3.2	30	3	5	3.87	.629
I3.3	30	3	5	4.37	.669
I3.4	30	3	5	4.07	.740
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 49 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
 ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7
 โดยครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	2	4	3.30	.596
I1.2	30	3	5	3.87	.819
I1.3	30	3	5	4.00	.788
I1.4	30	3	5	3.83	.699
I2.1	30	3	5	4.13	.681
I2.2	30	3	5	4.00	.788
I2.3	30	3	5	4.20	.551
I2.4	30	3	5	4.33	.802
I3.1	30	3	5	4.03	.809
I3.2	30	2	5	3.90	.845
I3.3	30	3	5	4.17	.834
I3.4	30	2	5	3.80	.714
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 50 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7
โดยเพื่อนนักเรียน

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	3.97	.556
I1.2	30	3	5	3.60	.563
I1.3	30	3	5	4.00	.643
I1.4	30	2	5	3.83	.834
I2.1	30	3	5	3.97	.809
I2.2	30	2	5	3.90	.759
I2.3	30	3	5	4.13	.571
I2.4	30	3	5	4.20	.610
I3.1	30	3	5	3.90	.607
I3.2	30	2	5	3.60	.675
I3.3	30	3	5	4.10	.548
I3.4	30	3	5	3.80	.664
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 51 แสดงผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินพฤติกรรม
ประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งที่ 7
โดยการประเมินตนเอง

Descriptives

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
I1.1	30	3	5	4.40	.563
I1.2	30	3	5	4.10	.712
I1.3	30	3	5	4.33	.711
I1.4	30	3	5	4.07	.691
I2.1	30	3	5	4.30	.702
I2.2	30	3	5	4.30	.702
I2.3	30	3	5	4.40	.563
I2.4	30	3	5	4.50	.682
I3.1	30	3	5	4.13	.681
I3.2	30	3	5	4.07	.521
I3.3	30	3	5	4.47	.571
I3.4	30	3	5	4.13	.681
Valid N (listwise)	30				

ตาราง 52 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น

T-Test

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	pre	12.23	30	1.524	.078
	post	15.70	30	1.343	.245

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	pre & post	30	.473	.008

Paired Samples Test

		Paired Differences							
				Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Mean	Std. Deviation						t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	pre - post	-3.467	1.479	.270	-4.019	-2.914	-12.835	29	.000

ตาราง 53 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

T-Test

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	pre	13.47	30	1.167	.213
	post	16.73	30	1.172	.214

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	pre & post	30	.825	.000

Paired Samples Test

		Paired Differences							
				Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Mean	Std. Deviation					t	df	Sig. (2-tailed)	
Pair 1	pre - post	-3.267	.691	.126	-3.525	-3.008	-25.875	29	.000

ตาราง 54 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

T-Test

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	pre	12.43	30	1.278	.233
	post	16.07	30	1.258	.230

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	pre & post	30	.582	.001

Paired Samples Test

		Paired Differences							
				Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Mean	Std. Deviation						t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	pre - post	-3.633	1.159	.212	-4.066	-3.200	-17.168	29	.000

ตาราง 55 แสดงผลการวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยในสังคมพหุวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาด้านความเคารพต่อตนเองและผู้อื่น ด้านสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ปัญหา

T-Test

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	pre	38.30	30	2.984	.545
	post	48.60	30	2.207	.403

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	pre & post	30	.773	.000

Paired Samples Test

		Paired Differences							
				Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Mean	Std. Deviation						t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	pre - post	-10.300	1.896	.346	-11.008	-9.592	-29.748	29	.000

ภาคผนวก จ
ตัวอย่างภาพกิจกรรม

พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความเคารพตนเองและผู้อื่น

พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความสามัคคีและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านความมีเหตุผลและดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายเอกชัย จันทา
วันเดือนปีเกิด	3 มกราคม 2517
สถานที่เกิด	จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	170 หมู่ 3 ตำบลดงขุย อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ 67190 โทร. 0869289279
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านซับขลุง
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านซับขลุง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2534	มัธยมศึกษาตอนปลาย (วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์) จาก โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2538	ครุศาสตรบัณฑิต (การประถมศึกษา) โครงการคุรุทายาท เกียรตินิยมอันดับ 1 จาก สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. 2541	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (การวัดและประเมินผลการศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2546	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (คณิตศาสตร์) จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2549	ประกาศนียบัตรบัณฑิตการบริหารการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2550	ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) จาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2559	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กรุงเทพฯ